

dostoevski

124

dostoevski

crimă și pedeapsă

★★

DIN ULTIMELE APARIȚII ALE
„BIBLIOTECII PENTRU TOȚI”

- M. Sadoveanu — *Frații Jderi*, roman, 3 vol. (reeditare)
- Ionel Teodoreanu — *La Medeleni*, roman, 4 vol. (reeditare)
- *** — *Antologie filosofică (Filosofia antică)*, 2 vol.
- *** — *Eseul englez. I De la Bacon la Goldsmith. II De la Lamb la Huxley*, 2 vol.
- Boccaccio — *Decameronul*, 2 vol. (reeditare)
- Barbey D'Aurevilly — *Diabolicele*
- *** — *Antologia poeziei franceze (De la Rimbaud pînă azi)*, vol. 1, vol. 2
- *** — *Povestea lui Ali Baba și a celor patruzeci de hoți. O mie și una de nopți*, vol. 12
- Marivaux — *Viața Mariei*, roman, 2 vol.
- Vasile Conta — *Scrieri filosofice alese*

dostoevski

editura minerva

Vol. I—II, lei 10

Ilustrația copertei : *Vasile Olac*

f. m. dostoevski
crimă și pedeapsă

ROMAN

★ ★

TRADUCERE DE ȘTEFANA VELISAR TEODOREANU ȘI
ISABELLA DUMBRĂVĂ
PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE MIHAI NOVICOV

Minerva

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1975
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Ediția a II-a (B.P.T.)

ф. М. Достоевский
Собрание сочинений
в десяти томах
том пятый
ГОСЛИТИЗДАТ
Москва 1957

PARTEA A PATRA

I

„Oare visez încă ?“ se întrebă din nou Raskolnikov, cercetînd cu luare-aminte și neîncredere musafirul neașteptat.

— Svidrigailov ? Ce prostie ! Nu se poate ! rosti el în sfîrșit cu nedumerire.

Musafirul nu părea cîtuși de puțin mirat de această exclamație.

— Am venit la dumneata din două motive : în primul rînd, doream să te cunosc personal, deoarece de mult mi s-a vorbit de dumneata, și încă în termenii cei mai măgulitori ; în al doilea rînd, sper că nu vei refuza să mă ajuți într-o anumită chestiune, care o privește de-a dreptul pe sora dumitale, Avdotia Romanovna. Dacă m-aș prezenta la ea singur, fără recomandatie, s-ar putea să nu mă primească ; cu ajutorul dumitale, însă, am toată nădejdea că...

— Slabă nădejde dinspre partea asta, îl întrerupse Raskolnikov.

— Dumnealor au sosit abia ascară, dacă-mi dai voie să întreb ? Raskolnikov nu răspunse. Știu că au sosit ieri. Iar eu sînt aici abia de două zile. Iată ce am să-ți spun în legătură cu aceasta, Rodion Romanovici ; socotesc de prisos să încerc să mă justific, dar permite-mi să te întreb pe dumneata : ce crimă atît de mare am

săvîrșit, dacă am sta să judecăm lucrurile sănătos, fără prejudecăți ? Raskolnikov continua să-l studieze în tăcere. Am urmărit în casa mea o fată fără apărare și „am insultat-o cu propunerile mele mîrșave“, asta este ? Vezi, știu dinainte ce mi se poate reproșa ! Dar trebuie să te gîndești că sînt și eu om și că *nihil humanum...*¹, într-un cuvînt că am putut să simt o atracție puternică și să mă îndrăgostesc (ceea ce, firește, nu depinde de noi) și atunci totul se explică cît se poate de firesc. Întrebarea este : sînt eu un călău sau, mai degrabă, o victimă ? Și dacă eu sînt victima ? Poate că atunci cînd am propus obiectului pasiunii mele să fugă cu mine în America sau în Elveția, nutream față de dînsa sentimentele cele mai respectuoase, și speram astfel să orînduiesc fericirea noastră comună !... Rațiunea e uneori robită de pasiune ; poate că mai mult rău mi-am făcut mie decît ei, gîndește-te !...

— Nu-i vorba dacă ai sau n-ai dreptate, îl întrerupse Raskolnikov dezgustat. Ești pur și simplu respingător și nu vreau să știu de dumneata, te dau afară, pleacă de aici !...

Svidrigailov se porni pe rîs.

— Ehe, pe dumneata... e greu să te faci cineva să-ți schimbi părerea ! zise el rîzînd deschis. Am vrut să fac pe șiretul, dar n-a prins, nu merge cu dumneata !

— Și în clipa de față tot de șiretlicuri te ții.

— Ei, și ? Ei, și ? repetă Svidrigailov, rîzînd din toată inima. E cum spun franțuzii, de *bonne guerre*², e un șiretlic permis !... Totuși dumneata m-ai întrerupt ; așa sau altfel, repet din nou : nu ar fi avut nici un fel de

¹ Din maxima latină : *homo sum et nihil humanum a me alienum puto* (sînt om și nimic din ceea ce-i omenesc nu-mi este străin).

² Război cîstit. Aici în sens de : mijloace de luptă permise (fr.).

neplăceri să nu fi fost întâmplarea aceea din grădină. Marfa Petrovna...

— Se spune că și pe Marfa Petrovna tot dumneata ai dat-o gata... îl întrerupse brutal Raskolnikov.

— Și despre asta ai auzit ? De altfel, nu e de mirare... În adevăr, nu știu ce-aș putea să răspund la această afirmație, cu toate că, în această privință, conștiința mea este absolut liniștită. Adică să nu-ți închipui că m-aș teme de ceva, totul e în perfectă regulă și foarte clar : ancheta a stabilit că decesul a survenit în urma unui atac de apoplexie, provocat de baia făcută imediat după o masă copioasă, la care a băut aproape o sticlă de vin, și nici n-ar fi putut găsi altceva... Nu, dar m-am gândit, mai ales în timp ce călătoream în vagon, dacă nu cumva am contribuit moralmente la această... nenorocire, enervînd-o sau altceva de acest gen ? Dar am ajuns la concluzia că n-a fost absolut nimic.

Raskolnikov rise.

— Nu făcea să te ostenești atît !

— De ce rizi ! Gîndește-te : nu i-am tras decît două lovituri de cravașă, care nici măcar n-au lăsat urme... Nu mă socoti, te rog, un cinic ; știu că e ticălos din partea mea și toate celelalte... dar mai știu că accesele mele de brutalitate nu-i dis plăceau prea mult Marfei Petrovna. Povestea cu surioara dumitale se epuizase de la A pînă la Z. De trei zile Marfa Petrovna se vedea silită să stea acasă, neavînd ce să povestească în orașel, și apoi plictisise pe toată lumea de acolo cu scrisoarea aceea (ai auzit despre lectura scrisorii, nu-i așa ?). Și, deodată, aceste două lovituri de cravașă îi pică din cer !... Numaidecît a și poruncit să-i pună caii la trăsură... De altminteri, femeile sînt uneori cît se poate de mulțumite să fie jig-nite, cu toată indignarea lor aparentă. E ceva foarte curent și se întâmplă la mulți ; omul, în general, simte o stranie satisfacție să fie insultat, n-ai observat acest

lucru ? Mai ales femeile. S-ar putea spune că numai cu asta trăiesc.

Citeva clipe Raskolnikov se gîndi să se scoale și să plece, încheind astfel întrevederea. Dar o oarecare curiozitate, ba poate chiar un calcul îl opriră.

— Îți plac bătaile ? întreabă el distrat.

— Nu, nu prea, răspunse liniștit Svidrigailov. Cu Marfa Petrovna nu m-am păruit aproape niciodată. Am trăit în cea mai perfectă armonie, și dînsa a fost totdeauna mulțumită de mine. În cei șapte ani de căsnicie, n-am folosit cravașa decît de două ori (lăsînd deoparte un al treilea caz, de altfel cam în doi peri) : prima oară, s-a întîmplat la două luni după căsătoria noastră, îndată după ce ne-am mutat la țară, și a doua — și ultima oară — în cazul de acum. Dumneata erai gata să mă crezi o bestie, un retrograd, un feudal ? He-he... Apropo : îți aduci aminte cumva, Rodion Romanovici, de un nobil — i-am uitat numele — care cu cîțiva ani în urmă, pe vremea binecuvîntată cînd puteai să-ți exprimi mai liber părerile, a fost făcut de ocară în fața lumii întregi și în literatură fiindcă a bătut în tren pe o nemțoaică ? „Un caz monstruos !“ (îți amintești ?) publicat în *Veak*. Ei, și *Nopti egiptene*, acele lecturi în public (nu-ți amintești ?)... Ochi negri ! O, unde ești, tu tinerețea mea de aur ! Da, și părerea mea este : nu că-l compățimesc pe domnul care a bătut-o pe nemțoaica aceea, fiindcă, într-adevăr, a procedat cam... și, apoi, de ce l-aș compățimi ? Dar nu pot să nu declar că uneori dai peste niște „nemțoaice“ atît de provocatoare încît nici un progresist, cred, n-ar putea să garanteze că n-ar bate-o și el. Nimeni însă n-a analizat atunci problema din acest punct de vedere, cu toate că e un punct de vedere cît se poate de uman, crede-mă !

Și Svidrigailov se porni pe rîs. Raskolnikov își dădea perfect de bine seama că omul acesta avea un plan bine hotărît și era un vulpoi foarte iscusit.

— Dumneata, pesemne, n-ai mai vorbit de multe zile cu nimeni ? întrebă el.

— Cam așa este. Te miră că sînt atît de îngăduitor, nu ?

— Mă miră că ești din cale-afară de îngăduitor.

— Fiindcă nu mă supără grosolănia răspunsurilor dumitale ? Așa e ? Dar... de ce m-aș supăra ? Ai răspuns cum te-am întrebat, adăugă el cu o uluitoare naivitate. La drept vorbind, nu mă interesează, ca să zic așa, nimic, urmă el parcă dus pe gânduri. Mai cu seamă acum... Nu prea am ce face... De altminteri, ai tot dreptul să crezi că mă dau bine pe lingă dumneata, pentru că am un anumit scop, cu atît mai mult, cu cît ți-am spus singur că am treabă cu surioara dumitale. Dar trebuie să-ți spun deschis : tare mi-e urît ! Mai ales în ultimele trei zile ! Și acum mă bucură întîlnirea cu dumneata... Nu te supăra, Rodion Romanovici, dar îți mărturisesc că și dumneata îmi pari grozav de ciudat. Orice ai zice, ai ceva pe suflet ; și mai ales acum, adică nu propriu-zis în clipa de față, dar de un timp încoace... Haide, haide, am tăcut, nu te încrunta ! Nu sînt chiar atît de urs cum mă crezi.

Raskolnikov îi aruncă o privire posomorită.

— S-ar putea nici să nu fii urs, răspunse el. Mi se pare chiar că ești un om din lumea bună sau că cel puțin știi, în anumite ocazii, să fii și cumsecade.

— Nu-mi prea pasă de părerea altora ! replică Svidrigailov pe un ton sec și chiar cu o nuanță de trufie. De ce atunci nu m-aș arăta gros de obraz, dacă această haină i se potrivește atît de bine climatului nostru și... și mai ales dacă am înclinația firească de a o purta, adăugă el, rîzînd din nou.

— Am auzit totuși că ai destui prieteni pe aici. Ești doar un om, cum s-ar zice, cu „relații“. Atunci ce nevoie ai de mine, ce scop urmărești ?

— Ai dreptate, am prieteni, încuviință Svidrigailov, ocolind întrebarea principală. I-am și zărit pe cîțiva, de

trei zile de cînd rătăcesc prin oraş ; i-am recunoscut, cred că m-au recunoscut şi ei. E şi firesc, sînt bine îmbrăcat şi nu mă număr printre oamenii săraci ; am scăpat şi de reforma agrară ; păduri şi păşuni inundabile, aşa că veniturile n-au scăzut ; dar... n-am poftă să reiau legăturile cu ei ; m-am săturat ; umblu de trei zile şi n-am fost încă să văd pe nimeni... Şi, pe deasupra, oraşul acesta ! Cum de a putut lua fiinţă la noi, spune şi dumneata ! Oraş de funcţionari şi de tot soiul de seminarişti ! E drept că multe lucruri n-am văzut acum opt ani, pe cînd îmi făceam veacul pe aici... Nu mai am speranţă decît în anatomie, zău !

— Ce fel de anatomie ?

— Păi cluburile, Dussot, petrecerile voastre, chiar şi progresul — toate astea pot să existe şi fără sprijinul meu, urmă el, trecînd iarăşi peste întrebarea lui Raskolnikov. Nu-i mare plăcere să fii trişor !

— Ai fost vreodată ?

— S-ar fi putut altfel ? Acum opt ani eram un grup întreg, un grup de oameni foarte bine, poeţi, capitalişti, tot oameni cu purtări alese, care ne petreceam tot timpul cu jocul de cărţi. Şi apoi, ai observat că, în general, la noi, adică în societatea noastră rusă, pezevenchii au purtările cele mai alese ? Numai la ţară am ajuns aşa de lasă-mă să te las. Şi totuşi, m-a băgat pe vremea aceea la răcoare, pentru datorii, un grecotei din Nejinsk. Tocmai atunci a apărut Marfa Petrovna, s-a tocmit şi m-a răscumpărat pentru treizeci de mii de arginţi (toată datoria se ridica la şaptezeci de mii). Ne-am cununat oficial, după care s-a grăbit să mă îngroape la ţară, ca pe o comoară. Era cu cinci ani mai în vîrstă ca mine. M-a iubit mult. Şapte ani n-am ieşit din sat. Şi bagă de seamă, toată viaţa a păstrat, ca un document împotriva mea, poliţa de treizeci de mii de ruble, pe care o iscălisem grecului şi pe care o răscumpărase ea prin cineva,

asa că ar fi fost de ajuns să mă revolt și — poftim înapoi, la răcoare ! Și ar fi făcut-o, cu toată dragostea ei pentru mine ! Într-un suflet de femeie asemenea contradicții se împacă foarte bine între ele.

— Să nu fi fost documentul acela, ai fi dat bir cu fugiții ?

— Nu știu cum să-ți spun. Documentul acela nu prea mă stingherea. N-aveam nici o poftă să plec. Marfa Petrovna, văzînd că mă plictisesc m-a invitat chiar ea de vreo două ori să plecăm în străinătate ! Dar, la ce ? ! Mai fusesem prin străinătate și altădată și mi se urîse și acolo. Nu că m-aș fi plictisit, sînt multe de văzut, dar uite, de pildă, un răsărit de soare, golful napolitan, marea, te uiți, te uiți și te simți deodată atît de trist. Și ceea ce este mai dezgustător e că ești trist și nu știi de ce ! Nu, acasă e mult mai bine : cel puțin aici arunci vina pe alții și ție îți găsești o justificare. Eu poate că aș pleca acum într-o expediție la Polul Nord fiindcă *j'ai le vin mauvais*¹ mi-e silă să mai beau și, totuși, în afară de vin, altceva nu-mi rămîne. Am încercat. Se zice că duminică, în parcul Iusupov, Berg are de gînd să zboare cu un balon uriaș, și primește să-l însoțească cineva în schimbul unei anumite sume, este adevărat ?

— Și dumneata ai zbura ?

— Eu ? Nu... am întrebat așa... murmură Svidrigailov căzînd pe gînduri.

„Ce fel de om este ăsta ?“ se întrebă Raskolnikov.

— Nu, documentul acela nu mă stingherea, urmă Svidrigailov tot gînditor, nu doream să plec de la țară. De altfel, e mai bine de un an de cînd, de ziua mea, Marfa Petrovna mi-a restituit acel document și mi-a dat pe deasupra și o sumă respectabilă. Avea mulți bani. „Vezi cîtă încredere am în dumneata, Arkadi Ivanovici“, zău, chiar așa s-a exprimat dînsa. Nu mă crezi ? Și, știi, eu

¹ *Sînt rău la beție* (fr.).

la țară am ajuns un gospodar destul de priceput ; mă cunoaște lumea în regiunea noastră. Comandam cărți. La început, Marfa Petrovna mă aproba, apoi se tot temea că am să mă năucesc cu învățătura.

— Mi se pare că-ți lipsește mult Marfa Petrovna ?

— Mie ? Poate. În adevăr, se prea poate. *A propos*, dumneata crezi în strigoi ?

— Ce fel de strigoi ?

— Strigoi în înțelesul obișnuit al cuvîntului ; ce alți strigoi pot exista ? !

— Dar dumneata crezi ?

— Poate că nu, *pour vous plaire*¹. Adică nu că n-aș crede...

— Îi vezi vreodată ?

Svidrigailov îi aruncă o privire stranie.

— Marfa Petrovna îmi face onoarea să mă viziteze, zise el, strîmbîndu-și gura într-un zîmbet ciudat.

— Cum asta ?

— De trei ori m-a vizitat. Prima dată am văzut-o în ziua înmormîntării, o oră după ce m-am înapoiat de la cimitir. Adică în ajunul plecării mele. A doua oară, acum două zile, pe drum, în zori, în gara Malaia Vișera ; și a treia oară, acum două ore, în locuința unde stau acum, în odaia mea ; eram singur.

— Erai treaz ?

— Absolut treaz. De trei ori a fost, și de fiecare dată eram treaz. Vine, îmi vorbește cîteva clipe și pleacă pe ușă ; totdeauna pleacă pe ușă. Parcă se și aude cînd o închide.

— Tocmai mă gîndeam eu că dumitale trebuie să ți se întîmple astfel de lucruri ! rosti deodată Raskolnikov, mirîndu-se el însuși de cele spuse. Era grozav de tulburat.

¹ Ca să-ți fiu pe plac (fr.).

— Adevărat ? Te-ai gîndit ? întrebă Svidrigailov mirat. E cu putință ? Ei, nu ți-am spus eu că noi doi avem un punct comun ? Ei ?

— N-ai spus asta niciodată ! răspunse enervat Raskolnikov.

— N-am spus ?

— Nu.

— Atunci mi s-a părut numai că am spus. Adineauri, cînd am intrat și am văzut că stai cu ochii închiși și te prefaci că dormi, mi-am zis : „Chiar el e !“

— Ce vrei să spui cu asta ? Despre ce vorbești ? strigă Raskolnikov.

— Despre ce ? În adevăr, nu știu nici eu despre ce... mormăi Svidrigailov, sincer încurcat.

O clipă tăcură amîndoi. Și amîndoi se uitau cu ochi holbați unul la celălalt.

— Ce prostii ! se răsti inciudat Raskolnikov. Și ce-ți spune, cînd vine ?

— Dînsa ? Închipuiește-ți, vorbește despre fel de fel de nimicuri, și poate că te miră, dar tocmai asta mă înfurie totdeauna. Prima dată a intrat (eram obosit — slujba de înmormîntare, veșnica pomenire, apoi litanile, praznicul și, în sfîrșit, am rămas singur în cabinetul meu de lucru, mi-am aprins un trabuc și m-am lăsat în voia gîndurilor), cînd numai ce văd că intră pe ușă și zice : „Arkadi Ivanovici, azi, cu grijile pe care le-ai avut ai uitat să întorci ceasul din sufragerie“. Ceasul acela, de șapte ani, eu îl întorceam în fiecare săptămînă, iar dacă uitam cumva, ea-mi aducea aminte. A doua zi, eram în drum spre Petersburg. În zori, la o stație, am coborît ; nu dormisem toată noaptea, eram istovit, îmi erau ochii grei, și am cerut o cafea ; cînd mă uit, Marfa Petrovna era așezată lîngă mine, cu un pachet de cărți în mînă : „Nu vrei să-ți ghicesc norocul la plecare, Arkadi Ivanovici ?“ (Strașnic știa să dea în cărți.) N-am să-mi iert niciodată că n-am lăsat-o să-mi dea și mie ! M-am speriat și am fugit, ce-i drept tocmai sunase

clopoțelul. Astăzi, după un prinz prost adus de la birt, cu stomacul greu, ședeam și fumam, cînd iar mă pomenesc cu Marfa Petrovna ; de data asta era gătită cu o rochie nouă de mătase verde, cu o trenă foarte lungă : „Bună ziua Arkadi Ivanovici ! Îți place rochia mea ? Aniska nu mi-ar fi putut coase una ca asta.“ (Aniska e croitoreasa din sat de la noi, una din fostele iobage, care a învățat meseria la Moscova ; o fetișcană frumușică.) Și se sucea și se învîrtea în fața mea. M-am uitat la rochia ei, apoi am privit-o cu luare-aminte în față și i-am zis : „Ce plăcere, Marfa Petrovna, să te ostenești să vii ca să-mi spui astfel de nimicuri !“ „Ah, Doămne, tătuță, nu are voie omul să te necăjească un pic !“ Iar eu, ca s-o zădăresc, am zis : „Marfa Petrovna, vreau să mă însor“. „Dumneata ești în stare de așa, Arkadi Ivanovici, dar nu ți-ar face mare cinste : abia ți-ai îngropat nevasta și ai și pornit să te însori. Măcar de ai alege una ca lumea, dar eu te cunosc, ai să iei una... cine știe ce podoabă, și o să rîdă toți de dumneata“. Și a ieșit, parcă-i auzeam foșnetul trenei pe dușumea. Nu-i caraghios, spune ?

— De altfel, poate că toate astea nu sînt decît bali-verne ! spuse Raskolnikov.

— Arareori mint, răspunse Svidrigailov dus pe gînduri, fără să pară a fi băgat în seamă grosolănia întrebării.

— Mai înainte nu ți se mai întîmplase să vezi strigoi ?

— Bbb... ba da, o singură dată în viață, acum vreo șase ani. Aveam un servitor, unul Filka ; tocmai îl înmormîntaseră, iar eu am uitat și am strigat : „Filka, pipa !“ și el a intrat ; s-a dus drept la vitrina unde stau pipele mele. Iar eu gîndeam în sinea mea : „Face pe supăratul“, fiindcă, nu mult înainte de a muri, ne-am luat la harță rău de tot. „Cum îndrăznești, i-am spus, să intri la mine cu haina ruptă în coate, ieși afară, ticălosule !“ S-a întors, a ieșit și n-a mai venit de atunci. Nu i-am spus nimic

Marfei Petrovna. Am vrut să fac un parastas pentru pomenirea sufletului lui, dar mi-a fost rușine.

— Du-te să te vadă un medic.

— E de prisos să-mi spui asta, îmi dau și eu seama că sînt bolnav, cu toate că, la drept vorbind, nu știu ce-aș putea să am ; cred că sînt cel puțin de trei ori mai sănătos ca dumneata. Eu nu te-am întrebat dacă crezi că pot să apară strigoi. Eu te-am întrebat dacă crezi că există strigoi.

— Nu, și n-am să cred pentru nimic în lume ! strigă Raskolnikov aproape cu un fel de furie.

— Așa spune toată lumea de obicei, nu ? murmură Svidrigailov, ca și cînd ar fi vorbit pentru el și privind într-o parte, cu capul puțin aplecat pe umăr. Ei îți spun : „Ești bolnav, prin urmare ceea ce ți se pare că vezi nu este decît delir, și nu există nimic“. Dar asta nu este perfect logic. Admit că strigoii nu se arată decît oamenilor bolnavi ; dar asta dovedește numai că trebuie să fii bolnav ca să-i poți vedea, și nu că n-ar exista în sine.

— Bineînțeles că nu există ! stăruie cu încăpăținare Raskolnikov.

— Nu ? Așa crezi dumneata ? urmă Svidrigailov întorcîndu-și încet privirile spre el. Dar dacă ar fi să judecăm așa (hai, ajută-mă și dumneata) : strigoii sînt, să spunem, niște frînturi, niște fragmente din alte lumi, de care ții. Omul sănătos, firește, n-are de ce să-i vadă, fiindcă omul sănătos este mai material, mai pămîntean decît alții și deci, ca totul să fie normal, el trebuie să trăiască numai viața pămîntească de aici. Ei, dar dacă se îmbolnăvește, dacă se strică ordinea pămîntească normală a organismului, cît de cît, imediat începe să se manifeste posibilitatea altei lumi ; și cu cît e mai bolnav, cu atît are mai multe puncte de contact cu cealaltă lume, așa că atunci cînd moare trece de-a dreptul în ea. M-am gîndit de mult la asta. Dacă crezi în viața viitoare, atunci poți să admiți și acest raționament.

— Eu nu cred în viața viitoare, zise Raskolnikov.

Svidrigailov rămase îngândurat.

— Dar dacă dincolo nu sînt decît păianjeni, sau altceva de felul ăsta, zise el deodată.

„E nebun“, gîndi Raskolnikov.

— Ca idee, ne reprezentăm întotdeauna veșnicia ca ceva ce nu poate fi înțeles, ceva uriaș, imens ! Dar de ce trebuie să fie neapărat așa ? Și dacă veșnicia nu este decît o magherniță oarecare, una singură, un fel de baie țărănească, afumată, cu pînze de păianjen prin colțuri ? Eu, uneori, așa îmi închipui că este.

— Și niciodată, niciodată nu-ți închipui ceva mai liniștitor și mai drept ? ! exclamă Raskolnikov, cu o senzație neplăcută.

— Mai drept ? De unde știm noi, poate că tocmai asta este mai drept și, știi, dacă ar depinde de mine, eu dinadins tocmai așa aș fi făcut-o, răspunse Svidrigailov cu un zimbet ciudat.

Un fior de gheață trecu prin trupul lui Raskolnikov la auzul acestui răspuns monstruos. Svidrigailov ridică ochii, îl privi țintă și deodată izbucni în rîs.

— Nu zău, gîndește-te numai, strigă el, acum o jumătate de ceas nici nu ne cunoșteam, ne socoteam dușmani ! Avem o chestiune serioasă de rezolvat, iar noi am lăsat totul baltă și ne-am apucat să filozofăm ! Ei, n-am spus eu că ne asemănăm ca frații ?

— Dacă ești atît de bun, propuse Raskolnikov energic, permite-mi să te rog să-mi explici cît mai repede pentru care motiv am cîntea să te vîd în fața mea... fiindcă... sînt grăbit... trebuie să ies...

— Bine. Numai decît. Sora dumitale, Avdotia Romanovna, se mărită cu domnul Lujin Piotr Petrovici ?

— Nu s-ar putea să lași pe sora mea în afara convorbirii noastre și să nu-i pomenеști numele ? Nu înțeleg cum îndrăznești să-i rostești numele în fața mea, dacă ești în adevăr Svidrigailov ?

— Dar am venit tocmai ca să vorbesc despre dînsa; cum aş putea atunci să nu-i pomenesc numele ?

— Bine, vorbeşte, dar cit mai repede.

— Sînt sigur că ți-ai şi făcut o părere despre acest domn Lujin, ruda soţiei mele, dacă ai avut prilejul să stai de vorbă cu el o jumătate de ceas, sau dacă măcar ți-a vorbit cineva despre el. Acest om nu se potriveşte de loc cu Avdotia Romanovna. După părerea mea, Avdotia Romanovna se jertfeşte cu multă mărinimie şi într-un chip cu totul nechibzuit pentru... pentru familia ei. Din cîte ştiu despre dumneata, cred că ai fi bucuros dacă această căsătorie nu s-ar face, fără să dăuneze stării materiale a sorei dumitale. Iar acum, după ce te-am cunoscut, sînt chiar convins de acest lucru.

— Tot ce spui e foarte naiv ; iartă-mă, am vrut să spun : neobrazat, zise Raskolnikov.

— Adică vrei să spui că-mi apăr interesele. Fii liniştit, Rodion Romanovici, dacă aş fi vrut să-mi apăr interesele, n-aş fi vorbit atît de deschis, doar nu sînt un prost. În această privinţă, aş vrea să-ţi dezvălui o ciudăţenie psihologică. Adineauri, încercînd să-mi justific dragostea pentru Avdotia Romanovna, ți-am spus că eu însumi am fost o victimă. Ei, află că acum nu mai simt dragoste pentru ea, chiar de loc, mă şi miră, fiindcă eu, într-adevăr, am fost foarte îndrăgostit de ea...

— Din trîndăvie şi desfriu, îl întrerupse Raskolnikov.

— Ai dreptate, sînt un desfrinat şi un trîntor. De altfel, surioara dumitale are atîtea calităţi, că nu se putea să nu facă impresie asupra mea. După cum văd însă şi eu astăzi, n-a fost decît o nebunie trecătoare.

— E mult de cînd ți-ai dat seama ?

— Am bănuît acest lucru mai de mult, dar m-am convins definitiv abia acum trei zile, aproape în clipa sosirii mele la Petersburg. La Moscova încă îmi închipuiam că vin să-i cer mîna Avdotiei Romanovna şi să mă declar rivalul domnului Lujin.

— Iartă-mă că te întrerup, nu s-ar putea să scurtezi povestea și să treci de-a dreptul la scopul vizitei dumitale ? Sînt grăbit, trebuie să plec...

— Foarte bucuros. O dată sosit aici și hotărît să întreprind un anumit... voiaj, am dat în prealabil unele dispoziții. Copiii mei au rămas la o mătușă de-a lör ; sînt bogați și nu au nici o nevoie de mine. De altfel : tată sînt eu ? Nu mi-am oprit decît ceea ce mi-a dăruit acum un an Marfa Petrovna. Mi-ajunge atît. Iartă-mi digresiunile, acum trec la problema în sine. Înainte de a pleca în voiajul care poate totuși va avea loc, aș vrea să isprăvesc și cu domnul Lujin. Nu că nu l-aș putea suferi, dar din pricina lui a fost ultima ceartă între mine și Marfa Petrovna, cînd am aflat că dînsa a pus la cale această căsătorie. Acum, cu ajutorul dumitale, și poate chiar în prezența dumitale, aș dori s-o văd pe Avdotia Romanovna și să-i explic, în primul rînd, că de la domnul Lujin nu numai că nu va avea nici un avantaj, dar dimpotrivă, se va vedea de-a dreptul păgubită. Apoi, după ce-i voi cere iertare pentru neplăcerile pe care le-a avut acum cîtva timp, i-aș cere îngăduința să-i ofer zece mii de ruble și să-i ușurez astfel ruptura cu domnul Lujin, ruptură care, sînt sigur, nu i-ar fi neplăcută, de ar avea posibilitatea s-o facă.

— Dar dumneata într-adevăr ești nebun ! strigă Ras-kolnikov mai curînd mirat decît furios. Cum îndrăznești să-mi vorbești astfel ?

— Eram sigur că ai să începi să ții ; dar, în primul rînd, țin să-ți spun că, deși nu sînt bogat, pot dispune de aceste zece mii, fiindcă nu am absolut nici o nevoie de ele. Dacă Avdotia Romanovna nu primește, cine știe cum am să le întrebunțez. Asta-i una. În al doilea rînd : conștiința mea este cu desăvîrșire liniștită : îi ofer acești bani fără nici un interes. Mă crezi sau nu, dar veți afla mai tîrziu, și dumneata și Avdotia Romanovna, că-i adevărat. Vezi dumneata, eu într-adevăr am pricinuit unele

neplăceri și griji mult stimatei dumitale surioare Avdotia Romanovna, și mă căiesc sincer de acest lucru ; de aceea, doresc din toată inima, nu să răscumpăr aceste neplăceri printr-o compensație bănească, ci pur și simplu să fac ceva folositor pentru ea, că doar nu-i scris nicăieri că trebuie să fac numai rău. Dacă propunerea mea ar as-cunde vreun calcul personal cît de mic, nu i-aș oferi nu-mai zece mii, cînd abia acum cinci săptămîni i-am oferit mult mai mult. În afară de asta, e probabil să mă însor foarte, foarte curînd, cu o tînră fată și deci bănuiala că aș urmări-o pe Avdotia Romanovna cade de la sine. În încheiere, voi spune că și dacă se mărită cu domnul Lujin, Avdotia Romanovna tot va primi acești bani, nu-mai că pe altă cale... Dar nu te supăra, Rodion Romanovici, judecă liniștit, cu sînge rece.

Svidrigailov vorbea cu un calm extraordinar.

— Te rog să încetezi, zise Raskolnikov. În orice caz, propunerea dumitale este de-o îndrăzneală de neiertat.

— Nicidecum. Dacă ar fi așa cum spui, atunci omul pe lumea asta n-ar putea să facă decît rău și, dimpotrivă, nu ar avea dreptul să facă cel mai mic bine, și asta numai din pricina unui convenționalism absurd. E caraghios. De pildă : dacă aș muri și i-aș lăsa această sumă prin testament surioarei dumitale, ar refuza și atunci să o primească ?

— Se prea poate.

— Ei, asta nu. De altfel, dacă zici nu, nu să fie. Dar să știi că zece mii prind bine la o nevoie. În orice caz, te rog să-i transmiți cele spuse Avdotiei Romanovna.

— Nici nu mă gîndesc.

— Atunci, Rodion Romanovici, mă voi vedea silit să caut s-o întîlnesc personal, ceea ce desigur o va neliniști.

— Și dacă-i transmit, n-ai să cauți s-o întîlnești ?

— Nu știu, zău, ce să-ți răspund. Tare aș dori s-o mai văd o dată.

— Să nu speri una ca asta.

— Păcat. De altfel, dumneata nu mă cunoști. Poate cînd ne vom împrieteni mai mult.

— Crezi că ne vom împrieteni ?

— De ce nu ? zîmbi Svidrigailov, luîndu-și pălăria și sculîndu-se. Nu că aș vrea să mă impun dumatăle cu tot dinadinsul, și chiar venind încoace nici nu prea credeam că o să stăm de vorbă, deși azi dimineată... m-a izbit fața dumatăle...

— Unde m-ai văzut de dimineată ? se neliniști Raskolnikov.

— Întîmplător... Tot îmi pare că e ceva în dumneata care face să ne asemănăm oarecum... Dar nu te neliniști, nu-s indiscret din fire ; am știut să mă impac și cu măs-luitorii și nici pe cneazul Sviribei, ruda mea de departe și mare demnitar, nu l-am plictisit, am știut să-i scriu doamnei Prilukova în album despre Madona lui Rafael¹, și cu Marfa Petrovna am trăit șapte ani la țară, și în casa lui Viazemski², pe Sennaia, mi-am petrecut nopțile pe vremuri, și poate că am să zbor cu Berg în balonul lui³...

— Bine. Și acum dă-mi voie să te întreb dacă ai de gînd să pleci curînd în călătorie ?

— Care călătorie ?

— Ei, vorbesc despre „voiajul“ acela despre care ai pomenit chiar dumneata.

— Despre voiaj ? Ah, da... chiar așa, am vorbit despre voiaj... Ei, asta-i o problemă mai vastă... Dacă ai ști ce întrebare ai pus ! adăugă el deodată tare, și rîse scurt. Poate că am să mă însor în loc să plec în voiaj ; mi se propune o fată.

¹ Pinză celebră a pictorului italian Rafael Sanzio (1483—1520) reprezentînd pe Fecioara Maria.

² Azil de noapte.

³ Număr de atracție în spectacolele date de „balerinul aeronautilor“ Berg.

— Aici ?

— Da.

— Și cînd ai avut timp ?

— Tare aș dori s-o mai văd o dată pe Avdotia Romanovna. Te rog foarte serios. La revedere !... Ah, da ! Cît pe aci să uit ! Trîsmite-i sorei dumitale, Rodion Romanovici, că Marfa Petrovna i-a lăsat prin testament trei mii de ruble. E absolut sigur. Marfa Petrovna și-a făcut testamentul cu o săptămîină înaintea morții, de față cu mine. Peste două-trei săptămîni, Avdotia Romanovna va putea să capete banii.

— Adevărat ?

— Da. Așa să-i spui. Ei, și acum — sluga dumitale. Nu stau departe.

Ieșind, Svidrigailov se ciocni piept în piept cu Razumihin.

II

Era aproape ora opt seara ; amîndoi se grăbeau să ajungă la casa lui Bakaleev, ca să sosească înaintea lui Lujin.

— Cine era ăsta ? întrebă Razumihin, odată ajuns în stradă.

— Svidrigailov, acel moșier în casa căruia a fost insultată sora mea, pe vremea cînd era guvernantă. Din pricină că el s-a legat de ea, Marfa Petrovna, nevastă-sa, a dat-o afară. Mai tîrziu, Marfa Petrovna i-a cerut iertare Duniei și acum, nu demult, a murit subit. Despre ea vorbea mama deunăzi. Nu știu de ce, mi-e frică de omul acesta. E foarte ciudat și simt că are un plan bine definit ; dar nu-mi pot da seama ce vrea... Parcă ar ști

ceva... A sosit aici îndată după înmormîntarea nevesti-si. Trebuie s-o păzim pe Dunia... asta am vrut să-ți spun, auzi ?

— S-o păzim ! Dar ce ar putea să-i facă Avdotiei Romanovna ? Îți mulțumesc, Rodea, că mi-ai vorbit așa... O s-o păzim !... Unde șade ?

— Nu știu.

— De ce nu l-ai întrebat ? Păcat ! Dar nu-i nimic, am să afl eu.

— L-ai văzut ? întreabă Raskolnikov după o scurtă tăcere.

— L-am văzut, l-am văzut bine.

— Ești sigur ? L-ai văzut deslușit ? stărui Raskolnikov.

— Firește, mi-l amintesc foarte bine ; l-aș recunoaște dintr-o mie, am memorie bună.

Tăcură din nou.

— Hm... asta e... mormăi Raskolnikov. Știi... gîndeam... mi se tot năzar fel de fel de lucruri... am crezut că poate n-a fost decît o iluzie.

— Despre ce vorbești ? Nu prea înțeleg ce spui.

— Spuneți cu toții, urmă Raskolnikov zîmbind strîmb, că sînt nebun ; și mi s-a părut, adineauri, că poate aveți dreptate, că am înnebunit în adevăr și am văzut un strigoi !

— Ce tot vorbești ?

— Cine știe ! Poate sînt nebun, poate că tot ce s-a întîmplat în ultimele zile nu s-a întîmplat decît în închipuirea mea...

— Eh, Rodea ! Iar te-au enervat !... Dar ce ți-a spus ? Pentru ce a venit ?

Raskolnikov nu răspunse. Razumihin se gîndi o clipă.

— Ascultă acum, să-ți dau raportul, încep eu. Am fost la tine, dar tu dormeai. Apoi am luat masa și m-am dus la Porfiri. Zametov era încă acolo. Am vrut să aduc vorba despre ce mă interesa și n-am izbutit. Nu puteam să încep cum trebuie. Ei parcă nu înțelegeau nimic și nu se sim-

Ţeau încurcaţi de fel. L-am luat pe Porfiri deoparte, l-am dus la fereastră şi am început să-i vorbesc, dar nici de data asta n-a ieşit nimic ; el se uita într-o parte şi eu mă uitam în cealaltă. Pînă la urmă, i-am vîrît pumnul sub nas şi i-am spus că-l fac zob, aşa, ca între rude. S-a uitat la mine şi n-a zis nimic. Atunci am scuipat şi am plecat, asta-i tot. O tîmpenie. Cu Zametov n-am vorbit de loc. Mi-era necaz de toată povestea asta, dar, pe cînd coboram scara, mi-a scăpărat deodată un gînd : de ce ne facem atîtea griji ? Dacă te-ar ameninţa vreo primejdie sau mai ştiu eu ce, dar aşa ? Ce-ţi pasă ţie ! N-ai nici un amestec în toată treaba asta, aşa că nici să nu-ţi pese de ei ; ce-o să mai rîdem mai tîrziu ; eu în locul tău aş încerca chiar să-i mistific. Ce ruşine o să le fie ! Dă-i la dracu ; mai tîrziu o să putem să-i şi scărmanăm puţin, iar deocamdată să rîdem de ei !

— Ai dreptate ! răspunse Raskolnikov. „Dar ce-ai să spui mîine ?“ se gîndi el. Ciudat, pînă atunci nu se gîndise niciodată : „Ce are să zică Razumihin cînd are să afle ?“ Şi gîndind aceasta, Raskolnikov îl privi cu luare-aminte. Raportul pe care i-l dăduse Razumihin cu privire la vizita făcută lui Porfiri nu-l interesa cîtuşi de puţin ; altele îl preocupau acum !

Pe coridor, dădură peste Lujin, venise exact la ora opt şi căuta numărul camerei, aşa că intrară toţi trei odată, fără să se uite unul la altul şi fără să se salute. Tinerii trecură înainte, Piotr Petrovici, ca să respecte buna cuviinţă întîrzie puţin în antreu, scoţîndu-şi pardesiul. Pulheria Alexandrovna ieşi numaidecît să-l întîmpine în prag, Dunia dădea mîna cu fratele ei.

Piotr Petrovici intră şi se înclină destul de amabil în faţa celor două doamne, dar parcă mai serios ca de obicei. Avea aerul unui om nedumerit, care încă nu şi-a revenit din mirare. Pulheria Alexandrovna părea şi ea stînjenită, dar se grăbi să poftască musafirii şi să ia loc în jurul mesei

rotunde, pe care fierbea samovarul. Dunia și Lujin se așezară față în față, Razumihin și Raskolnikov — în dreptul Pulheriei Alexandrovna, Razumihin mai aproape de Lujin, Raskolnikov alături de sora lui.

O clipă se făcu tăcere. Piotr Petrovici scoase fără grabă o batistă fină, din care se răspîndi un miros puternic de parfum și-și suflă nasul cu aerul unui om binevoitor, dar oarecum jignit în demnitatea lui și foarte hotărît să ceară explicații. Încă din antreu îi trecuse prin minte să nu se dezbrace, ci să plece, pedepsindu-le în felul acesta cu severitate exemplară pe cele două doamne, și făcîndu-le să-i simtă pe loc autoritatea. Dar nu se putu hotărî. Și apoi, nu era omul căruia să-i placă situațiile neclare. Avea lucruri de lămurit ; dacă ordinul lui fusese călcat atît de fățiș, înseamnă că era ceva la mijloc și deci ar fi mai bine să afle mai întîi despre ce este vorba ; cît despre pedeapsă, mai avea timp, și la urma urmei totul era în mîinile lui.

— Sper că ați călătorit bine ? întrebă el cu un ton oficial pe Pulheria Alexandrovna.

— Slavă Domnului, Piotr Petrovici.

— Mă bucură. Și nici Avdotia Romanovna nu se simte prea obosită ?

— Eu sînt tînără și rezistentă, nu obosesc, dar mamei i-a venit destul de greu, răspunse Dunicika.

— Ce să-i faci ! Drumurile noastre naționale sînt foarte lungi. Mare și întinsă-i „maica Rusie“, cum i se spune... Cu toată dorința mea n-am putut ieri să vin să vă întîmpin la gară. Sper însă că totul a mers bine.

— Vai, nu, Piotr Petrovici, am fost foarte descurajate, se grăbi să declare Pulheria Alexandrovna cu o intonație deosebită, și cred că dacă Dumnezeu, în bunătatea lui, nu ni l-ar fi trimis ieri pe Dmitri Prokofici, n-am fi știut ce să ne facem. Dumnealui este Dmitri Prokofici Razumihin, adăugă dînsa, prezentîndu-l pe Razumihin.

— Da, da, am și avut plăcerea... ieri, mormăi Lujin cu o căutătură piezișă și dușmănoasă spre Razumihin, apoi se încruntă și amuți.

Piotr Petrovici făcea parte dintre acei oameni care sînt extrem de amabili în societate, sau cel puțin se străduiesc să fie, dar care, în clipa cînd ceva nu le este pe plac, își pierd cumpătul într-atît că par mai degrabă niște saci cu făină decît niște tineri plini de viață, care înviorează societatea. Tăcerea se întinse din nou : Raskolnikov tăcea cu încăpăținare, Avdotia Romanovna socotea că nu e momentul să vorbească, Razumihin nu avea ce spune, așa că Pulheria Alexandrovna fu nevoită să caute să înjghebe o conversație.

— Ați auzit de moartea Marfei Petrovna ? încep ea, recurgînd la tema ei salvatoare în asemenea caz.

— Am auzit. Am fost înștiințat imediat și pot să vă spun că Arkadi Ivanovici Svidrigailov, îndată după înmormîntarea soției lui, a plecat în grabă la Petersburg. Cel puțin, așa mi s-a comunicat din sursă sigură.

— La Petersburg ? Aici ? se alarmă Dunia, schimbînd o privire cu Pulheria Alexandrovna.

— Exact. Și, desigur, nu fără anumite intenții precise ; graba plecării lui, după evenimentele precedente dă de gîndit.

— Doamne ! Oare și aici vrea s-o urmărească pe Duni-cika ? exclamă Pulheria Alexandrovna.

— Eu cred că nu aveți de ce să vă neliniștiți prea mult nici dumneavoastră, nici Avdotia Romanovna de prezența lui aici, bineînțeles, dacă nu doriți chiar dumneavoastră să intrați în legătură cu dînsul, indiferent de motiv. Cit despre mine, voi veghea și am să aflu în curînd unde locuiește.

— Ah, Piotr Petrovici, nici nu-ți poți închipui cît de rău m-ai speriat ! se văietă Pulheria Alexandrovna. Nu l-am văzut decît de două ori, dar mi-a părut groaznic, groaznic !

Sînt sigură că el a fost pricina morții răposatei Marfa Petrovna !

— După informațiile precise pe care le am nu se poate afirma cu toată tăria un asemenea lucru. Nu zic, poate că purtările lui insultătoare să fi grăbit cursul lucrurilor, în oarecare măsură, poate că a contribuit, cum s-ar zice, moral, la aceasta. În privința comportării lui și a caracterizării individuale, sînt cu totul de părerea dumneavoastră. Nu știu dacă este bogat și cît anume i-a lăsat Marfa Petrovna ; asta o voi afla cît de curînd, dar este clar că, aflîndu-se aici, la Petersburg, și dispunînd de oarecare mijloace materiale, se va apuca iarăși de cele vechi. Este omul cel mai desfrînat, cel mai putred de vicii, care există ! Am anumite motive să cred că Marfa Petrovna, care a avut nenorocirea să se îndrăgostească de el și care i-a plătit acum opt ani datoriile, i-a fost de mare folos și în altă privință : datorită străduințelor și jertfelor ei a fost mușamalizat, chiar de la început, un proces penal, un asasinat fantastic, pentru care s-ar fi putut prea bine ca domnul Svidrigailov să facă o plimbare în Siberia. Acesta este omul, dacă vreți să știți.

— Vai, Doamne ! exclamă Pulheria Alexandrovna.
Raskolnikov asculta cu atenție.

— Aveți informații absolut sigure ? întrebă Dunia, sever și autoritar.

— Repet numai ceea ce am auzit eu însumi, în secret, de la răposata Marfa Petrovna. Trebuie să menționez că, din punct de vedere juridic, este o afacere foarte obscură. Pe vremea aceea locuia aici, ba mi se pare că mai locuiește și acum, o oarecare Reslih, o străină care făcea cămărtărie măruntă și se ocupa și de alte afaceri dubioase. Cu această Reslih, domnul Svidrigailov avea de mult legături destul de intime și misterioase. Reslih avea în gazdă o rudă îndepărtată, o nepoată mi se pare, o fetiță surdomută de vreo cincisprezece sau chiar paisprezece ani, pe

care această doamnă n-o putea suferi și căreia îi imputa fiecare bucățică de piine ; ba chiar o bătea sălbatic. Într-o zi, fetița a fost găsită în pod, spânzurată. S-a stabilit că era vorba de o sinucidere. După procedura de rigoare, dosarul a fost închis, dar mai târziu s-a primit un denunț cum că fetița a fost... violată de Svidrigailov. Ce-i drept, chestiunea era foarte obscură... Denunțul pornea de la o altă nemțoaică, o femeie stricată, al cărei cuvânt nu putea avea greutate ; în cele din urmă, pînă și denunțul a fost retras și, datorită străduințelor și banilor Marfei Petrovna, toate s-au redus la un simplu zvon. Dar și acest zvon este foarte semnificativ. Dumneata, Avdotia Romanovna, ai auzit desigur vorbindu-se despre un oarecare Filip, servitorul lui, mort de pe urma bătailor, acum șase ani, încă pe vremea iobăgiei ?

— Am auzit, dimpotrivă, că acest Filip s-a spânzurat singur.

— Exact, dar a fost silit sau, mai bine zis, împins la sinucidere de neîncetatele brutalități și persecuții ale domnului Svidrigailov.

— Asta nu știu, răspunse Dunia sec, am auzit numai povestindu-se ceva foarte ciudat : pare-se că acest Filip era un ipohondru, un fel de filozof al casei, oamenii spuneau că „l-au năucit cărțile“ și că s-ar fi spânzurat mai curînd din pricina ironiilor domnului Svidrigailov, decît din pricina bătailor. De față cu mine, Arkadi Ivanovici se purta frumos cu oamenii și aceștia îl iubeau chiar, deși, într-adevăr, îl învinuiau de moartea lui Filip.

— Văd că ești înclinată să-l aperi, observă Lujin, strîmbînd gura într-un zîmbet plin de subînțeles. Este un om viclean și știe să farmece femeile, după cum dovedește tristul caz al Marfei Petrovna, care a murit în împrejurări atît de ciudate. De fapt, am vrut numai să vă previn, pe dumneata și pe mama dumitale, gîndindu-mă la tentativele pe care le va încerca, fără îndoială, din nou. În ce mă privește, sînt convins că omul acesta are să sfîrșească

iarăși prin a fi închis din pricina datoriilor. Marfa Petrovna n-a intenționat niciodată să treacă ceva din avere pe numele lui, pentru că se gîdea la copii, și chiar dacă i-a lăsat ceva, trebuie să fie numai atît cît să-i asigure o bunăstare cuviincioasă, cît să nu ducă lipsuri ; dar cu firea și năravurile lui n-are să-i ajungă nici pe un an.

— Piotr Petrovici, vă rog, să nu mai vorbim despre domnul Svidrigailov, zise Dunia. Mi-e neplăcut.

— A fost adineauri la mine, spuse brusc Raskolnikov, care pînă atunci nu deschisese gura.

Toți se întoarseră spre el cu exclamații de mirare. În-suși Piotr Petrovici păru alarmat.

— Acum un ceas și jumătate, pe cînd dormeam, a intrat în odaie, m-a trezit din somn și s-a prezentat, urmă Raskolnikov. Era destul de vesel, vorbea cu nepăsare și părea absolut convins că ne vom împrieteni. Între altele, Dunia, te roagă mult să-i acorzi o întîlnire ; a insistat să mijlocesc această întrevvedere între el și tine, și să asist la ea. Vrea să-ți facă o propunere ; mi-a spus despre ce este vorba. În afară de aceasta, m-a informat oficial că Marfa Petrovna, cu o săptămînă înainte de a muri, ți-a lăsat prin testament trei mii de ruble și că vei putea primi în scurt timp acești bani.

— Slavă ție, Doamne ! exclamă Pulheria Alexandrovna, făcîndu-și cruce. Roagă-te pentru sufletul ei, Dunia, roagă-te !

— Asta așa este, îi scăpă lui Lujin.

— Și, și mai departe ? îl grăbea Dunia pe Raskolnikov.

— Apoi mi-a spus că nu este prea bogat și că toată averea revine copiilor, care se află acum la o mătușă. Apoi a zis că stă aproape de mine, dar unde anume — nu știu, n-am întrebât...

— Și ce vrea să-i propună Dunicikăi ? întrebă spe-riată Pulheria Alexandrovna. Ți-a spus ?

— Da.

— Și ?

— Am să vă spun mai târziu.

După acest răspuns, Raskolnikov tăcu și se apucă să bea ceaiul.

Piotr Petrovici scoase ceasul și se uită la el.

— Trebuie să plec, întrucît mai am unele treburi, așa că n-am să vă stingheresc, făcu el cu un aer cam jignit, și dădu să se scoale de la masă.

— Rămii, Piotr Petrovici, zise Dunia. A fost vorba că stai cu noi toată seara. Și apoi, chiar dumneata ai scris că vrei să ai o explicație cu mama.

— E adevărat, Avdotia Romanovna, răspunse cu emfază Piotr Petrovici, așezîndu-se din nou, dar tot mai ținînd pălăria în mînă. Am vrut, e drept, să am o explicație cu dumneata și cu mult stimata dumitale mamă, și încă una foarte importantă. Dar ca și fratele dumitale, care nu poate să explice în prezența mea unele propuneri ale domnului Svidrigailov, tot așa nici eu nu pot și nu vreau să mă explic... în prezența altora... cu privire la unele puncte foarte importante. Și apoi, rugămîntea mea riguroasă și stăruitoare a fost nesocotită.

Lujin își luă un aer teatral de profundă amărăciune, și tăcu.

— Rugămîntea dumitale ca fratele meu să nu ia parte la întîlnirea noastră n-a fost satisfăcută numai în urma insistențelor mele, zise Dunia. Ai scris că fratele meu te-a jignit ; eu socot că trebuie să lămurim numai-decît lucrurile și să vă împăcați. Dacă în adevăr te-a jignit, Rodea *trebuie să-ți ceară scuze, și o va face.*

Piotr Petrovici începu pe loc să facă pe grozavul.

— Cu toată bunăvoința din lume. Avdotia Romanovna, sînt unele jigniri care nu se pot uita. Totul are o limită, peste care e primejdios să treci ; căci o dată ce ai trecut-o, nu mai există posibilitatea să te întorci înapoi.

— De fapt, altceva am vrut să-ți spun Piotr Petrovici, îl întrerupse cam nerăbdătoare Dunia, trebuie să înțelegi

că tot viitorul nostru depinde de felul cum se vor lămuri și împăca lucrurile între noi : repede sau nu ? De la primul cuvînt, îți spun deschis că, dacă ții cît de cît la mine, atunci, chiar dacă ți-ar veni greu, toată această neînțelegere trebuie să înceteze chiar azi. Repet, dacă fratele meu este vinovat, el îți va cere scuze.

— Mă miră că pui problema în acest fel, se supără Lujin, devenind tot mai nervos, ținînd la dumneata, adorîndu-te chiar, pot în același timp să nu țin de loc la vreun membru al familiei dumitale. Pretinzînd la fericirea de a avea mîna dumitale, nu pot în același timp să iau asupra mea îndatoriri incompatibile cu...

— Ah, să lăsăm aceste susceptibilități deșarte, Piotr Petrovici, îl întrerupse Dunia. Rămii omul inteligent și nobil cum am socotit că ești și cum aș vrea să te socot în totdeauna. Ți-am făcut o promisiune mare, sînt viitoarea dumitale soție ; încrede-te deci în mine și poți să fii sigur că voi avea putere să judec fără părtinire. Rolul de arbitru pe care mi-l asum este o surpriză pentru fratele meu, tot atît cît este și pentru dumneata. Cînd l-am invitat azi, după primirea scrisorii dumitale, și l-am rugat insistent să vină neapărat azi, nu i-am împărtășit intențiile mele. Înțelege că dacă nu vă împăcați, va trebui să aleg între voi : sau dumneata, sau el. Așa ați pus problema amîndoi. Nu vreau, și nu trebuie să greșesc. Pentru dumneata, trebuie s-o rup cu fratele meu, pentru fratele meu, trebuie s-o rup cu dumneata. Eu vreau și pot acum să aflu sigur ce sentiment aveți față de mine : am în Rodea un frate ? Am în dumneata un soț care mă iubește și mă apreciază ? Sau nu ?

— Avdotia Romanova, rosti Lujin înțepat, vorbele dumitale sînt mult prea semnificative pentru mine, mai mult decît atît, mă jignesc, avînd în vedere poziția pe care am cîntea s-o ocup față de dumneata. Fără să mai vorbesc de comparația ciudată și jignitoare pe care o faci, așezîndu-mă pe aceeași treaptă cu... cu un tînăr arogant, vor-

bele dumitale implică posibilitatea de a călca promisiunea ce mi-a fost dată. Ai spus „sau dumneata, sau el“, prin urmare chiar cu aceste vorbe îmi arăți cit de puțin însemn pentru dumneata... și eu nu pot să admit una ca asta, ținînd seama de raporturile și... de îndatoririle care există între noi doi...

— Cum ?! se aprinse Dunia, pun interesul pentru dumneata alături de tot ce am avut pînă acum mai scump în viață, și dumneata te simți jignit că te prețuiesc prea puțin !

Raskolnikov zîmbi tăcut, sarcastic. Razumihin se înfioră, dar răspunsul Avdotiei Romanovna nu-l îmbună pe Piotr Petrovici ; dimpotrivă, părea tot mai arțăgos, tot mai pornit, de parcă ar fi prins gust de ceartă.

— Dragostea pentru soț, pentru viitorul tovarăș de viață trebuie să fie mai mare decît dragostea pentru un frate, rosti el sentențios, și apoi, în orice caz, eu nu pot fi așezat pe aceeași treaptă cu dînsul... Deși am spus adineauri că în prezența fratelui dumitale nu vreau și nu pot să explic obiectul principal al vizitei mele, acum am intenția să rog pe mult stimata dumitale mamă ca să-mi lămurească un punct foarte jignitor pentru mine, un punct capital. Fiul dumitale, se întoarse către Pulheria Alexandrovna, ieri, în prezența domnului Rassudkin ¹... așa se numește mi se pare ?... Cer scuze, am uitat numele... (se înclină el amabil în fața lui Razumihin) m-a insultat, denaturînd o idee pe care am exprimat-o într-o convorbire intimă cu dumneata, la cafea, și anume că o căsătorie cu o fată săracă, o fată care știe cît de grea este viața, oferă, după părerea mea, mai multe garanții de moralitate și fericire în căsnicie, decît o fată care a trăit întotdeauna în belșug. Fiul dumitale a exagerat dinadins sensul cuvintelor mele, pînă la absurd, și mi-a atribuit unele intenții urite ; cred

¹ Joc de cuvinte : *Rassudkin* vine de la verbul *rassuditt* — a chibzui : *Razumihin* — de la verbul *vrazumleati* — a povățui.

că a făcut-o întemeindu-se pe scrisoarea dumitale. M-aş simţi foarte fericit dacă mi-ai putea dovedi că mă înşel. Te rog, deci, să-mi spui în ce termeni ai redat cele spuse de mine în scrisoarea către Rodion Romanovici ?

— Nu-mi amintesc, răspunse Pulheria Alexandrovna încurcată. I-am scris ce am înţeles. Nu ştiu ce ţi-a spus dumitale Rodea... Se poate să fi exagerat.

— Nu ar fi putut exagera, dacă n-ar fi fost influenţat de termenii din scrisoarea dumitale.

— Piotr Petrovici, zise cu demnitate Pulheria Alexandrovna, dovadă că nici eu, nici Dunia nu am dat un sens urît vorbelor dumitale, este că ne aflăm *aici*.

— Foarte bine, mamă ! o aprobă Dunia.

— Prin urmare, şi de data asta tot eu sînt vinovatul ! se ofensă Lujin.

— Dumneata acuzi pe Rodion, dar şi dumneata în scrisoarea de azi ai spus ceva neadevărat despre el, adăugă Pulheria Alexandrovna, prinzînd curaj.

— Nu-mi amintesc să fi scris vreo minciună.

— Ai scris, rosti tăios Raskolnikov fără să se uite la el, că am dat ieri bani, nu văduvei omului călcat de trăsură, cum a fost, ci fiicei lui (pe care pînă aseară n-o văzusem niciodată). Ai scris asta ca să-mi strici relaţiile cu familia mea şi, ca să izbuteşti mai bine, ai mai adăugat şi cîteva calificative mirşave despre purtarea unei fete pe care dumneata nici nu o cunoşti. Tot ce ai scris a fost calomnie şi murdărie.

— Să am iertare, domnul meu, răspunde Lujin, tremurînd de furie, dacă am pomenit în scrisoarea mea despre starea şi faptele dumitale, a fost numai ca să îndeplinesc rugămintea surorii şi mamei dumitale de a le descrie cum te-am găsit şi ce impresie mi-ai făcut ! Iar cît priveşte cele expuse de mine în scrisoare, te desfid pe dumneata să găseşti un singur rînd mincinos. Poţi susţine, de pildă, că n-ai irosit banii şi că, în familia aceea, fie ea cît de nenorocită, toate persoanele sînt onorabile ?

— După părerea mea, dumneata, cu toată onorabilitatea dumitale, nu faci nici cît degetul cel mic al acestei fete sărmăne în care arunci cu piatra.

— Prin urmare n-ai pregeta s-o introduci în societatea mamei și a surorii dumitale ?

— Am și făcut-o, dacă ții mult să știi. Am așezat-o azi alături de mama și de Dunia.

— Rodea ! strigă Pulheria Alexandrovna.

Dunicika roși ; Razumihin se încruntă. Lujin zîmbi cu dispreț.

— Acum vezi și dumneata, Avdotia Romanovna, zise el, dacă există vreo posibilitate de înțelegere. Sper că acum s-a încheiat acest capitol și situația s-a lămurit o dată pentru totdeauna. Eu am să mă retrag ca să nu stîngheresc această plăcută întrevvedere de familie și să nu împiedic comunicarea anumitor secrete... (Lujin se sculă și-și luă pălăria.) Dar, plecînd, îndrăznesc să spun că, pe viitor, sper să fiu scutit de asemenea întîlniri și, cum s-ar zice, de astfel de compromisuri. Rugămîntea asta o fac în chip deosebit dumitale, onorată Pulheria Alexandrovna, cu atît mai mult, cu cît scrisoarea mea era adresată dumitale, și nu altcuiva.

Pulheria Alexandrovna se simți atinsă.

— Oare crezi că ești chiar stăpînul nostru, Piotr Petrovici ? Dunia ți-a spus de ce nu ți s-a îndeplinit rugămîntea ; ea a avut numai intenții bune. Și apoi, mi-ai scris de parcă mi-ai fi dat un ordin. Oare trebuie să considerăm fiecare rugămînt a dumitale drept ordin ? Eu ți-aș spune că dumneata, dimpotrivă, ar trebui să fii cît mai delicat și mai îngăduitor cu noi, fiindcă, încrezîndu-ne în cuvîntul dumitale, am lăsat tot și am venit aici, prin urmare și așa sîntem în puterea dumitale.

— Nu este tocmai așa, Pulheria Alexandrovna, mai ales în clipa de față, cînd ați aflat că o să primiți o moștenire de trei mii de ruble din partea Marfei Petrovna,

care, pare-mi-se, judecînd după tonul pe care i-ai luat față de mine, sînt foarte binevenite, adăugă Lujin cu ironie mușcătoare.

— Judecînd după această observație, se poate într-adevăr presupune că te-ai bizuit pe lipsa noastră de apărare, observă Dunia iritată.

— Cel puțin acum nu mă mai pot bizui pe asta și mai ales nu doresc să împiedic comunicarea propunerilor secrete ale lui Arkadi Ivanovici Svidrigailov, cu care l-a însărcinat acesta pe frățiorul dumitale și care, după cum vād, au pentru dumneata o importanță capitală și sînt poate chiar foarte, foarte plăcute.

— Vai, Doamne ! făcu Pulheria Alexandrovna.

Razumihin se foia pe scaun.

— Și ție nu-ți este rușine, sora mea ? întrebă Raskolnikov.

— Îmi este, Rodea, zise Dunia și întorcîndu-se palidă de minie către Lujin : Piotr Petrovici, ieși afară !

Se vede că Piotr Petrovici nu se așteptase de loc la o asemenea încheiere. Avea prea multă încredere în el, în puterea lui și în lipsa de apărare a victimelor sale. Deci nu-i veni să-și creadă urechilor. Păli, buzele începură să-i tremure.

— Avdotia Romanovna, dacă am să ies acum pe ușa asta, cu această urare de drum bun, atunci — să nu-ți faci nici o iluzie ! — n-am să mă mai întorc niciodată. Gîndește-te bine ! Eu nu-mi schimb cuvîntul.

— Ce neobrăzare ! strigă Dunia sărind de la locul ei. Dar eu nici nu vreau să te mai întorc vreodată.

— Cum ? Va să zică așa ! ? exclamă Lujin, care pînă în ultima clipă nu crezuse cu puțință un asemenea sfîrșit, și care acum își pierduse cu desăvîrșire stăpînirea de sine. Așa ! Dar știi dumneata, Avdotia Romanovna, că aș putea să protestez ?

— Cu ce drept îi vorbești astfel ? se amestecă cu aprindere Pulheria Alexandrovna. Cum ai putea să protestezi ?

Ce drepturi ai ? Cum să o dau pe Dunia mea unui om ca dumneata ? Pleacă și lasă-ne în pace ! Noi sîntem de vină că am acceptat un compromis, un lucru nu tocmai drept, și cea mai mare vină o port eu...

— Dar Pulheria Alexandrovna, se înfierbîntă Lujin în culmea furiei, m-ați legat cu cuvîntul dat pe care vi-l retrageți acum... și apoi... m-ați silit, cum s-ar zice, să fac unele cheltuieli.

Această pretenție se potrivea atît de bine cu firea domnului Lujin, că Raskolnikov, deși palid de furie și de eforturile pe care le făcea ca să se stăpînească, nu se mai putu ține și izbucni în rîs. Dar Pulheria Alexandrovna își ieși din fire.

— Cheltuieli ? Care cheltuieli ? Nu cumva vorbești despre lada noastră ? Dar conductorul ți-a transportat-o pe gratis. Noi l-am încurcat pe el, auzi dumneata ! Gîndește-te bine la ce spui, Piotr Petrovici, dumneata ești acela care ne-ai legat și de miini și de picioare, și nu noi pe dumneata !

— Ajunge, măicuțo, te rog, ajunge ! o imploră Avdotia Romanovna. Piotr Petrovici, fii bun și pleacă !

— Am să plec, dar vreau să mai spun un ultim cuvînt ! rosti acesta, nemaiputîndu-se stăpîni. Mama dumitale uită mi se pare că te-am cerut în căsătorie tocmai în momentul cînd circulau în toată regiunea zvonuri rele cu privire la reputația dumitale. Disprețuind opinia publică și salvîndu-ți reputația, eram îndreptățit să sper că voi fi răsplătit cum se cuvine, ba chiar să cer recunoștință din partea domniilor voastre... Ochii mi s-au deschis abia acum ! Văd că am procedat foarte ușuratic, și poate am greșit nesocotind glasul societății...

— A înnebunit ? urlă Razumihin, sărind de pe scaun gata să-l ia la bătaie.

— Ești un om josnic și rău ! strigă Dunia.

— Nici o vorbă ! Nici un gest ! se interpușe repede Raskolnikov, reținându-l pe Razumihin ; apoi apropiindu-se de Lujin :

— Binevoiește să ieși afară ! zice încet și răspicat, și nici un cuvînt mai mult, altminteri...

Piotr Petrovici îl privi cîteva clipe cu obrazul palid, schimonosit de ură, apoi se întoarse și părăsi odaia, ducînd în sufletul lui o ură de moarte împotriva lui Raskolnikov, pe care-l făcea vinovat de cele întîmplate. Trebuie să adăugăm că în timp ce cobora scara, Piotr Petrovici încă își mai închipuia că totul nu este pierdut și că o împăcare cu doamnele mai este cu putință.

III

Lucrul cel mai extraordinar era că, pînă în ultima clipă, el nu se așteptase la acest sfîrșit. Făcuse pe grozavul, fără să-i treacă măcar prin minte că cele două femei sărace și lipsite de apărare ar cuteza să-i iasă din voie. Vanitatea și încrederea în sine ajunseseră un fel de cult al persoanei sale, îi sporeau această siguranță. El, care din nimic ajunsesese cineva, avea o admirație aproape patologică pentru el însuși, își aprecia inteligența și calitățile, ba chiar uneori, rămînînd singur, își admira și fața în oglindă. Dar ceea ce aprecia și la ce ținea mai presus ca orice pe lume erau banii pe care îi cîștigase, parte muncind, parte folosind alte mijloace ; banii îl puneau pe picior de egalitate cu tot ce-i era superior.

Amintindu-i cu indignare Duniei că se hotărîse s-o ia de soție cu toată reputația proastă pe care o avea, Piotr Petrovici vorbise sincer și chiar se simțise profund jignit de această „neagră nerecunoștință“, deși, cînd o pețise, era pe deplin convins de absurditatea acestor bîrfeli, de

altfel răsturnate în public de însăși Marfa Petrovna și părăsite de toată lumea din orașel, care o apăra cu înflăcărare pe Dunia. Nici el nu ar fi negat că știuse acest lucru atunci. Și cu toate acestea, se mîndrea mult cu hotărîrea pe care o luase de a o înălța pe Dunia pînă la el, și considera acest fapt ca un fel de eroism. Prin acest reproș, Lujin își trăda gîndul ascuns care îl măgulisese mereu, și nu era în stare să înțeleagă cum nu-i admiră alții eroismul. Cînd se dusesese în vizită la Raskolnikov, se dusesese cu sentimentul binefăcătorului gata să culeagă roadele binefacerii lui și să audă complimente cît se poate de dulci. Și firește că acum, cînd cobora scara, el se considera insultat și neînțeles în ultimul grad.

Cît despre Dunia, ea îi era necesară, nici mai mult nici mai puțin, și să renunțe la ea era de neconceput pentru el. De mult, cu ani în urmă, își făurise un vis duios de înșurătoare, pentru care tot strîngea bani și aștepta momentul prielnic. Se gîndea în taină, cu voluptate, la o fată bine crescută și săracă (neapărat săracă), foarte tinărară, foarte drăguță, de familie bună, instruită, foarte sperioasă, și care să fi trecut prin multe încercări și nenorociri, o fată care avea să se prosterneze în fața lui și care toată viața avea să-l considere ca pe salvatorul ei, avea să se uite la el cu evlavie, avea să i se supună și să se minuneze neîncetat de persoana lui, exclusiv de persoana lui. Cîte scene, cîte episoade dulci plămuiseră el pe această temă ispititoare și plăcută, odihnindu-se în liniște după lucru. Și iată, în sfîrșit, visul nutrit de atîta amar de vreme e gata să se înfăptuiască : frumusețea și cultura Avdotiei Romanovna îl impresionaseră adînc ; situația și lipsa ei de apărare îl ademeniseră și mai mult. Realitatea întrecea visul : avea în fața lui o fată mindră, dîrză, virtuoasă, mult mai instruită și mai cultă decît el (o simțea bine), și această ființă îi va fi recunoscătoare toată viața, ca o roabă pentru mărinimia lui, se va prosterna cu evlavie în fața lui, iar el îi va

fi stăpîn nelimitat și absolut !... Ca un făcut, cu puțin înainte, după multe calcule și tergiversări, hotărîse în sfîrșit să-și schimbe cu desăvîrșire cariera, să pășească într-o sferă de activitate mai înaltă și, totodată, să intre puțin cîte puțin într-o societate mai bună, la care visa de mult cu voluptate... Într-un cuvînt, hotărîse să-și încerce norocul la Petersburg. Știa că un bărbat poate să cîștige „foarte, foarte“ mult cu ajutorul femeilor. Farmecul unei femei frumoase, virtuoză și instruite putea să ușureze nespus drumul ales, să atragă simpatia, să creeze o aureolă... și deodată, deodată — praf și pulbere se alegea din toate visurile lui ! Ruptura urită și neașteptată fusese pentru el ca un trăsnet. Era o glumă dezgustătoare, absurdă ! Făcuse un pic pe grozavul, nimic mai mult : nici nu avusese timpul să spună tot ce ar fi vrut, glumise, se aprinsese și cînd colo, ce sfîrșit grav ! El o și îndrăgise în felul lui pe Dunia, era stăpînul ei absolut în visurile lui și cînd colo !... Nu ! Mîine, da, da, chiar mîine, toate acestea vor fi îndreptate, vindicate, șterse, și mai ales trebuie să-l facă una cu pămîntul pe acest mucos arogant care poartă toată vina. Își aduse aminte cu o ușoară strîngere de inimă, aproape involuntar, de Razumihin... dar în privința lui se liniști foarte repede : „Atît mai lipsea, să-l pun și pe acesta pe aceeași treaptă cu mine !“ Dar de cine-i era într-adevăr teamă, era Svi-drigailov... Într-un cuvînt va avea de furcă...

— Nu, nu, numai eu sînt de vină ! spunea Dunia, îmbrățișînd și sărutîndu-și mama, m-am lăsat ispitită de banii lui, dar îți jur, frate, că niciodată nu mi-am închipuit că este un om atît de puțin demn de stimă. Dacă l-aș fi cunoscut mai bine, nu m-aș fi lăsat ispitită pentru nimic în lume ! Nu mă învinui, frate !

— Ne-a ferit Dumnezeu ! Ne-a ferit Dumnezeu ! șoptea Pulheria Alexandrovna, aproape în neștire, ca și cum tot nu ar fi înțeles ce s-a petrecut.

Toți erau bucuroși ; peste cinci minute au început chiar să rîdă. Numai, din cînd în cînd, Dunicika pâlea și-și încrunta sprîncenele, amintindu-și de cele întîmplate. Pulheria Alexandrovna nici nu și-ar fi putut măcar închipui vreodată că se va bucura și ea ; încă în dimineata aceea ruptura cu Lujin i-ar fi părut o nenorocire groaznică. Cît despre Razumihin, era în culmea fericirii. Nu îndrăznea încă să și-o exprime, dar tremura ca în friguri, ca și cum o greutate de cel puțin o sută de kilograme i-ar fi fost luată de pe inimă. Acum avea dreptul să-și închine toată viața celor două doamne, să le servească pînă la moarte... Acum totul era cu puțință ! Totuși, el alunga speriat aceste gînduri, și se temea să-și dea frîu liber închipuirii. Numai Raskolnikov rămăsese nemișcat, ursuz, și cu gîndul parcă în altă parte. El, care stăruise atît de mult ca Lujin să fie îndepărtat, părea acum că se sinchisește cel mai puțin de cele întîmplate. Dunia gîndea fără să vrea că el tot mai era supărat pe dînsa, iar Pulheria Alexandrovna îl privea neliniștită, pe furiș.

— Ce ți-a spus Svidrigailov ? spuse Dunia, apropiindu-se de el.

— Ah, da, da ! exclamă Pulheria Alexandrovna. Raskolnikov ridică ochii.

— Vrea neapărat să-ți dăruiască zece mii de ruble, și dorește să te vadă o singură dată în prezența mea.

— S-o vadă ? Pentru nimic în lume ! strigă Pulheria Alexandrovna. Și cum de îndrăznește să-i ofere bani ?

Apoi Raskolnikov relatează (destul de rece) discuția pe care o avusese cu Svidrigailov, lăsînd deoparte povestea cu fantoma Marfei Petrovna, ca să nu ridice probleme de prisos și fiindcă simțea un puternic dezgust față de orice fel de discuții, în afară de cele strict necesare.

— Și tu ce i-ai răspuns ? îl întrebă Dunia.

— Mai întâi, i-am spus că n-am să-ți transmit nimic. Atunci el a declarat că va căuta, prin toate mijloacele, să obțină o întâlnire. A afirmat că pasiunea pe care a avut-o pentru tine n-a fost decît o nebunie trecătoare, de care s-a vindecat... Nu vrea să te măriți cu Lujin... În general, a vorbit foarte încurcat.

— Tu cum îți explici purtarea lui ? Ce impresie ți-a făcut ?

— Mărturisesc că nu prea-l înțeleg. Îți oferă zece mii și totuși mi-a spus că nu este bogat. Declară că vrea să plece nu știu unde, și peste zece minute uită ce a spus. Zice că vrea să se însoare, că are o logodnică... Este sigur că știe ce vrea, că are un scop bine definit și este de crezut că acest scop este josnic ! Pe de altă parte, ar fi ciudat să pornească la treabă atît de prosteste, dacă ar fi avut intenții urite... față de tine... Eu, bineînțeles, am refuzat în numele tău acești bani, o dată pentru totdeauna. În general, mi-a părut cît se poate de ciudat, ba chiar... dînd unele semne de nebunie. S-ar putea însă să greșesc ; poate că încearcă să ne ducă de nas, și atîta tot. Pare-se că moartea Marfei Petrovna l-a impresionat adînc...

— Odihnește în pace sufletul ei, Doamne ! rosti cu evlavie Pulheria Alexandrovna. Toată, toată viața am să mă rog lui Dumnezeu pentru sufletul ei ! Ce s-ar fi întîmplat cu noi, Dunia, fără aceste trei mii ! Doamne, parcă ne-au picat din cer ! Ah, Rodea, gîndește-te că încă azi dimineată nu aveam decît trei ruble, și ne făceam socoteala să amanetăm undeva cît mai iute ceasul, ca să nu-i cerem nimic dumnealui, pînă nu s-o dumiri singur.

Pe Dunia, propunerea lui Svidrigailov părea că o impresionase peste măsură. Ea tot mai rămase îngîndurată.

— Cine știe ce lucru groaznic și-a pus în gînd ! rosti ea aproape în șoaptă, vorbind ca pentru sine și tresărind ușor.

Raskolnikov observă această groază nemăsurată.

— Cred că voi fi silit să-l întâlnesc încă de multe ori ! zise el Duniei.

— O să-l urmărim ! Am să-l urmăresc ! spuse cu tărie Razumihin. N-am să-l pierd din ochi. Rodea mi-a dat voie. Mi-a spus adineauri : „s-o păzești pe sora mea“. Îmi îngădui acest lucru, Avdotia Romanovna ?

Dunia zîmbi și-i întinse mîna, dar îngrijorarea nu se șterse de pe chipul ei. Pulheria Alexandrovna o privea cu sfială : de altfel, cele trei mii de ruble o liniștiseră vădit.

Peste un sfert de oră erau toți prinși într-o convorbire însuflețită. Pînă și Raskolnikov, dacă nu vorbea, cel puțin asculta cu atenție. Oratorul era Razumihin.

— Dar pentru ce, pentru ce să plecați ! striga el cu convingere, îmbătat de fericire. Ce o să faceți în orașelul vostru ? Lucrul de căpetenie e că aici sînteți toți împreună ; și aveți nevoie unul de altul, aveți nevoie, înțelegeți-mă ! Măcar pentru cîtva timp... Iar pe mine primiți-mă în calitate de prieten, de asociat, și vă încredințez că o să punem pe picioare o afacere minunată. Ascultați, am să vă explic planul meu în toate amănuntele ! Îmi venise în minte ideea asta încă de dimineată, înainte să se fi întîmplat toate acestea. Iată despre ce este vorba : am un unchi (am să vi-l prezint ; este un bătrînel respectabil și foarte cumsecade !), unchiul meu are o mie de ruble capital ; el trăiește din pensia lui și nu are nevoie de acești bani. De doi ani se ține de mine să iau cu împrumut această mie de ruble și să-i plătesc șase la sută pe an. Știu eu ce înseamnă asta : pur și simplu vrea să mă ajute ; acum un an însă n-aveam nevoie de nimic, iar acum abia-l așteptam să vină, fiindcă mă hotărîsem s-o iau. Lîngă mia asta puneți și dumneavoastră tot o mie, din cele trei pe care le aveți : pentru început e destul, și iată că s-a făcut asociația noastră. Acum să vedem ce o să facem ?

Și Razumihin începu să-și dezvolte planul ; după părerea lui, mai toți librarii și editorii nu sînt destul de pricepuți în meseria lor și de aceea le merg prost afacerile, deși librăriile și editurile bune de obicei rentează, și chiar aduc un venit mulțumitor. Tocmai la o activitate editorială visa Razumihin, care de doi ani muncea pentru alții în direcția asta, și care cunoștea destul de bine trei limbi europene. Cu șase zile în urmă îi spusese lui Raskolnikov că e cam *schwach*¹ la germană, dar spusese asta numai cu scopul de a-l convinge să primească jumătate din traducere și cele trei ruble arvună ; mințise, și Raskolnikov știa că minte.

— De ce, de ce să lăsăm să ne scape afacerea asta, dacă ne-a picat din senin unul din mijloacele principale de realizare : banii ? se înfierbînta Razumihin. Firește, va trebui să muncim mult, și o să muncim cu toții, și Avdotia Romanovna, și eu, și Rodion... unele cărți aduc astăzi venituri mari ! Iar calitatea principală a editurii noastre va fi că o să știm ce anume trebuie tradus. O să traducem, o să edităm o să învățăm în același timp. Eu pot fi de folos, pentru că am experiență. De doi ani îmi fac veacul prin edituri, cunosc toate dedesubturile ; și vă asigur că nu trebuie cine știe ce filozofie ca să te pricepi la treaba asta. De ce atunci să lăsăm să ne scape norocul din mînă ! Eu cunosc două-trei cărți străine atît de bune, că numai pentru ideea de a le traduce și publica se poate lua cîte o sută de ruble de fiecare, iar pentru una din ele n-aș accepta nici cinci sute de ruble. Nu-i vorbă că, dacă le-aș spune editorilor, ar fi în stare să mai stea la gînduri, atîta-s de proști ! Cît despre bucătăria propriu-zisă — tipărit, hîrtie, vînzare etc... vă rog să mă însărcinați pe mine ! Cunosc toate amănuntele ! O să în-

¹ Slab (germ.).

cepem cu puțin și o să ajungem la lucruri mari ; în orice caz vom avea din ce să trăim și o să ne scoatem banii.

Duniei îi străluceau ochii.

— Ceea ce propui dumneata îmi place foarte mult, Dmitri Prokofici, zise dînsa.

— Eu, firește, nu prea mă pricep, îi ținu isonul Pulheria Alexandrovna ; s-ar putea să fie bine, dar asta o știe Dumnezeu. E ceva nou, necunoscut. Desigur că trebuie să rămînem aici, măcar citva timp...

Și ea se uită la Rodea.

— Tu ce crezi, frate ? întrebă Dunia.

— Cred că ideea este foarte bună, răspunse acesta. Bineînțeles, la început nu trebuie să ne gîndim la o firmă, dar cinci-șase cărți pot fi într-adevăr editate cu succes sigur. Știu și eu o carte care s-ar vinde foarte bine. Cît despre faptul că el are să știe să conducă întreprinderea, nu există nici o îndoială : se pricepe. De altfel, aveți tot timpul să vă înțelegeți...

— Ura ! zbieră Razumihin. Și acum stați ; este aici, în casa asta, un apartament care aparține aceluiași proprietar. E o locuință separată, care nu comunică cu hotelul, prețul e moderat ; sînt trei odăițe mobilate. Le-ați putea închiria deocamdată. Ceasul vi-l amanetez mîine și vă aduc banii, așa că pînă una alta vă veți putea descurca. Principalul e că veți fi împreună, și Rodea ar putea să stea cu voi... Dar unde te duci, Rodea ?

— Cum, Rodea, pleci ? întrebă aproape speriată Pulheria Alexandrovna.

— Într-o clipă ca asta ! strigă Razumihin.

Dunia își privea fratele, mirată și neîncrezătoare. Ras-kolnikov era cu șapca în mînă, gata să plece.

— Parcă ne-am despărți pe veci și mă înmormîntați, rosti el cu un ton ciudat.

Zîmbi, dar zîmbetul lui era și mai ciudat.

— La urma urmei, cine știe, poate că e ultima oară că ne vedem, adăugă el deodată.

Gîndul acesta abia îi trecuse prin minte, că-i și izbucnise fără să vrea din gură.

— Ce-i cu tine ? ! exclamă mama.

— Unde te duci, Rodea ? întrebă Dunia cu un accent deosebit în glas.

— Mă duc, am treabă, răspunse șovăielnic Raskolnikov, dar pe fața lui palidă se citea o hotărîre nestrămutată.

— Am vrut să vă spun... cînd am venit aici... am vrut să-ți spun matală mamă... și ție Dunia, că ar fi mai bine să ne despărțim pentru citva timp. Nu mă simt bine, am nevoie de liniște... am să vin altă dată, am să vin singur, atunci cînd... se va putea. Nu v-am uitat și-mi sînteți dragi... Dar lăsați-mă ! Lăsați-mă singur ! Așa am hotărît încă de mai înainte... Hotărîrea mea este nestrămutată... Orice s-ar întîmpla cu mine, pierdut sau nu, vreau să fiu singur. Uitați-mă. E mai bine așa... Nu căutați să aflați nimic despre mine. Cînd va trebui, am să vin singur sau... am să vă chem. Poate că totul se va limpezi !... Iar acum, dacă mă iubiți, renunțați să mă vedeți... Altfel am să vă urăsc, o simt... Rămîneți cu bine !

— Doamne, Dumnezeuule ! strigă Pulheria Alexandrovna.

O spaimă mare cuprinse pe mama și pe sora lui, de asemenea și pe Razumihin.

— Rodea, Rodea ! Împacă-te cu noi, să fim cum am fost altădată ! gemea biata mamă.

Raskolnikov se întoarse încet și porni spre ușă. Dunia îl ajunse din urmă.

— Frate ! Cum poți să te porți astfel cu mama ! șopti ea, cu ochi scăpărînd de indignare.

El o învălui într-o privire grea.

— Nu-i nimic, am să mă întorc, am să vin mereu ! băigui el cu jumătate de glas, ca un om care nu-și dă bine seama de ce spune, și ieși din odaie.

— Ești fără inimă, un om rău și egoist ! strigă Dunia în urma lui.

— Nu e fără inimă, e dement, dement ! Și-a pierdut mințile ! Nu vedeți ? Dacă nu-ți dai seama, atunci n-ai inimă dumneata ! șopti cu înfrigurare Razumihin la urechea ei, strângându-i tare mîna. Mă întorc imediat ! strigă el către Pulheria Alexandrovna, mai mult moartă decît vie și ieși în goană din cameră.

Raskolnikov îl aștepta la capătul coridorului.

— Știam că ai să alergi după mine, zise el. Întoarce-te și rămîi cu ele... Să vii și mîine... și mereu. Eu... poate că am să vin și eu... dacă se va putea... Rămîi cu bine !

Și fără să-i dea mîna, se depărtă.

— Unde te duci ? Ce ai ? Ce se petrece cu tine ? Se poate să te porți așa !... șopti Razumihin pierdut.

Raskolnikov se opri din nou.

— Îți spun o dată pentru totdeauna : nu mă întreba nimic. N-am ce să-ți răspund... Și nu veni la mine. S-ar putea să mai vin pe aici... Lasă-mă, dar pe *ele... nu le lăsa*. Pricepi ce-ți spun ?

În coridor era întuneric ; cei doi se aflau lîngă o lampă. O clipă se priviră în tăcere. Și toată viața lui n-a mai putut uita Razumihin această clipă. Privirea arzătoare și fixă a lui Raskolnikov se făcea tot mai intensă, voind parcă să-l pătrundă pînă în adîncul sufletului. Deodată Razumihin tresări. Ceva straniu trecu între ei... o idee, o părere, ceva înfiorător și groaznic, umbra adevărului se strecură între ei... Razumihin păli ca un mort.

— Acum pricepi ? zise deodată Raskolnikov, cu obrazul dureros crispat... Întoarce-te la ele, adăugă el, și ieși iute din casă...

E de prisos să descriu ce a urmat în seara aceea la Pulheria Alexandrovna, n-am să spun cum s-a înapoiat Razumihin, cum a încercat să le liniștească pe cele două femei, cum le-a încredințat că Rodea este bolnav și trebuie lăsat să se odihnească, de cîte ori a repetat că Rodea

va veni negreșit la ele, că va veni poate chiar în fiecare zi, că moralul lui este foarte zdruncinat și că trebuie ferit de orice enervare ; că el, Razumihin, are să vegheze asupra lui, are să-l pună sub îngrijirea unui medic bun, cel mai bun, și la nevoie va face un consult... Într-un cuvânt, din seara aceea Razumihin fu pentru ele un fiu și un frate.

IV

Iar Raskolnikov, după ce ieși din casă, se îndreptă spre canal, de-a dreptul spre casa unde locuia Sonia. Era o clădire cu trei caturi, veche, verzuie. Îl găsi cu greu pe portar și obținu de la acesta vagi indicații cu privire la locuința lui Kapernaumov, croitorul. Descoperi într-un colț al curții intrarea unei scări înguste și întunecoase, urcă la etajul doi și ieși pe cerdacul care împrejmua din toate părțile curtea. În vreme ce rătăcea nedumerit prin întuneric, la trei pași de el se deschise deodată o ușă ; el se agăță mașinal de ea.

— Cine-i aici ? întreabă un glas sfios de femeie.

— Eu... vin la dumneata, răspunse Raskolnikov, și intră într-un antrețel îngust.

Acolo, pe un scaun rupt, o luminare ardea într-un sfeșnic strîmbat, de alamă.

— Dumneata ! Doamne ! făcu cu glas stîns Sonia, rămînînd stană de piatră în prag.

— Pe unde se intră la dumneata ? Pe aici ?

Și Raskolnikov, căutînd să nu se uite la ea, se grăbi să intre în odaie.

Peste o clipă intră și Sonia cu sfeșnicul în mînă ; puse lumina pe masă și se opri în fața lui, uluită, cuprinsă de o tulburare de nedescris și vădit înspăimîntată de

vizita lui neașteptată. Deodată, tot sîngele îi năvăli în obrazii palizi și ochii i se umplură de lacrimi... Se simțea grozav de stingherită, îi era rușine și totodată era nespus de fericită... Raskolnikov își luă iute ochii de la ea și se așeză pe scaunul de lingă masă. În treacăt, cuprinse cu privirea întreaga odaie.

Era o încăpere mare, dar cu tavanul foarte jos, singura pe care o închiria familia Kapernaumov ; în perețele din stînga se afla o ușă închisă, care ducea spre locuința gazdei. În peretele opus, cel din dreapta, se afla încă o ușă, totdeauna încuiată. Acolo începea un alt apartament, cu alt număr. Odaia Soniei semăna cu o șură și avea forma unui dreptunghi neregulat, ceea ce o urîtea grozav. Un perete cu trei ferestre dădea spre canal, tăind odaia în diagonală, formînd astfel, în colțul camerei, un unghi extrem de ascuțit, în fundul căruia nu se putea desluși nimic la lumina slabă a luminării ; celălalt colț era, dimpotrivă, foarte obtuz. Și în toată această încăpere mare aproape nu erau mobile. În colțul drept se afla un pat ; alături, mai aproape de ușă, un scaun. În lungul aceluiași perete, lingă ușa care ducea în locuința vecină, era așezată o masă simplă de brad, cu o față de masă albastră ; în fața mesei — două scaune împletite. La peretele opus, în preajma unghiului ascuțit, se vedea un scrin mic, simplu, care se pierdea parcă în gol. Asta era tot. Tapetul gălbui, soios și uzat se înnegrise prin colțuri ; iarna trebuia, desigur, să fie umed în odaie, și mult fum. Totul vădea sărăcia, și nici măcar patul nu avea perdele.

Sonia își privea în tăcere musafirul, care îi cerceta cu atenție și lipsă de jenă odaia, și pînă la urmă începu să tremure de spaimă de parcă s-ar fi aflat în fața unui judecător care avea să-i hotărască soarta.

— Am venit tîrziu... E unsprezece ? întrebă el fără să ridice ochii.

— Da, biigui Sonia. Ah, da, da ! se pripi ea deodată, ca și cum de răspunsul ei ar fi atârnat totul. A bătut ceasul la gazdă... am auzit... Este unsprezece.

— Am, venit la dumneata pentru ultima oară, urmă Raskolnikov posomorît, uitînd se vede că la ea venea pentru înfiia oară. S-ar putea să nu te mai văd niciodată.

— Pleci ?...

— Nu știu... mîine totul...

— Atunci n-ai să vii la Katerina Ivanovna ? tremură glasul Soniei.

— Nu știu... Mîine dimineață se vor hotări toate... Dar nu despre asta este vorba : am venit să-ți spun **un** singur cuvînt...

Își ridică spre ea privirea visătoare și deodată își dădu seama că el șade jos, în timp ce ea tot mai stă în picioare în fața lui.

— De ce stai în picioare ? Așază-te ! rosti el deodată, cu glasul schimbat, blînd și mîngietor.

Sonia se așeză. El o privi prietenos, aproape cu înduioșare, cîteva clipe.

— Ce slăbuță ești ! Uite ce minuță ! E străvezte. Ai degete ca de moartă.

O luă de mînă. Sonia zîmbi ușor.

— Totdeauna am fost așa, zise dînsa.

— Chiar cînd erai acasă ?

— Da.

— Firește, nici nu se putea altfel ! făcu el răstit, și expresia obrazului și sunetul glasului se schimbară iarăși.

Își roti privirile prin odaie.

— Închiriezi odaia de la Kapernaumov ?

— Da.

— Sînt acolo, după ușa aceea ?

— Da... Au o odaie la fel.

— Și stau cu toții într-o odaie ?

— Da.

— Mie mi-ar fi frică noaptea în odaia dumitale, spuse el ursuz.

— Gazdele sînt foarte de treabă, oameni buni, răspunse Sonia, care parcă tot nu-și venise în fire.

— Sînt bilbuiți ?

— Da... El se bilbuiie și e șchiop. Și soția de asemenea... Nu că se bilbuiie, dar nu poate spune deslușit cuvintele. E o femeie foarte bună, da. El a fost iobag la o casă boierească. Au șapte copii... și numai cel mare se bilbuiie, ceilalți sînt bolnavi... dar nu se bilbuiie... Dar de unde știi ? adăugă dînsa puțin mirată.

— Tatăl dumitale mi-a vorbit despre ei. Mi-a povestit totul și despre dumneata... Cum ai plecat la șase și te-ai întors la nouă și cum Katerina Ivanovna a stat în genunchi în fața patului dumitale.

Sonia se rușină.

— Mi s-a părut că-l văd azi, șopti ea șovăitor.

— Pe cine ?

— Pe tata. Mergeam pe stradă și acolo, în colț, pe la zece, mi s-a părut că merge în fața mea. Parcă era el. Am vrut chiar să mă duc la Katerina Ivanovna...

— Te-ai plimbat ?

— Da... șopti Sonia și, rușinată, își plecă din nou ochii în pămînt.

— Katerina Ivanovna te bătea rău pe cînd ședeai la tatăl dumitale ?

— Vai, nu, nu, ce spui dumneata, nu !

Sonia îl privi aproape cu teamă.

— Atunci o iubești ?

— Pe dînsa ? Firește ! răspunse Sonia tărăgănat, împreunîndu-și, cu un gest de rugă și suferință, mîinile. Ah, dumneata n-o cunoști... Dacă ai ști. E ca un copil... Aproape că și-a pierdut mințile... de durere. Și ce femeie inteligentă... și generoasă... și bună ! Dumneata nu știi nimic, nimic... ah !

Sonia spuse toate acestea cu un fel de disperare ; era foarte mișcată, îndurerată, și-și frîgea mîinile. Obrajii ei palizi se îmbujorară deodată, și o suferință adîncă i se citea în ochi. Era limpede că Raskolnikov răscolise multe lucruri tînuite în sufletul ei, pe care ar fi vrut să le exprime în apărarea Katerinei Ivanovna. O compătimire *nesățioasă*, dacă ne putem exprima astfel, se oglindea pe fața ei.

— Ea să mă bată ! Ce spui dumneata ! Doamne, ea să mă bată ! Și chiar dacă m-ar fi bătut, ce-i cu asta ? Ce-i cu asta ? Nu știi nimic, nimic... Este atît de nenorocită, vai, cît e de nenorocită ! Și bolnavă... Ea caută dreptate... Are sufletul curat. Ea crede că trebuie să fie dreptate peste tot și o cere... chiar dacă ai pune-o la chinuri, ea n-o să facă un lucru nedrept. Nu vede că nu pot fi toate lucrurile după dreptate și se supără... Ca un copil, ca un copil ! E dreaptă, dreaptă !

— Ce are să fie cu dumneata ?

Sonia îl privi întrebător.

— Ei au rămas în sarcina dumatăle. Ce-i drept, și înainte tot așa a fost ; și răposatul venea să-ți ceară bani de votcă să-i treacă mahmureala. Dar acum, ce are să fie ?

— Nu știu, șopti trist Sonia.

— Vor rămîne acolo ?

— Nu știu, e datoare gazdei și am auzit că ar fi spus că vrea să-i dea afară astăzi, iar Katerina Ivanovna spunea și dînsa că nu vrea să rămînă nici o zi acolo.

— Ce o face atît de curajoasă ? Se bizuie pe dumneata ?

— Vai, nu, de ce vorbești așa !... Punem totul împreună, sîntem o singură familie, se tulbură Sonia și chiar se înfurie parcă, întocmai cum s-ar înfuria un canar sau o altă păsărică mărunță. Și apoi ce ar putea să facă ? Spune și dumneata, ce ar putea să facă ? întrebă dînsa, aprinzîndu-se și tulburîndu-se tot mai mult. Vai, cît a plîns, cît a plîns astăzi ! N-ai băgat de seamă că-și cam pierde min-

tile ? Da, da ; ba se neliniștește, ca o copiliță, ca mîine totul să fie cum trebuie, praznicul și toate celelalte... ba își frînge mîinile, scuiță singe, plînge, apoi deodată începe să se dea cu capul de pereți ca o disperată. Apoi se liniștește ; își pune toată speranța în dumneata, zice că ai s-o ajuți dumneata, că are să împrumute nu știu de unde niște bani și are să plece în orașul ei, cu mine împreună, și are să deschidă un pension aristocratic, iar pe mine are să mă ia ca pedagogă și atunci vom începe o viață nouă, minunată, și mă sărută, și mă îmbrățișează și mă alintă și crede, vai, cît de mult crede în fanteziile astea ! Cine ar avea inimă s-o contrazică ? Azi toată ziua a spălat, a frecat, a dres, a tras singură albia în casă, așa slăbuță cum e, și-a pierdut suflarea și a căzut pe pat ; dimineța am fost împreună la piață să cumpărăm ghetuțe pentru Polinka și Lena, pentru că cele vechi s-au rupt de tot, dar nu ne-au ajuns banii și n-am putut cumpăra ; lipseau prea mulți. Și ea alesese niște ghetuțe atît de drăguțe, pentru că are gust, dumneata nu știi... Și a podidit-o plînsul acolo, în prăvălie, de față cu negustorii, a podidit-o plînsul fiindcă nu-i ajungeau banii... Vai, era atît de trist să vezi cum plînge !

— Acum pricep de ce... stai cum stai, zise Raskolnikov cu un zîmbet amar.

— Dumitale nu-ți este milă ? Nu-ți este milă ? sări iar Sonia. Doar știu că ai dat tot ce ai avut, ultimii bani, și încă fără să fi văzut nimic. Dar dacă ai fi văzut ! Doamne ! De cîte ori, de cîte ori am făcut-o să plîngă ! Chiar și săptămîna trecută ! Ah, eu, cu o săptămîină înainte de moartea lui, cît de crudă am fost ! Și de cîte ori, de cîte ori n-am făcut la fel ! Ah, cît m-a durut azi toată ziua cînd mi-aminteam !

Sonia își frîngea mîinile, atît o durea această amintire.

— Dumneata crudă ?

— Da, eu, eu ! M-am dus să-i văd atunci, urmă dînsa plîngînd, și tata mi-a spus : „Citește-mi, Sonia, zice, mă

cam doare capul, citește-mi... uite cartea" — nu știu ce carte luase de la Andrei Semionici Lebeziatnikov, care șade în aceeași casă ; are dinsul niște cărți foarte caraghioase. Iar eu i-am zis : „Trebuie să plec“, și n-am vrut să stau să-i citesc. Venisem de fapt ca să-i arăt Katerinei Ivanovna niște gulerașe și manșetuțe ieftine, foarte drăguțe, aproape noi, cu broderie, pe care mi le dăduse Lizaveta, preceupeața ; Katerinei Ivanovna i-au plăcut grozav, le-a încercat, s-a uitat în oglindă și i-au plăcut și mai mult ; „Dă-mi-le mie, Sonia, a zis te rog frumos“. Mi-a spus „te rog“, că tare ar fi vrut să le aibă. Nu avea unde să se gătească cu ele, dar le-ar fi vrut numai așa, ca să-și amintească de vremuri mai bune ! Se uita în oglindă, se admira, ea care nu mai are nici un fel de rochii noi, nici alte lucruri, de atîta amar de vreme. Dar nu cere niciodată nimic de la nimeni ; e mîndră și mai curînd ar da tot ce are decît să ceară, dar de data asta a cerut, atît de mult i-au plăcut manșetuțele acelea ! Mie însă mi-a părut rău de ele și i-am zis : „Ce să faci cu ele, Katerina Ivanovna ?“ Chiar așa i-am zis. Și tocmai asta nu trebuia să spun ! S-a uitat la mine cu atîta tristețe, că ți se strîngea inima privind-o, și mie mi-a părut așa de rău și mi-a fost așa milă... Și nu de manșetuțele acelea îi părea ei rău, ci era tristă pentru că am refuzat-o, asta o vedeam bine. Ah, dacă aș putea să-mi iau cuvintele înapoi ; aș face altfel, n-aș mai spune cuvintele acelea... Oh, eu !... Dar ce să mai vorbim ! Dumitale ți-e totuna !

— Ai cunoscut-o pe Lizaveta preceupeața ?

— Da... Și dumneata ai cunoscut-o ? întrebă Sonia cam mirată.

— Katerina Ivanovna e grav bolnavă ; are oftică și are să moară curînd, zise Raskolnikov după o scurtă tăcere, fără să răspundă la întrebarea fetei.

— Vai, nu, nu, nu !

Cu o mișcare inconștientă, Sonia îl apucă de mîini, implorîndu-l parcă să oprească moartea.

— Dar e mai bine să moară.

— Nu, nu e mai bine, nu e mai bine de loc ! repetă ea speriată.

— Dar copiii ? Ce ai să faci cu ei, îi vei lua la dumneata, nu-i așa ?

— Vai, nu știu !... exclamă Sonia cu deznădejde. luîndu-și capul în mâini.

Se vedea că gîndul acesta o frămîntase de multe ori, și acum se trezise iarăși.

— Dar dacă încă acum, cît trăiește Katerina Ivanovna, te îmbolnăvești cumva și ești dusă la spital, ce are să se întîmple ? insistă el necruțător.

— Vai, ce spui dumneata ? ! Asta nu se poate ! și fața Soniei se strîmbă de groază.

— Nu se poate ? De ce ? urmă Raskolnikov cu un zîmbet crud, doar nu ești asigurată împotriva bolii ? Ce are să se întîmple atunci cu ei ? Au să iasă în stradă cu toții, ea are să tușească, să ceară de pomană și să se dea cu capul de pereți ca astăzi, iar copiii au să plîngă... Apoi are să cadă, au s-o ducă la secție, de-acolo la spital, are să moară, și copiii...

— Vai, nu !... Are s-o ferească Dumnezeu ! spuse Sonia cu glas sugrumat.

Îl asculta, privindu-l rugătoare, cu mîinile împreunate, ca și cum de el ar fi atîrnat totul.

Raskolnikov se sculă și începu să umble prin odaie. Se scurse un minut. Sonia stătea în picioare, cu brațele căzute de-a lungul trupului, cu capul în piept, în prada unei dureri cumplite.

— Nu poți să economisești ? Să pui deoparte pentru zile negre ? întrebă el, oprindu-se deodată în fața ei.

— Nu, șopti Sonia.

— Nu, firește ! Ai încercat ? întrebă el aproape cu ironie.

— Am încercat.

— Și n-ai izbutit ? ! Firește ! Ce mai întreb ? !

Mai făcu cițiva pași prin odaie. Se scurse încă un minut.

— Nu ciștiți bani în fiecare zi ?

Sonia se rușină și mai mult și obrazii i se înbușorară iarăși.

— Nu, șopti ea, cu o sforțare chinuitoare.

— Așa are să fie și cu Policika, zise el deodată.

— Nu ! Nu ! Nu se poate, nu ! țipă cu deznădejde Sonia, de parcă i-ar fi înfipt cineva un cuțit în inimă. Dumnezeu e mare, Dumnezeu n-are să îngăduie... asemenea grozăvie !...

— Și totuși a îngăduit la altele.

— Nu, nu ! Pe ea are s-o ferească Dumnezeu !... repeta ea în neștire.

— Dar poate nici nu există Dumnezeu, răspunse Ras-kolnikov cu un fel de bucurie răutăcioasă ; rîse și se uită la dînsa.

Fața Soniei se schimbă deodată ; toți mușchii i se contractară dureros. Se uită la el cu nespūsă dojană, voi să spună ceva, dar nu izbuti să deschidă gura și doar izbucni într-un plîns amar, acoperindu-și fața cu mîinile.

— Katerina Ivanovna își pierde mințile, zici dumneata, dar și dumitale ți-e mintea rătăcită, zise el după un răstimp de tăcere.

Trecură vreo cinci minute. El tot mai umbla încolo și încoce, tăcut, fără s-o privească. Apoi se apropie de ea ; ochii îi ardeau. Îi puse mîinile pe umeri și se uită la fața ei scaldată în lacrimi. Privirea îi era înfrigurată, pătrunzătoare, buzele uscate îi tremurau cu putere... Apoi, pe neașteptate, se plecă pînă la pămînt și-i sărută piciorul. Îngrozită, Sonia se feri ca de un nebun. Și, într-adevăr, părea nebun în clipa aceea.

— Ce faci dumneata, ce faci ? În genunchi, în fața mea ? murmură ea pălînd, și simțînd că inima i se strînge de durere.

El se ridică.

— Nu m-am plecat în fața ta, ci în fața întregii suferinți umane, spuse el straniu, și se depărtă spre fereastră. Ascultă, începu el întorcîndu-se peste o clipă adineauri am spus unuia care m-a insultat că nu face nici cît degetul tău cel mic... și că i-am făcut onoare surorii mele așezînd-o alături de tine.

— Vai, cum ai putut dumneata spune una ca asta ? Și încă în fața ei ? strigă Sonia speriată. Să stea alături de mine. Onoare ! Dar eu... eu nu sînt o femeie cinstită... Vai, cum ai putut dumneata spune una ca asta !

— Nu pentru necinstea și păcatele tale am spus-o, ci pentru marea ta suferință. Ești păcătoasă, așa e, - adăugă el aproape exaltat, dar ești păcătoasă mai ales fiindcă te-ai jertfit în zadar. Există oare o grozăvie mai mare ? ! Există oare ceva mai înfiorător decît viața pe care o duci în murdăria asta, pe care o urăști și care — o știi prea bine (ajunge doar să deschizi ochii) — nu ajută pe nimeni, nu salvează pe nimeni ! Spune-mi, în sfîrșit, rosti el aproape frenetic, cum poate această rușine și această murdărie să se îmbine, în sufletul tău, cu sentimente atît de opuse, cu sentimente atît de sfinte ? Era mult mai bine, de o mie de ori mai bine și mai cuminte să te arunci cu capul în apă și să isprăvești cu toate !

— Și cu ei ce s-ar fi întîmplat ? întrebă cu glas stins Sonia, privindu-l chinuită și fără să pară de loc mirată de propunerea lui.

Raskolnikov o privi ciudat.

Și din această privire înțelese tot. Prin urmare, ea însăși avusese acest gînd. Poate că de multe ori se gîndise, în clipe de disperare, să sfîrșească dintr-o dată cu toate și chiar se gîndise atît de serios, încît acum propunerea lui nu o mira de loc. Nu observa nici cruzimea vorbelor lui (îi scăpa, firește, înțelesul muștrărilor lui, precum și punctul lui personal de vedere în privința dezonoarei ei, asta se vedea clar). El înțelese cît de cumplit o chinuia gîndul situației infamante în care se găsea și se întreba ce o

putuse opri pînă acum să-și pună capăt vieții. Singurul răspuns era devoțamentul ei față de acei bieți copii orfani și de Katerina Ivanovna, nefericita femeie bolnavă de oftică și pe jumătate nebună, care se dădea cu capul de pereți.

Și cu toate acestea, era limpede pentru el că Sonia, cu firea ei și educația, pe care în pofida împrejurărilor o căpătase, nu putea în nici un caz să rămînă întotdeauna în starea în care se afla. Nu-și explica cum izbutise să rămînă totuși atîta amar de vreme în situația asta fără să înnebunească, dacă nu fusese în stare să se arunce în apă ? Înțelegea, firește, că Sonia era un fenomen întîmplător în societate, deși, din nenorocire, situația ei eră departe de a fi un caz izolat și excepțional. Dar tocmai prin faptul că era un fenomen întîmplător, ar fi trebuit s-o ucidă rușinea de la primul pas făcut pe acel drum respingător și atît de opus vieții ei de mai înainte și acelui pic de cultură pe care-l avea. Ce o susținea ? Doar nu putea fi vorba de viciu... După cum se vedea, prostituția o atinsese numai mecanic ; nici o picătură de desfrîu nu-i pătrunsese încă în suflet : era limpede, o vădea întreaga ei ființă...

„Are trei drumuri, se gîndea el : să sară în apă, să ajungă la balamuc sau... să se arunce în sfîrșit în brațele desfrîului, acelui desfrîu care ametește gîndirea și împietrește inima.“ Mai ales ultima perspectivă îi părea dezgustătoare ; dar era sceptic, tînăr și obișnuit să gîndească abstract ; deci era crud și nu putea să nu creadă că ultima soluție, adică viciul, era cea mai probabilă.

„Se poate, striga un glas în inima lui, se poate oare ca și ființa asta, care a păstrat încă puritatea sufletească, să ajungă pînă la urmă să fie atrasă de mocirla pestilențială în care să se scufunde ? Poate că a și început să fie atrasă și dacă a izbutit să reziste pînă acum este tocmai fiindcă viciul nu-i mai pare atît de hidos ? Nu, nu se poate ! se revoltă el în sinea lui, întocmai cum se revoltase adineauri

Sonia, nu, ceea ce a împiedicat-o să se arunce în canal a fost teama de păcat și grija pentru ei... Iar dacă n-a înnebunit pînă acum... Dar cine spune că n-a înnebunit ? E ea oare în toate mințile ? Poate cineva să vorbească cum vorbește ea ? Poate cineva să meargă la pieire, călcînd în mocirla pestilențială, cum face ea, și să-și astupe urechile la orice glas al primejdiei ? Nu cumva așteaptă o minune ? Asta e. Și nu sînt toate acestea semne de nebunie ?“

Se opri cu îndărătnicie la acest gînd. Această soluție îi plăcea mai mult ca oricare alta. O analiză mai atent.

— Așadar, te rogi mult lui Dumnezeu, Sonia ? întrebă el.

Sonia tăcea, iar el sta în picioare lingă ea și aștepta răspunsul.

— Ce-aș fi fără Dumnezeu ? șopti ea cu tărie și, ridîcîndu-și o clipă la el ochii strălucitori, îi strînse cu putere mîna.

„Asta este !“ se gîndi el.

— Și ce face Dumnezeu pentru tine ? întrebă el, iscodind-o.

Sonia tăcu multă vreme, ca și cum n-ar fi fost în stare să răspundă. Pieptul ei slab se zbuciuma de emoție.

— Taci ! Nu mă întreba ! Nu ești demn !... strigă ea deodată, privindu-l sever, cu mînie.

„Asta este ! asta este !“ repeta el în sinea lui.

— Îmi dă tot ! șopti ea repede, lăsîndu-și din nou ochii în pămînt.

„Asta este explicația !“ hotări el, cercetînd-o cu lacomă curiozitate.

Se uita cu un sentiment nou, ciudat, aproape dureros, la acest obrăzor palid, slăbuț, cu trăsături neregulate, colțuroase, la ochii blinzi, albaștri în care putea să se aprindă atîta foc, atîta pătimașă putere, la trupșorul acela micuț care tremura încă de revoltă și mînie, și toate acestea îi păreau tot mai ciudate, aproape fantastice. „E nebună ! Nebună !“ își repeta el în sinea lui.

O carte zăcea pe scrin. O văzuse în timp ce umbla de colo-colo prin odaie ; acum o luă în mână și o deschise. Era *Noul Testament* în tălmăcirea rusă. Cartea era veche, uzată, cu coperta de piele.

— De unde o ai ? întrebă el din capătul odăii.

Sonia sta locului, la trei pași de masă.

— Mi-a adus-o cineva, răspunse ea fără chef și fără să-l privească.

— Cine ?

— Lizaveta, am rugat-o eu.

„Lizaveta ! Ciudat !“ gîndi el. Cu fiecare clipă, tot ce vedea la Sonia îi părea mai ciudat și mai extraordinar. Aduse cartea lîngă luminare și începu s-o răsfoiască.

— Unde scrie despre Lazăr ? întrebă el deodată.

Sonia își ținea cu îndărătnicie ochii în pămînt și nu-i răspunse. Stătea puțin întoarsă într-o parte.

— Unde scrie despre învierea lui Lazăr ? Caută, Sonia.

Ea îl privi cu coada ochiului.

— Nu-i acolo... e în Evanghelia a patra... șopti cu asprime, fără să se apropie.

— Caută și citește, zise el, apoi se așeză, își sprijini coatele pe masă, puse capul în palme și-și atinși posomorît privirile într-o parte, gata să asculte.

„Peste trei săptămîni ai să ajungi la balamuc, draga mea. Și pare-mi-se că eu tot acolo am să sfîrșesc, dacă nu o pătesc și mai rău“, șopti el încet de tot.

Șovăitoare, Sonia făcu un pas spre masă, supunîndu-se cu neîncredere ciudatei lui dorinți. Puse mîna pe carte.

— Dumneata n-ai citit niciodată ? întrebă ea, privindu-l încruntată peste masă.

— Cîndva... La școală. Citește !

Glasul ei suna din ce în ce mai aspru.

— Nici la biserică n-ai auzit ?

— Eu... nu mă duc la biserică. Tu te duci mereu ?

— N-nu, șopti Sofia.

Raskolnikov zîmbi.

— Înțeleg... Prin urmare nici la înmormîntarea tatii n-ai să te duci miine ?

— Ba da. Am fost și săptămîna trecută... la un parastas.

— Pentru cine ?

— Pentru Lizaveta. Au ucis-o cu toporul.

El era tot mai nervos. Capul i se învîrtea.

— Erai prietenă cu Lizaveta ?

— Da... Era dreaptă... venea la mine... uneori... rar... fiindcă n-avea cînd. Citeam împreună și... vorbeam. Acum vede pe Dumnezeu.

Cît de ciudat sunau pentru el aceste cuvinte !... Ce-or fi vorbit ele amîndouă, în întîlnirile lor misterioase, Lizaveta și cu Sonia — două nebune ?

„Nu e greu să-ți pierzi mințile în felul ăsta ! E molipsitor !“ se gîndi el.

— Citește ! strigă el deodată, autoritar și enervat.

Sonia mai șovăia încă. Inima îi bătea cu putere. Parcă nu îndrăznea să-i citească. Iar el privea aproape cu durere pe „biata nebună“.

— Pentru ce să citeșc ? Dumneata nu ești credincios... șopti ea încet, gîfîind.

— Citește ! Așa vreau eu ! stăruia el. Doar i-ai citit Lizavetei !

Sonia deschise cartea și găsi pasajul. Miinile îi tremurau, glasul i se curma. De două ori încercă și nu izbuti să rostească prima silabă.

„*Ci era bolnav unul, Lazăr din Betania, satul Mariei și al Martei, sora ei*“... rosti ea, în sfîrșit, cu greu și, deodată, glasul îi sună ascuțit și se frînse ca o coardă întinsă. Respirația i se tăie, o greutate îi apăsă pieptul.

Raskolnikov înțelegea întrucîtva de ce Sonia nu se hotăra să-i citească, și, cu cît înțelegea mai bine, cu atît mai brutal și mai iritat stăruia să citească. Își dădea prea bine seama cît de greu îi venea fetei să-i deschidă și să dea în vileag lumea ei lăuntrică. Înțelese că acest sentiment era poate, într-adevăr, *taina* care o susținuse și îi

dăduse putere încă din adolescență, de pe cînd trăia în sînul familiei, alături de nefericitul ei tată și de mama ei vitregă, înnebunită de durere, alături de copiii flămînzi, în mijlocul țipetelor monstruoase și ale muștrărilor. Vedea toate acestea, dar mai vedea în același timp și că, în pofida sentimentului de repulsie și teamă ce-i răsărise în suflet, ea dorea grozav să citească, și tocmai *lui*, și mai ales *acum* „orice ar fi să se întîmple mai tîrziu !“... Toate acestea i le cîntă în ochi, le înțelege din tulburarea și exaltarea ei... Fata își stăpîni emoția, își înăbuși nodul din gît, care îi trînsese la început glasul, și urmă lectura capitolului unsprezece din evanghelia lui Ioan. Așa ajunsese la versetul al nouăsprezecelea.

„Și mulți dintre Iudei veniseră în casa Martei și a Mariei, ca să le mîngîie de moartea frătelui lor. Deci Marta, cînd a auzit că Isus vine, a ieșit întru întîmpinarea lui, iar Maria ședea jos în casă, și Marta a grăit către Isus : «Doamne dacă ai fi fost aici, fratele meu n-ar fi murit ! Pentru că bine știi că ori cîte vei cere de la Dumnezeu, Dumnezeu îți va da ție».”

Sonia se opri, presimțind rușinată că glasul are să-i tremure și are să i se frîngă din nou.

„Isus rostește către ea : «Fratele tău va învia». Marta îi răspunde : «Știi că va învia în ziua cea de apoi, la înviere». Atunci i-a zis Isus : «Eu sînt învierea și viața ; cel ce crede în mine va fi viu chiar dacă va muri. Și oricine înviază și crede întru mine : în veac nu va muri. Crezi tu aceasta ?»”

Și, răsufîind anevoios, Sonia citi tare, răs-picat, de parcă s-ar fi spovedit ea însăși în fața norodului.

„Marta îi grăiește : «Da, Doamne, cred că tu ești Mesia, fiul lui Dumnezeu, care trebuia să vie în lume».”

Se opri, își ridică iute privirea către el, dar se stăpîni și citi mai departe. Raskolnikov ședea nemișcat și asculta fără să se întoarcă, cu capul sprijinit în palme și privind într-o parte. Ajunseră la versetul treizeci și doi.

„Deci Maria, cînd a ajuns unde era Isus, și l-a văzut, a căzut la picioarele lui și i-a zis : «Doamne, dacă ai fi fost aici, fratele meu n-ar fi murit». Ci Isus, cînd o văzu plîngînd și pe iudeii, cari veniseră cu ea, plîngînd și ei, se zgudui în duhul său și se tulbură. Apoi îi întrebă : «Unde l-ați pus ?» I-au răspuns : «Doamne, vino să vezi» Și Isus a lăcrămat. Iar iudeii ziceau : «Iată cit de mult îl iubea !» Ci unii dintre ei vorbeau : «Nu putea oare, acesta care a deschis ochii orbului, să facă și pe Lazăr să nu moară ?»“

Raskolnikov se întoarse spre ea și o privi mișcat : „Da, așa este !“ Sonia tremura toată ca scuturată de friguri. El se așteptase la asta. Lectura se apropia de minunea cea mare și ea se simțea cuprinsă de un sentiment uriaș de triumf. Glasul întărit de bucurie și fericire avea un sunet metalic. Rîndurile se învîlmășeau în fața ochilor ei tulburi de lacrimi, dar cunoștea pe de rost fiece viers. Cînd rosti : „Nu putea oare acesta care a deschis ochii orbului, să facă și pe...“ — ea coborî vocea, redînd cu ardoare și patimă indoiala, dojana și hula acestor iudei orbi, necredincioși, și care peste o clipă aveau să cadă ca trăsniți în genunchi, aveau să plîngă și să creadă... „Iar el, el care este și el un orb și un necredincios ca și dinșii, el va auzi și va crede, da, da ! chiar acum, în clipa asta“, visa ea tremurînd de bucuria așteptării.

„Isus, însă, zguduindu-se iarăși înlăuntrul său, a mers la mormînt, care era o peșteră, și o piatră stătea la gura ei. Isus a poruncit : «Ridicați piatra». Marta, sora celui răposat, îi zice atunci : «Doamne, a început să miroasă, că este de patru zile»“.

Apăsă cu tărie pe cuvîntul patru.

„Isus grăiește către ea : «Nu ți-am spus oare că, de vei crede, vei vedea slava lui Dumnezeu ?» Atunci au dat piatra la o parte, iar Isus și-a ridicat ochii în sus și a zis : «Tată, mulțumescu-ți ție că m-ai ascultat. Ci eu știam că pururea mă ascuți, dar grăit-am pentru mulțimea care

stă împrejur, ca să creadă că tu m-ai trimis pe mine». Iar după ce a zis acestea, a strigat cu glas mare : «Lazăre, vino afară !» Și mortul a ieșit la lumină (citi ea tare, cu exaltare, cuprinsă de fiori, de parcă ar fi văzut aievea minunea), cu picioarele și cu mâinile legate în fișii de pânză și cu fața acoperită de o mahramă. Isus le-a poruncit : «Dezlegați-l și lăsați-l să meargă». Deci mulți din Iudeii cari veniseră la Maria și au văzut ce a făcut Isus au crezut într-însul.“

Nu citi mai departe și nici n-ar fi putut să mai citească : închise cartea și se sculă brusc de pe scaun.

— Asta-i tot despre învierea lui Lazăr, șopti răspicat și aspru, oprindu-se nemișcată, cu privirile într-o parte, parcă neîndrăznind și rușinându-se să ridice ochii spre el. Tot o mai scuturau fiorii. Mucul de luminare pîlpiia, gata să se stingă în sfeșnicul strîmb, luminînd slab odăița sărăcăcioasă unde un ucigaș și o femeie pierdută citiseră împreună din Evanghelii. Se scurseră vreo cinci minute, poate mai mult.

— Am venit să-ți vorbesc serios, zise deodată, cu putere, Raskolnikov : încruntat, se sculă și se apropie de Sonia.

Ea-și ridică în tăcere ochii. Privirea lui era neobișnuit de severă și parcă oglindea o hotărîre sălbatică.

— Azi mi-am părăsit familia, zise el, mi-am părăsit mama și sora. N-am să mă mai duc la ele. Am rupt toate legăturile.

— Pentru ce ? întrebă Sonia înmărmurită.

Întîlnirea din dimineața aceea îi lăsase o impresie adîncă, deși poate încă neclară. Știrea rupturii o îngrozise.

— Nu te mai am decît pe tine, urmă el. Hai să plecăm împreună... Am venit la tine. Amîndoi sîntem blestemați, să plecăm deci amîndoi !

Ochii îi scînteiau. „Parcă ar fi nebun !“ se gîndi la rîndul ei Sonia.

— Unde să plecăm ? întrebă ea speriată, făcînd fără voie un pas înapoi.

— De unde vrei să știi ? Știu numai că drumul și țelul sînt aceleași pentru tine și pentru mine : asta o știu sigur, și altceva nimic.

Ea îl privea fără să înțeleagă, dar își dădea seama din spusele lui că este grozav de nenorocit.

— Nici unul nu te-ar înțelege dacă i-ai vorbi, zise el, dar eu te-am înțeles. Am nevoie de tine, de aceea am venit.

— Nu înțeleg... șopti Sonia.

— Ai să înțelegi mai tîrziu. Parcă tu n-ai făcut... ca mine ? Și tu ai trecut peste unele margini... și ai putut să treci. Ai ridicat mîna asupra ta, ți-ai distrus viața... viața *ta* (dar asta-i totuna). Ai suflet și minte, ai fi putut să trăiești și să-ți închei zilele în Sennaia... Dar tu n-ai să poți rezista, dacă rămii *singură*, ai să înnebunești : de altminteri, și eu. De pe acum chiar pari cu mintea rătăcită ; prin urmare, noi doi trebuie să mergem împreună pe același drum ! Hai să plecăm !

— De ce ? De ce vorbești așa ? întrebă Sonia straniu, răscolită și mișcată de vorbele lui.

— De ce ? Pentru că așa nu putem rămîne, uite de ce ! La urma urmelor, trebuie să judecăm serios și deschis ; să încetăm de a ne tot văicări și de a țipa copilărește că „o să ne ferească Dumnezeu !“ Ce are să se întîmple dacă mîine au să te ducă la spital ? Katerina Ivanovna, ofticoasă și aproape nebună, are să moară curînd... iar copiii ? Oare n-are să se prăpădească Policika ? N-ai văzut tu pe aici, prin hudițe, mame, care-și trimit copiii la cerșit ? Am aflat unde stau aceste mame, în ce condiții. Acolo copiii nu pot rămîne copii. Acolo un puști de șapte ani e vicios și hoț. Și doar copiii sînt după chipul lui Christos : „A lor este împărăția cerurilor“. El ne-a poruncit să-i respectăm și să-i iubim, ei sînt viitorul omenirii...

— Dar ce-i de făcut, ce-i de făcut ? își frîngea mîinile Sonia, plîngînd isteric.

— Ce-i de făcut ? Trebuie să tai funia o dată pentru totdeauna și să pornești înainte, fie ce-o fi ! Cum ? Nu înțelegi ? Ai să înțelegi mai târziu... Libertate și putere, mai ales putere ! Puterea asupra fapturilor acestora tremurînde, asupra întregului furnicar !... Iată țelul ! Să nu uiți ! Asta e urarea mea de drum ! S-ar putea să-ți vorbesc pentru cea din urmă oară. Dacă nu vin miine, ai să auzi singură, și atunci să-ți aduci aminte ce ți-am spus acum. Iar cîndva, după ce vor trece anii, o dată cu viața poate, vei înțelege și ce au însemnat vorbele mele. Iar dacă am să vin miine, atunci am să-ți spun cine a ucis-o pe Lizaveta. Rămii cu bine !

Sonia tresări speriată.

— Cum ? Dumneata știi cine a ucis-o ? întrebă ea, înghețînd de groază și uitîndu-se sălbatic la el.

— Știi și am să-ți spun... Ție, numai ție ! Te-am ales. N-am să vin să-ți cer iertare, am să-ți spun, atîta tot. Te-am ales de mult, de pe cînd îmi vorbea tatăl tău despre tine și pe cînd Lizaveta mai trăia încă ; de atunci m-am gîndit la asta. Rămii cu bine. Nu-mi da mina. Pe miine !

Raskolnikov ieși. Sonia se uita la el ca la un nebun, dar ea însăși era ca nebună, și o simțea. Capul i se învîrtea. „Doamne ! De unde știe cine a ucis-o pe Lizaveta ? Ce înseamnă vorbele lui ? Cît de înspăimîntător este !“ Dar gîndul că... nu-i trecea prin minte. Nu, nu !... „O, trebuie să fie groaznic de nenorocit !... Și-a părăsit mama și sora. De ce ? Ce s-a întîmplat ? Ce gînduri are ? Ce i-a spus ? I-a sărutat piciorul și a spus... a spus (da, asta a spus-o limpede) că nu poate să trăiască fără dînsa... O, Doamne !“

Sonia își petrecu noaptea în friguri și delir. Uneori sărea din pat, plîngea, își frîngea mîinile, apoi ațipea înfrigurată și visa pe Policika, pe Katerina Ivanovna, pe Lizaveta, lectura Evangheliei... îl visa pe el, pe el... cu obrazul lui palid, cu ochi scăpărători... îi săruta picioarele, plîngea... O, Doamne !

După ușa din dreapta, în dosul acelei uși care despărțea locuința Soniei de apartamentul Gertrudei Karlovna Reslih, se afla o odaie de trecere, care era de multă vreme neocupată și ținea de apartamentul doamnei Reslih ; odaia era de închiriat, fapt pe care-l vestea afișul de la poartă și bucățile de hîrtie lipite pe geamurile ferestrelor care dădeau spre canal. Sonia se obișnuise s-o socotească nelocuită. Și cu toate acestea, în tot răstimpul acesta, domnul Svidrigailov stătuse la pîndă în odaia aceea goală și trăsese cu urechea. După ce ieși Raskolnikov, el mai stătu cîteva clipe, se gîndi puțin, se duse în virful picioarelor în camera lui, vecină cu odaia cea goală, luă un scaun, îl aduse încetișor și-l puse lîngă ușa care dădea spre odaia Soniei. Convorbirea pe care o auzise îl interesase nespus de mult, atît de mult, încît își aduse acest scaun ca pe viitor — bunăoară mîine — să nu fie silit să stea în picioare o oră întreagă, ci să stea cît mai comod, ca plăcerea să-i fie deplină.

V

A doua zi dimineăta, pe la unsprezece, cînd Raskolnikov intră la secția de poliție, în sala de așteptare a anchetatorului judiciar, și ceru să fie anunțat lui Porfiri Petrovici, îl miră cît de mult trebui să aștepte. După socoteala lui, cei de la secție trebuiau de-a dreptul să se repeadă la el, dar trecură cel puțin zece minute pînă ce fu chemat. În camera în care aștepta el, oamenii treceau prin fața lui fără să-l bage de loc în seamă. În cea de a doua cameră, care aducea cu o cancelarie, ședeau cîțiva conțopști și scriau de zor ; era vădit că nici unul din ei nu știa cine și ce este Raskolnikov. Privirea lui neliniștită

și bănuitoare iscodea totul în jur : nu cumva se găsea prin apropiere vreun gardian, vreun individ misterios, cu privirea ageră, trimis acolo să-l supravegheze și la nevoie să-l împiedice să plece ? Dar nu era nimeni de felul ăsta, nu vedea decît chipuri de scribi care-și vedeau de treburile lor mărunte ; nimeni nu s-ar fi sinchisit de el, chiar dacă i-ar fi venit cheful să fugă încotro vedea cu ochii. De aceea el începu să se mai liniștească. În adevăr, dacă omul acela misterios de ieri, fantoma aceea răsărită ca din pămînt ar fi știut și ar fi văzut totul, el, Raskolnikov, nu ar fi fost lăsat să stea și să aștepte astfel ! Și apoi, cei de la secție ar fi stat ei să aștepte pînă la unsprezece, adică pînă ce i s-a năzărit lui să se prezinte singur ? Prin urmare, ori omul acela încă nu denunțase nimic, ori... ori pur și simplu nu știe nimic, n-a văzut nimic (și cum ar fi putut să vadă ?) și deci tot ce a fost ieri, n-a fost decît o plăsmuire a închipuirii lui bolnave. Această idee începuse să se strecoare în mintea lui încă de ieri, în clipele de cea mai intensă disperare și neliniște. Cîntărind toate acestea și pregătindu-se de o nouă luptă, Raskolnikov simți deodată că tremură, și gîndul că tremură de frica odiosului Porfiri Petrovici îl umplu de indignare. Mai groaznic, pentru el, decît orice era să-l întilnească din nou pe acest om : îl ura peste măsură, într-atît că se și temea că această ură îl va trăda. Indignarea lui era așa de puternică, încît îi curmă pe loc tremurul ; se pregăti să intre cu un aer rece, sigur pe el, și-și jură să vorbească cît mai puțin, să pîndească cu ochii și urechile și, măcar de data aceasta, să-și stăpînească cu orice preț firea lui devenită și mai irascibilă din pricina bolii. În acel moment fu chemat la Porfiri Petrovici.

Acesta era singur în cabinetul său. În odaia nici mare, nici mică se vedea o masă mare de scris, în fața unui dîvan înbrăcat în mușama, un birou, un dulap într-un ungher și cîteva scaune — mobilier cazon de lemn galben, lustruit. Într-un colț, în peretele din fund, sau mai bine

zis în peretele de scînduri care despărțea odaia în două, era o ușă închisă, ceea ce însemna că dincolo mai erau și alte camere. Cum intră Raskolnikov, Porfiri Petrovici închise ușa prin care venise acesta și rămaseră amîndoi singuri. Își întîmpină oaspetele cu aerul cel mai vesel și primitiv, și numai după cîteva clipe Raskolnikov își dădu seama că părea oarecum încurcat, ca și cum l-ar fi surprins cineva, sau l-ar fi întrerupt în mijlocul unor tainice îndeletniciri.

— A, stimabile ! Iată-te deci... pe meleagurile noastre, începu Porfiri, întinzîndu-i amîndouă brațele. Hai, șezi, tătuță ! Sau poate nu-ți place să-ți spună cineva stimabile și... tătuță, așa — *tout court*¹ ? Te rog să nu o iei drept familiaritate deplasată... Pofitim aici pe divan.

Raskolnikov se așeză, fără să-și ia ochii de la Porfiri. „Pe meleagurile noastre“, scuze fiindcă-și permisesese o oarecare familiaritate, expresia franțuzească *tout court*, ce însemnau toate acestea ? „Totuși, mi-a întins amîndouă mîinile, dar nu mi-a dat nici una le-a retras la timp“, îi trecu bănuitor prin minte. Amîndoi se iscodeau, dar de îndată ce privirile li se încrucișau și le întorceau într-altă parte cu iuțea fulgerului.

— Am adus hîrtiuța... despre ceas... iat-o. E scrisă cum trebuie, sau s-o transcriu ?

— Cum ? Hîrtiuța ? Așa, așa, fii fără grijă, e exact cum trebuie, zise Porfiri Petrovici, de parcă s-ar fi grăbit să plece nu știu unde, și abia după ce rosti aceste vorbe se uită la hîrtia aceea. Da, este bine. Nu mai trebuie nimic, confirmă el tot atît de iute și puse hîrtia pe masă.

Peste o clipă, vorbind despre altceva, o luă din nou de pe masă și o puse pe birou.

— Mi se pare că mi-ai spus dumneata ieri că dorești să-mi pui unele întrebări... după toate formele... cu pri-

¹ Aici în sens de — intim, familiar (fr.).

vire la cunoștința mea cu... bătrîna aceea ucisă ? începu din nou Raskolnikov.

„Pentru ce am spus *mi se pare* ? se gîndi el. Și de ce, de ce mă neliniștește atît că am spus acest *mi se pare* ?“ îl fulgeră în aceeași clipă alt gînd.

Deodată simți că la simpla vedere a lui Porfiri Petrovici, după două vorbe, după două priviri, starea lui nervoasă se întărita, ajungînd într-o clipă să ia proporții nebănuite... și că acest lucru era extrem de primejdios : neliniștea și iritarea nervoasă creșteau mereu. „Prost ! Foarte prost !... Iar are să-mi scape vreo vorbă !“

— Da-da-da ! Nu te îngriji ! Avem tot timpul, avem tot timpul, mormăi Porfiri Petrovici învîrtindu-se fără nici un rost în jurul mesei ; se repezea cînd la fereastră, cînd la birou, cînd iarăși la masă, cînd evitînd cu grijă privirile lui Raskolnikov, cînd, dimpotrivă, oprindu-se în loc și privindu-l țintă. Era ciudat de privit trupul lui mic, bondoc, rotofei, învîrtindu-se de colo-colo, ca o minge care s-ar izbi de pereți. Avem timp, avem timp !... Fumezi ? Ai țigări ? Poftim una, îi oferî el, împingînd spre musafir o țigară... Știi, te primesc aici, dar locuința mea e dincolo, în dosul peretelui ăsta despărțitor... asta-i locuința mea cazonă ; acum stau în altă parte, fiindcă aici, la mine, se fac unele reparații. Acum sînt aproape gata... Știi, este un lucru bun locuința cazonă, nu-i așa ? Dumneata ce crezi ?

— Da, e un lucru bun... răspunse Raskolnikov, privindu-l aproape ironic.

— Un lucru bun, un lucru bun... repetă Porfiri Petrovici, care părea să se gîndească la cu totul altceva. Da, e lucru bun ! aproape strigă el, ridicînd deodată ochii spre Raskolnikov și oprindu-se la doi pași de el.

Această repetare stăruitoare, stupidă, că locuința cazonă e lucru bun, contrasta prea vădit, prin banalitatea ei, cu privirea serioasă, gînditoare și enigmatică, pe care o fixa asupra musafirului.

Toate acestea îl înfurieră și mai rău pe Raskolnikov, care nu se putu împiedica de a-l sfida ironic și destul de imprudent pe Porfiri Petrovici.

— Știi că, zise el deodată, privindu-l aproape cu îndrăzneală și parcă desfătându-se de această îndrăzneală, este, se pare, o regulă judiciară, o metodă judiciară a anchetatorilor de toate categoriile, să înceapă vorba luînd-o pe departe, de la fleacuri, sau chiar de la o problemă serioasă, dar cu totul străină de chestiunea ce-i interesează, ca să îmbărbăteze sau, mai bine zis, ca să distragă atenția celui interogat, să-i adoarmă vigilența și apoi să-l pocnească drept în moalele capului cu o întrebare fatală, primejdioasă ; nu-i așa ? Mi se pare că așa scrie în toate manualele dumneavoastră și instrucțiunile mai prevăd și azi cu sfîntenie această regulă ?

— Așa, așa... și dumneata crezi că eu, vorbind despre locuință cazonă, am vrut să... hai ?

Zicînd aceasta Porfiri Petrovici îl privi printre gene și-i făcu cu ochiul ; ceva vesel și viclean lunecă pe obrazul lui, cutele de pe frunte se neteziră, ochisorii se îngustară, trăsăturile se lățiră și el se porni deodată pe un rîs nervos ; rîse mult timp, scuturîndu-se și clătînîndu-se, și privindu-l drept în ochi pe Raskolnikov. Acesta rîse și el, cam forțat ; Porfiri Petrovici, văzîndu-l că rîde, se porni și mai tare, nestăvilit, se făcu stacojiu ; atunci sentimentul de dezgust înfrînse orice prudență. Raskolnikov își curmă rîsul, se încruntă și se uită lung, cu ură, la Porfiri, fără să-și dezlipească ochii cit timp ținu acest lung acces de veselie, care parcă anume nu se mai sfîrșea. De altfel, imprudența era vădită din ambele părți : Porfiri Petrovici părea că-și rîde de musafirul lui, iar musafirul privea acest rîs cu ură și totuși lui Porfiri parcă nici nu-i păsa. Acest fapt mai ales era semnificativ : Raskolnikov își dădu seama că venirea lui la Porfiri Petrovici nu-l încurcase de loc pe acesta, ci dimpotrivă, el însuși căzuse în capcana ce-i fusese întinsă ; era desigur ceva pus la cale, i se pre-

gătise ceva neștiut de el și poate chiar în clipa următoare va fi descoperit și se va prăbuși...

Trecu imediat la acțiune, se sculă, își luă șapca și începu cu hotărîre, dar și cu oarecare iritare :

— Porfiri Petrovici, dumneata ți-ai exprimat ieri dorința să vin pentru nu știu ce interogator. (Apăsă anume pe cuvîntul *interogator*). Am venit și, dacă crezi de cuviință, te rog să-mi pui întrebările, dacă nu, dă-mi voie să mă retrag. N-am timp de pierdut, am altceva de făcut... Trebuie să mă duc la înmormintarea celui funcționar călcat de trăsură despre care... ai auzit și dumneata... adăugă el, și se înclădă pe loc pentru că adăugase acest lucru. Apoi urmă și mai iritat : M-am săturat, auzi dumneata, m-am săturat !... Ține de prea mult timp... poate că din pricina asta m-am și îmbolnăvit... într-un cuvînt (aproape strigă, simțind că fraza cu privire la boala lui era și mai deplasată), într-un cuvînt : ori binevoiești să-mi pui întrebări, ori dă-mi drumul... și rog să fie respectate formele legale, altfel nu permit ! Pînă una alta, rămii cu bine, fiindcă deocamdată nu avem ce face împreună.

— Doamne ! Ce te-a apucat ? Despre ce să te întreb ? cotcodăci Porfiri Petrovici, schimbînd pe loc tonul și curmîndu-și rîsul. Nu te îngriji, te rog, spuse el volubil — cînd învîrtindu-se din nou ca o minge de colo-colo, cînd căutînd să-l facă pe Raskolnikov să se așeze — avem tot timpul, avem tot timpul, toate astea-s fleacuri ! Dimpotrivă, eram fericit că ai venit în sfîrșit... Te primesc ca pe un oaspe. Cît despre rîsul ăsta blestemat, te rog să mă ierți, tătută, Rodion Romanovici ! Așa mi se pare că-ți spune după tată ?... Sint nervos, m-ai făcut să rid cu observația plină de haz, și zău, uneori, cînd mă pornesc, sar ca o minge de gumă, și asta mă ține vreo jumătate de ceas... Rid foarte ușor ; fiind cam îndeșat, mă tem chiar să nu mă lovească damblaua. Așază-te, de ce nu te așezi ? Te rog, tătută, altfel o să cred că te-ai supărat pe mine...

Raskolnikov, tot încruntat, tăcea, asculta și observa. Se așază totuși, dar fără să lase șapca din mână.

— Să-ți spun ceva despre mine, tătuță, Rodion Romanovici, ceva care să-ți explice firea mea, urmă Porfiri Petrovici agitându-se prin odaie și, ca și mai înainte, evitînd să întâlnească ochii musafirului său. Eu sînt holtei, nu prea ies în societate, nu mă prea cunoaște lumea și pe deasupra sînt un om sfîrșit, anchilozat, trecut... și... și... ai observat, Rodion Romanovici, că la noi, în Rusia, și mai ales în cercurile noastre petersburgheze, dacă doi oameni inteligenți, care nu se cunosc prea bine, dar care, cum s-ar zice, se stimează reciproc, ca noi doi de pildă, se întîlnesc, apoi cel puțin o jumătate de ceas nu pot găsi o temă comună ; înțepenesc unul în fața celuilalt, șed stingheriți și nu știu ce să-și spună. Toată lumea are un subiect de conversație, doamnele, de pildă... doamnele din lumea bună, sau, bunăoară, bărbații din societatea înaltă, au totdeauna ce vorbi, *c'est de rigueur*¹, pe cînd oamenii din clasa mijlocie, așa cum sîntem noi, sînt toți rușinoși și puțin vorbăreți... adică oamenii care gîndesc... De ce-o fi așa, tătuță ? Nu i-or fi interesînd de loc alții, sau sînt prea cinstiți și nu vor să se înșele reciproc ? Nu știu. Dumneata ce crezi ? Ci pune-ți odată șapca deoparte, parcă tot te-ai pregăti să pleci, zău, mă necăjești... Eu, dimpotrivă, sînt atît de fericit...

Raskolnikov își puse șapca deoparte. Tăcea și asculta încruntat, cu atenție și seriozitate, vorbăria goală și încurcată a lui Porfiri. „Ce face, nu cumva vrea într-adevăr să-mi distragă atenția cu vorbăria lui prostească ?”

— Nu-ți ofer o cafea, nu se potrivește cu locul ; dar de ce n-aș sta cinci minute de vorbă cu un prieten, ca să mă mai recreez, urmă fără o clipă de răgaz Porfiri. Știi, toate aceste îndatoriri de serviciu... dumneata, tătuță, să nu te superi că mă tot plimb de colo-colo ; mă iartă, tare mă tem că ai să te superi, dar plimbarea îmi este pur și simplu

¹ Așa se cere (fr.).

necesară. Stau toată ziua pe scaun și dacă ai ști cât de fericit sînt cînd pot să mai umblu cinci minute... mă supără hemoroizii... de mult mă gîndesc să mă tratez prin gimnastică ; se zice că consilierii de stat, de la mic la mare, au adoptat ca exercițiu săritul pe coardă ; iată pînă unde a ajuns știința în secolul nostru... da... Cît despre îndatoririle noastre de aici, interogatorii și tot formalismul ăsta... dumneata ai binevoit tocmai să pomenești adineauri despre asemenea lucruri... apoi știi dumneata, Rodion Romanovici dragă, aceste interogatorii adeseori îl încurcă pe anchetator mai rău decît pe cel anchetat... Observația dumitale e foarte bună, foarte dreaptă, tătuță și cu foarte mult bun simț (Raskolnikov nu făcuse nici o observație în această privință). Cum să nu te încurci ? ! Sigur că te încurci ! Mereu același lucru, cum ai bate toba ! Acu vine reforma, măcar titlurile să le schimbe ! He-he-he ! Cît despre formele noastre judiciare — cum te-ai exprimat foarte spiritual — apoi sînt cu totul de părerea dumitale. Spune și dumneata, care inculpat, fie el și mujicul cel mai încuiat la minte, nu știe, de pildă, că mai întii anchetatorul va căuta să-i pună întrebări străine de chestiune, ca să-i adoarmă atenția (ai găsit o expresie cît se poate de potrivită), ca apoi să-l pocnească drept în moalele capului cu măciuca, he-he-he ! (după comparația dumitale atît de fericită !) he-he-he ! Și va să zică dumneata ai crezut cu adevărat că eu, vorbind de locuință, am vrut să te... he-he ! Ironic mai ești ! Haide, haide, am tăcut ! Ah, da, *à propos*, un cuvînt cheamă alt cuvînt, un gînd trezește alt gînd, dumneata vorbeai adineauri despre formă, în legătură, știi dumneata... cu interogatoriul... Dar ce este forma ? Știi ce, în unele cazuri, forma nu înseamnă nimic. Uneori ajunge să stai de vorbă prietenește, ca să ajungi la rezultate frumoase. Forma n-are să piară, dă-mi voie să te liniștesc în această privință ; și apoi, ce este de fapt forma, dacă îmi dai voie să te întreb ? Nu trebuie să încătușezi în formă fiecare pas al anchetatorului. Munca lui este, cum s-ar zice, o artă liberă în felul ei, sau ceva de felul ăsta... he-he-he !

Porfiri Petrovici se opri o clipă să răsuflă. Vorbea fără întrerupere, cînd înșirînd fraze absurde și goale, cînd strecurînd cîte o vorbuliță enigmatică și apoi iarăși întorcîndu-se la absurdități. Acum aproape alerga prin odaie, mișcîndu-și tot mai iute și mai iute picioarele grase, cu ochii în pămînt, cu mîna dreaptă la spate și făcînd cu mîna stîngă gesturi care n-aveau nici o legătură cu vorbele lui. Raskolnikov observă la un moment dat că tot alergînd astfel prin odaie el parcă se oprise de vreo două ori lingă ușă, trăgînd o clipă cu urechea... „O fi așteptînd ceva ?“

— Ai perfectă dreptate, reîncepu Porfiri, uitîndu-se vesel și cu o nemaipomenită naivitate la Raskolnikov (fapt care-l făcu pe acesta să tresară și să stea în gardă), ai perfectă, perfectă dreptate că iei în rîs atît de spiritual formele noastre juridice, he-he ! Tare sînt ridicele metodele acestea ale noastre, așa-zis profund psihologice (unele, firește) și poate și sterpe, mai ales cînd sînt încătușate de formă. Da... iar m-am întors la formă ; spune și dumneata, să presupunem că aș fi recunoscut, sau aș fi bănuir numai că cutare sau cutare a comis crima pe care sînt însărcinat s-o anchetez... Aveai de gînd să te faci jurist ; Rodion Romanovici, nu-i așa ?

— Da, aveam de gînd...

— Ei, atunci dă-mi voie să-ți dau un mic exemplu, care ți-ar putea folosi în viitor, adică să nu crezi cumva că îndrăznesc să fac pe profesorul tocmai cu dumneata, care scrii în reviste articole despre crime ! Nu, îmi îngădui numai îndrăzneala să-ți prezint, ca un fapt divers, un mic exemplu ; așadar, să presupunem că aș socoti că cutare sau cutare este criminalul, pentru ce, te întreb eu, l-aș neliști înainte de vreme, chiar dacă aș avea probe împotriva lui ? Desigur, pe unii sînt obligat să-i arestez imediat, pe alții însă... oamenii se deosebesc atît de mult între ei... de ce să nu las pe cîte unul să se mai plimbe prin oraș, he-he ! Nu, eu văd că dumneata nu înțelegi bine ce spun eu, am să caut să-ți explic mai clar : de pildă, dacă-l arestez prea

curînd pe criminal, în felul acesta, cum s-ar zice, îi dau un sprijin moral, he-he ! Rîzi ? (Lui Raskolnikov nici prin gînd nu-i trecuse să ridă : şedea, cu buzele strînse, fără să-şi ia privirea înfrigurată de la faţa lui Porfiri Petrovici.) Şi cu toate acestea, aşa este ; mai ales pentru unii indivizi, căci oamenii au firi foarte deosebite şi trebuie să ai multă practică. Ai spus adineauri „probe“ ; să zicem că aş avea probe, dar, vezi dumneata, tîtuţă, de cele mai multe ori probele-s cu două tăişuri, iar eu, ca anchetator, sînt om şi pot greşi. Iar mie îmi place să duc ancheta, cum s-ar zice, matematic, să obţin probe care să fie clare ca doi ori doi fac patru ! Să am dovezi directe, indiscutabile ! Dacă l-aş aresta înainte de vreme pe omul meu — chiar dacă aş fi convins că el este vinovatul — s-ar putea prea bine să mă lipsesc pe mine însumi de mijloacele de a putea dovedi ulterior culpabilitatea lui, şi ştii de ce ? Fiindcă i-aş da, cum s-ar zice, o situaţie definită, i-aş da putinţa să-şi recapete echilibrul psihologic, şi atunci el mi-ar scăpa printre degete, s-ar închide în găoacea lui, şi-ar da seama că este arestat şi pace. Se zice că la Sevastopol, îndată după Alma, oamenii cei mai deştepti s-au temut că duşmanul are să-i atace de-a dreptul şi are să ia Sevastopolul dintr-o lovitură ; iar cînd au văzut că duşmanul se pregăteşte pentru un asediu în toată regula şi că a făcut prima linie, se zice că tare s-au mai bucurat şi s-au liniştit acei oameni deştepti ; fiindcă asta însemna că lucrul avea să ţină cel puţin două luni, că povestea se lungea, căci nu se ştie cînd va izbuti duşmanul să ia oraşul printr-un asediu în toată regula ! Iar rîzi, iar nu mă crezi ? Fireşte, şi ai dreptate. Da, da, ai dreptate ! Sînt de părerea dumitale, toate acestea sînt cazuri particulare ; şi cazul acesta este într-adevăr un caz particular. Cu toate acestea, bunul meu Rodion Romanovici, trebuie să observăm că, de fapt, cazurile generale, acele cazuri după care s-au făcut formele şi regulile judiciare, pentru care ele au fost prevăzute şi trecute în manuale, nu există în realitate, fiindcă fiecare caz, fiecare

crimă, bunăoară, de îndată ce are loc în realitate, devine imediat un caz cu totul particular ; și uneori un caz nu seamănă cu nici unul dinaintea lui. Uneori au loc cazuri grozav de comice. De pildă, dacă-l las pe acel domn cutare în pace, dacă nu-l arestez; nu-l stingheresc, dacă-l las liber ca, ceas cu ceas, clipă cu clipă, să fie obsedat de gândul că eu știu tot, tot adevărul, și că-l urmăresc zi și noapte, neîncetat, că zi și noapte îl supraveghez, apoi, fără îndoială că are să-și piardă capul și are să vină singur la mine, ba poate chiar are să-mi furnizeze arme împotriva lui, probe evidente ca : doi ori doi fac patru, cum s-ar zice, probe matematice, ceea ce n-ai idee cât este de plăcut. Dacă metoda asta prinde la un urs de mujic, nu-i mai puțin adevărat că prinde și la de-alde noi, oameni moderni, inteligenți, cu o anumită cultură ! Căci, dragul meu, ce-i mai important, este să-ți dai seama ce fire are. Și nervii, nervii joacă mare rol ! Astăzi, când toată lumea este bolnavă, subredă, surescitată !... Și fierea, nu trebuie uitată fierea, ce însemnat lucru este când e vorba de acești oameni. Trebuie să-ți spun că, în unele cazuri, fierea este o adevărată mină de aur ! Și apoi, ce mă supără pe mine dacă el se plimbă slobod prin oraș ! Să se plimbe deocamdată, n-are decît ; știu că este prada mea și n-are să fugă nicăieri ! Unde ar putea să fugă ? he-he ! În străinătate ? În străinătate fuge un străin pe cînd el — nu, cu atît mai mult că eu îl urmăresc și mi-am luat anumite măsuri. Are să fugă în fundul patriei noastre ? Dar acolo trăiesc mujicii, cei mai primitivi ruși, lipsiți de civilizație : iar omul nostru, cu cultura lui modernă, mai curînd alege pușcăria, decît viața într-un asemenea mediu, he-he ! Dar toate acestea-s fleacuri, latura exterioară a problemei. Să fugă ! Auzi dumneata ! N-are să fugă, nu, pentru că nu are unde să fugă ; n-are să fugă pentru că *psihologicește*, he-he, el este prada mea. Cum îți pare această expresie ! N-are să fugă chiar dacă ar avea unde, fiindcă-l oprește o anumită lege a firii. Ai văzut vreodată cum se învîrtește fluturlec în jurul

lumînării ? Uite, tot așa are să se învîrtească și el în jurul meu ca fluturele în jurul unei lumînări ; n-are să-i mai tihnească libertatea lui, are să-l roadă gîndurile, are să se zăpăcească, da, are să se încurce, ca într-o plasă, frămîntat, neliniștit, și, dacă-i dau un răgaz destul de lung, are să se comporte astfel ca culpabilitatea lui să reiasă limpede, ca doi ori doi fac patru !... Și mereu, mereu are să se învîrtească în jurul meu, în cercuri tot mai mici, tot mai mici, scurtînd întruna raza pînă ce — buf ! — are să-mi pice în gură și am să-l înghit, ceea ce este foarte, foarte plăcut, he-he-he ! Nu crezi ?

Raskolnikov nu răspunse ; palid și nemișcat, îl privea cu încordare drept în față.

„Lecția nu e rea ! se gîndea el înghețînd. Asta nici măcar nu mai este jocul de ieri, de-a șoarecele și pisica. Și doar nu-mi vorbește astfel numai ca să-și arate puterea și să-mi... sugereze anumite idei ; e prea deștept... Trebuie să aibă un scop, dar care anume ? Fleacuri, frățioare, vrei să mă sperii, faci pe șmecherul ! N-ai nici un fel de dovezi și omul de ieri nu există ! Vrei pur și simplu să mă zăpăcești, să mă scoți din sărite și să mă prinzi, dar nu, te înșeli, n-ai să reușești ! Dar de ce, pentru ce-mi sugerează atît de clar unele lucruri ?... Se biziue pe nervii mei slăbiți ?... Nu, frățioare, te înșeli, n-ai să izbutești, ai să-ți frîngi gîtul, cu toate că știu că mi-ai pregătit ceva... Să vedem ce anume mi-ai pregătit.“

Își adună toate puterile ca să poată înfrunta acea catastrofă grozavă, necunoscută, ce-l amenința. Uneori îi venea să se repeadă la Porfiri și să-l sugrume pe loc. Încă de la intrare se temuse că nu-și va putea stăpîni ura. Simțea că i se usucă gura, că-i crapă buzele, inima îi bătea cu putere. Și totuși se hotărîse să tacă, să nu rostească un cuvînt înainte de vreme. Înțelese că, în situația lui, aceasta era cea mai bună tactică, pentru că așa, nu numai că nu se trăda, ci, dimpotrivă, cu tăcerea lui putea să-și scoată din

fire dușmanul și să-l facă să se dea el însuși de gol. Cel puțin așa spera Raskolnikov.

— Nu, eu văd că dumneata nu mă crezi, îți închipui că fac glume nesărate, chicoti tot mai vesel și mai bine dispus Porfiri, reîncepîndu-și alergătura prin odaie, firește, dumneata ai oarecum dreptate ; pînă și chipul cu care m-a blagoslovit Dumnezeu trezește numai gînduri comice ; un bufon ; dar uite ce aș vrea să-ți spun, dragă Rodion Romanovici, și am să ți-o repet din nou, iartă-mă, că-s om bătrîn, dumneata ești tînăr, cum s-ar zice, în prima tinerețe, și de aceea prețuiești mai presus ca orice inteligența omului, așa cum face tot tineretul. Te lași ispitit de jocul ager al inteligenței și de argumentele abstracte ale rațiunii. Tineretul nostru este aidoma *Hofkriegsrat*¹-ilor austrieci de altădată, după cît pot să judec evenimentele militare : pe hîrtie, ei pînă și pe Napoleon I-au făcut praf și I-au luat prizonier, au calculat și au potrivit toate cît se poate de ingenios în cabinetul lor, și cînd colo, generalul Mack² se predă cu întreaga armată, he-he-he ! Văd, văd, tătută Rodion Romanovici, că rîzi de mine fiindcă eu, un civil, tot aleg exemple din istoria războiului. Ce să-i faci, am și eu o slăbiciune, mi-e dragă milităria și dacă ai ști cît de mult îmi place să citesc diverse rapoarte militare... categoric — mi-am greșit cariera. Trebuia să mă fac militar, asta este. Poate că n-aș fi ajuns un Napoleon, ei, dar maior tot aș fi ajuns, he-he-he ! Și așa, dragul meu, acum am să-ți spun tot adevărul, toate amănuntele cu privire la cazul acela, adică acel caz *particular* ; realitatea și natura, domnul meu, nu trebuiesc nesocotite, sînt foarte importante, dau uneori peste cap calculele cele mai subtile ! Ascultă-mă pe mine, om bătrîn, Rodion Romanovici, vorbesc serios (spunînd toate acestea, Porfiri Petrovici, care nu împlinise

¹ Consilier de curte (germ.).

² *Karl Mack* (1752—1828) — general austriac, care, la Ulm, în fruntea unei armate de 28 000 oameni s-a predat fără luptă lui Napoleon.

încă nici treizeci și cinci de ani, părea într-adevăr îmbătrînit : pînă și vocea i se schimbă și tot trupul i se chirci), și apoi, eu sînt foarte sincer... Sînt eu, sau nu, sincer ? Ce părere ai ? Cred că nici nu se găsește pe lume un om mai sincer ca mine : atîtea lucruri ți-am servit pe gratis și n-am cerut nici o răsplată, he-he ! Și așa, să continuăm : inteligența, după părerea mea, este un lucru minunat ; cum s-ar zice, podoaba naturii și mîngîierea vieții ; ea poate multe și nu este ușor să le dezlege un biet anchetator care pe deasupra mai este și el orbit de închipuirea lui, cum se întîmplă totdeauna, fiindcă de, este și el om ! Dar natura îl scoate din încurcătură pe bietul anchetator, aici e buclucul. Și tocmai la asta nu se gîndește tineretul, bizuindu-se pe inteligența lui, tineretul care „trece peste toate piedicile“ (după expresia dumitale cît se poate de ingenioasă și de subtilă). Ce-i drept, omul, adică în *cazul particular*, care ne interesează, acel om incognito, minte și minte perfect, cu subtilitate ; s-ar părea că succesul îi este asigurat, că va putea să se bucure de roadele ingeniozității lui și, cînd colo, ce să vezi : buf ! — leșină tocmai în momentul cel mai critic. Ce-i drept, sînt mii de explicații : boala, de pildă, sau uneori aerul închis din cameră, și totuși ! Totuși a dat de gîndit ! A mințit extraordinar de bine, dar n-a știut să țină seama de propria lui fire. Iată unde este capcana ! Altădată, ademenit de jocul poznaș al inteligenței sale, caută să ducă de nas pe omul care-l bănuiește : pălește anume, ca să-l păcălească, dar *pălește prea natural*, prea adevărat, și deci iar dă de gîndit ! Chiar dacă te duce prima dată, peste noapte, celălalt, dacă nu este un boboc, se răzgîndește. Și așa, la fiecare pas ! Ce să mai vorbim : începe să ți-o ia înainte, să-și vîre nasul unde nu-l pofteste nimeni, deschide mereu vorba despre lucruri care, dimpotrivă, ar fi trebuit să tacă, face diverse alegorii, he-he ! vine singur și începe să întrebe : „De ce nu mă arestați ?“ He-he-he ! Și asta se poate întîmpla omului cel mai inteligent, unui psiholog, unui literat ! Natura e

oglanda cea mai străvezie, e destul să privești în ea ! De ce ai pălit așa, Rodion Romanovici, nu cumva nu ai aer, să deschid fereastra ?

— Nu vă îngrijorați, vă rog, strigă Raskolnikov, și se porni deodată pe ris, vă rog, nu luați în seamă...

Porfiri se opri în fața lui, așteptă puțin, apoi, deodată, izbucni și el în ris. Raskolnikov se sculă, curmîndu-și brusc risul isteric.

— Porfiri Petrovici ! rosti el răspicat și tare, cu toate că abia se ținea pe picioarele tremurînde, nu mă mai pot îndoi că dumneata mă bănuiești serios de asasinatul bătrînei și a surorii sale Lizaveta. Din partea mea, declar că m-am săturat de mult de toate acestea. Dacă crezi că ai dreptul să mă urmărești legal — poftim ; dacă ai dreptul să mă arestezi — arestează-mă. Dar n-am să permit să-ți bați joc de mine și să mă chinuiești...

Buzele începură să-i tremure, ochii îi scăpărau de furie, glasul, pînă atunci stăpînit, se ridică la notele cele mai de sus.

— N-am să permit ! strigă el deodată, izbînd cu toată puterea cu pumnul în masă. Ai auzit, Porfiri Petrovici ? N-am să permit !

— Vai, Doamne, ce te apucă iarăși ! exclamă Porfiri Petrovici, care părea foarte speriat. Tătuță ! Rodion Romanovici ! Dragul meu ! Frățioare ! Ce-i cu dumneata ?

— N-am să permit ! zbieră încă o dată Raskolnikov.

— Tătuță, vorbește mai încet ! Ar putea să ne audă cineva, să vină aici ! Ce-o să le spunem, gîndește-te ? ! șopti îngrozit Porfiri Petrovici, apropiîndu-și obrazul de al lui Raskolnikov.

— N-am să permit ! N-am să permit ! repetă automat acesta, coborînd de asemenea glasul la șoaptă.

Porfiri se întoarse repede și alergă să deschidă fereastra.

— Puțin aer proaspăt ! Să-ți dau un pic de apă, dragul meu, este o criză de nervi în toată legea ! Și el se năpusti la

ușă să poruncească să aducă cineva apă, dar în colț, dădu din fericire peste o carafă. Bea, tătuță, șopti el repezindu-se înapoi cu carafa în mână. O să-ți facă bine...

Spaima și grija lui erau atât de naturale, încît Raskolnikov amuți și-l cercetă cu o curiozitate posacă. Dar apă nu-luă.

— Rodion Romanovici ! Dragul meu ! Păi dacă merge tot așa, ai să înnebunești, te asigur, eh ! Vai ! Bea ! Bea un pic !

Îl sili să ia în mână paharul cu apă. Raskolnikov îl duse mecanic la gură, dar se dezmetici și, degustat îl puse pe masă.

— Mda, ai făcut o criză de nervi în toată legea ! Dacă merge tot așa, dragul meu, s-ar putea să-ți revină boala, cotcodăcea Porfiri Petrovici cu compătimire prietenească, dar tot mai păstrînd un aer de zăpăceală. Doamne ! Cum se poate să-ți neglijezi în halul ăsta sănătatea ? Uite, și Dmitri Prokofici a fost ieri la mine, da, da, recunosc, recunosc, am un caracter oribil, prea caustic, dar cînd te gîndești la ce concluzii ați ajuns pentru niște glume !... Doamne !... A venit ieri, după ce ai fost la mine, eram la masă, și a vorbit și a tot vorbit de am rămas gură-cască, și în sinea mea gîndeam : „Vai, Doamne !“ Dumneata l-ai trimis, nu ? Ci șezi o dată jos, tătuță, șezi, pentru numele lui Christos !

— Nu, nu l-am trimis ! Dar știam că s-a dus la dumneata și pentru ce s-a dus, răspunse tăios Raskolnikov.

— Știi ?

— Da. Și ce-i ?

— Nimic, tătuță, Rodion Romanovici, cunosc și alte isprăvi de ale dumitale, care-s mai ceva decît asta : știu tot ! Știu cum te-ai dus să închiriezi apartamentul, noaptea, după ce s-a întunecat de-a binelea afară, și cum ai tras de clopoțel, și cum ai întrebat de sînge, și cum i-ai zăpăcit pe zugravi și pe portari. Cît de bine îți înțeleg starea sufletească de atunci... și totuși așa ai să-ți pierzi mințile ! Pe

Dumnezeul meu ! Ai să înnebunești ! Prea tare clocotește în dumneata indignarea, indignare nobilă, nimic de zis, provocată de tot soiul de obide, mai întâi destinul, apoi poliția de cartier... și dumneata dai din colț în colț, cum s-ar zice, ca să-i silești pe toți să vorbească deschis cît mai iute, ca astfel să isprăvești o dată pentru totdeauna, fiindcă te-ai săturat de toate neghiobiile acestea și de toate bănuielile lor. Nu-i așa ? Ți-am ghicit starea sufletească ?... Numai că dumneata nu te mulțumești să-ți pierzi singur capul, ci ai să faci și pe Razumihin al meu să și-l piardă ; prea e *bun*, știi și dumneata acest lucru. Dumneata ești bolnav, iar el, din pricina bunătații lui, prinde mai ușor orice boală... Cînd ai să te liniștești, am să-ți povestesc... ci șezi odată, taică, pentru numele lui Christos. Te rog, odihnește-te, ești alb ca varul, hai, șezi !

Raskolnikov se așeză, tremurul îl lăsa și fierbințeala îi cuprindea tot trupul. Asculta încordat și profund mirat pălăvrăgeala speriată a lui Porfiri Petrovici, care-l îngrija prietenește. Nu credea nici un cuvînt din ce spunea acesta, deși simțea o pornire ciudată de a-l crede. Cuvintele, cu totul neașteptate, ale lui Porfiri cu privire la apartament îl înmărmuriră. „Cum vine asta ? Prin urmare știe despre locuință ?... se gîndi el deodată. Și de ce mi-o spune ?“

— Da, în practica noastră juridică am mai avut un caz aproape identic, un caz psihologic, morbid, urmă grăbit Porfiri. Unul și-a pus în spinare un asasinat și nu numai atît, să vezi ce a născocit, o întregă poveste, a înfățișat fapte concrete, a povestit împrejurările, și i-a încurcat, i-a zăpăcit pe toți ! Și de ce, crezi ? El, cu totul întîmplător și nepremeditat, a fost într-o oarecare măsură pricina aceluia asasinat, dar numai într-o oarecare măsură, și cînd a aflat că dăduse ucigașilor prilej să înfăptuiască crima, așa s-a întristat, că i s-a tulburat mintea, a început să aibă halucinații, într-un cuvînt, s-a smintit de-a binelea și s-a incredințat singur că el este ucigașul ! Pînă la urmă, senatul a izbutit să dezlege problema, nefericitul a fost

achătat și trimis la balamuc. Să nu fi fost senatul, vai de bietul nenorocit ! Eh, eh ! Of-of și iarăși of ! Iaca ce se poate întâmpla, tătuță ! Dacă asemenea năluciri vin să-ți excite nervii, de te duci noaptea să suni pe la uși și să întrebi de sînge, poți să dai în friguri cu delir ! Psihologia asta am studiat-o în practică. Este o atracție, de felul acelor care îndeamnă pe unii oameni să sară pe fereastră sau din turla bisericii ! Așa și cu clopoțelul... E boală curată, Rodion Romanovici, boală ! Prea îți nesocotești sănătatea. Ar trebui să consulți un specialist, un medic cu experiență, nu să te cauți cu grăsunul acela de Zosimov !... Delirezi ! Toate acestea le faci în delir !

O clipă, toate lucrurile începură să joace în fața ochilor lui Raskolnikov.

„Oare e cu puțință să mintă și acum ? se gîndea el. E cu neputință, cu neputință !” căuta să respingă această idee, presimțind în ce grad de furie sălbatică îl poate aduce și că s-ar putea să-și piardă mințile.

— N-am fost în delir, aveam mintea limpede ! strigă el, chinuindu-și mintea ca să priceapă jocul lui Porfiri. Aveam mintea limpede ! Ai auzit ?

— Da, da, înțeleg, aud ! Și ieri spuneai că n-a fost delir, chiar stăruiai cu tot dinadinsul că erai treaz ! Pricep tot ce ai putea să-mi spui ! Eeh !... Ascultă, Rodion Romanovici, frățioare, să luăm numai împrejurarea asta. Dacă erai în adevăr vinovat sau dacă erai numai amestecat în afacerea asta afurisită, spune și dumneata, ai fi căutat oare să susții mereu că nu erai în delir, ci dimpotrivă, cu mintea limpede ? Vai de mine ! Și să susții asta cu o stăruință specială, spune și dumneata, s-ar fi putut oare, vai de mine ! După părerea mea, ar fi fost dimpotrivă. Dacă te-ai fi simțit cîtuși de puțin vinovat, trebuia tocmai să susții neapărat că erai în delir. Nu-i așa ? Așa e !

Ceva viclean sună în această întrebare. Cu un gest brusc, Raskolnikov se lăsă pe speteaza divanului, ca să se

depărteze de obrazul lui Porfiri, aplecat deasupra lui, și-l privi țintă; nedumerit.

— Sau, de pildă, vizita domnului Razumihin, adică faptul dacă a venit ieri cu de la sine putere, sau trimis de dumneata ? Păi dumneata trebuia să spui că venise cu de la sine putere și să ascunzi că a fost trimis de dumneata ! Pe când dumneata n-o ascunzi de fel ! Dimpotrivă, ai susținut că l-ai trimis dumneata !

Raskolnikov nu susținuse acest lucru. Un fior rece îi trecu prin spate.

— Minți mereu, rosti el încet, cu glasul stins, cu buzele strimbate într-un zîmbet dureros. Vrei să-mi dovedești că-mi cunoști jocul, că știi dinainte tot ce am să-ți răspund, urmă el, simțind că a început să nu mai cîntărească cum ar trebui cuvintele, vrei să mă sperii... sau, pur și simplu, îți bați joc de mine...

Îl privea mereu țintă și o ură fără margini îi străluci deodată în ochi.

— Minți într-una ! strigă el. Știi foarte bine că pentru un criminal cea mai bună tactică este să nu ascundă, pe cît posibil, ceea ce se poate să nu ascunzi. Nu te cred !

— Of, ce om sucit ! chicoti Porfiri. Pe dumneata nu te poate învinge nimeni ; ești îndărătnic ca orice monoman. Va să zică nu mă crezi ? Și eu am să-ți spun că totuși mă crezi, mă crezi de cel puțin cincisprezece centimetri și am să te fac să mă crezi de un metru, căci mi-ești drag cu adevărat, și-ți doresc sincer numai binele. Buzele lui Raskolnikov începură să tremure. Da, îți doresc numai binele, ți-o spun deschis, urmă el apucîndu-l ușor, prieteneste, de braț, mai sus de cot, îngrijește-ți sănătatea. Și apoi, ți-a venit familia, trebuie să te gîndești la ea. Ar trebui să le ferești de griji, să le alinți, și dumneata le sperii într-una...

— Ce te privește pe dumneata ? De unde știi ? Ce te interesează ? Prin urmare, mă urmărești și vrei să mi-o arăți ?

— Tătuță ! Păi o știu chiar de la dumneata, din gura dumitale ! Nici nu observi că în emoția dumitale spui de toate și mie și altora. Și de la domnul Razumihin, Dmitri Prokofici, am aflat ieri multe amănunte interesante. Dumneata m-ai întrerupt, dar trebuie să-ți spun că, datorită susceptibilității dumitale, cu toată finețea inteligenței, ai început să-ți pierzi pînă și judecata sănătoasă. De pildă, să revenim din nou la clopoțel : un fapt atît de prețios (bagă de seamă : un fapt concret !) ți-l trădez de bună voie tocmai eu, anchetatorul ! Dumneata nu vezi nimic ? Dar dacă te-aș fi bănuir cît de cît, oare așa ar fi trebuit să procedez ? Dimpotrivă, ar fi trebuit mai întîi să-ți adorm susceptibilitatea, să nu-ți arăt că am aflat acest fapt, ci să-ți atrag atenția în direcția opusă, ca apoi să te pocnesc cu măciuca în moalele capului (expresia dumitale), să te întreb așa, pe nepusă masă : „Ia ascultă, domnule, ce ai căutat în locuința asasinatului la orele zece, dacă nu la unsprezece noaptea ? Pentru ce ai tras de clopoțel ? Pentru ce ai întrebare de sînge ? Pentru ce i-ai zăpăcit pe portari și i-ai îndemnat să vină la secție, la comisar ?“ Uite cum ar fi trebuit să procedez dacă te-aș fi bănuir cît de cît. Trebuia să-ți iau un interogator în toată forma, să-ți fac o percheziție, poate chiar să te arestez... Prin urmare, dacă am procedat altfel, nu te bănuiesc de loc ! Dumneata însă ți-ai pierdut judecata sănătoasă și nu vezi nimic, ți-o repet !

Raskolnikov tresări atît de tare, că Porfiri Petrovici observă acest lucru.

— Minți ! strigă el. Nu-ți cunosc gîndul, dar minți și minți într-una... Adineauri mi-ai vorbit altfel, și n-am putut să greșesc... Minți !

— Mint ? sări Porfiri prefăcîndu-se că se aprinde, dealtminteri păstrîndu-și un aer cît se poate de vesel și de ironic și parcă prea puțin îngrijorat de părerea pe care și-o făcea despre persoana lui domnul Raskolnikov. Eu

mint?... Spune și dumneata cum am procedat adineauri, eu, anchetatorul, sugerindu-ți toate mijloacele de apărare, explicându-ți întreaga psihologie : „delir, boală, supărare, melancolie, polițistii cartierului“ și toate celelalte ! Hai ? He-he-he ! Deși — ți-o spun pentru că veni vorba — toate aceste mijloace psihologice de apărare, rezerve și subterfugii nu sînt prea întemeiate, sînt cu două tăișuri : „boală, delir, vis, mi s-a năzărit, nu-mi amintesc“, toate astea-s bune, dar de ce oare, tătuță, tocmai în boală și în delir să ai astfel de halucinații și să nu ți se năzare altceva ? Doar ți se putea năzări și altceva ? Nu-i așa ? He-he-he-he !

Raskolnikov îi aruncă o privire mîndră și disprețuitoare.

— Într-un cuvînt, spuse el cu putere, sculîndu-se și respingîndu-l ușor pe Porfiri, într-un cuvînt, vreau să știu, mă recunoști absolut scutit de orice suspiciune, *da*, sau *nu* ? Spune, Porfiri Petrovici, vorbește deschis, categoric și iute, chiar acum !

— Da prăpăstios mai ești, tătuță ! Ce să mă fac cu dumneata ? exclamă Porfiri Petrovici cu o mutră foarte veselă, șmecheră și cituși de puțin îngrijorată. La ce bun să știi, la ce bun să știi atîtea lucruri, de vreme ce noi te-am lăsat pînă acum cu totul în pace ! Ești ca un copil : dă-mi și dă-mi focul, să-l țin în mînă ! Pentru ce te neliniștești atît ? Pentru ce te rogi singur să te luăm în primire, ce motive ai ? A ? He-he-he !

— Repet, strigă furios Raskolnikov, că nu mai pot să îndur...

— Ce anume ? Incertitudinea ? îl întrerupse Porfiri.

— Lasă întepăturile ! Nu mai vreau... Îți spun că nu vreau !... Nu pot și nu vreau !... Auzi ? Ai auzit ? strigă el, izbind din nou cu pumnul în masă.

— Mai încet, mai încet ! Ar putea să ne audă cineva ! Te previn foarte serios : păzește-te. Nu glumesc ! rosti în șoaptă Porfiri, dar de data aceasta fața lui nu mai avea acea expresie blajină de babă speriată ; dimpotrivă, acum îi

ordona direct, înăruntându-se sever și parcă distrugînd dintr-o dată toate misterele și cuvintele cu dublu înțeles.

Dar aceasta nu ținu decît o clipă. Raskolnikov, nedumerit în prima clipă, fu apucat de un acces de furie turbată ; și totuși, ciudat : se supuse din nou ordinului de a vorbi mai încet, deși mînia lui ajunsese la culme.

— N-am să te las să mă chinui ! șopti el deodată, și în aceeași clipă își dădu seama cu durere și cu ură că nu poate să nu se supună ordinului, ceea ce îl înfurie și mai tare. Arestează-mă, percheziționează-mă, dar fii bun și fă totul după formele legale, nu te mai juca cu mine ! Să nu îndrăznești !...

— Nu te mai necăji în privința formelor, îl întrerupse Porfiri cu același zîmbet viclean de mai înainte, privindu-l cu multă satisfacție ; te-am poftit azi, tătăuță, ca în familie, cu totul și cu totul prietenește !

— N-am nevoie de prietenia dumitale — scuipe pe ea ! Auzi ? Uite : îmi iau șapca și plec. Să te văd ce ai să zici acum, dacă ai de gînd să mă arestezi ?

Raskolnikov își apucă șapca și porni spre ușă.

— Și surpriza nu vrei s-o vezi ? chicoti Porfiri, apucîndu-l din nou ceva mai sus de cot și oprindu-l în prag.

Părea din ce în ce mai vesel și mai glumeț, ceea ce îl scotea cu totul din sărite pe Raskolnikov.

— Ce surpriză ? Despre ce vorbești ? întrebă el, oprindu-se și uitîndu-se înspăimîntat la Porfiri.

— Surpriza care șade coalea, după ușa aceea, he-he-he ! (Și el arătă cu degetul ușa închisă, din peretele despărțitor, care ducea în locuința lui cazonă). Am încuiat-o bine, să nu fugă...

— Ce-i asta ? Unde ? Ce anume ?...

Raskolnikov se apropie de ușă și voi s-o deschidă. dar ușa era încuiată.

— E încuiată, uite cheia !

Și Porfiri îi arătă cheia pe care o scosese din buzunar.

— Minți ! urlă Raskolnikov ieșindu-și din fire, minți, piaiță blestemată ! și se năpusti asupra lui Porfiri, care se retrăsese lângă ușă, fără totuși să pară cituși de puțin speriat.

— Acum înțeleg tot ! se repezi la el Raskolnikov. Mă minți și mă zădărești ca să mă trădez...

— Păi ar fi greu să se trădeze cineva mai mult, tătuță, Rodion Romanovici. Uite în ce hal ești. Nu țipa, altfel chem lumea.

— Minți, n-are să se întâmple nimic ! Cheamă lumea ! Știai că sînt bolnav și ai vrut să mă scoți din fire, să mă faci să turbenez ca să mă trădez, ăsta ți-a fost scopul ! Nu, mie să-mi dai fapte concrete ! Am înțeles tot ! N-ai fapte, nu ai decît presupuneri nenorocite, bănuieli fără valoare de ale lui Zametov. Cunoscîndu-mi caracterul, ai vrut să mă înfurii, ca apoi să-mi dai la cap cu popii și deputații... pe ei îi aștepți ? Hai ? Ce aștepți ? Unde sînt ? Adă-i încoace !

— Ce deputați, tătuță ! Ia te uită ce i se poate năzări unui om ! Păi forma (ca să vorbesc ca dumneata) nici nu permite așa ceva. Habar n-ai, dragul meu... Cît despre formă, n-ai grijă, forma va fi respectată !... murmură Porfiri, trăgînd cu urechea la cele ce se petreceau de partea cealaltă a ușii.

Într-adevăr, în odaia de alături, chiar lângă ușă, parcă se auzea gălăgie.

— A, vin ! strigă Raskolnikov. Ai trimis după ei !... I-ai așteptat ! Ai calculat tot... Hai... Hai, adă-i încoace : pe deputați, pe martori, pe cine vrei... adă-i aici ! Sînt gata, sînt gata !...

Dar tocmai atunci se petrecu ceva atît de ciudat, o întîmplare atît de surprinzătoare în desfășurarea normală a lucrurilor, încît, firește, nici Raskolnikov, nici Porfiri Petrovici, nu se puteau aștepta la un asemenea deznodă-mînt.

VI

Mai tirziu, cînd își reamintea această clipă, situația i se prezenta astfel lui Raskolnikov :

Gălăgia care răsunase după ușă crescuse cu repeziciune și ușa se crăpă ușor.

— Ce este ? strigă cu năduf Porfiri Petrovici. Am spus doar...

O clipă nu primi nici un răspuns, dar se auzea clar că după ușă cîțiva oameni încercau să tragă înapoi pe cineva.

— Ce-i acolo ? repetă Porfiri Petrovici neliniștit.

— L-am adus pe arestat, pe Nikolai, se auzi un glas.

— N-am nevoie de el ! Afară ! Să aștepte !... Pentru ce s-a vîrît aici ? Ce-i dezordinea asta ! strigă Porfiri, repezindu-se la ușă.

— Păi el... făcu același glas, și se întrerupse brusc.

Vreo două secunde urmă o adevărată luptă, apoi se auzi cum cineva respingea cu putere pe altcineva, și un om foarte palid dădu buzna în cabinetul lui Porfiri Petrovici.

La prima vedere, omul acela părea foarte ciudat. Privea drept înainte de parcă n-ar fi văzut pe nimeni ; în ochii lui se citea hotărîrea și, totodată, o paloare cada-verică îi acoperea fața de parcă ar fi fost un condamnat la moarte în clipa executării sentinței. Buzele, aproape albe, îi tremurau ușor.

Era un om încă foarte tînăr, de statură mijlocie, slab, îmbrăcat ca un lucrător ; avea părul tuns rotund și trăsături subțiri, aproape severe. Cel pe care-l respinsese se repezi după el în odaie și-l apucă de umăr : era gardianul ; dar Nikolai își smuci brațul și-i scăpă din nou.

Cîțiva curioși se înghesuiau în prag. Unii încercau să intre înăuntru. Toate acestea se petrecură aproape într-o clipă.

— Afară, e prea devreme ! Așteaptă să te chem !..
De ce l-ai adus atât de repede ? bolborosi grozav de supărat
și de mirat Porfiri Petrovici.

Dar Nikolai se lăsă în genunchi.

— Ce faci ? strigă Porfiri înmărmurit.

— Eu sînt vinovatul ! Am păcătuit ! Eu am ucis !
roști deodată Nikolai cu glas gîuit de emoție, dar des-
tul de tare.

Vreo zece secunde se întinse o tăcere de ai fi zis că
se prefăcuseră cu toții în stane de piatră ; nici gardianul
nu mai îndrăzni să se apropie de Nikolai și se retrase
mecanic la ușă, unde rămase nemișcat.

— Ce este ? strigă Porfiri Petrovici, ieșind din în-
cremenirea ce-l cuprinsese.

— Eu... am ucis... repetă Nikolai după o scurtă tăcere.

— Cum... tu... Cum... Pe cine ai ucis ?

Era clar că Porfiri Petrovici era cu totul descumpănit.
Nikolai tăcu puțin.

— Pe Aliona Ivanovna și pe sora dumneaei, Lizaveta
Ivanovna... le-am ucis... cu toporul. Mi s-au întunecat
mințile... adăugă el deodată și amuți, dar rămase în ge-
nunchi.

Cîteva clipe, Porfiri Petrovici stătu nemișcat, cîntă-
rind parcă cele auzite, apoi se scutură și, cu un gest vio-
lent din mîină, făcu semn martorilor nepoftiți să iasă
afară. Aceștia dispărură și ușa se închise. Porfiri își aruncă
ochii spre Raskolnikov, care sta în colț și privea sălba-
tic pe Nikolai, și porni către el, dar se opri, se uită la el,
apoi își mută numaidecît privirea asupra lui Nikolai,
apoi iarăși o întoarse la Raskolnikov și din nou la Niko-
lai, și deodată se năpusti pătimaș asupra acestuia din
urmă.

— Ce-mi tot dai zor că ți s-au întunecat mințile ?
strigă el aproape cu ură. Încă nu te-am întrebat dacă
ți s-au întunecat mințile sau ba... spune : tu ai ucis ?

— Eu... mărturisesc... roști Nikolai.

— Ei ! Cu ce le-ai ucis ?

— Cu toporul. Mi-am făcut rost de unu.

— Ce te grăbești ! Erai singur ?

Nikolai nu înțelese întrebarea.

— Ai ucis singur ?

— Singur. Mitka nu are nici o vină și nici o legătură.

— Ce te pripești cu Mitka al tău ? Uf ! Dar cum se face că ai alergat atunci cu el pe scări ? Doar portarii v-au întâlnit pe amândoi ?

— Ca să înșel... am alergat... atunci... cu Mitka, răsunse Nikolai, pripindu-se și parcă dinainte pregătit ce să răspundă.

— Așa, ajunge ! strigă furios Porfiri. Repetă cuvintele altora ! mormăi el ca pentru sine și deodată îl zări din nou pe Raskolnikov, pe care pesemne îl uitase, prins cu totul de venirea lui Nikolai. Acum se dezmetici și chiar se tulbură puțin...

— Rodion Romanovici, tătuță ! Iartă-mă, se repezi el, nu se poate așa, te rog... n-ai ce face aici... nici eu... vezi și dumneata ce surprize !... Te rog !

Și luându-l de mână, îi arată ușa.

— Mi se pare că nu te-ai așteptat la una ca asta ? zise Raskolnikov care, firește, încă nu înțelegea nimic clar, dar care avusese timpul să-și mai vină în fire.

— Și nici dumneata nu te-ai așteptat la una ca asta, tătuță. Ia te uită ce-i tremură mâna ! He-he !

— Și dumneata tremuri, Porfiri Petrovici !

— Adevărat : nu m-am așteptat la asta !...

Se aflau în prag. Porfiri era grăbit să-l vadă plecat pe Raskolnikov.

— Și surpriza nu mai vrei să mi-o arăți ? întreabă acesta pe neașteptate.

— Vorbește și-i clănțnesc dinții în gură, he-he ! Ești ironic ! Ei, la revedere !

— După mine : *adieu* !

— Cum o vrea Dumnezeu, cum o vrea Dumnezeu ! mormăi Porfiri Petrovici, cu un zîmbet strîmb.

Străbătînd cancelaria, Raskolnikov observă că multă lume îl urmărea cu luare-aminte. În antreu, în mulțimea care aștepta acolo, zări pe cei doi portari de la casa *aceea*, pe care-i poftise deunăzi, noaptea, să meargă la secție. Așteptau ceva. Dar de-abia ajunsese pe scară că auzi din urmă glasul lui Porfiri Petrovici. Se întoarse și-l văzu pe acesta, alergînd cu răsufierea tăiată să-l prindă.

— O singură vorbuliță, Rodion Romanovici ; cit despre toate celelalte, va fi cum o vrea Dumnezeu, dar așa, de formă, va trebui să-ți mai pun cîteva întrebări... așa că o să ne mai vedem, sigur ! Și Porfiri se opri, zîbind, în fața lui. Sigur, mai repetă el o dată.

Se putea presupune că mai voia să adauge ceva, un lucru pe care nu izbutea să-l rostească.

— Te rog să mă ierți pentru purtarea mea de adinea-uri... m-am cam înfierbîntat, începu Raskolnikov, care prinsese atîta inimă, încît acum simțea o dorință de neînvins de a-și bate joc de Porfiri Petrovici.

— Nu face nimic, nu face nimic, sări aproape fericit Porfiri... Eu însumi m-am cam... Am un caracter oribil, recunosc, da, recunosc ! Dar lasă că ne mai vedem noi. Dacă vrea Dumnezeu, o să ne mai vedem de multe, multe ori !

— Și o să ne cunoaștem de-a binelea ? îi cîntă în strună Raskolnikov.

— Și o să ne cunoaștem de-a binelea, repetă Porfiri Petrovici și, închizînd pe jumătate ochii, îl privi foarte serios. Te duci la onomastică ?

— La înmormîntare.

— Da, e drept, la înmormîntare ! Vezi-ți de sănătate, vezi-ți de sănătate...

— Eu, personal nici nu știu ce ți-aș putea dori ! spuse Raskolnikov, care și începuse să coboare, dar se opri din nou și se întoarse către Porfiri Petrovici. Ți-aș dori mai

mult succes decît ai avut azi, vezi și dumneata cît de comic îți este serviciul !

— Comic ? De ce ? își ciuli imediat urechile Porfiri Petrovici, care se întorsese să plece.

— Păi sigur, atîta trebuie să-l fi chinuit și bătut la cap pe bietul Mikolka, atîta l-ai torturat după metoda dumitale psihologică, pînă ce a recunoscut : desigur că i-ai repetat zi și noapte : „Tu ai ucis, tu ai ucis...” și acum, cînd el a mărturisit, te-ai apucat să-i încurci mințile altfel : „Minți, nu ești tu ucigașul ! Nu poți fi ! Repeti cuvintele altuia !” Și mai zici că serviciul dumitale nu este comic ?

— He-he-he ! Ai observat totuși că i-am spus adineauri lui Nikolai că „repetă cuvintele altuia” ?

— Cum să nu observ !

— He-he ! Inteligență subtilă, foarte subtilă ! Nimic nu-ți scapă ! Ai un spirit vioi ! Întotdeauna vezi partea umoristică... he-he ! Se zice că dintre scriitori, Gogol avea mai ales dezvoltată această trăsătură ?

— Da...

— Da, da, Gogol... la revedere, pînă la o nouă întâlnire plăcută.

— Pînă la o nouă întâlnire plăcută...

Raskolnikov porni spre casă. Era atît de zăpăcit și de încurcat că, ajuns în odaia lui, se așeză pe divan și rămase așa mai bine de un sfert de ceas, căutînd să-și adune gîndurile. La Nikolai nici nu încerca să se gîndească : era înmărmurit ; simțea că mărturisirea lui Nikolai era inexplicabilă, că se ascundea dedesubt o taină pe care deocamdată era cu neputință s-o dezlege. Mărturisirea aceasta, însă, era un fapt real, iar urmările acestui fapt erau ușor de ghicit : minciuna nu putea să rămînă în picioare multă vreme și atunci iar aveau să cadă bănuielele asupra lui Raskolnikov. Dar pînă una alta, era liber și trebuia neapărat să ia măsuri în vederea pericolului pe care-l socotea iminent.

Și totuși, în ce măsură era amenițat ? Situația începea să se clarifice. Amintindu-și în *linii generale*, întreaga scenă de adineauri, nu putea să nu se înfioare de groază. Firește, nu cunoștea toate gândurile lui Porfiri și nu putea să înțeleagă pe ce se bizuise acesta, dar cît ghicise din jocul lui, era destul ca să-și dea seama mai bine ca oricine cît de primejdioasă fusese pentru el această *mișcare strategică* a lui Porfiri. Încă puțin și *ar fi putut* să se dea de gol, fără scăpare. Cunoscînd iritabilitatea lui bolnăvicioasă și aceasta de la prima întîlnire, Porfiri îl atacase prea direct, fiindcă mergea aproape la sigur. Fără îndoială, Raskolnikov se compromisese adineauri, și chiar foarte mult, totuși încă nu-i dăduse *fapte concrete* ; totul păstra încă un caracter relativ. Dar așa o fi, cum crede el ? Nu se înșela cumva gîndind astfel ? La ce rezultat voia să ajungă Porfiri Petrovici ? Pregătise într-adevăr ceva pe azi ? Și ce anume ? Aștepta într-adevăr ceva, sau nu ? Cum s-ar fi sfîrșit întrevederelor, dacă nu pica pe neașteptate și atît de dramatic Nikolai ?

Porfiri Petrovici și-a dat pe față aproape toate cărțile ; firește, a riscat, dar le-a dat pe față (așa i se părea lui Raskolnikov) și dacă ar fi avut în adevăr încă ceva, ar fi dat pe față tot. Ce putea fi acea „surpriză“ ? A fost o glumă ? Era ceva serios sau nu ? Putea oare să se ascundă dedesubt ceva care să semene cu un fapt concret, să fie un temei de acuzare ? Omul de ieri ? Unde a dispărut ? Unde a fost azi ? Dacă Porfiri știe într-adevăr ceva precis, apoi acest ceva trebuie să fie în legătură cu omul de ieri...

Sedea pe divan cu capul în piept, cu coatele sprijinite pe genunchi și cu fața ascunsă în palme. Tremurul nervos nu mai contenea. În sfîrșit, se sculă, își luă șapca, se gîndi puțin și porni spre ușă.

Își dădea seama că, cel puțin în ziua aceea, se putea considera aproape în siguranță. Inima i se umplu de un,

fel de bucurie și simți dorința să ajungă cît mai repede la Katerina Ivanovna. Întîrziase la înmormîntare, dar mai avea timp să ajungă la praznic și s-o vadă pe Sonia.

Se opri din nou, se gîndi, și un zîmbet chinuit îi apăru pe buze.

— Astăzi, astăzi ! repetă el pentru sine. Da, da, chiar astăzi ! Așa trebuie...

Dar în clipa cînd voi să pună mîna pe clanță, văzu că ușa se deschide singură. Tresări și se dădu înapoi. Ușa se deschise încet, fără zgomot, și în prag apăru omul de ieri, omul *răsărit ca din pămînt*.

El se opri în prag, se uită tăcut la Raskolnikov și făcu un pas înainte. Era întocmai ca ieri, același trup, aceeași îmbrăcăminte, dar fața și privirile erau schimbate ; părea trist și ofta din greu. Nu trebuia decît să-și pună palma pe obraz și să-și plece capul pe umăr ca să semene perfect cu o babă.

— Ce dorești ? întrebă Raskolnikov alb ca varul.

Omul nu răspunse, apoi se înclină adînc, aproape atingînd pămîntul cu mîna. Cel puțin atinse *đușumeaua* cu degetul arătător de la mîna dreaptă.

— Ce dorești ? strigă Raskolnikov.

— Sînt vinovat, rosti încet omul.

— Ce vină ai ?

— Gînduri rele.

Amîndoi se priviră în tăcere.

— Mi-a fost necaz. Cînd ai venit dumneata atunci, poate afumat, și ai chemat portarii la secție, și ai întrebat de sînge, mi-a fost necaz că te-au lăsat să pleci, socotind că ești beat. Așa necaz mi-a fost, că mi-am pierdut somnul. Și fiindcă n-am uitat adresa, am venit aseară aici și am întrebat...

— Dumneata ai venit ? îl întrerupse Raskolnikov, începînd deodată să înțeleagă despre ce era vorba.

— Eu, adică, eu am fost nedrept.

— Ești din casa aceea ?

— Da, stau acolo, și atunci mă aflu și eu sub boltă, ori nu vă mai amintiți ? Am un atelier acolo, de mult. Sînt cojocar, tirgoveț, iau de lucru acasă... și mi-a fost necaz mai cu seamă pentru că...

Atunci Raskolnikov își aduse aminte clar de toată scena petrecută cu două zile în urmă sub boltă ; își aminti că în afară de portari mai fusese acolo și altă lume, cîțiva bărbați și cîteva femei. Își aduse aminte de un glas care propusese să fie dus de-a dreptul la secție. Nu văzuse fața celui care vorbise, nu o recunoștea nici acum, dar știa că-i răspunsese ceva și că se întorsese către dînsul.

Va să zică asta era explicația misterului ce-l îngrozise ieri ! Dar și mai groaznic e că pentru *atîta* lucru fusese cît pe-acî să se dea de gol, să se piardă. Așadar, în afară de faptul că venise să închirieze locuința și vorbise despre sînge, omul acesta nu putea spune nimic. Așadar, Porfiri de asemenea nu știa nimic, nu avea nici un fapt, în afara acestui demers de om în delir, a acestei *psihologii cu două tășuri*, nimic pozitiv. Așadar, dacă nu vor răsări alte fapte (și ele nu trebuie să mai răsară, nu trebuie, nu trebuie !) atunci... atunci ce ar putea să-i facă ? Cu ce i-ar putea dovedi definitiv culpabilitatea, chiar dacă l-ar aresta ? Prin urmare, Porfiri, abia acum, abia azi a aflat despre locuință, și altceva nu știe nimic.

— Dumneata i-ai spus azi lui Porfiri... că am fost acolo ? întrebă el fulgerat de o idee nouă.

— Care Porfiri ?

— Anchetatorul penal.

— Eu i-am spus. Portarii nu s-au dus atunci și m-am dus eu.

— Astăzi ?

— Cu o clipă înainte să pici dumneata. Am auzit tot, am auzit cum te pune pe frigare.

— Unde ? Cum ? Cînd ?

— Păi am stat tot timpul după peretele acela de scinduri.

— Cum ? Va să zică dumneata erai surpriza ? Dar cum s-a putut întâmpla una ca asta ? Spune, te rog !

— Văzînd că portarii nu mă ascultă și nu vor să meargă la secție, începu tîrgovețul, fiindcă ziceau că e prea tîrziu și s-ar putea să se supere șeful că n-au venit de îndată, mi-a fost necaz, n-am dormit toată noaptea și am hotărit să aflu cîte ceva despre dumneata. A doua zi, adică ieri, aflînd unele lucruri, azi m-am și dus la secție. Am venit întîiași dată — dumnealui nu venise încă. Am venit un ceas mai tîrziu — nu m-a primit, iar de-a treia oară cînd am venit — m-a primit. I-am zis cum a fost, iar el, cînd a auzit, a început a alerga prin odaie și a se bate cu pumnul în piept și a striga : „Tîlharilor, ce faceți cu mine ? Să fi știut, îl aduceam pe sus !“ Apoi a ieșit fuga, a chemat pe nu mai știu cine și s-a pus să-i vîrbească aceluia, colea, într-un colț, apoi iar s-a repezit la mine și iar m-a descusut și iar a înjurat. Ce m-a mai ocărit ! I-am spus tot și i-am spus că n-ai îndrăznit să-mi răspunzi la ce ți-am zis ieri și că nu m-ai recunoscut. Atunci el a început iar să alerge prin casă și se tot bătea cu pumnul în piept și se înfuria și alerga și atunci cînd v-a anunțat, mi-a zis, hai, zice, vîră-te colea după ușă și să nu suflî o vorbă, orice ai auzi : mi-a adus el singur un scaun și m-a încuiat ; zicea că poate mă cheamă. Iar cînd l-au adusă pe Nikolai, atunci, după ce ieșiseși dumneata, m-a scos și pe mine : „Eu, zice, am să te mai chem, zice, și am să te mai întreb“.

— Pe Nikolai l-a întrebat în fața ta ?

— Cum te-a scos pe dumneata din casă, m-a scos și pe mine, apoi a început să-l întrebe pe Nikolai.

Tîrgovețul tăcu și se ploconi din nou, atingînd cu degetele dușumeaua.

— Iartă-mă pentru răul pe care ți l-am făcut.

— Să te ierte Dumnezeu, răspunse Raskolnikov ; și, după aceste vorbe, tîrgovețul se închină din nou, dar nu atît de adînc, ci numai pînă la brîu, se întoarce încet și părăsi odaia.

„Nici un fapt concret, numai probe cu două tăișuri“, repeta Raskolnikov, înviorîndu-se, și ieși din odaie.

„Acum ne mai putem lupta“, își zise el, cu un zîmbet de mînie, coborînd scara. Minia era împotriva lui însuși ; se disprețuia și se rușina de cît de „laș“ fusese.

PARTEA A CINCEA

I

A doua zi dimineată, după acea explicație fatală pe care o avusese cu Dunecika și Pulheria Alexandrovna, Piotr Petrovici se dezmetici cu totul și, spre marea lui neplăcere, trebui să admită că ruptura, care încă în ajun îi păruse de neconceput, era un lucru de-a binelea împlinit. Șarpele negru al amorului propriu rănit îl mușcase de inimă toată noaptea. Când se sculă din pat, prima mișcare a lui Piotr Petrovici fu de a se privi în oglindă ; se temea să nu i se fi vărsat fierea în sânge, peste noapte. Dar deocamdată, în această privință, putea fi liniștit ; și după ce-și privi chipul alb și distins, nițel buged în ultima vreme, se liniști, încredințat că-și va găsi mireasă într-altă parte, și încă poate una mai de soi decît Dunicika ; dar alungă repede această speranță utopică și scuipă energic, fapt care trezi un zîmbet tăcut și sarcastic pe buzele tînărului său colocatar, Andrei Semionovici Lebeziatnikov. Acest zîmbet nu-i scăpă lui Piotr Petrovici, care îl puse numaidecît la socoteală tînărului său prieten, socoteală și așa destul de încărcată în ultima vreme. Necazul său crescuse și mai mult cînd își dădu seama că n-ar fi trebuit să-i povestească lui Andrei Semionovici rezultatele întrevederii. Era a doua greșeală pe care o făcuse ieri în fierbințeala primelor clipe, vărsîndu-și focul și

nestăpînindu-și firea iute... Apoi, ca un făcut, în dimineața aceea neplăcerile se ținură lanț. Pînă și la senat îl aștepta un insucces privitor la procesul pe care-l apăra. Dar ce-l necăjea la culme era încăpățînarea proprietarului locuinței pe care o închiriasse în vederea apropiatei căsătorii și pe care o renova pe cheltuiala lui ; acest proprietar — un meseriaș neamț îmbogățit — nu se învoia cu nici un preț să rupă contractul abia încheiat, pretinzînd toate daunele prevăzute în contract, deși Piotr Petrovici îi înapoia locuința aproape complet renovată. La fel păți și la magazinul de mobilă, unde negustorul refuză să-i restituie măcar o rublă din arvuna pentru mobila cumpărată, dar încă netransportată la domiciliu. „Doar n-am să mă însor numai pentru mobilă ! scrișnea din dinți Piotr Petrovici, și o speranță absurdă îi fulgeră din nou prin minte : Oare totul s-a sfîrșit, irevocabil, oare totul este pierdut ? Nu se mai poate încerca nimic ?” Amintirea Dunicikăi îi împungea din nou îmbietor inima. El îndură cu stoicism această clipă chinuitoare și, firește, dacă simpla lui dorință ar fi avut puterea să-l ucidă pe Raskolnikov, Piotr Petrovici ar fi rostit-o pe loc.

„Marea mea greșeală a fost că nu le-am dat nici un ban, se gîndea el trist, înapoindu-se în cămăruța lui Lebeziatnikov. De unde dracu atîta zgîrcenie cămătărească ? N-aveam nici un interes să mă zgîrcesc. Mă gîndeam să le țin deocamdată în mizerie, ca să le fac să se uite apoi la mine ca la providența însăși, și cînd colo, uite, mi-au scăpat printre degete !! Ptiu !... Nu, măcar să le fi dat în acest răstimp, de pildă, o mie sau o mie cinci sute de ruble pentru trusou, să le fi cumpărat unele daruri, cutiuțe, truse de călătorie, găteli, stofe și toate fleacurile acelea care se găsesc la Knop sau la magazinul englezesc, și treaba ar fi mers mai bine... Ar fi fost mai trainică ! N-ar fi renunțat cu atîta ușurință la mine ! Cu firea lor, în cazul unei rupturi, s-ar fi simțit obligate să-mi restituie și cadourile și banii ; ceea ce este mai ușor de

zis decît de făcut și, apoi, le-ar fi părut rău după lucruri ! Dar mustările de conștiință ? Cum, să dai afară un om care pînă acum s-a arătat atît de darnic și de delicat ?... Hm ! Mare greșeală !” Piotr Petrovici scrișni din dinți și își zise că a fost prost — în gînd, firește.

Ajungînd la această concluzie, se întoarse acasă de două ori mai furios decît plecase. Totuși, pregătirile de praznic ce se făceau în odaia Katerinei Ivanovna îi stîrniră într-o oarecare măsură curiozitatea. Încă de aseară auzise vorbindu-se despre așa ceva, ba chiar fusese invitat să ia parte, dar, copleșit de grijile lui, nu luase în seamă acest lucru. Se grăbi deci s-o descoasă pe doamna Lipevehsel, care în lipsa Katerinei Ivanovna (dusă la înmormîntare) se foia în jurul mesei, și află că va fi un praznic în lege, că toți chiriașii fuseseră invitați, chiar și acei pe care răposatul nu-i cunoscuse, că pînă și Andrei Semionîci Lebeziatnikov fusese poftit, cu toate că se certase cîndva cu Katerina Ivanovna, și, în sfîrșit, însuși Piotr Petrovici era rugat să ia parte și așteptat cu deosebită cinste, fiind socotit cel mai important musafir dintre locatarii casei. Katerina Ivanovna crezuse de cuviință s-o poftească și pe Amalia Ivanovna, după toate regulile, în ciuda neplăcerilor și a certurilor necontenite dintre ele, și de aceea aceasta vedea de masă cu un fel de plăcere și, pe deasupra, se gătise cu tot dichisul — deși în mare doliu — era numai în mătăsuri și se mîndrea grozav. Informat de toate aceste amănunte, îi veni lui Piotr Petrovici o idee și se întoarse gînditor în odaia lui, adică în a lui Andrei Semionîci Lebeziatnikov. Află între altele că printre invitați se găsea și Raskolnikov.

În dimineața aceea, dintr-un motiv oarecare, Andrei Semionîci rămăsese acasă. Între acest domn și Piotr Petrovici se stabiliseră niște relații ciudate, de altminteri destul de explicabile : Piotr Petrovici îl disprețuia și-l ura peste măsură pe Lebeziatnikov, și asta aproape din

ziua cînd se instalase în cămăruța lui, și totodată parcă se temea puțin de el. La sosirea sa în Petersburg trăsesese în gazdă la Lebeziatnikov, nu numai din zgîrcenie și economie, deși acesta fusese motivul principal, dar și pentru altceva. Pe cînd trăia în provincie, auzise că Andrei Semionîci, al cărui tutore fusese cîndva, era unul dintre fruntașii de vază ai tinerilor progresiști, și că juca chiar un rol destul de important în unele cercuri foarte interesante despre care se povesteau tot felul de minunății. Acest lucru îl impresionase pe Piotr Petrovici. Tocmai aceste cercuri puternice, atotștiutoare, care nu respectau pe nimeni și duceau război cu toată lumea, îi inspirau o teamă grozavă, deși nelămurită. Firește că, locuind în provincie, n-avusese prilejul să-și formeze o părere, nici măcar una aproximativă, în privința acestor lucruri. Auzise și el ca toată lumea că în orașele mari, și mai ales la Petersburg, există progresiști, nihiliști, demascatori etc. etc. dar, ca la mulți alții, în mintea lui aceste denumiri căpătaseră o semnificație și o importanță exagerată pînă la absurd. De cîtiva ani se temea mai ales de *demascare* și tocmai această teamă era la temelia veșnicei și exageratei sale neliniști, care crescuseră și mai tare o dată cu planul mutării activității la Petersburg. În această privință, fusese, cum s-ar zice, *speriat*, așa cum se spune uneori despre copiii mici. Cu cîtiva ani în urmă, în provincie, pe vremea cînd abia își începea cariera, văzuse două cazuri de cruntă demascare a unor persoane sus-puse în gubernie, de pulpana cărora tocmai se agățase și care îl protejau. Un caz se încheie cu scandal, iar celălalt fu cît pe aci să înfunde persoana respectivă. Iată de ce Piotr Petrovici hotărîse ca, odată ajuns la Petersburg, să afle numaidecît cum se prezintă situația și, la nevoie, sau, pentru orice eventualitate, să anticipeze și să facă ochi dulci, „tinerei noastre generații“. În această privință se bizuia pe Andrei Semionîci, iar atunci

cînd îl vizită pe Raskolnikov, el și învățase, de bine de rău, să rotunjească unele fraze împrumutate de la alții...

În scurt timp, și foarte ușor, el își dădu seama însă că Andrei Semionîci era un omuleț de rînd și foarte naiv. Dar acest fapt nu-l făcu să-și schimbe părerea, și nici nu-l îmbărbătă. Chiar dacă s-ar fi convins că, toți progresiștii sînt la fel de prostănaci, nici atunci neliniștea lui nu s-ar fi potolit. De fapt, nu-i păsa cîtusi de puțin de toate teoriile, ideile și sistemele (Andrei Semionîci se năpustise imediat asupra lui cu *propaganda*). Avea un țel propriu. Trebuia să afle cît mai repede : cum stau lucrurile aici ? Au vreo putere *acești oameni*, sau nu au ? Are de ce să se teamă de ei, sau nu ? Îl vor demasca dacă va întreprinde cutare sau cutare lucru, sau nu-l vor demasca ? Și dacă îl vor demasca, atunci pentru ce anume, și pentru ce anume se demască în genere, astăzi ? Mai mult : dacă au, într-adevăr, putere, n-ar putea, într-un fel sau altul, să se dea bine pe lîngă ei și să-i ducă de nas ? Este folositor așa ceva sau nu este ? Nu s-ar putea, de pildă, să facă carieră tocmai cu ajutorul lor ? Într-un cuvînt, avea sute de probleme de rezolvat.

Andrei Semionîci era un omuleț firav, scrofulos, de statură mică ; își făcea serviciul într-o instituție oarecare, era atît de blond că părea alb, și se mîndrea grozav cu favoriții lui. Pe deasupra, avea vederea slabă. Fără să fie un om rău, era încrezut, uneori chiar pînă la aroganță, ceea ce cu statura lui mărunță făcea un contrast ridicol. Printre chiriașii Amaliei Ivanovna, era socotit unul dintre cei mai respectabili, fiindcă nu bea și-și plătea chiria la timp. Cu toate aceste însușiri, Andrei Semionîci era într-adevăr cam prostuț. Se înscrisese sub steagul progresului și al „tinerei noastre generații“ din pasiune. Făcea parte din categoria multor oameni lipsiți de personalitate, stîrpituri și maniaci semidoecți, care îmbrățișează

cu înflăcărare cite o idee la modă și o discreditează prin prostia lor, deși țin uneori din toată inima la ea.

De altfel, măcar că n-avea suflet rău, Lebeziatnikov începuse și el de la o vreme să-și urască colocatarul și fostul său tutore. Această ură reciprocă se trezi pe ne-simțite. Oricît de naiv era Andrei Semionîci, el își dădu treptat seama că Piotr Petrovici îl duce de nas și că nu este „omul care vrea el să pară“. La un moment dat, încercase să-i expună sistemul lui Fourier și teoria lui Darwin, dar în ultima vreme Piotr Petrovici îl asculta ironic, iar în zilele din urmă nu se mai sfia chiar să-și bată joc. Piotr Petrovici ajunsese să creadă că Lebeziatnikov, nu numai că era un prostănac, dar poate chiar un pâlavragiu mincinos, fără nici o trecere la cei din cercul lui, care repeta doar ce auzise din a treia gură; mai mult: poate că nici treaba lui de *propagandist* nu știa s-o facă cum trebuie, căci adesea se încurca în explicații, așa că, desigur, nu era primejdie să demaște el pe cineva! Trebuie să spunem în treacăt, că, în cursul acestor zece zile (mai ales la început), Piotr Petrovici acceptase cu plăcere din partea lui Andrei Semionîci unele laude destul de ciudate, adică nu protestase cînd acesta îi atribuia dorința de a participa la organizarea cît mai rapidă a unei noi *comune*, undeva în strada Mescianskaia; sau, de pildă, că e prea deștept ca să se supere dacă Dunikica, la o lună după nuntă, și-ar lua un amant; sau că un om luminat ca el n-are să-și boteze copiii, și altele de același gen. După obiceiul lui, Piotr Petrovici nu obiectă nimic împotriva acestora și admise să fie lăudat chiar în acest fel, atît de mare plăcere îi făcea orice soi de laudă.

Pentru nu știu ce nevoie, Piotr Petrovici schimbase în dimineața aceea cîteva obligații de stat de cinci la sută, și acum ședea la masă și număra teancurile de bancnote. Andrei Semionîci, care aproape niciodată nu avea un ban, umbla prin odaie și căuta să se încredințeze pe el însuși că se uită cu nepăsare și chiar cu dispreț la aceste teancuri,

Piotr Petrovici, bineînțeles, nu credea de loc că Andrei Semionici ar putea cu adevărat să privească cu nepăsare atîta bănet ; la rîndul lui, Andrei Semionici se gîdea cu amărăciune că Piotr Petrovici este în stare să creadă una ca asta despre el și poate că se bucură chiar că-și poate zădări și ispiti tînărul prieten cu teancurile expuse, amintindu-i astfel sărăcia lui și distanța pe care o puneau averea între ei.

Îl găsea deosebit de rău dispus și neatent, deși tocmai începuse să dezvolte în fața lui tema sa favorită despre organizarea unei noi *comune* de un gen deosebit. Observațiile și obiecțiile scurte, pe care Piotr Petrovici le lăsa să cadă în intervalul dintre țacănitul bilelor de abac, vedeau cea mai premeditată și nepoliticoasă bătaie de joc. Dar „umanul“ Andrei Semionici atribuia această stare de spirit impresiei pe care o lăsase asupra lui Piotr Petrovici ruptura cu Dunicika, și ardea de dorința să intre în vorbă cît mai degrabă despre acest subiect, avînd de adus în această privință unele argumente progresiste, care ar putea să-l mîngîie pe prietenul lui și să aducă formării sale intelectuale un „incontestabil“ folos.

— Ce-i cu pomana pe care o face... văduva aceea ? îl întrerupsese Piotr Petrovici, tocmai cînd Lebeziatnikov ajunsese la punctul cel mai interesant.

— Parcă dumneata nu știi ; ți-am spus ieri și am dezvoltat ideea privitoare la ritualuri... De altfel, ai fost invitat și dumneata, am auzit. I-ai vorbit ieri.

— Nu m-aș fi așteptat niciodată ca această idioată muritoare de foame să bage în pomană toți banii pe care i-a dat celălalt idiot... Raskolnikov. Am rămas uimit adineauri, pe cînd veneam încoace : ce pregătiri, ce vinuri !... A chemat nu știu cîtă lume, dracu știe ce mai e și asta ! urmă Piotr Petrovici, căutînd să-l descoasă ; și aducînd vorba despre acest lucru cu un anumit scop. Cum ? Zici că m-au pofțit și pe mine ? întrebă el ridicînd capul. Cînd ? Nu-mi amintesc. În orice caz, n-am să mă duc.

Ce să fac acolo ? I-am vorbit ieri doar așa, în treacăt, i-am spus că, fiind văduva unui funcționar sărac, ar putea să obțină un ajutor material valorind cît salariul său anual. S-ar putea să fie asta motivul invitației ? He-he !

— Nici eu n-am de gînd să mă duc, zise Lebeziatnikov.

— Firește. Dacă ai bătut-o. Se înțelege că te simți prost, he-he-he !

— Cine a bătut-o ? Pe cine ? se alarmă și chiar roși Lebeziatnikov.

— Păi dumneata n-ai bătut-o pe Katerina Ivanovna acum o lună ? Am auzit ieri... Iată cîte parale fac toate convingerile ! Ai cam sfeclit-o cu problema feminină ! He-he-he !

Și, ca și cînd această idee i-ar fi adus o mîngiere, se apucă din nou să tăcănească pe abac.

— Prostii și minciuni ! se aprinse Lebeziatnikov, care se speria totdeauna cînd i se amintea această poveste. N-a fost nimic ! Lucrurile s-au petrecut altfel... Dumneata ai auzit greșit ; este o calomnie ! N-am făcut decît să mă apăr. Ea s-a năpustit cu unghiile asupra mea... Mi-a smuls un favorit... Orice om are dreptul să se apere. Și pe urmă nu pot admite să fiu supus la violențe... Din principiu. Pentru că asta înseamnă aproape tiranie. Ce vrei : să fi stat drepti în fața ei ? N-am făcut altceva decît să-i dau un brînci.

— He-he-he ! chicoti din nou, cu răutate, Lujin.

— Mă zădărești fiindcă ești rău dispus și furios... Toate acestea-s fleacuri și n-au nici o legătură cu problema feminină ! Dumneata nu înțelegei ; eu credeam că de vreme ce se admite că femeia este egală bărbatului în toate, chiar și în forță fizică (lucru care se afirmă de pe acum), atunci și în acest caz trebuie să păstrăm egalitate în drepturi. Firește, mai tîrziu am înțeles că, de fapt această problemă n-ar trebui să existe, pentru că nici bătaia **nu** trebuie să existe, că în societatea viitoare bătaia

este de neconceput... și că, desigur, ar fi ciudat să cauți egalitate în bătaie. Nu sînt atît de prost... deși bătaia există... adică nu va exista mai tîrziu, dar deocamdată există... ptui, drace ! Cu dumneata te încurci cît ai zice pește ! Nu mă duc la pomană, nu pentru că a avut loc această neînțelegere. Nu mă duc din principiu, ca să nu iau parte la prejudecata timpită a pomenilor, asta este ! De altfel, poate că am să mă duc ca să-mi bat joc... Păcat că n-au să vină popii. Altfel m-aș duce neapărat.

— Adică te-ai așeza la masa altuia și ai scuipa în farfurie și în față pe cel care te-a poftit. Nu-i așa ?

— N-aș scuipa de loc, aș protesta cu un anumit scop. Aș contribui indirect la propaganda civilizatorie a omului, pe care oricine este dator s-o facă pentru a-i forma pe ceilalți, și cu cît o face mai de-a dreptul și răspicat, cu atît e mai bine. Pot să arunc o idee, o sămîntă... Din această sămîntă va crește un fapt. Este oare jignitor ? La început poate se vor simți jigniți, dar mai tîrziu vor vedea că le-am făcut un bine. La noi, de pildă, a fost învinuită una, Terebiova (una care trăiește în comună), că atunci cînd și-a părăsit familia și... a plecat cu unul, le-a scris părinților că nu vrea să trăiască în mijlocul prejudecăților și că admite numai amorul liber ; unii au zis atunci că ar fi procedat prea brutal cu părinții, că putea să-i menajeze, să scrie mai delicat. După părerea mea, toate acestea sînt fleacuri și nu trebuie să te porți delicat ; dimpotrivă, tocmai așa trebuie să protestezi. Uite, Varenț trăise șapte ani cu bărbatul ei și l-a părăsit, pe el și pe cei doi copii, fără multă vorbă. I-a scris așa : „Îmi dau seama că nu pot fi fericită cu dumneata. N-am să-ți iert niciodată că m-ai înșelat, tăinuindu-mi existența altei orînduiri sociale în comună. Am aflat-o abia de curînd de la un om mărinos, căruia m-am dat, și cu care voi trăi în comună. Vorbesc deschis, pentru că socot că ar fi necinstit să te înșel. Rămii cum vrei. Nu spera să

mă aduci înapoi, este prea târziu. Îți doresc să fii fericit.”
Iată cum trebuie scrise astfel de epistole !

— E aceeași Terebiova despre care mi-ai spus că e la al treilea amor liber ?

— De fapt numai la al doilea, dacă ar fi să judecăm ! Dar de ar fi și la al patrulea sau la al cincisprezecelea, ce are a face ! Dacă am regretat vreodată că mi-au murit părinții, apoi e desigur acum. De câte ori n-am visat la protestul pe care l-aș fi făcut dacă mai erau în viață ! Aș fi ticluit anume lucrurile... Mare lucru să fii renegat de familie ! Ptiu ! Le-aș fi arătat eu ! I-aș fi uimit ! Zău, îmi pare rău că nu am pe nimeni !

— Ca să uimești ! He-he ! Ei, asta-i treaba dumitale ; poți să faci ce vrei, îl întrerupse Piotr Petrovici, spune-mi mai bine : o cunoști pe fata răposatului, una slăbuță, nu-i așa ? Este adevărat ce se spune despre dinsa, nu ?

— Ei, și ? După părerea mea, adică după convingerea mea personală, este starea cea mai normală pentru o femeie. Și de ce n-ar fi ? Adică *distinguons*¹. În societatea contemporană, firește, situația ei nu este cu totul normală, fiindcă alegerea n-a fost liberă, însă în cea viitoare va fi întru totul normală, pentru că va fi liberă. Dar și acum avea tot dreptul s-o facă ; ea suferea, poseda un fond, un capital, cum s-ar zice, de care avea tot dreptul să dispună. Bineînțeles, în societatea viitoare nu va fi nevoie de fonduri, iar rolul femeii va avea un alt rost, va fi condiționat armonios și rațional. În ceea ce o privește pe Sofia Semionovna, eu și în clipa de față îi consider acțiunea drept un protest energic împotriva orînduirii sociale, și o stimez profund pentru asta ; mă simt chiar fericit cînd mă uit la ea !

¹ Să facem deosebirea (fr.).

— Păi mi s-a povestit că tocmai dumneata ai făcut să fie dată afară din casă !

De data asta Lebeziatnikov se înfurie.

— Altă bîrfă ! urlă el. A fost cu totul, cu totul altceva ! Nici gînd. Katerina Ivanovna a născocit atunci întreaga poveste pentru că n-a înțeles nimic. Mie nici prin gînd nu mi-a trecut să mă leg de Sofia Semionovna ! Am căutat pur și simplu să-i formez felul de a gîndi, absolut dezinteresat, n-am căutat decît să trezesc protestul în sufletul ei... Eu n-aveam nevoie de altceva decît de protest, dar nici Sofia Semionovna, ea însăși, nu mai putea să rămînă în casa asta !

— Ai poftit-o să facă și ea parte din *comună* ?

— Dumneata rîzi și, dacă îmi dai voie să-ți spun, destul de prosteste. Nu înțelegi nimic ! În *comună* nu există astfel de roluri. *Comuna* se organizează tocmai ca astfel de roluri să nu mai existe. În *comună* rolul acesta își va schimba sensul pe care-l are astăzi, și ceea ce pare tîmpit aici, va fi inteligent acolo ; ceea ce aici, în condițiile actuale, este nefiresc, acolo va fi absolut natural. Totul depinde de ambianța și mediul în care trăiește omul. Totul vine de la mediu, căci omul, prin el însuși, nu înseamnă nimic. Sînt și azi în raporturi foarte bune cu Sofia Semionovna, fapt care poate să-ți servească drept dovadă că ea nu s-a considerat niciodată jignită de mine și n-a văzut în mine un dușman ! Da ! Caut acum s-o atrag în *comună*, dar cu totul și cu totul pe alt temei ! De ce rîzi ? Vrem să organizăm o *comună nouă*, deosebită, pe o bază mult mai largă decît cele de pînă acum. Am mers mult mai departe în convingerile noastre. Negăm mai multe lucruri ! Dacă s-ar scula din mormînt Dobroliubov, ce aș mai discuta cu el ! Cît despre Bielski, l-aș face praf ! Da ! Iar pînă una alta, o formez pe Sofia Semionovna. O fire minunată, minunată !

— Și te folosești de această fire minunată, hai ? He-he !

— Nu, nu ! De fel ! Dimpotrivă !

— Ei, cum : dimpotrivă ! He-he ! Auzi-l cum vorbește ?

— Crede-mă ! Și apoi, ce motiv aş avea să mă ascund de dumneata, spune ! Dimpotrivă : îmi pare chiar ciudat cît de sfioasă, cît de pură și rușinoasă este cu mine !

— Și dumneata, firește, o formezi... he-he ! adică îi demonstrezi că rușinea este o nerozie ?

— Ba nu ! Ba nu ! O, cît de brutal, cît de prostește — iartă-mă — înțelegi dumneata cuvîntul *a forma* ! Nu pricepi nimic ! Doamne, cît de puțin pregătit ești ! Noi vrem ca femeia să fie liberă și dumneata nu te gîndești decît la prostii !... Punînd deoparte problema castității și a pudorii feminine, socotind aceste prejudecăți absolut inutile și chiar absurde, admit pe deplin, da, pe deplin, felul ei curat de a se purta cu mine, fiindcă așa vrea ea și este dreptul ei. Firește, dacă ea mi-ar spune singură : „Vreau să te am“, m-aș socoti fericit, fiindcă fata îmi place foarte mult, dar acum, acum cel puțin, nimeni nu se poartă cu dînsa mai politicoș și cu mai multă stimă decît mine, nimeni nu-i respectă mai mult demnitatea... aștept, sper — și atîta tot !

— Mai bine i-ai dăruî ceva. Pun rămășag că la una ca asta nu te-ai gîndit !

— Ți-am mai spus : nu pricepi nimic ! Firește, situația ei este acum așa cum este, dar problema se pune altfel ! Cu totul altfel ! Dumneata o disprețuiești. Văzînd faptul în sine, pe care, absolut greșit, îl consideri vrednic de dispreț, refuzi să privești uman o ființă omenească. Nici nu știi ce fel de fire are Sofia Semionovna ! Îmi pare foarte rău că în ultima vreme a cam încetat să citească și nu mai ia cărți de la mine. Altădată lua. Păcat, de asemenea, că cu toată energia și hotărîrea ei de a protesta — ceea ce a dovedit cu prisosință — este încă prea puțin de sine stătătoare, prea puțin independentă, cum s-ar zice, nu are curajul negației, ca să rupă definitiv cu unele prejudecăți și... prostii. Cu toate acestea, unele probleme le înțelege perfect. A înțeles, de pildă, cît se poate de bine

problema sărutatului de mână¹, adică a înțeles că un bărbat, sărutînd mîna unei femei, o insultă, arătîndu-i prin aceasta că nu o consideră egală. Această problemă s-a dezbătut la noi și i-am lămurit-o imediat. A ascultat, de asemenea, cu multă atenție despre asociațiile muncitorești din Franța. Acum încerc să-i explic problema intrării libere în odaie în societatea viitoare.

— Asta ce-o mai fi ?

— În ultimul timp s-a dezbătut problema dacă un membru al *comunei* are dreptul să intre în odaie la alt membru al *comunei*, bărbat sau femeie, la orice oră... și am stabilit că are dreptul...

— Dar dacă acela sau aceea în momentul respectiv își satisface necesitățile firești ? He-he-he !

Andrei Semionîci se înfurie.

— Dumneata nu te gîndești decît la aceste afurisite „necesități firești“ ! strigă el cu ură. Ptîu, ce furios sînt și cît de rău îmi pare că, expunînd sistemul am pomenit prea devreme despre aceste necesități blestemate ! La dracu ! Este un obstacol de netrecut pentru toți cei de teapa dumitale și ceea ce este mai prost, e că te ia în bătaie de joc înainte de a pricepe despre ce este vorba ! Și parcă tot ei ar avea dreptate ! Parcă s-ar mîndri cu nu știu ce ! Ptîu ! De cîteva ori am susținut că această problemă trebuie expusă noilor adepți abia la sfîrșit, după ce s-au convins de sistem, după ce omul s-a format și e bine dirijat. Spune-mi și mie, te rog, ce găsești atît de rușinos și vrednic de dispreț în lăzile de gunoi, bunăoară ?

¹ Lebeziatnikov parafrazează aici următorul raționament al Verei Pavlovna din romanul *Ce-i de făcut* de N. G. Cernișevski : „Este adevărat că nu trebuie să săruți mîna nimănui, dar am vorbit despre asta și nu în general ; am spus că bărbații nu trebuie să sărute mîna femeilor. Acest gest ar trebui să fie pentru ele foarte umilitor, dragul meu, fiindcă înseamnă că nu sînt considerate la fel cu toți oamenii, că bărbatul nu poate să se înjosească în fața femeii, că îi este atît de inferioară, că oricît s-ar pleca în fața ei, tot nu i-ar fi măcar egală...”

Eu primul sînt gata să curăț o ladă de gunoi ! Și nici măcar nu e vorba de jertfă ! Este o muncă, o muncă nobilă, o activitate folositoare societății, care face cît oricare alta și, desigur, este infinit mai de preț decît activitatea unui Rafael sau a unui Pușkin, tocmai fiindcă este mai folositoare !

— Și mai nobilă, mai nobilă, he-he !

— Ce-i aceea mai nobilă ? Nu înțeleg astfel de expresii în definirea activității umane. „Mai nobilă“, „mai mărinimoasă“ — toate acestea-s fleacuri, absurdități, cuvinte învechite, prejudecăți pe care le reneg ! Tot ce este *folositor* omenirii, este și nobil. Nu pricep decît cuvîntul : *folositor* ! Chicotește cît vrei, dar așa este !

Piotr Petrovici rîdea tare. Isprăvisese de numărat și-și strinsese banii. De altfel, o parte o lăsase, nu știu pentru ce, pe masă. „Problema lăzilor de gunoi“, deși atît de neînsemnată, fusese motivul rupturii și neînțelegerii dintre Piotr Petrovici și tînărul lui prieten. Mai stupid era că Andrei Semionîci se înfuriase de-a binelea. Iar Lujin se distra pe socoteala lui și, în clipa de față, avea mai ales chef să-l scoată din sărite.

— Ești furios din pricina insuccesului pe care l-ai avut ieri, și te legi de mine, izbucni în sfîrșit Lebeziatnikov care, în general, cu toată „independența“ lui și cu toate „protestele“, parcă nu îndrăznea să-l atace pe Piotr Petrovici și se purta respectuos cu el, cum fusese obișnuit mai înainte.

— Mai bine spune-mi, îl întrerupse de sus și cu năduf Piotr Petrovici, poți dumneata... sau mai bine zis : ești cu adevărat atît de bine cu sus-pomenita tînără persoană ca s-o poțesteți chiar acum, în clipa asta, să vină aici, în odaie ? Mi se pare că s-au înapoiat de la cimitir... Îi aud umblînd de colo-colo... Aș vrea s-o văd pe persoana aceea.

— Pentru ce ? întrebă mirat Lebeziatnikov.

— Trebuie să-i vorbesc. Mîine-poimîine am să mă mut de aici și de aceea aș vrea să-i comunic... De altfel, poți să rămii aici în timp ce am să-i vorbesc. E chiar mai bine așa. Altfel ai fi în stare să crezi Dumnezeu știe ce.

— N-am să cred nimic... Am întrebat numai dacă ai treabă cu ea și dacă ai, nu-i nimic mai ușor decît s-o aduc aici. Mă duc chiar acum. Fii pe pace, n-am să te încurc.

Într-adevăr, peste vreo cinci minute Lebeziatnikov se înapoie cu Sonicika. Fata părea grozav de mirată și, după obiceiul ei, intră sfioasă. Se sfia totdeauna și se temea grozav de oameni noi, de cunoștințe noi, se temuse de ei și altădată, în copilărie, iar acum cu atît mai mult... Piotr Petrovici o întîmpină „amabil și politicoș”, dar cu o ușoară nuanță de familiaritate veselă care, de altfel, după părerea lui, era cît se poate de potrivită pentru un om atît de serios și respectabil ca dînsul în raport cu o persoană atît de tînără și *interesantă* dintr-un anumit punct de vedere. Se grăbi deci s-o „încurajeze” și o așeză la masă în fața lui. Sonia se așeză, privi de jur împrejur : la Lebeziatnikov, la banii care zăceau pe masă la Piotr Petrovici și nu-și mai luă ochii de la el ca și cum nu și-ar fi putut dezlipi privirea de fața lui. Lebeziatnikov porni spre ușă. Piotr Petrovici se sculă, îi făcu semn Soniei să rămînă pe loc și-l opri pe Lebeziatnikov în prag.

— Raskolnikov este acolo ? A venit ? întrebă el în șoaptă.

— Raskolnikov ? Da. Dar ce este ? A venit... A intrat chiar acum, l-am văzut... Ce este ?

— Atunci te rog foarte mult să rămii aici cu noi și să nu mă lași între patru ochi cu această... domnișoară. E o nimica toată, dar s-ar putea născoci Dumnezeu știe ce. Nu vreau ca Raskolnikov să transmită *acolo*... Pricepi ce-ți spun ?

— Înțeleg, înțeleg, se învioră deodată Lebeziatnikov. Da, ai tot dreptul... Firește, după părerea mea personală, teama dumitale este exagerată, dar... ai tot dreptul... Mă rog, rămîn aici. Am să stau la fereastră și n-am să vă stingheresc. După părerea mea, ai tot dreptul.

Piotr Petrovici se întoarce pe divan, se așază în fața Soniei, o privi atent și deodată luă un aer extrem de serios, chiar oarecum sever, de parcă ar fi vrut să spună : „Să nu cumva să-ți închipui nu știu ce, domnișoară“. Sonia se rușină de-a binelea.

— În primul rînd, Sofia Semionovna, te rog să mă scuzi față de multstimata dumitale mamă... E mama dumitale ? Katerina Ivanovna ține locul mamei dumitale; dacă nu mă înșel ? începu Piotr Petrovici cît se poate de serios, dar destul de blînd.

Se vedea bine că avea intențiile cele mai bune.

— Da, în adevăr, îmi ține loc de mamă, se pripri speriată Sonia.

— Atunci te rog să mă scuzi în fața ei fiindcă, din motive care nu depind de mine, mă văd silit să lipsesc, n-am să vin la plăcinte... adică la praznic, cu toate că mama dumitale a avut amabilitatea să mă poștească.

— Bine, am să-i spun chiar acum, și Sonicika se ridică iute de pe scaun.

— Asta încă nu e tot, o opri Piotr Petrovici, surîzînd în fața naivității și a lipsei ei de cunoaștere a bunelor maniere, mă cunoști prea puțin, dragă Sofia Semionovna, dacă-ți închipui că pentru un motiv atît de neînsemnat, și care nu mă privește decît pe mine, mi-aș fi îngăduit să deranjez și să chem la mine o persoană ca dumneata. Am un alt scop.

Sonia se așază. Bancnotele cenușii, filigranate, care zăceau pe masă, îi jucară din nou în fața ochilor, dar ea-și luă iute privirea de la bani și o ridică spre Piotr Petrovici ; i se păru deodată că tocmai pentru ea era grozav de urît să se uite la banii altuia. Își opri privirea

pe lornionul de aur, pe care Piotr Petrovici îl ținea în mîna stîngă, și totodată pe inelul mare, masiv și foarte frumos, de aur, cu o piatră galbenă, pe care-l purta pe degetul mijlociu, apoi își luă ochii și de la acest inel și, nemaîștiind ce să facă, sfîrși prin a-și aținti privirea drept în ochii lui Piotr Petrovici. Acesta tăcu, apoi urmă și mai grav decît înainte :

— Ieri am avut ocazia să schimb în treacăt două vorbe cu nefericita Katerina Ivanovna. A fost deajuns ca să-mi dau seama că e într-o stare nefirească, dacă pot să mă exprim astfel...

— Da... nefirească... se grăbi să-i țină isonul Sonia.

— Sau mai simplu și mai pe înțeles : că este bolnavă.

— Da, mai simplu și mai pe în... da, e bolnavă.

— Așa. Și atunci, dintr-un sentiment de umanitate și... și, cum s-ar zice, din compătimire, aș dori să-i fiu de folos pe cît posibil, fiindcă prevăd de pe acum soarta tragică și inevitabilă ce o așteaptă. Mi se pare că întreagă această familie sărmană depinde acum numai și numai de dumneata ?

— Îmi dați voie să vă întreb, se ridică deodată Sonia, ce-ați binevoit să-i spuneți ieri despre posibilitatea de a obține pensia ? Pentru că dînsa mi-a spus că dumneavoastră v-ați oferit să-i obțineți pensia. Este adevărat ?

— Cîtuși de puțin, este chiar absurd, dintr-un anumit punct de vedere. Am făcut numai aluzia că, fiind văduva unui funcționar mort în serviciu — și dacă ar avea protecție — ar putea să capete un ajutor temporar. Dar mi se pare că răposatul dumitale părinte, nu numai că nu are stagiul necesar, dar nici nu era în serviciu în ultima vreme. Într-un cuvînt, chiar dacă ar fi existat o speranță, e cît se poate de efemeră, pentru că, propriu-zis, în cazul de față, nu există nici un drept pentru obținerea ajutorului temporar... Și dînsa s-a și gîndit la pensie, he-he ! Tare-i iute, cuconița !

— Da, s-a gîndit la pensie... Crede ușor și e bună, din ounătate crede tot ce i se spune și... și... și mintea ei... Da... mă scuzați, zise Sonia, dînd să plece.

— Mai stai, te rog, n-ai auzit încă ce vreau să-ți spun.

— Da, n-am auzit... murmură Sonia.

— Atunci, ia loc.

Sonia se rușină și mai tare, și se așează pentru a treia oară.

— Văzînd situația asta nenorocită, cu copilașii minori, aș dori — după cum am mai spus — să-i fiu de folos pe cît îmi este cu putință, adică pe cît sînt în măsură s-o fac, cum s-ar zice. De pildă, s-ar putea organiza o listă de subscripție în folosul ei, sau vreo tombolă... sau altceva în acest gen, așa procedează în astfel de cazuri oamenii apropiați sau chiar străini, care doresc să ajute pe cineva. Tocmai despre asta aveam intenția să-ți vorbesc. Asta s-ar putea face.

— Da, e bine... Dumnezeu să vă... îngînă Sonia, privindul-î tîntă.

— S-ar putea... dar asta mai tîrziu... adică am putea să începem chiar astăzi. O să ne vedem deseară, o să ne înțelegem și o să punem bazele, cum s-ar zice. Treci pe la mine pe la orele șapte. Sper că și Andrei Semionîci va asista la convorbirea noastră... Dar... mai există o împrejurare despre care ar trebui să discutăm în prealabil cu multă luare-aminte. Tocmai de aceea te-am chemat aici, Sofia Semionovna. Și anume, părerea mea este că nu putem da banii în mîna Katerinei Ivanovna, că ar fi chiar primejdios s-o facem; dovada este praznicul pe care-l dă astăzi. Neavînd, cum s-ar zice, un codru de pîine pentru ziua de mîine și... neavînd, să zicem, încălțăminte și toate celelalte, ea cumpără rom de Jamaica, ba chiar Maderă și... și... cafea. Am văzut cu ochii mei. Mîine iarăși totul are să cadă pe capul dumatăle, totul pînă la ultima bucățică de pîine; asta-i ceva absurd. Și de aceea, după părerea mea, lista de subscripție tre-

buie făcută în așa fel, ca nefericita văduvă, cum s-ar zice, nici să nu știe despre acești bani, ci să știi, de pildă, numai dumneata... E drept ce spun ?

— Nu știu. Numai astăzi este așa... o singură dată în viață... tare dorea să-l pomenească, să-i cinstească memoria... e foarte inteligentă... Dar, cum doriți dumneavoastră, eu am să vă fiu foarte, foarte... ei toți au să vă fie... și Dumnezeu are să vă... și orfanii...

Sonia nu isprăvi, o podidură lacrimile.

— Așa. Te rog deci să îți seama de ceea ce ți-am spus ; iar acum, binevoiește să primești în interesul rudei dumitale, pentru primele nevoi, personal de la mine, o sumă de care pot dispune. Și așa dori foarte, foarte mult ca numele meu să nu fie pomenit. Așa... am și eu unele griji, cum s-ar zice, și mai mult, nu sînt în stare...

Și Piotr Petrovici îi întinse Soniei o bancnotă de zece ruble, pe care o desfăcu cu toată luarea-aminte. Sonia luă banii, se aprinse la față, sări în picioare, murmură ceva și caută să se retragă cît mai iute. Piotr Petrovici o conduse solemn pînă la ușă. Ea se repezi în sfîrșit afară emoționată ; istovită și grozav de tulburată se înapoie la Katerina Ivanovna.

Tot timpul cît a durat această scenă, Andrei Semionici a stat la fereastră sau a umblat prin odaie, nevoind să întrerupă discuția ; dar după ce Sonia plecă, el se apropie deodată de Piotr Petrovici și-i întinse solemn mîna.

— Am auzit și am văzut tot, zise el, apăsînd mai ales pe cuvîntul *văzut*. Este nobil, adică am vrut să spun : este uman ! Ai vrut să eviți recunoștința, am văzut ! Și cu toate că, mărturisesc, nu sînt de acord din principiu cu binefacerile individuale, căci ele nu numai că nu nimicesc radical răul, ci dimpotrivă, îl nutresc chiar, cu toate acestea, nu pot să nu recunosc că am privit gestul dumitale cu multă plăcere, da, da, îmi place.

— E o nimica toată ! murmură Piotr Petrovici cam tulburat și căutînd parcă să citească ceva în gîndurile lui Lebeziatnikov.

— Nu, nu e o nimica toată ! Un om jignit și furios ca dumneata, după povestea de aseară și, în același timp, capabil să se gîndească la nefericirea altora, un atare om... chiar dacă prin acțiunea lui săvîrșește o greșeală socială, cu toate acestea merită tot respectul ! Nu m-am așteptat de la dumneata, Piotr Petrovici, cu atît mai mult, cu cît, după convingerile dumitale... O, cît de mult te mai încurcă în viață aceste convingeri ! Cît te tulbură, bunăoară, insuccesul de ieri ! perora bunul Andrei Semionici, simțindu-se din nou grozav de atras spre Piotr Petrovici. Ce nevoie ai, spune și dumneata, nobilul și scumpul meu Piotr Petrovici, tocmai de această căsătorie, de această căsătorie *legitimă* ? La ce folosește în căsnicie tocmai această *stare legitimă* ? Dacă vrei, bate-mă, dar eu mă bucur, mă bucur grozav că această căsătorie a dat greș, că ești liber, că nu ești încă cu desăvîrșire pierdut pentru omenire, mă bucur nespus... Vezi : am spus tot !

— Fiindcă, cu amorul dumitale liber, nu doresc să port coarne și să dădăcesc copiii altuia, iată pentru ce am nevoie de căsătorie legitimă, zise Lujin, numai ca să răspundă ceva.

Părea preocupat și chiar dus pe gînduri.

— Copii ? Ai atins problema copiilor ? Andrei Semionici tresări ca un cal de luptă care aude trompeta militară. Copiii sînt o problemă socială și o problemă de cea mai mare importanță, sînt de acord ; dar problema copiilor se va soluționa altfel. Unii neagă cu desăvîrșire problema copiilor, ca și orice altă aluzie la familie. O să vorbim despre copii mai tîrziu, acum să ne ocupăm de coarne ! Mărturisesc că este punctul meu slab. Această expresie urîtă de husar, această expresie pușkiniană este de neconceput în lexiconul viitorului. Și apoi, ce înseamnă

coarne ? O, ce rătăcire ! Care coarne ? Pentru ce coarne ? Ce nerozie ! Dimpotrivă, tocmai în dragostea liberă ele nu vor exista ! Coarnele nu sînt altceva decît urmarea firească a oricărei căsătorii legitime, o îndreptare, cum s-ar zice, un protest, așa încît în acest sens nu sînt cîtuși de puțin înjositoare... Și dacă vreodată — presupunînd că aș putea să comit această absurditate — aș încheia o căsătorie legitimă, afurisitele dumitale coarne au să mă bucure nespus, am să-i spun atunci soției mele : „Draga mea, pînă azi te-am iubit numai, de acum înainte te stimez pentru că ai știut să protestezi“. Rîzi ? Rîzi pentru că nu ești în stare să te rupi de prejudecăți ! Pe dracu, înțeleg foarte bine de ce este atît de neplăcut să fii înșelat într-o căsătorie legitimă ; dar asta nu este decît urmarea ticăloasă a unui fapt ticălos, care înjosește atît o parte cît și cealaltă. Iar atunci cînd coarnele se pun deschis, ca în amorul liber, atunci ele nu mai există, ele sînt de neconceput, și-și pierde pînă și denumirea de coarne. Dimpotrivă, soția dumitale îți va dovedi astfel cît de mult te stimează, considerîndu-te incapabil să te împotrivești fericirii sale, și atît de format, încît să nu te răzbuni pe ea din pricina noului ei bărbat. Pe dracu, uneori visez să fiu *măritat*, ptiu ! adică m-aș însura (liber sau legal, nu contează) mi se pare că eu singur i-aș aduce nevesti-mi un amant, dacă aș vedea că trece prea mult timp și că nu-și ia unul : „Draga mea, i-aș spune, eu te iubesc, dar pe deasupra vreau ca tu să mă stimezi — poftim !“ E just ce spun ?...

Piotr Petrovici chicotea, dar fără prea mult chef. Aproape că nu-l asculta. Se gîndea la altceva, și pînă și Lebeziatnikov sfîrși prin a observa acest lucru. Piotr Petrovici tulburat, își freca miinile, cădea pe gînduri. Toate acestea, Andrei Semionîci și le aminti și le înțelese mai tirziu...

II

Cum s-a născut în mintea zdruncinată a Katerinei Ivanovna ideea acestui praznic absurd, ar fi greu de spus. Costase aproape zece ruble din cele douăzeci și ceva pe care i le dăduse Raskolnikov. Poate că ea se simțea obligată să cinstească „cum se cuvine“ memoria răposatului, ca să știe toți chiriașii, și mai ales Amalia Ivanovna, că el „n-a fost mai rău decât alții, ba poate chiar mai bun“, și că nimeni nu are dreptul să se „mîndrească“ în fața lor. Poate că rolul cel mai important l-a jucat acea *mîndrie a săracului* datorită căreia, cînd se pune problema unor obiceiuri obligatorii pentru toată lumea în viața noastră de toate zilele, mulți oameni sărmani își ies din fire și-și cheltuiesc ultimul ban economisit cu trudă numai ca să nu fie „mai prejos ca alții“ și ca acești alții să „nu-i condamne“. Poate că ea voia cu această ocazie, tocmai în clipa cînd fusese părăsită de toți, să le arate acestor „chiriași păcătoși și de nimic“ nu numai că „știe să trăiască și să primească lumea“, dar că fusese crescută pentru altă soartă, că fusese crescută „într-o casă nobilă, s-ar putea spune aristocratică, de colonel“ și, desigur, nu ca să măture singură pe jos sau să spele noaptea cîrpele copiilor. La aceste paroxisme de orgoliu și mîndrie ajung uneori oamenii cei mai săraci și mai frînți de nevoi : ele se transformă cîteodată într-o necesitate imperioasă, de nestăvilit. Iar pe lingă toate acestea, Katerina Ivanovna nu era o ființă pe care s-o frîngă nevoile ; împrejurările puteau s-o doboare fizicește, dar s-o frîngă moral, adică s-o sperie și să-i supună voința — nu. În afară de aceasta, Sonicika spunea, pe drept cuvînt, că biata femeie își pierde mințile. Ce-i drept, asta nu se putea afirma încă sus și tare, dar era vădit că, în ultima vreme, în tot anul acesta trecut, biata ei minte fusese prea încercată ca să

nu se rătăcească. Pe de altă parte, medicii sînt de părere că procesul tuberculos contribuie la slăbirea facultăților mintale.

Vinuri multe și de deosebite feluri nu erau, și Madera lipsea ; Piotr Petrovici exagerase lucrurile ; totuși, băuturile nu lipseau. Era și votcă, și rom, și vin de Lisabona, toate de cea mai proastă calitate, dar în cantitate suficientă. Din gustări, în afară de colivă, mai erau trei sau patru feluri (între altele și blinele), toate pregătite în bucătăria Amaliei Ivanovna, și pe deasupra s-au pus două samovare pentru ceaiul și punciul¹ care trebuiau servite după masă. Cumpărăturile fuseseră făcute de Katerina Ivanovna personal, cu ajutorul unui chiriaș, un polonez prăpădit, care, Dumnezeu știe de ce, se pripășise pe lângă madam Lipevehsel, și care s-a pus imediat la dispoziția Katerinei Ivanovna. O zi întreagă — în ajun și în dimineața înmormîntării — omul acesta alergase de-i sfîrșiau călcîiele, cu limba scoasă de un cot, cu o rîvnă pe care nu pierdea nici un prilej s-o învedereze. Pentru toate fleacurile se ducea mereu s-o întrebe pe Katerina Ivanovna, alergase chiar s-o caute în piață, și-i spunea într-una : *pani horunjina*². Pînă la urmă o plictisi rău de tot, deși la început spusese singură că s-ar fi prăpădit fără „acest om serviabil și mărinimos“. Katerina Ivanovna avea obiceiul de a împodobi pe primul venit în culorile cele mai vii și mai atrăgătoare, de a-l lăuda peste măsură, așa că unii se simțeau chiar prost, de-a născoci, spre lauda acestuia, felurite împrejurări și situații care nu existau decît în închipuirea ei, dar în care credea cu toată sinceritatea, ca apoi, deodată, să se simtă dezamăgită, să facă de două parale și să dea afară pe omul în fața căruia, literalmente, se prosternase cu cîteva ceasuri mai

¹ Punci — băutură făcută dintr-un amestec de rom și alte băuturi alcoolice, zahăr, lămîie, fructe și diverse mirodenii.

² Doamnă sublocotenent (l. pol.).

înainte. De felul ei era veselă, îngăduitoare, și ridea ușor, dar neconținutele nenoroace și insuccese o făcuseră să ceară și să dorească cu atîta *furie* ca toată lumea să trăiască în pace și bucurie și să *nu cuteze* să trăiască altfel, încît cea mai mică disonanță, cea mai infimă abatere o aduceau într-o stare de frenezie, și nu era nevoie decît de o clipă ca, după cele mai strălucite speranțe și fantezii, să înceapă deodată să blesteme soarta, să rupă și să spargă tot ce-i cădea în mină și să se dea cu capul de pereți. Amalia Ivanovna, de asemenea, ajunsese dintr-o dată la mare cinste și căpătă o importanță neobișnuită în ochii Katerinei Ivanovna, poate numai din pricină că se oferise cu dragă inimă să ia parte la toate pregătirile praznicului, luînd asupra ei așezarea mesei, grija șervetelor, a veselei etc. etc., și prepararea gustărilor în propria sa bucătărie. Plecînd la cimitir, Katerina Ivanovna îi dădu depline puteri și o lăsă să-i țină locul, iar Amalia Ivanovna se arătă vrednică de această cinste : masa era pusă destul de cuviincios ; desigur, vesela, furculițele, cuțitele, paharele, păhărelele, ceștile erau de diferite mărimi și forme, împrumutate de la chiriași, dar la ora hotărîtă se aflau rînduite fiecare la locul lor, și Amalia Ivanovna, simțind că-și făcuse datoria, îi întîmpină pe cei ce se întorceau de la cimitir cu oarecare mîndrie, gătită cu o bonetă de doliu, cu panglici noi, și rochie neagră. Această mîndrie, deși meritată, nu fu pe placul Katerinei Ivanovna : „S-ar putea crede că fără dînsa n-aș fi știut să pun masa !” De asemenea, nu-i plăcu nici boneta cu panglicile ei noi : „Nu cumva proasta asta de nemțoaică se mîndrește că este proprietăreasă și că s-a îndurat din milă să dea o mină de ajutor sărmanilor ei chiriași ? Din milă ! Auzi dumneata ! La tatăl Katerinei Ivanovna, fost colonel și aproape guvernator, se dădeau uneori mese de cîte patruzeci de persoane, și o Amalie Ivanovna oarecare, sau mai bine zis Ludvigovna, n-ar fi fost primită nici la bucătărie...” De altfel, Katerina Ivanovna nu voia să-și

dea pe față deocamdată sentimentele, deși, în sufletul ei își promise că o va pune la locul ei pe Amalia Ivanovna chiar astăzi, căci altfel și-ar lua nasul la purtare ; iar pînă atunci hotărî să se poarte cu răceală. O altă neplăcere îi spori de asemenea enervarea : la înmormîntare, dintre chiriașii poștiți, în afară de polonezul acela nenorocit, care apucase să meargă și la cimitir, nu venise aproape nimeni ; iar la pomană, adică la masă, sosiră cei mai săraci și mai puțin importanți, mulți dintre ei chiar cu chef și atît de neglijent îmbrăcați, aproape rufoși. Cei mai în vîrstă sau mai serioși lipseau, de parcă s-ar fi înțeles anume. Piotr Petrovici bunăoară, chiriașul cel mai de seamă și, s-ar putea spune, cel mai serios, nu venise, deși cu o seară mai înainte Katerina Ivanovna spusese minuni despre el la toată lumea, adică Amaliei Ivanovna, Policikăi, Soniei și polonezului, cum că este omul cel mai nobil, cel mai mărinimos, cu legături splendide, prieten cu primul ei soț, primit în casa tatălui ei, și care îi promisese să întrebuințeze toate mijloacele ca să-i obțină o pensie serioasă. E de ținut minte că atunci cînd Katerina Ivanovna lauda legăturile și averea cuiva, o făcea cu totul dezinteresat, fără vreun calcul personal, fără gîndul să tragă din asta vreau folos oarecare, o făcea din toată inima, din plăcerea de a lauda și a da mai multă greutate persoanei laudate. După Lujin și, probabil, „urmîndu-i exemplul“ nu veni nici „ticălosul acela de Lebeziatnikov“. „Ce și-o fi închipuit ?“ A fost invitat numai din milă, pentru că locuiește în aceeași cameră cu Piotr Petrovici și e prietenul lui, așa că nu se putea să nu-l poftască și pe el.“ Lipsea, de asemenea, și o doamnă din lumea bună, cu „fata ei răscoaptă“, care, deși nu ședea în casa Amaliei Ivanovna decît de două săptămîni, se și plînsese de cîteva ori că le supără gălăgia și țipetele care vin din odaia familiei Marmeladov, mai ales atunci cînd răposatul se întorcea beat, ceea ce, firește, Amalia Ivanovna adusese la cunoștința Katerinei Ivanovna, în timpul unei certe, cînd o

amenințase cu evacuarea și urlase cît o ținea gura că Marmeladovii strică liniștea „chiriașilor nobili, cărora nu le ajung nici pînă la gleznă“. Katerina Ivanovna își propusese să poftască anume pe această cucoană și pe fiica ei cărora, așa-zis, „nu le ajungea nici pînă la gleznă“, cu atît mai mult cu cît, atunci cînd se întâlneau întîmplător, doamna își întorcea cu trufie capul; își propusese să o poftască tocmai ca să-i arate că „este însuflețită de gînduri și sentimente mult mai nobile, și că le invită fără să țină seama de purtarea lor răutăcioasă“, și apoi să vadă și dumnealor că ea, Katerina Ivanovna, n-a trăit totdeauna așa cum trăiește acum. Era hotărîtă să explice toate acestea la masă, pomenind totodată și despre tatăl ei care a fost guvernator, ca apoi să spună, în treacăt, că unele persoane puteau să nu se ostenească să-i întoarcă spatele cînd se întâlneau cu ea, fiindcă această purtare este cît se poate de nelalocul ei. N-a venit nici grasul locotenent-colonel (de fapt căpitan de stat-major în rezervă), și n-a venit fiindcă, încă de dimineață, zăcea „beat turtă“. Într-un cuvînt, nu erau de față decît: polonezul, un nenorocit de conțopist îmbrăcat într-un frac soios, care avea o mulțime de puncte negre pe obraz, nu știa să deschidă gura și mirosea urît; un bătrînel surd și aproape orb, care făcuse cîndva servicii la poștă și pentru care, din timpuri imemorabile, plătea cineva, nu se știe de ce, chiria la Amalia Ivanovna. Apoi un locotenent la pensie, beat, care, de fapt, nici nu făcuse armata, și fusese funcționar la intenidență; acesta a intrat rîzînd tare, așa cum nu se face în lumea bună, și „închipuți-vă“ — era fără jiletcă! Unul se așeză de-a dreptul la masă, fără măcar s-o salute pe Katerina Ivanovna și, în sfîrșit, un oarecare, neavînd haine, sosi în halat, dar asta era atît de necuviincios, încît prin străduințele Amaliei Ivanovna și a polonezului individul fu scos afară. Polonezul aduse cu el și alți doi polonezi, care nici nu locuiseră vreodată la Amalia Ivanovna și pe care nimeni nu-i mai

văzuse în casa ei. Toate acestea o impresionară rău și o enervară pe Katerina Ivanovna. „Pentru cine se făcuseră toate pregătirile ?“ Pînă și copiii, ca să fie destul loc, fuseseră așezați, nu la masa care și așa ocupa toată camera, ci într-un colț, pe o ladă : cei doi mai mici — pe o bancă, iar Policika, fiind mai mare, trebuia să vadă de ei, să le dea de mîncare și să le șteargă năsurile „ca unor copii de familie bună“. Într-un cuvînt, văzînd acestea toate Katerina Ivanovna nu se putu împiedica de a-și întîmpina musafirii cu și mai mult ifos ca de obicei, și chiar cu trufie. Le aruncă o privire foarte severă unora și îi pofti de sus să ia loc la masă. Socotind-o, cine știe de ce, pe Amalia Ivanovna responsabilă de lipsa invitaților principali, începu să se poarte cu ea atît de bățos, încît Amalia Ivanovna observă numaidecît și se simți extrem de jignită. Acest început nu prevestea nimic bun. În cele din urmă, toată lumea luă loc în jurul mesei.

Raskolnikov sosise aproape în clipa cînd familia se întorsese de la cimitir. Katerina Ivanovna se bucurase grozav văzîndu-l, în primul rînd fiindcă el era singurul „oaspe cult“ și, după cum explica la toată lumea, „peste doi ani avea să ocupe catedra de profesor universitar la universitatea orașului“ și, în al doilea rînd, pentru că el își ceruse imediat scuze, cu mult respect, că n-a putut să vină la cimitir, cu toată marea lui dorință. Se năpustise deci asupra lui, îl așezase alături, în stînga ei (în dreapta luase loc Amalia Ivanovna) și, cu toată agitația și grija ca mîncarea să fie servită cum trebuie și toată lumea să aibă de ajuns, cu toată tusea chinuitoare, care o zguduia și o făcea să se sufoce într-una și care parcă se înrăise și mai mult în ultimele zile, îi vorbea mereu în șoaptă, grăbindu-se să reverse asupra lui tot ceea ce i se adunase în suflet și toată indignarea îndreptățită pentru praznicul nereușit ; din cînd în cînd, totuși, trecea de la indignare la

risul cel mai vesel, nestăvilit chiar, atunci cînd își bătea joc de musafiri și mai ales de gazdă.

— Numai pupăza e de vină ! Înțelegeți despre cine vorbesc, da, da, despre ea ! și Katerina Ivanovna arată cu capul spre gazda ei. Priviți-o : cascade ochii, simte că vorbim despre ea, dar nu pricepe o iotă și se zgîiește de-i ies ochii din cap. Uf, ce mai bufniță ! ha-ha-ha !... Khe-khe-khe ! Aș vrea să știu și eu ce vrea să dovedească cu boneta ei ? chi-chi-chi ! Ați observat : ar vrea cu tot dinadinsul să facă așa încît lumea să-și închipuie că mă protejează și-mi face mare cinste stînd la masă cu mine. O rugasem, ca pe o persoană de treabă, să poftească la praznic oameni mai cumsecade și, mai ales, pe cei care l-au cunoscut pe răposat, și priviți pe cine mi-a adus : niște bufoni ! niște bătădăni ! Uitați-vă numai la individul acela cu mutra plină de bube : o adevărată broască riioasă ! Și polonezii aceia... ha-ha-ha ! Cha-cha-cha ! Nimeni nu i-a văzut niciodată aici, cel puțin eu nu i-am văzut în viața mea ; pentru ce au venit, spuneți-mi și mie vă rog ? Stau unul lîngă altul, ca înșirați pe o ață, liniștiți. Hei, pane ! strigă ea unuia dintre polonezi, ai luat blinele ? Mai ia. Bea și bere, bere ! Nu vrei votcă ? Priviți : a sărit în sus, se înclină, uitați-vă, uitați-vă, trebuie să fie lihniți de foame, săracii ! Să mănînce nu-i nimic. Cel puțin ei nu fac gălăgie, doar că... zău, mă cam tem pentru argintăria gazdei !... Amalia Ivanovna ! i se adresează ea aproape cu glas tare, dacă dispăre vreo linguriță, să știi că eu nu răspund, te previn de acum ! Ha-ha-ha ! se porni pe rîs, întorcîndu-se din nou spre Raskolnikov și, mulțumită de ieșirea ei, arată cu capul spre gazdă. N-a înțeles, iarăși n-a înțeles ! Șade gură-cască, priviți : o bufniță, o adevărată bufniță împoțonată cu panglici noi, ha-ha-ha !

Risul se transformă din nou într-o tuse chinuitoare, care ținu cel puțin cinci minute. Cîteva picături de sînge îi colorară batista, broboane de sudoare îi apărură pe

frunte. Arată în tăcere singele lui Raskolnikov și de îndată ce reîncepu să respire mai ușor, îi șopti din nou, însuflețită și cu pete roșii în obraji :

— Gîndiți-vă, i-am dat sarcina cea mai delicată, se poate spune : de a o invita pe doamna aceea și pe fiica doamnei, înțelegeți despre cine vorbesc ? Trebuia să procedez cu mult tact și finețe, dar ea a făcut în așa fel, încît proasta aceea venită nu știu de unde, această creatură arogantă, această provincială înfumurată numai pentru că e văduva unui maior oarecare și a venit să umble după pensie, să-și rupă pingecele prin ministere, ființa asta care la cincizeci și cinci de ani își cănește sprîncenele și se sulemenește (asta o știe toată lumea)... da, și această fandosită nu numai că n-a binevoit să vină, dar nici n-a trimis măcar scuze, așa cum cere, în astfel de ocazii, cea mai elementară bună creștere ! Nu pricep de ce n-a venit Piotr Petrovici ? Dar unde este Sonia ? Unde a plecat ? A, iat-o în sfîrșit ! Unde ai fost, Sonia ! Ciudat, pînă și la înmormîntarea tatălui tău nu poți să fii punctuală. Rodion Romanîci, fă-i loc lingă dumneata. Uite locul tău, Sonicika... ia ce vrei. Ia piftie, e mai bună. Acuși au să aducă blinelele. Copiii au căpătat mîncare ? Policika, aveți tot ce vă trebuie ? Cha-cha-cha ! Bine, bine ! Fii cuminte, Lenia, iar tu Kolea nu mai da din piciorușe ; stai cum i se cuvine unui băiețel de familie bună. Ce zici, Sonicika ?

Sonia se grăbi să-i transmită număidecît scuzele lui Piotr Petrovici, căutînd să vorbească cît mai tare, ca toată lumea să audă, și întrebuițînd expresiile cele mai alese, și mai respectuoase, anume inventate și rotunjite de ea, ca venînd din partea lui Piotr Petrovici. Adăugă că acesta o rugase stăruitor să spună că va veni, de îndată ce va avea posibilitatea, ca să discute *afaceri* între patru ochi cu dînsa, și să se înțeleagă ce s-ar pute face și întreprinde mai tîrziu etc. etc.

Sonia știa că asta o va potoli și o va liniști pe Katerina Ivanovna, că ea se va simți măgulită și, mai ales, că mîndria ei va fi satisfăcută. Se așează alături de Raskolnikov, pe care-l salută grăbită, și îi aruncă în treacăt o privire iute și plină de interes. Dar în tot timpul mesei parcă se feri să se uite la el, sau să-i vorbească. Părea oarecum distrată, cu toate că era numai ochi și urechi, ca să facă totul pe placul Katerinei Ivanovna. Nici ea, nici Katerina Ivanovna nu erau în doliu, fiindcă nu aveau rochii negre; Sonia purta rochiță cafenie, iar Katerina Ivanovna, singura rochie pe care o avea, o rochie de stambă de culoare închisă, cu dungi. Scuzele lui Piotr Petrovici prinseră de minune. Katerina Ivanovna le ascultă plină de importanță și se informă cu gravitate cum o duce cu sănătatea Piotr Petrovici. Apoi, îi șopti cu glas tare lui Raskolnikov că ar fi fost într-adevăr ciudat ca un om atît de serios și respectabil ca Piotr Petrovici să vină „într-o societate atît de stranie“, cu tot devotamentul lui față de familie și vechea prietenie cu tatăl ei.

— Tocmai de aceea îți sînt deosebit de recunoscătoare, Rodion Romanici, că n-ai disprețuit casa și masa noastră chiar în aceste împrejurări, adăugă ea tare. De altfel, sînt convinsă că numai deosebita dragoste pe care ai purtat-o răposatului te-a îndemnat să te ții de cuvînt.

Își roti din nou cu mîndrie și demnitate privirile asupra musafirilor și întrebă tare, peste masă, pe bătrînul surd dacă mai dorește friptură și dacă i s-a dat vin de Lisabona. Bătrînul nu răspunse și multă vreme nu putu să priceapă ce i se cere, deși vecinii, ca să ridă, îl trăgeau de mîneacă. El își rotea privirile cu gura căscată, fapt care spori și mai mult ilaritatea comensurilor.

— Ce tembel! Ia priviți, ia priviți! Pentru ce l-au adus aici? Cît despre Piotr Petrovici, am fost totdeauna sigură de sentimentele lui, urmă Katerina Ivanovna către Raskolnikov. El, desigur, nu seamănă de fel... (zise

ea răspicat, cu glas tare, întorcîndu-se cu un aer atît de sever spre Amalia Ivanovna, că aproape o băgă în sperieți) cu fandositele astea, pe care tatăl meu nu le-ar fi luat nici ca bucătărese, iar răposatul meu soț, firește, dacă le-ar fi făcut cinstea de a le primi, ar fi făcut-o numai din nesecata lui bunătate.

— Da, îi plăcea să bea, îi plăcea, plăcea ! strigă deodată ofițerul de intendență la pensie, golind al doisprezecelea pahar de votcă.

— Răposatul avea într-adevăr această slăbiciune, asta o știe toată lumea, spuse cu demnitate Katerina Ivanovna, dar era un om bun cu suflet nobil, și-și respecta familia ; numai că în bunătatea lui se încredea prea mult în diverși indivizi vicioși și numai Dumnezeu știe cu cine n-a băut, chiar cu oameni care nu meritau să-i sărute tălpile ! Închipuiește-ți, Rodion Romanîci, am găsit în buzunarul lui un cocoșel de turtă dulce : venea spre casă beat mort și totuși nu-și uitase copiii.

— Cocoșel ? Ai binevoit să spui : cocoșel ? strigă ofițerul de intendență.

Katerina Ivanovna nu catadicsi să răspundă. Căzu pe gînduri și oftă.

— Dumneata crezi, desigur, ca toți ceilalți, că mă purtam prea aspru cu el, urmă dînsa vorbind lui Ras-kolnikov. Nu este așa ! Mă respecta, mă respecta, foarte, foarte mult ! Ce suflet bun ! Și cît de rău îmi părea uneori de el ! Cîteodată ședea într-un ungher, mă privea și deodată simțeam că mi se face așa de tare milă de el, că aș fi vrut să-l mîngîi, dar mă gîndeam : „am să-l mîngîi și el are să se îmbete“ : numai cu asprime îl puteam ține în frîu.

— Da, da, de multe ori l-ați tras de păr, de nenumărate ori, o întrerupse același ofițer, turnînd pe gît încă un păhărel.

— Pentru unii proști n-ar strica să pun mîna pe măturoi, nu numai să-i trag de păr. Nu vorbesc despre răposat ! i-o reteză Katerina Ivanovna.

Petele roșii de pe obraji ei se aprindeau din ce în ce mai tare, pieptul i se zbugiuma. Încă o clipă și scandalul ar fi izbucnit. Comesenii chicoteau, unii se distrau de minune pe socoteala ei, alții îl înghionteau pe ofițer, cineva îi șoptea nu știu ce la ureche. Lumea era dispusă să-i ațîle pe unul împotriva celui alt.

— Permiteți-mi să vă întreb, despre ce anume vorbiți ? începu ofițerul. Adică la... care persoane distinses... ați binevoit să vă referiți acum... Adică, nu, nu trebuie ! Fleacuri ! Văduvă ! Văduvioară ! Te iert... *Passe !* și mai înghiți un pahar.

Raskolnikov ședea și asculta tăcut, dezgustat. Mîncă numai din politețe, abia atingînd bucatele, cu care Katerina Ivanovna îi umplea într-una farfuria, și tot numi ca să nu o jignească. O cerceta atent pe Sonia. Dar fata părea tot mai neliniștită și mai îngrijorată ; presimțea că masa nu avea să se sfîrșească în liniște și urmărea cu groază enervarea crescîndă a Katerinei Ivanovna. Știa, între altele, că motivul pentru care cele două cucoane din provincie răspunseseră cu atîta dispreț la invitația Katerinei Ivanovna fusese ea, Sonia. Auzise din gura Amaliei Ivanovna însăși că mama se simțise jignită de această invitație și întrebase : „Cum aș putea să așez pe fie-mea alături de *domnișoara aceea* ?” Ghicise că și Katerina Ivanovna aflate aceste vorbe, iar jignirea adusă Soniei era pentru ea mai mult decît o jignire personală sau o insultă adusă copiilor sau memoriei tatălui ei, într-un cuvînt, era o jignire de moarte, și Sonia știa că mama ei vitregă nu se va simți liniștită „pînă nu le va arăta acestor fandosite că ele amîndouă” etc. etc... Ca anume, cineva îi trimise de la celălalt capăt al mesei o farfurie cu două inimi străpunse cu o săgeată, făcute din miez de pîine neagră. Katerina Ivanovna se aprinse numaidecît și spuse

cu glas tare, așa ca să audă toți, că cel care le trimisese era „un măgar beat“. Amalia Ivanovna, care presimțea de asemenea că masa nu se va sfîrși în liniște și totodată era jignită pînă în adîncul inimii de atitudinea trufașă a Katerinei Ivanovna, ca să risipească impresia neplăcută și să se ridice în opinia comensalilor, începu, nitam-nisam, să povestească cum un cunoscut de-al ei „Karl de la farmaci“, a mers noaptea cu un birjar și că „birjarul vrut să omoare la el și Karl forte, forte mult rugat să nu omorît la el și plîns și împreunat mîinile și speriat grozav și de spaimă inima străpuns la el“. Katerina Ivanovna zîmbi dar pe loc făcu o observație că Amalia Ivanovna n-ar trebui să spună anecdote pe rusește. Amalia Ivanovna se simți și mai jignită și obiectă că „*mein Vater aus Berlin*“¹, om forte, forte important, era și umblat numai cu mîinile prin buzunare“. Katerina Ivanovna, care ridea foarte ușor, se porni pe rîs, așa că Amalia Ivanovna începu să-și piardă răbdarea și abia se mai stăpîni.

— Ce pupază ! îi șopti Katerina Ivanovna lui Raskolnikov, aproape bine dispusă. A vrut să spună că taică-său umbla cu mîinile în buzunar și a ieșit că-și vîra mîinile prin buzunarele altora, hi-hi ! Ai observat, Rodion Romanovici, că toți acești străini care locuiesc la Petersburg, adică mai ales nemții, care vin la noi nu știu de unde, sînt mai proști ca noi ? Spune și dumneata, dacă e cu puțință să povestească cineva astfel : „Karl de la farmaci de spaimă inima străpuns la el“ și că fricosul, în loc să-l lege burduf pe birjar, „mîinile împreunat și plîns și rugat forte“ ? Of, ce proastă ! Și ea este convinsă că e foarte mișcător, nici nu bănuiește măcar cît e de proastă ! După părerea mea, ofițerul acela din intendență, deși e beat mort, e mult mai deștept ca ea ; cel puțin vezi de la început că e un bețivan și un chefliu, că și-a băut mințile, pe cîndăștilalți sînt cu toți oameni așezați, serioși... Ui-

¹ Tatăl meu din Berlin (germ.).

tați-vă la ea ce se mai zgîiește la noi. S-a înfuriat ! S-a înfuriat ! Ha-ha-ha ! Khe-khe-khe !

Foarte bine dispusă, Katerina Ivanovna începu să vorbească înflăcărat, să dea fel de fel de amănunte și să facă planuri cum, cu pensia pe care o va căpăta, va pleca în orașul ei natal și va deschide acolo un pension pentru fete de familii aristocratice. Acest lucru nu-i fusese comunicat lui Raskolnikov și Katerina Ivanovna se cufundă în cele mai atrăgătoare amănunte. Nu se știe cum, în mâinile ei apărură deodată „diploma de merit“ despre care îi vorbise lui Raskolnikov răposatul Marmeladov, explicându-i în berărie că soția lui, Katerina Ivanovna, la ieșirea din pension, a dansat cu șalul „în fața guvernatorului și a altor persoane de vază“. Această diplomă trebuia pe semne să certifice acum dreptul pe care-l avea Katerina Ivanovna să deschidă ea însăși un pension ; dar fusese pregătită mai ales cu scopul de a le face praf pe cele două „fandosite“, în cazul cînd ele ar fi venit la masă, și să dovedească clar că „Katerina Ivanovna se trăgea dintr-o familie nobilă, s-ar putea spune dintr-o familie aristocratică, și că e fiică de colonel și, desigur, mult mai presus de unele aventuriere care s-au înmulțit la noi în ultima vreme“. Diploma de merit începu să circule printre musafirii beți, lucru pe care Katerina Ivanovna nu-l împiedică, fiindcă în ea era într-adevăr trecut *en toutes lettres*¹ că este fiica unui consilier de curte și cavaler al nu știu căruia ordin și deci, într-adevăr, aproape fiică de colonel. Aprinzîndu-se, Katerina Ivanovna începu să vorbească amănunțit despre traiul minunat și liniștit pe care-l vor duce în orașul T..., despre profesorii de liceu pe care îi va pofti să dea lecții în pensionul ei, despre un bătrînel respectabil, francezul Mangau, cu care învățase la institut limba franceză, și care își trăia ultimele zile în T... El, desigur, se va învoi să vină la dînsa pentru un salariu cît se poate

¹ Negru pe alb (fr.).

de convenabil. Apoi ajunse la Sonia „care va pleca împreună cu mine la T... și mă va ajuta în toate“. Dar aici cineva din capătul mesei pufni în râs. Katerina Ivanovna, deși căuta să se prefacă, disprețuitoare, că nu bagă în seamă râsul ce se stîrnise în jurul mesei, își ridică anume glasul și începu să vorbească cu însuflețire despre incontestabilele calități ale Sofiei Semionovna de a-i fi un bun ajutor, „despre blindețea, răbdarea, spiritul de abnegație, noblețea și cultura ei“ ; apoi o mîngîie pe obraz și, ridicîndu-se de pe scaun, o sărută cu înduioșare de două ori. Sonia roși, iar pe Katerina Ivanovna o podidiră lacrimile, apoi spuse despre ea însăși că este „o proastă cu nervii slabi, și tare obosită, că de altminteri masa s-a sfîrșit și ar fi timpul să se servească ceaiul“. În clipa asta, Amalia Ivanovna, profund jignită de faptul că nu luase parte la conversație și că n-o asculta nimeni, găsi momentul să facă o ultimă încercare, comunicîndu-i cu durere ascunsă Katerinei Ivanovna o observație cît se poate de rezonabilă și profund gîdită, și anume că în viitorul pension trebuie să se dea o atenție deosebită rufăriei curate a domnișoarelor (*die Väsche*), că „trebui fost una doamnă bun (*die Dame*) care văzut bine rufărie“ și „ca toți tinere domnișoare noaptea nici un roman ascuns nu citit“. Katerina Ivanovna, care într-adevăr era foarte obosită și necăjită, și care se săturase pînă peste cap de acest praznic „o puse la punct“ imediat spunînd că „vorbește alandala“ și nu înțelege nimic, că grija pentru *die Väsche* este treaba îngrijitoare și nu a directoarei unui pension aristocratic ; în ce privește observația despre lectura romanelor, ea este de-a dreptul necuviincioasă, așa că roagă pe Amalia Ivanovna să tacă din gură. Aceasta se aprinse și, înfuriîndu-se, zise că dînsa „vrut numai bine“, că dînsa „vrut chiar forte, forte mult bine“ și că totuși „de mult *das Geld*¹ pentru chirii nu primit“. Katerina Ivanovna i-o

¹ Banii (germ.).

reteză scurt, zicîndu-i că minte cu nerușinare spunînd că „vrut mult bine“ cînd încă ieri, în timp ce răposatul zăcea pe masă, o chinuise pentru neplata chiriei. Amalia Ivanovna observă cu multă judecată că „poftise *die Damen*, dar că *die Damen* nu venit fiindcă sînt *die Damen* aus casă nobilă și nu pot veni într-o casă nenobilă“. Katerina Ivanovna obiectă numai decît că Amalia Ivanovna fiind o țoapă, nu poate judeca ce înseamnă să fii sau să nu fii de familie bună. Amalia Ivanovna nu se mai putu stăpîni și strigă sus și tare că „*mein Vater aus Berlin*, om forte, forte important și umblat cu amîndouă mîinile prin buzunar și tot făcut : puf, puf“ ; și ca să arate cum a fost *Vater*-ul ei, Amalia Ivanovna sări de pe scaun, își viri mîinile în buzunare, își umflă obraji și începu să sufle ca niște foale cînd vrei să ațîți focul, însoțită de risetele zgomotoase ale tuturor chiriașilor, care, presimțind că se pregătește o păruială, o aprobau anume. Atunci Katerina Ivanovna, pierzîndu-și orice stăpînire de sine, zise „răspicat“, ca să audă toată lumea, că nu crede ca Amalia Ivanovna să fi avut vreun *Vater*, că Amalia Ivanovna nu este decît o țoapă beată și că, desigur, fusese pe vremuri bucătăreasă, sau poate chiar ceva mai rău. Amalia Ivanovna roși ca un rac și țipă cu voce ascuțită că poate Katerina Ivanovna „nu avut de fel *Vater*“, dar că ea, „avut *Vater aus Berlin*, care uite așa surtuc lung purtat și într-una făcut : puf, puf, puf!“ Katerina Ivanovna răspunse cu dispreț că originea ei este cunoscută de toată lumea și că în diploma ei de merit scrie cu litere de tipar că tatăl ei a fost colonel ; cît despre tatăl Amaliei Ivanovna (dacă într-adevăr a avut vreodată un tată) trebuie să fi fost vreun mahalagiu oarecare, un finlandez care vindea lapte ; dar că e de crezut mai curînd că nici nu a avut tată, fiindcă nici azi nu se știe care este numele ei : Ivanovna sau Ludvigovna ? Scoasă din fire și izbind cu pumnul în masă, Amalia Ivanovna zbieră că pe ea o cheamă Amal Ivan și nu Ludvigovna, că *Vater*-ul ei se

numea „*Johan* și el fost *Burgmeister*”¹ pe cînd *Vater*-ul *Katerinei Ivanovna* „nu fost niciodată *Burgmeister*”. *Katerina Ivanovna* se sculă de pe scaun și spuse cu mare liniște (deși foarte palidă și cu pieptul zbuciumat), că dacă *Amalia Ivanovna* își va permite o singură dată „să pună pe *Vater*-așul ei nenorocit pe aceeași treaptă cu tatăl ei, atunci, ea, *Katerina Ivanovna* are să-i smulgă boneta din cap și are să i-o calce în picioare”. Auzind acestea, *Amalia Ivanovna* începu să alerge prin odaie, zbierînd cît o ținea gura că ea este stăpînă în casă și *Katerina Ivanovna* musai „în acest clipă din cas plecat”; apoi se repezi să strîngă de pe masă lingurițele de argint. Se stîrni zarvă mare; copiii începură să plîngă. *Sonia* încercă s-o rețină pe *Katerina Ivanovna*; dar cînd *Amalia Ivanovna* strigă ceva despre condicuță, *Katerina Ivanovna* o împinse pe *Sonia* la o parte și se năpusti la *Amalia Ivanovna*, ca să-și aducă la îndeplinire amenințarea cu privire la bonetă. În clipa aceea, ușa se deschise și *Piotr Petrovici Lujin* apărură în prag. Își roti privirea severă asupra întregii adunări. *Katerina Ivanovna* se repezi la el.

III

— *Piotr Petrovici*! strigă ea, luați-mi apărarea! Explicați-i acestei făpturi fără minte că nu are voie să se poarte astfel cu o doamnă de familie bună, căzută în nenorocire, că are să dea seamă înaintea tribunalului... am să mă duc la generalul guvernator... Are să dea seamă... În amintirea ospitalității tatălui meu, apărați pe orfani!

¹ Primar (germ.).

— Permiteți, doamnă... Dați-mi voie, dați-mi voie, doamnă, căută s-o îndepărteze Piotr Petrovici, după cum știți prea bine, n-am avut cinstea să-l cunosc pe tatăl dumneavoastră... dar, dați-mi voie, doamnă ! (Cineva rise tare.) Nu doresc cituși de puțin să iau parte la veșnicele dumneavoastră certuri cu Amalia Ivanovna... Am venit pentru o chestiune personală... doresc să am o explicație imediată cu fiica dumneavoastră vitregă, cu Sofia... Ivanovna... Așa mi se pare că se numește ? Dați-mi voie să trec...

Și, ocolind-o pe Katerina Ivanovna, Piotr Petrovici se îndreptă spre celălalt colț al camerei, unde se afla Sonia.

Katerina Ivanovna rămase stană de piatră. Nu-i intra în cap cum de a putut Piotr Petrovici să uite ospitalitatea tatălui ei. O dată ce născocise această ospitalitate, credea în ea ca într-un lucru sfânt. O izbise tonul preocupat, rece, aproape amenințător și plin de dispreț al lui Piotr Petrovici. Și, apoi, toată lumea se potolise o dată cu venirea lui. Acest om „serios și ocupat“ contrasta prea vădit cu restul companiei ; fiecare înțelegea că numai un motiv foarte important și cu totul excepțional putuse să-l aducă pe acest om în mijlocul unei asemenea societăți ; așa că așteptau cu toții să vadă ce are să se întâmple. Raskolnikov, care stătea lângă Sonia, îi făcu loc lui Piotr Petrovici să treacă ; acesta nici nu păru să-l vadă. Peste o clipă, răsări în prag și Lebeziatnikov, dar nu intră în cameră, rămase la ușă, ascultînd cu deosebit interes și chiar cu uimire, fără să izbutească să înțeleagă nimic.

— Iertați-mă că vă tulbur adunarea, dar este vorba despre ceva foarte important, zise Piotr Petrovici, fără să se adreseze cuiva în mod special, prezența publicului chiar îmi convine. Amalia Ivanovna, vă rog cu tot respectul, în calitate de gazdă, să dați atenție convorbirii pe care o voi avea cu Sofia Ivanovna. Sofia Ivanovna, urmă el întorcîndu-se către Sonia care era extrem de mirată și

chiar mai dinainte speriată, de pe masa din odaia prietenului meu Andrei Semionovici Lebeziatnikov, imediat după plecarea dumată, a dispărut o bancnotă de o sută de ruble care-mi aparținea. Dacă într-un fel sau altul știi sau îmi poți arăta unde se află această bancnotă, îți dau cuvântul meu de onoare, și iau drept martori pe toți cei de față, că lucrurile se vor sfârși aici. În caz contrar, mă voi vedea silit să recurg la măsuri mult mai drastice și atunci... să nu dai vina pe alții !

În odaie se făcu o tăcere absolută. Până și copiii, care plîngeau, amuțiră. Sonia, palidă ca moartă, îl privea pe Lujin și nu putea să răspundă nici un cuvânt. Părea că tot nu pricepe ce i se spune. Așa se scurseră cîteva clipe.

— Ei ? întrebă Lujin, privind-o fix.

— Nu știu... Nu știu nimic... rosti în sfîrșit, cu glas stins, Sonia.

— Nu ? Nu știi nimic ? repetă Lujin și tăcu din nou cîteva clipe. Gîndește-te bine, domnișoară, începu el cu asprime, dar parcă tot căutînd s-o convingă, gîndește-te, sînt dispus să-ți mai dau răgaz ca să te gîndești. Vezi bine că dacă n-aș fi fost sigur de cele ce spun, eu, cu experiența mea, firește n-aș fi îndrăznit să te învinuiesc atît de deschis ; căci pentru o învinuire ca asta, deschisă și publică, dar mincinoasă, sau chiar numai greșită, răspund și eu într-o anumită măsură. Eu știu acest lucru. Azi dimineată am schimbat, pentru nevoile mele, cîteva obligații ale împrumutului de stat de cinci la sută, în valoare totală de aproximativ trei mii de ruble. Decontul e notat în portofelul meu. După ce am venit acasă — martor mi-e Andrei Semionovici — am început să număr banii și după ce am numărat două mii trei sute i-am strîns în portofel, iar portofelul l-am pus în buzunarul lateral al surtucului. Pe masă au rămas circa cinci sute de ruble în bancnote, printre care trei de cîte o sută de ruble fiecare. În clipa aceea ai venit dumneata (chemată

de mine) și tot timpul cît ai stat la mine ai părut foarte tulburată, așa că, în timp ce vorbeam, de vreo trei ori te-ai sculat de pe scaun și ai încercat să pleci, deși nu isprăvisem de vorbit. Andrei Semionovici poate să confirme acest lucru. Probabil nici dumneata, domnișoară, nu vei refuza să confirmi că te-am chemat prin intermediul lui Andrei Semionovici numai și numai ca să discut situația nenorocită în care a rămas ruda dumitale Katerina Ivanovna (la care n-am putut să vin ca să asist la praznic) și cît de bine ar fi să organizăm în folosul ei o listă de subscripție, sau o tombolă, sau altceva de felul acesta. Mi-ai mulțumit și chiar te-au trecut lacrimile (povestesc așa cum a fost, în primul rînd ca să-ți amintesc tot și, în al doilea rînd, ca să-ți arăt că nici un amănunt nu s-a șters din memoria mea). Apoi am luat de pe masă o hîrtie de zece ruble și ți-am dat-o ca un prim ajutor pentru ruda dumitale. Toate acestea le-a văzut și Andrei Semionovici. Apoi te-am condus la ușă — dumneata păraai foarte încurcată — după plecarea dumitale am mai stat de vorbă vreo zece minute cu Andrei Semionovici, apoi dînsul a plecat, iar eu m-am întors la masă și la banii care zăceau pe ea, cu scopul să-i număr și să-i pun deoparte, așa cum intenționasem să fac în momentul venirii dumitale. Spre mirarea mea, am constatat că o hîrtie de o sută de ruble lipsea. Binevoiește acum să judeci : nu-l pot bănuî, firește, pe Andrei Semionovici — mi-ar fi rușine să mă gîndesc numai la una ca asta. Nu pot greși, fiindcă, cu o clipă înainte de venirea dumitale, am isprăvit toate socotelile și am găsit totalul exact. Trebuie să admiti că, amintindu-mi de tulburarea dumitale și de graba dumitale de a pleca, precum și de faptul că ai ținut cîteva clipe mîinile pe masă, că, ținînd seama pe de altă parte de poziția dumitale socială și de năravurile care decurg din ea, m-am văzut cu groază silit să-mi opresc bănuiala asupra dumitale — o bănuială evident crudă, dar justă ! Adaug și repet că deși sînt *absolut convins*, învinuirea pe

care ți-o aduc comportă și un anumit risc pentru mine. Iar, după cum vezi, dacă n-am lăsat lucrurile baltă, e că sînt revoltat și trebuie să-ți spun de ce : numai și numai din pricina negrei dumitale nerecunoștințe, domnișoară ! Cum ? Eu te poftesc în interesul bieteii dumitale rude, eu îți ofer un ajutor — pe cît îmi e cu putință — îți dau zece ruble, și dumneata, pe loc, mă răsplătești printr-o astfel de faptă ! Nu, prea e urît ! Trebuie să-ți dau o lecție ! Judecă și dumneata situația ; ca adevărat prieten (un prieten mai bun ca mine nici nu ai putea găsi în clipa de față) te rog, dă-ți seama ce ai făcut ! Altfel voi fi necruțător ! Așadar ? !

— N-am luat nimic de la dumneavoastră, șopti îngrozită Sonia, mi-ați dat zece ruble, poftim, luați-le. Sonia trase batista din buzunar, desfăcu nodul, scoase hîrtia de zece ruble și o întinse lui Lujin.

— Și nu vrei să mărturisești nimic despre suta de ruble ? rosti el cu insistență și dojană, fără să ia banii.

Sonia își roti privirile prin odaie. Toată lumea se uita la ea, toți aveau fețele amenințătoare, severe, ironice și răutăcioase. Se uită la Raskolnikov... cu brațele încrucișate pe piept, el părea că o străpunge cu privirea lui arzătoare.

— O, Doamne ! se smulse din pieptul fetei.

— Amalia Ivanovna, trebuie să anunțăm poliția și de aceea vă rog frumos să trimiteți deocamdată după portar, rosti domol și aproape blajin Lujin.

— *Gott der Barmhertziege !*¹ Eu știu totdeauna că ea furat ! își împreună mîinile Amalia Ivanovna.

— Știați va să zică ! sări imediat Lujin. Prin urmare, ați avut prilej să constatați acest lucru și altă dată. Vă rog, stimată Amalia Ivanovna, să nu uitați ce ați spus acum ; de altfel, avem martori.

¹ Doamne milostive ! (Germ.)

Imediat se stîrniră discuții cu glas tare. Toată lumea începu să se foiască.

— Cu-um ? strigă deodată Katerina Ivanovna dezmeticindu-se, și se repezi la Lujin. Cum ? Dumneata o învinuiești de furt ? Pe Sonia ? Ah, ticăloșilor, ticăloșilor ! Și aruncîndu-se la Sonia, o strînse ca într-o menghină în brațele ei uscate. Sonia ! Cum ai îndrăznit să iei de la el zece ruble ! Prostufo ! Adă-i încoace ! Adă aici aceste zece ruble — poftim !

Și smulgînd din mîna Soniei hîrtia, Katerina Ivanovna o mototoli și o azvîrli cu toată puterea drept în fața lui Lujin. Ghemotocul îl lovi în ochi și ricoșă pe jos. Amalia Ivanovna se repezi să ridice banii. Piotr Petrovici se infurie.

— Țineți-o pe nebuna asta ! strigă el.

Între timp, alături de Lebeziatnikov mai apărură și alte figuri, printre care și cele două doamne din provincie.

— Cum ? Nebună ? Eu sînt nebună ? Nerodule ! țipă strident Katerina Ivanovna. Ești un prost, un clănțau de judecătorie, un om josnic ! Auzi dumneata, Sonia, Sonia i-a luat banii ! Sonia este o hoată ! Mai degrabă ți-ar da ea ție, neghiobule ! Și Katerina Ivanovna izbucni într-un rîs isteric. Ați văzut ce prost e ? se repezea ea de la unul la altul, arătîndu-l pe Lujin. Cum ? Și tu ? tresări ea zărind-o deodată pe gazdă, și tu, măcelăreaso, susții că ea „furat“, tu picior prusac, ticălos cu crinolină ! Și dumneata ! Ah, dumneata ! Dumneata ! Păi Sonia n-a părăsit odaia asta ; de cînd a venit de la tine, ticălosule, s-a așezat alături de Rodion Romanovici ! Căutați-o ! Dacă n-a ieșit din odaie, atunci banii trebuie să fie la dînsa ! Caută-i, caută-i ! Dar dacă nu-i găsești, iartă-mă draguțule, ai să răspunzi ! Am să alerg pînă la împărat, pînă la țarul nostru milostiv, am să mă arunc la picioarele lui, chiar acum, astăzi ! Sînt văduvă ! Au să mă lase la el ! Crezi că n-au să mă lase ? Minți, am să ajung pînă la el ! Am să ajung ! Ți-ai făcut socoteala că e blindă și bună, da ? Pe

asta ți-ai întemeiat speranțele ? În schimb eu, frățioare, eu nu mă las ! Pe mine nu mă sperii ! Ai să-ți frîngi gîtul cu mine ! Hai, caută ! Caută, n-auzi ? Caută !

Și turbată, Katerina Ivanovna îl zgîlția și-l trăgea pe Lujin spre Sonia.

— Sînt gata... dar te rog să te potolești, cucoană ! Văd prea bine că nu te sperii !... Dar ce-i asta... ce înseamnă asta... murmură Lujin, asta trebuie s-o facă poliția... cu toate că și așa avem destui martori... Sînt gata... Dar, în orice caz, e cam greu pentru un bărbat... din pricina sexului... Dar poate cu ajutorul Amaliei Ivanovna... totuși, așa nu se face... Cum vine asta ?

— Pune pe cine vrei ! S-o percheziționeze cine vrea ! țipă Katerina Ivanovna. Sonia, întoarce-ți buzunarele ! Poftim ! Iată ! Privește, bestie, gol, a avut o batistă înăuntru și buzunarul e gol, vezi ! Iată și celălalt, iată ! Vezi !

Și Katerina Ivanovna nu întoarce, ci de-a dreptul smulse afară amîndouă buzunarele unul după altul. Deodată, din buzunarul al doilea, cel din dreapta, sări o hîrtie și, descrind o curbă în aer, căzu la picioarele lui Lujin. Toată lumea văzu aceasta, mulți nu-și putură stăpîni un strigăt de uimire. Piotr Petrovici se aplecă. apucă hîrtia cu două degete, o ridică așa ca s-o vadă toată lumea și o desfăcu. Era o hîrtie de o sută de ruble strînsă în opt. Piotr Petrovici, cu brațul întins, arătă hîrtia celor de față.

— Hoaț ! Afar din cas ! Polis ! Polis ! zbieră Amalia Ivanovna, trebuie Sibir trimis ! Afară !

Se auziră exclamații. Raskolnikov tăcea și nu-și lua ochii de la Sonia ; doar din cînd în cînd, pentru o clipă, își muta privirea asupra lui Lujin. Sonia, neclintită de la locul ei, părea înconștientă : era mai mult buimăcită decît mirată. Deodată, tot sîngele îi năvăli în obraji ; scoase un geamăt și-și ascunse fața în mîini.

— Nu-i adevărat ! N-am luat nimic ! Nu știu nimic ! strigă ea sfișietor și se aruncă în brațele Katerinei Ivanovna.

Aceasta o strînse tare, parcă voind s-o apere cu pieptul ei.

— Sonia ! Sonia ! Eu nu cred ! Tu vezi că eu nu cred, strigă dînsa (deși lucrul părea evident), legănînd-o în brațe ca pe un copil, sărutînd-o fără încetare, căutînd să-i prindă mîinile și lipindu-și buzele de ele cu febrilitate. Tu, hoată ! Ce oameni proști ! Doamne ! Sînteți niște proști, niște proști, țipă ea adresîndu-se tuturor, nu știți ce inimă de aur are, ce fată este Sonia ! Ea — o hoată ! Ea ! Mai curînd și-ar vinde ultima rochie, ar umbla desculță și v-ar da vouă, dacă ați fi la ananghie, iată ce suflă are ! A căpătat condicuța pentru că-mi mureau copiii de foame, s-a vîndut pentru noi !... Vai ! răposate, răposate ! Vezi ? Vezi tu oare ? Iată praznicul tău ! Doamne ! Ci apărați-o careva, de ce stați toți și nu faceți nici o mișcare ? Rodion Romanovici ! Nici măcar dumneata nu-i iei apărarea ? Și dumneata crezi ? Dacă-i vorba pe așa, atunci voi toți, toți, toți, nu faceți cît degetul ei cel mic ! Doamne ! Apără-ne tu !

Gemetele bieteii femeii ofticioase și părăsite de toată lumea făcură o profundă impresie asupra publicului. Era atîta jale, atîta suferință în obrazul acela răvășit de durere, uscat de boală, în buzele crăpate, cu sîngele închegat pe ele, în glasul care țipa răgușit, în plînsul cu hohote ca al unui copil, în ruga aceea copilărească, încrezătoare și totuși deznădăjduită de a fi apărută, că li se făcu milă tuturor de biata femeie. Pînă și Piotr Petrovici se simți oarecum *înduișat*.

— Doamnă ! Doamnă ! exclamă el emfatic, asta nu vă atinge de loc ! Nimeni n-a îndrăznit să vă învinuiască de premeditare sau de complicitate, cu atît mai mult cu cît dumneavoastră ați fost aceea care ați descoperit furtul întorcîndu-i buzunarele, prin urmare n-ați bănuît nimic.

Sînt foarte, foarte dispus dacă mizeria, cum s-ar zice, a împins-o pe Sofia Seminovna să... dar de ce n-ai vrut să mărturisești domnișoară ? Ți-a fost rușine ? E primul pas ? Poate că te-ai pierdut cu firea ? E de înțeles, da, de înțeles... Totuși, de ce să faci un lucru atît de urît ? Domnilor ! se adresează el celor de față, domnilor ! Îmi pare foarte rău, mă simt înduioșat, cum s-ar zice, și de aceea sînt gata s-o iert chiar și acum, cu toate că am fost insultat personal. Domnișoară, rușinea de acum să-ți servească drept lecție pentru viitor, spuse el către Sonia, cît despre urmărirea, treacă de la mine ! Ajunge !

Piotr Petrovici se uită pe furiș la Raskolnikov. Privirile lor se încrucișară. Privirea arzătoare a lui Raskolnikov părea că ar vrea să-l facă scrum. Katerina Ivanovna însă parcă nu auzise nimic : ea o strîngea în brațe și o săruta nebunește pe Sonia. Copiii o împresurară de asemenea, agățîndu-se cu minulele de rochia ei, iar Policika — fetița nu pricepuse exact despre ce era vorba — părea că se înecă de-a dreptul în șiroaiele de lacrimi și, spărgîndu-și pieptul de plîns, își ascundea obrăzorul drăgălaș, umflat de lacrimi, în umărul Soniei.

— Cîtă josnicie ! răsună deodată în ușa un glas puternic.

Piotr Petrovici se întoarse iute.

— Cîtă josnicie ! repetă Lebeziatnikov, privindu-l țintă în ochi.

Piotr Petrovici parcă tresări. Asta o observară toți. (Și-și amintiră mai tîrziu). Lebeziatnikov intră în odaie.

— Și dumneata ai îndrăznit să mă pui martor ? întrebă el, apropiindu-se de Piotr Petrovici.

— Ce înseamnă asta, Andrei Semionovici ? Despre ce vorbești ? biigui Lujin.

— Asta înseamnă că dumneata ești... un calomniator, asta înseamnă cuvintele mele ! rosti cu aprindere Lebeziatnikov, uitîndu-se sever la el, cu ochișorii lui miopi. Era

grozav de supărat. Raskolnikov îl sorbea din ochi, prinzînd din zbor și cîntărind fiecare cuvînt. Din nou se făcu tăcere. Piotr Petrovici păru încurcat mai ales în prima clipă.

— Dacă mi-o spui mie... începu el bilbiindu-se. Dar ce ai pățit ? Nu cumva ți-ai ieșit din minți ?

— Eu nu mi-am ieșit din minți, pe cînd dumneata... dumneata ești un escroc ! Vai, cîtă josnicie ! Am ascultat tot, am ascultat anume ca să înțeleg tot jocul pentru că, îți spun drept, nici acum nu înțeleg prea bine... Pentru ce ai făcut toate acestea — nu pricep !

— Ce am făcut ? Încetează odată cu enigmele dumitale absurde ! Nu cumva ești beat ?

— Dumneata poate te îmbeți, om josnic ce ești, nu eu ! O picătură de votcă nu pun niciodată în gură, pentru că asta contravine părerilor mele ! Închipuiți-vă, el, el însuși, cu mîna lui, a dat această sută de ruble Sofiei Semionovna, am văzut eu, sînt martor, pot să jur ! El, el singur ! repeta Lebeziatnikov, adresîndu-se tuturor și fiecăruia în parte.

— Ai înnebunit, mucosule ? țipă strident Lujin. Poftim, uite-o în fața dumitale : ea singură a confirmat că, în afară de cele zece ruble, n-a primit de la mine nici un ban. Atunci cum i-am putut da suta ?

— Eu am văzut, am văzut ! strigă Lebeziatnikov menținîndu-și afirmația. Și, deși asta contravine opiniilor mele, sînt gata chiar acum să depun orice fel de jurămint în fața tribunalului, pentru că am văzut cu ochii mei cînd i-ai băgat pe ascuns banii în buzunar ! Prostul de mine, am crezut că ai făcut-o din mărinimie ! I-ai băgat în buzunar, în prag, cînd ea s-a întors și dumneata i-ai strîns degetele cu mîna dreaptă, iar cu cealaltă, cu stînga, i-ai strecurat binișor hîrtia în buzunar. Am văzut ! Am văzut !

Lujin păli.

— Ce tot minți ! strigă el cu neobrăzare. Cum ai putut să vezi hîrtia stînd la fereastră ! Ți s-a năzărit... de chior ce ești. Aiurezi !

— Nu, nu mi s-a năzărit ! Și, deși stăteam departe, am văzut tot, tot ; de la fereastră ar fi fost într-adevăr greu să disting hîrtia, asta așa este — dar eu știam, știam precis că era o sută, fiindcă atunci cînd i-ai dat Sofiei Semionovna zece ruble am văzut — ai luat de pe masă și o sută (asta am văzut fiindcă în clipa aceea eram aproape și fiindcă tocmai îmi venise o idee, n-am uitat că o ai în mînă). Ai împăturit-o și ai ținut-o strînsă în pumn tot timpul. Apoi am uitat de ea, dar cînd te-ai ridicat de la masă ai mutat hîrtia din mîna dreaptă în cea stîngă și ai fost cît pe aci s-o scapi jos ; atunci din nou mi-am adus aminte de ea, fiindcă iar mi-a venit aceeași idee, și anume că vrei să faci o binefacere, ascunzîndu-te de mine. Puteți să vă închipuiți cu ce atenție am urmărit tot ce a fost mai departe și am văzut, am văzut cum ai reușit să-i vîri banii în buzunar ! Am văzut cu ochii mei, sînt gata să depun jurămint.

Lebeziatnikov se sufoca. Din toate părțile se auzeau fel de fel de exclamații, care arătau mai ales mirarea ; dar unele sunau amenințătoare. Toată lumea se înghesuia în jurul lui Piotr Petrovici. Katerina Ivanovna se repezi la Lebeziatnikov.

— Andrei Semionovici ! Am avut o părere greșită despre dumneata ! Apăr-o ! Dumneata singur ești pentru ea ! Dumnezeu te-a trimis să aperi o orfană. Andrei Semionovici, dragul meu tătuță !

Și Katerina Ivanovna, aproape în neștire, se aruncă în genunchi în fața lui.

— Prostii ! zbieră turbînd de furie Lujin. Spui prostii, domnul meu. „Am uitat, mi-am adus aminte, am uitat“ — ce-i asta ! Prin urmare, i-am strecurat-o dinadins ? Pentru ce ? Cu ce scop ? Ce aș putea avea comun cu această...

— Pentru ce ? Uite asta n-o înțeleg nici eu, dar ceea ce am povestit e un fapt autentic ! Riguros exact ! Sînt atît de sigur, om ticălos și criminal ce ești, încît îmi amintesc că, în legătură cu gestul dumitale, mă întrebam în timp ce îți stringeam mîna și te felicitam : pentru ce anume i-ai pus banii în buzunar în ascuns ? Adică de ce tocmai în ascuns ? Numai pentru că ai vrut să tăinuiești de mine gestul acesta, știind că eu am altă părere și reneg binefacerile particulare, care nu vindecă nimic radical ? Și am hotărît că ți-a fost rușine de mine să dai sume atît de mari și, în afară de aceasta, m-am gîndit poate că ai vrut să-i faci o surpriză, s-o uimești cînd va găsi în buzunar o sută de ruble. (Fiindcă știu bine că unor filantropi le place grozav să-și înflorească astfel binefacerile.) Apoi m-am gîndit, de asemenea, că vrei s-o pui la încercare, adică să vezi dacă, găsind banii, are să vină să-ți mulțumească sau nu ! Apoi, că vrei să eviți recunoștința după preceptul că... mîna dreaptă... să nu știe... ei, cum se spune... Pe scurt, mi-au venit atîtea idei, că am hotărît să le cîntăresc pe toate mai tîrziu, și, totuși, am socotit că ar fi nedelicat să spun că-ți cunosc secretul. Totuși, pe loc m-am gîndit că Sofia Semiovna, pînă să observe că are banii în buzunar, ar putea, te pomenești, să-i piardă ; tocmai de aceea m-am decis să vin aici, s-o chem afară și s-o informez că i-ai pus în buzunar suta de ruble. În drum, am intrat mai întîi în odaie la doamnele Kobîleatnikov ca să le duc *Concluziile generale ale metodei pozitive* și să le recomand în mod special articolul lui Piderit (ca și pe al lui Wagner, de altfel) ; apoi am intrat aici și am auzit întreaga poveste ! Spune și dumneata, aș fi putut oare să mă gîndesc la toate acestea și să reflectez asupra tuturor acestor probleme dacă n-aș fi văzut cu ochii mei că i-ai virît suta de ruble în buzunar ?

Cînd Andrei Semionovici își încheie discursul printr-o concluzie atît de logică, era grozav de obosit și sudoarea

îi curgea șiroaie de pe frunte. Căci, vai, el nici în rusește nu știa să se exprime ca lumea (măcar că nu cunoștea nici o altă limbă), așa că era cu totul epuizat și chiar slăbit de efortul său oratoric. Cu toate acestea, discursul făcu o impresie extraordinară asupra publicului. Vorbise cu atita însuflețire, cu atita convingere, încît toată lumea îl crezu. Piotr Petrovici simți că stă prost.

— Ce-mi pasă mie dacă ți-au venit sau nu ți-au venit în minte întrebări timpite, strigă el. Ele nu dovesc nimic ! Toate acestea puteau să ți se năzare în somn, și atita tot ! Eu îți spun că dumneata minți ! Minți și mă calomniezi, fiindcă ți-e necaz pe mine, și ți-e necaz fiindcă n-am fost de acord cu propunerile dumitale sociale liber-cugetătoare și antireligioase, asta este !

Dar acest subterfugiu nu-i aduse nici un folos. Dimpotrivă, din toate părțile răsunară exclamații indignate.

— Ah, asta ai găsit să răspunzi ! strigă Lebeziatnikov. Slab argument ! Cheamă poliția, am să depun jurămîntul ! Un singur lucru nu pricep : ce te-a îndemnat să săvîrșești o faptă atît de josnică ? O, om ticălos și de nimic !

— Eu pot să explic ce l-a îndemnat să săvîrșească această faptă mîrșavă și, dacă va fi nevoie, am să jur și eu ! rosti, în sfîrșit, cu glas hotărît Raskolnikov, făcînd un pas înainte.

Părea foarte liniștit și dîrz. Numai privindu-l, toată lumea își dădu seama că el știe într-adevăr despre ce este vorba și că s-a ajuns în sfîrșit la dezlegarea enigmei.

— Acum înțeleg tot, urmă Raskolnikov, vorbind de-a dreptul lui Lebeziatnikov. De la bun început am bănuît că la mijloc este o înscenare mîrșavă ; am bănuît acest lucru fiindcă numai mie îmi sînt cunoscute anumite împrejurări pe care am să vi le dezvăluiesc și dumneavoastră numaidecît, și care pun lucrurile în adevărata lor lumină. Iar dumneata, Andrei Semionovici, cu prețioasa dumitale mărturie, mi-ai lămurit definitiv cazul. Rog pe toată lumea

să asculte cu atenție ! Acest om (arătă spre Lujin) a pețit de curînd o domnișoară, și anume pe sora mea, Avdotia Romanovna Raskolnikova. Dar, la sosirea lui în Petersburg, acum trei zile, cu ocazia primei noastre întîlniri, s-a certat cu mine și l-am dat afară din casă de față cu doi martori. Acest om este furios... Acum trei zile eu nu știam că el șade aici, la dumneata, Andrei Semionovici, și că deci în ziua celei noastre, adică acum trei zile, a fost martor cînd, din prietenie pentru răposatul domn Marmeladov, i-am dat soției acestuia o sumă de bani pentru înmormîntare. El a scris imediat un bilet mamei mele și a informat-o că am dat toți banii, nu Katerinei Ivanovna, ci Sofiei Semionovna și, totodată, a pomenit în termenii cei mai mîrșavi despre... Sofia Semionovna, adică lăsînd a se înțelege că relațiile mele cu ea ar fi foarte intime. Toate acestea el le-a făcut, după cum vă dați seama, cu scopul de a mă face să mă cert cu mama și cu sora mea, strecurînd în mintea lor ideea că eu arunc, ducînd o viață desfrînată, ultimii bani cu care ele încearcă să-mi vină în ajutor. Aseară, de față cu mama și sora mea, și în prezența lui, am restabilit adevărul, dovedind că am dat banii Katerinei Ivanovna pentru înmormîntare și nu Sofiei Semionovna și că, acum trei zile, nici n-o cunoaștem și nici măcar n-o văzusem la față pe Sofia Semionovna. Totodată, am adăugat că el adică Piotr Petrovici Lujin, cu toate ifosele lui, nu face nici cît degetul cel mic al Sofiei Semionovna, despre care vorbește atît de urît. Iar la întrebarea lui, dacă aș așeza-o pe Sofia Semionovna alături de sora mea, i-am răspuns că am și făcut acest lucru în ziua aceea. Furios că mama și sora nu vor să dea crezare clevetirilor lui și s-o rupă cu mine, el și-a pierdut cumpătul și le-a spus fel de fel de obrăznicii. S-a produs ruptura definitivă și el a fost dat afară din casă. Toate acestea s-au petrecut ieri seară. Acum vă rog să

fiți cit se poate de atenți : închipuiți-vă că ar fi reușit să dovedească că Sofia Semionovna este o hoată ; în cazul acesta, el, în primul rînd, ar fi dovedit surorii și mamei mele că bănuielile lui au fost întemeiate ; că s-a supărat pe bună dreptate cînd am așezat-o pe Sofia Semionovna alături de sora mea ; că, atacîndu-mă pe mine, apăra onoarea surorii mele, adică a logodnicei lui. Pe scurt, era un mijloc de a face să mă cert cu familia mea și de a-și recăpăta bunăvoința lor. Și, totodată, se răzbuna și pe mine, fiind îndreptățit să creadă că onoarea și liniștea Sofiei Semionovna nu-mi sînt indiferente. Iată socoteala ce și-o făcuse ! Iată cum înțeleg eu situația ! Acesta este motivul și altul nu poate fi !

Raskolnikov isprăvi cuvîntarea așa, sau aproape așa, întrerupt mereu de exclamațiile publicului, care-l asculta, de altfel, cu multă atenție. Dar cu toate întreruperile, rostise toate acestea răspicat, liniștit, limpede și hotărît. Glasul lui vibrant, tonul convins și fața severă, mișcărea profund auditoriul.

— Așa, așa, așa este ! confirmă entuziasmat Lebeziatnikov. Trebuie să fie cum spui dumneata, fiindcă de îndată ce Sofia Semionovna a intrat în odaie la noi, el m-a întrebat dacă sînteți aici ? Dacă nu v-am văzut printre musafirii Katerinei Ivanovna ? Pentru aceasta m-a luat deoparte, m-a dus la fereastră și m-a întrebat în șoaptă. Prin urmare, avea absolută nevoie să fiți aici ! Așa, așa este !

Lujin tăcea, zîmbind disprețuitor. Era însă foarte palid. Părea că se gîndește cum să scape din încurcătură. Poate că ar fi lăsat cu multă plăcere totul baltă și ar fi plecat, dar în clipa aceea îi era cu neputință ; ar fi însemnat să mărturisească deschis că învinuirile ce i se aduceau erau drepte și că el o calomniase pe Sofia Semionovna. În afară de aceasta, și publicul, care era cam afumat, se agita prea tare. Ofițerul de intendență, de pildă, deși nu

pricepuse mare lucru, țipa mai tare decât toți și propunea unele măsuri destul de neplăcute pentru Piotr Petrovici. De altminteri, se aflau în public și oameni absolut treji, care se adunaseră de prin alte camere. Cei trei polonezi, grozav de infierbîntați, îi strigau într-una „*pane laidak*“¹ și totodată, proferau amenințări în limba poloneză. Sonia asculta cu încordare, dar părea că nu pricepe, ca și cum abia s-ar fi trezit dintr-un leșin. Ea nu-și lua ochii de la Raskolnikov, simțind că era singurul ei apărător. Katerina Ivanovna respira greu, horcăit, și părea groaznic de istovită. Figura cea mai stupidă o făcea Amalia Ivanovna, care stătea cu gura căscată și nu pricepea nimic ; vedea numai că Piotr Petrovici fusese prins cu mîța în sac. Raskolnikov ceru din nou cuvîntul, dar era larmă prea mare și nimeni nu-l auzi, toți se înghesuiau în jurul lui Lujin, țipînd, înjurînd și amenințînd. Piotr Petrovici însă nu se sperie. Văzînd că încercarea de a o învinui pe Sonia căzuse cu de-săvîrșire, el recurse la obrăznicie.

— Dați-mi voie, domnilor, dați-mi voie ; nu vă înghesuiți, lăsați-mă să trec ! spunea el încercînd să se strecoare afară din mulțime. Și vă rog să nu mă amenințați ; vă rog să credeți că eu nu mă sperii pentru atîta lucru, nu-s laș din fire, chiar dimpotrivă, iar dumneavoastră, domnilor, o să răspundeți, fiindcă, prin violență, ați acoperit un caz penal. Hoța a fost descoperită mai mult decât de ajuns și eu am s-o urmăresc. Judecătorii sînt oameni luminați... și nu sînt beți ; ei n-au să dea crezare unor atei notorii, unor revoluționari și liberțugetători care, din răzbunare personală, aruncă vina pe mine, fapt pe care în prostia lor l-au recunoscut chiar ei... Dați-mi voie !

— Nu mai pot sta în aceeași odaie cu dumneata ; te rog să te muți de la mine numaidecît, între noi totul s-a sfîrșit ! Și cînd mă gîndesc că mi-am dat osteneala ca să-i expun... două săptămîni în șir...

¹ Domnul secătură (l. pol.).

— Păi chiar eu ți-am spus adineauri, Andrei Semionovici, că mă muț, și dumneata ai încercat să mă reții ; acum nu pot să adaug decît că ești un prost. Îți doresc să-ți vindecî capul și ochii chiori. Dați-mi voie să trec domnilor !

Încercă să-și croiască drum ; dar ofițerul de la inten-dență nu avea nici un chef să-l lase să scape numai cu înjurăturile : el apucă de pe masă un pahar, își făcu vînt și-l aruncă în capul lui Piotr Petrovici ; dar paharul nimeri drept în Amalia Ivanovna. Femeia urlă cît o ținea gura, iar ofițerul, pe care efortul îl făcuse să-și piardă echilibrul, se prăbuși greoi sub masă. Piotr Petrovici se strecură din odaie și peste o jumătate de ceas părăsi casa. Sonia, sfioasă din fire, știa de mult că putea fi nenorocită mai ușor decît oricare alta și că, desigur, de jignit putea s-o jignească oricine, fără să fie pedepsit. Totuși, pînă în clipa aceea, își închipuise că va putea într-un fel sau altul să se ferească de răutatea oamenilor prin prudență, blindețe și supunere față de toți și de fiecare în parte. Dezamăgirea era prea crudă. Ea, de bună seamă, putea să îndure și asta, cu răbdare și fără să cîrtească, dar prima clipă fu din cale-afară de grea. Deși nevinovăția ei biruise calomnia și fusese deplin reabilitată, după ce trecu prima spaimă și, ieșind din încremenire, fu în stare să înțeleagă cum stau lucrurile, sentimentul lipsei sale de apărare și al vieții ei obidite îi strînse chinuitor inima. Izbucni într-un plîns nervos. Apoi, nemaiputînd îndura, se repezi afară din odaie și alergă acasă. Asta se petrecu aproape imediat după plecarea lui Lujin. Amalia Ivanovna, în urma loviturii cu paharul, pe care o primise față de toată lumea care ridea în hohote, își pierdu și ea cu desă-vîrșire orice răbdare și, zbierînd ascuțit, se năpusti ca o turbată asupra Katherinei Ivanovna, socotind că numai dînsa purta toată vina.

— Afar din cas ! Acum ! Marș !

Și, cu aceste cuvinte, ea începu să apuce tot ce-i cădea sub mână din lucrurile Katerinei Ivanovna și să le arunce pe jos. Și așa zdrobită, aproape leșinată, palidă și gîfîind, Katerina Ivanovna sări din pat (unde căzu istovită) și se repezi la Amalia Ivanovna. Dar lupta era prea inegală. Amalia Ivanovna o respinse ca pe un fulg.

— Cum ! Nu este de ajuns că am fost calomniată atît de necruțător ; această creatură tot pe mine mă dă afară ! Cum ! În ziua înmormîntării soțului meu sînt alungată din casă și, după ce s-a ospătat la mine, mă alungă în stradă cu orfanii ! Unde să mă duc ? strigă, plîngînd și înnăbușindu-se, biata femeie. Doamne ! răcni ea deodată, cu ochi scînteietori. Oare nu există dreptate pe lumea asta ? Pe cine aperi tu, dacă nu pe noi, orfanii ? Dar o să vedem noi ! Există pe lume judecată și dreptate, există, am s-o găsesc ! Stai, așteaptă puțin, creatură fără inimă ! Policika, rămîi cu copiii, mă întorc numai-decît ! Așteptați-mă fie și în stradă ! O să vedem noi dacă este o dreptate în lumea asta !

Și, aruncîndu-și pe cap șalul acela verde, din lină franțuzească, despre care pomenise în istorisirea lui răposatul Marmeladov, Katerina Ivanovna își croi drum prin mulțimea dezordonată a chiriașilor beți, care tot se mai înghesuiau în odaie, și alergă în stradă, plîngînd cu hohote și strigînd că va găsi pe loc și cu orice preț dreptatea. Policika, îngrozită, se piti cu copiii într-un colț, pe ladă, unde rămase s-o aștepte pe mamă-sa, îmbrățișînd tremurătoare pe cei doi mai mici. Amalia Ivanovna umbla de colo pînă colo urlînd de furie, azvîrlînd pe jos tot ce-i cădea în mînă. Chiriașii făceau scandal, strigau fiecare ce-i trecea prin cap, unii comentau cele întîmplate, alții se certau și se înjurau, alții cîntau...

„E timpul să plec și eu ! se gîndi Raskolnikov. Ei, să vedem, Sofia Semionovna, ce ai să zici acum !“

Și el porni la Sonia.

IV

Raskolnikov pledase cu putere și căldură pentru Sonia împotriva lui Lujin, cu toată groaza și suferința care-i copleșeau sufletul. Afară de sincera lui pornire de a o apăra pe Sonia, el prinsese cu bucurie prilejul de a scăpa câteva clipe de gindurile care-l chinaseră toată dimineața, și pe care nu le mai putea îndura. Pe de altă parte, îl neliniștea mereu gândul întâlnirii pe care avea s-o aibă cu Sonia și, în unele momente, chiar îl speria : *trebuia* să-i spună cine a ucis-o pe Lizaveta și, presimțind cât de grea va fi pentru el această mărturisire, se străduia să nu se gîndească la ea. Și de aceea, cînd exclamase ieșind de la Katerina Ivanovna : „Ei, să vedem, Sofia Semionovna, ce ai să zici acum !“ această sfidare o aruncase fiind încă probabil surexcitat de luptă și înfierbîntat de victoria asupra lui Lujin. Dar, lucru ciudat, cînd ajunse la locuința lui Kapernaumov, toată încrederea îi pieri deodată și i se făcu frică. Se opri nehotărît în fața ușii, întrebîndu-se : „Trebuie oare să-i spun cine a ucis-o pe Lizaveta ?“ Întrebarea era stranie, fiindcă simți, chiar în aceeași clipă, că nu numai că nu se putea să nu-i spună, dar nici măcar să mai întîrzie un singur minut. Nu știa încă de ce acest lucru era imposibil ; *presimțea* numai această imposibilitate și îl copleși senzația dureroasă a slăbiciunii lui față de această necesitate. Ca să nu se mai gîndească și să nu mai sufere, deschise iute ușa și, din prag, se uită la Sonia. Fata ședea cu coatele pe masă, cu fața ascunsă în palme, dar, zărindu-l, se sculă de îndată și porni în întîmpinarea lui, de parcă l-ar fi așteptat.

— Ce s-ar fi întîmplat cu mine dacă nu erai dumneata ! rosti ea în pripă, în timp ce el intra în odaie.

Se vedea bine că se gîndea numai la binele pe care i-l făcuse și era grăbită să-i mulțumească : pentru asta îl așteptase.

Raskolnikov se apropie de masă și se așează pe scaunul de pe care tocmai se sculase Sonia. Ea se opri la doi pași, exact așa cum făcuse cu o zi mai înainte.

— Ei, Sonia, zise el, și simți deodată că glasul îi tremură, ai văzut că toată povestea se întemeia pe „poziția dumitale socială și deprinderile care decurg din ea”? Ai înțeles adineauri acest lucru?

Pe chipul ei se oglindi suferința.

— Numai să nu-mi mai vorbești ca ieri! îl întrerupse ea. Te rog, nu reîncepe. Și așa sînt destul de chinuită... Și se grăbi să zîmbească, speriată că dojana ei ar putea să-l supere. Am făcut o prostie că am plecat. Ce-i pe acolo? Tocmai mă gîndeam să mă duc, dar am așteptat... să vii dumneata.

El îi povesti cum Amalia Ivanovna vrea să-i dea afară din casă și cum Katerina Ivanovna alergase nu știa unde „să caute dreptate”.

— Vai, Doamne! sări Sonia. Să mergem cît mai repede...

Și ea își apucă mîntăluța.

— Mereu același lucru! exclamă el iritat. Nu te gîndești decît la ei! Rămii nițel cu mine.

— Și... Katerina Ivanovna?

— Katerina Ivanovna, de vreme ce a fugit de acasă, are să vină fără îndoială la dumneata, urmă el bodogăniind. Dacă nu te găsește, tot dumneata ai să fii de vină...

Copleșită de o chinuitoare nedumerire, Sonia se așează pe scaun. Raskolnikov tăcea cu ochii în pămînt, preocupat de gîndurile lui.

— Să zicem că Lujin a vrut numai să-ți scoată numele că ești hoată, începu el fără să se uite la Sonia. Dar dacă i-ar fi convenit lui să te aresteze și nu ne-am fi nimerit, Lebeziatnikov și cu mine, acolo, te-ar fi băgat la închisoare. Nu-i așa?

— Da... răspunse ea cu glasul stins. Da ! repetă ea dis-
trată și neliniștită.

— Și doar se putea foarte bine să nu fi fost acolo !
Lebeziatnikov a venit și el numai din întâmplare. Sonia
tăcea. Dacă te băga la închisoare, ce s-ar fi întâmplat
atunci ? Ți amintești ce ți-am spus ieri ? Ea nu răspunse
nici de data asta. Raskolnikov așteptă. Credeam că iarăși
ai să strigi : „Nu mai vorbi despre asta, încetează !”
spuse el rîzînd cam forțat. Iarăși tăcere ? întrebă el peste
o clipă. Totuși, trebuie să vorbim despre ceva. Și pe mine
tocmai mă interesează cum ai rezolvat dumneata o anu-
mită „problemă”, cum spune Lebeziatnikov (părea că în-
cepe să se încurce). Nu, hai să vorbim serios. Închipuieș-
te-ți, Sonia, că ai fi cunoscut de mai înainte toate inten-
țiile lui Lujin, că ai fi știut (absolut sigur) că, datorită lui,
Katerina Ivanovna și copiii se vor prăpădi ; și dumneata
pe deasupra (fiindcă dumneata te socotești totdeauna ca
neavînd nici o importanță, de aceea am zis *pe deasupra*).
Cu Policika s-ar întîmpla întocmai ce s-a întîmplat cu
dumneata... fiindcă pentru ea nu există altă cale. Și așa,
dacă toate acestea ar fi fost lăsate la alegerea dumitale,
adică dumneata să hotărăști : să trăiască Lujin și să
comită tot felul de mirșăvii, iar Katerina Ivanovna să
moară, ori să moară Lujin și să scape Katerina Ivanovna
cu ai ei ? Ce ai fi hotărît ? Te întreb.

Sonia îl privi neliniștită ; ceva ciudat se desprindea
din cuvintele acestea șovăitoare, ocolite.

— Presimțeam că o să mă întrebi ceva de felul ăsta,
zise ea privindu-l cercetător.

— Se poate ; totuși, ce-ai fi hotărît ?

— De ce mă întrebi dumneata despre niște lucruri
care n-au cum să se întîmple ? răspunse în silă Sonia.

— Prin urmare este mai bine ca Lujin să trăiască și să
facă ticăloșii ! Nici atîta lucru n-ai îndrăznit să hotărăști ?

— Păi mie nu-mi este dat să cunosc voința Domnului...
Pentru ce mă întrebi ce aș face într-un caz care nu se

poate întâmpla ? La ce bun întrebările astea fără rost ? Cum s-ar putea face ca viața cuiva să atirne de hotărîrea mea ? Și cine m-a pus judecător peste viața și moartea oamenilor ?

— Firește, dacă este voința lui Dumnezeu la mijloc, n-ai ce-i face, ripostă el ursuz.

— Mai bine mi-ai spune dumneata deschis ce vrei să-mi spui ! strigă Sonia îndurerată. Iarăși aduci vorba despre ceva ce nu înțeleg... Sau ai venit numai ca să mă chinuiești ? !

Ea nu se mai putu stăpîni și izbucni într-un plîns amar. Raskolnikov o privea îndurerat, posomorît. Așa se scurseseră vreo cinci minute.

— Ai dreptate, Sonia, zise el domolit. Se schimbase deodată ; tonul lui prefăcut obraznic, sfidător, pierise. Glasul îi suna stins. Ți-am spus ieri că n-am să vin să cerșesc iertare, și totuși aproape cu asta am început... Am vorbit despre Lujin și despre Dumnezeu... ca să cer iertare, Sonia...

Voi să zîmbească, dar ceva neputincios și trist se oglindi în acest zîmbet palid. Își plecă fruntea și-și ascunse fața în palme.

Și deodată un sentiment ciudat, neașteptat, de ură față de Sonia, i se trezi în suflet. Speriat și mirat de acest lucru, el își ridică ochii și o privi adînc, dar înlîni privirea ei îngrijorată, plină de durere și de iubire, și ura lui pieri ca o nălucă. Era altceva, luase un sentiment drept altul. Asta însemna numai că sosise *clipa* grea.

Își ascunse din nou fața în palme și-și plecă capul. Păli deodată, se sculă, o privi pe Sonia și, fără să spună un cuvînt, se mută mașinal pe patul ei.

Raskolnikov avea exact aceeași impresie ca atunci cînd stătuse în spatele bătrînei, cu toporul scos din laț, dîndu-și seama că „nu mai era nici o clipă de pierdut“.

— Ce-i cu dumneata ? întrebă Sonia speriată.

Dar el nu putea să vorbească. Își închipuise cu totul, cu totul altfel felul în care îi va *mărturisi* tot, și nu pricepea ce se petrecea acum cu el. Ea se apropie încet, se așază alături, pe pat, și așteaptă fără să-și ia ochii de la el. Inima îi bătea când îngrozitor de tare, când se oprea de tot. Situația era de neîndurat : el își întoarse spre dînsa fața palidă ca de mort ; buzele i se strîmbau neputincioase în sforțarea lor de a rosti cuvîntul. Sonia fu cuprinsă de groază.

— Ce-i cu dumneata ? repeta ea, depărtîndu-se ușor.

— Nu-i nimic, Sonia. Nu te speria... Fleacuri ! Adevărat, dacă ar fi să judecăm — nu-s decît fleacuri, murmură el ca un om în delir, care nu-și dă seama ce spune. Pentru ce am venit să te chinuiesc ? adăugă el deodată, privind-o. Da, pentru ce ? Îmi pun neconținut această întrebare, Sonia...

Poate că își pusese această întrebare acum un sfert de oră, dar acum se simțea atît de slăbit, că abia mai știa ce spune și tremura într-una din tot trupul.

— Vai, cît suferi ! rosti ea privindu-l cu milă.

— Nu-i nimic ! Uite, ce este, Sonia (și un zîmbet palid și neputincios îi flutură cîteva clipe pe buze), îți amintești ce am vrut să-ți spun ieri ? Sonia aștepta neliniștită. Plecînd, ți-am spus că poate îmi iau rămas bun de la tine pentru totdeauna, dar că, dacă vin astăzi, am să-ți spun... cine a ucis-o pe Lizaveta. Ea începu deodată să tremure. Acum am venit să-ți spun...

— Așadar, ieri ai vorbit serios... șopti ea cu greu, dar se dezmetică numaidecît și întrebă : Dar de unde știi ? Respira greu. Obrazul ei se făcea tot mai palid.

— Știu.

Ea tăcu o clipă.

— L-au găsit ? întrebă ea sfioasă.

— Nu.

— Atunci cum poți ști *asta* ? întrebă ea cu glasul stins. după cîteva clipe de tăcere.

El se întoarse spre ea și o privi țință, cu o ciudată neclintire.

— Ghicește, rosti cu același zîmbet strîmb și nepu-tincios.

Ea tresări ca biciuită de un vînt rece.

— Dar de ce... de ce... mă... sperii... așa ? rosti, zîmbind ca un copil mic.

— Dacă știi... înseamnă că sînt bun prieten cu *el*, urmă Raskolnikov cu privirile pironite asupra ei, nemai-putînd să-și ia ochii de la ea, *el*... n-a vrut... s-o ucidă pe Lizaveta... a ucis-o... întîmplător... El voia s-o ucidă pe bătrîna... cînd era singură... și s-a dus la ea... Dar atunci a intrat Lizaveta... Și el era acolo... și... a ucis-o.

Se scurse încă un minut de groază. Amîndoi se priveau în ochi.

— Va să zică nu poți să ghicești ? întrebă el cu senzația cu care s-ar fi aruncat din turla bisericii.

— N-nu, șopti abia auzit Sonia.

— Caută bine.

Și de îndată ce rosti aceste cuvinte, o senzație pe care o mai cunoscuse o dată îi îngheță inima ; se uita la Sonia și-i păru deodată că vede pe fața ei expresia Lizavetei, cum i se întipărise în minte, în timp ce se apropia cu toporul, iar ea se dădea înapoi spre perete, cu o mîină întinsă înainte și o spaimă copilărească în obraz, întocmai cum fac copiii mici cînd încep să se sperie și, gata să plîngă, cu minulele întinse înainte, își ațintesc ochii speriați, neclintiți, asupra lucrului care-i îngrozește. Sonia de asemenea îl privi cîțva timp nepu-tincioasă, cu spaimă ; apoi ridică și ea mîna stîngă, propti ușor degetele în pieptul lui și se ridică încet din pat, depărtîndu-se tot mai mult, fără a înceta de a-l privi țință. Groaza ei trecu și în el ; aceeași spaimă i se zugrăvi pe față : se uita la ea cu aceeași privire și aproape cu același zîmbet *copilăresc*.

— Ai ghicit ? șopti el în sfîrșit.

— Doamne ! strigă Sonia, și se prăbuși fără putere pe pat cu fața în pernă.

Dar peste o clipă se ridică brusc, se apropie iute de el, îl apucă de miini și strângându-le tare, ca într-un clește, cu degetele ei subțiri, își pironi ochii într-ai lui într-o privire lungă. Căuta cu disperare să prindă măcar o umbră de speranță. Dar nu mai era nici una ; nu rămânea nici o îndoială ; era așa ! Mai târziu, când își amintea această clipă, i se părea ciudat și neverosimil : cum își dăduse seama așa *dintr-o dată* că nu există nici o îndoială ? Nu putea spune că presimțise ceva de felul acesta. Și cu toate acestea, de îndată ce el îi spusese, i se păru că într-adevăr ea presimțise de mult *asta*.

— Ajunge, Sonia ! Nu mă chinui ! se rugă el martirizat.

Nu *astfel* se gândise el că-i va destăinui fapta lui, ci cu totul altfel.

Ca în neștire, Sonia sări de pe pat și, frîngîndu-și mîinile, ajunse în mijlocul camerei, apoi se întoarse repede și se așază din nou lângă el, aproape atingîndu-l cu umărul. Peste o clipă se cutremură, scoase un țipăt și, fără să știe nici ea de ce, se aruncă în genunchi în fața lui.

— Ce ai făcut, ce ai făcut cu tine ! strigă disperată și, ridicîndu-se, se aruncă de gîtul lui și-l strînse tare în brațe.

Raskolnikov se trase deoparte și o privi cu un zîmbet trist.

— Ciudată ești tu, Sonia ; mă îmbrățișezi și mă săruți după ce ți-am spus *asta*. Tu nu-ți dai seama ce faci.

— Nu, acum nu este pe lume un om mai nefericit ca tine ! strigă ea cutremurată de milă, fără să-i audă observația, și izbucni într-un plîns nervos.

Un sentiment pe care nu-l mai cunoscuse de mult îi cuprinsese ca un val inima, muind-o. El nu se împotrivi :

două lacrimi i se iviră în ochi și rămaseră atîrnate de gene.

— Prin urmare, n-ai să mă părăsești, Sonia ? întrebă el, privind-o aproape cu nădejde.

— Nu, nu ; niciodată și nicăieri ! exclamă ea. Am să te urmez peste tot, pretutindeni ! O, Doamne !... Vai, nefericita de mine !... De ce, de ce nu te-am cunoscut mai devreme ? De ce n-ai venit mai înainte ? O, Doamne !

— Am venit acum.

— Acum ! O, ce-i de făcut acum ?... Împreună, împreună ! repeta ea în neștire, cuprinzîndu-l din nou în brațe. Am să te urmez la ocnă !

El se cutremură, un zîmbet amar și aproape trufaș îi răsări pe buze.

— Poate că eu n-am încă de gînd să mă duc la ocnă, Sonia, zise el.

Sonia își întoarse iute ochii spre el.

După primul cuvînt de milă pătimașă și chinuitoare, gîndul înfiorător al asasinatului o îngheță din nou. Tonul schimbat al glasului îi aminti că acest om era un ucigaș. Îl privea uimită. Nu știa încă nimic, nu știa nici pentru ce, nici cum, nici de ce o făcuse. Acum toate aceste întrebări răsăriră dintr-o dată în mintea ei. Și ea se îndoii din nou : „El — un ucigaș ! Oare este cu puțință una ca asta ?“

— Nu, nu-i adevărat ! Unde mă găsesc ? zise ea profund nedumerită, ca și cum n-ar fi fost trează de-a binelea. Cum ai putut dumneata, *așa cum ești...* cum te-ai putut hotărî la așa ceva ?... Și de ce ?

— Ca să jefuiesc. Încetează, Sonia ! răspunse el obosit și parcă înciudat.

Sonia rămase înmărmuită, dar deodată strigă :

— Erai flămînd ! Ai vrut... ca s-o ajuți pe mama ? Da ?

— Nu, Sonia, nu, șopti el, întorcîndu-se și lăsîndu-și capul în piept. N-am fost chiar atît de flămînd... am vrut

într-adevăr s-o ajut pe mama, dar... nici ăsta nu este tot adevărul... nu mă chinui, Sonia !

Fata își împreună brusc mâinile.

— Se poate, se poate să fie acest lucru adevărat ? Doamne, este cu puțință ? Cine ar putea să creadă ?... Cum, ai ucis ca să jefuiești, dumneata, care ți-ai dat ultimul ban pentru alții ? ! Vai !... strigă ea deodată. Banii, banii pe care i-ai dat Katerinei Ivanovna... banii aceia... Doamne, Dumnezeu, să fi fost și banii aceia...

— Nu, Sonia, o întrerupse el grăbit, n-au fost banii aceia, liniștește-te ! Erau banii pe care mi i-a trimis mama, printr-un negustor, i-am primit pe când eram bolnav și i-am dat în aceeași zi... Razumihin a văzut... chiar el i-a primit în locul meu... erau banii mei, ai mei personal, cu adevărat ai mei.

Sonia îl asculta nedumerită și se străduia să înțeleagă ceva.

— Iar banii *ceilalți*... de altminteri, nici nu știu măcar dacă erau bani, adăugă el încet, ca dus pe gânduri, i-am luat atunci de la gît o pungă de piele de antilopă... o pungă plină, doldora... dar nici nu m-am uitat ce era înăuntru ; poate n-am avut timp... Cît despre obiecte, niște butoni și lăntșoare — le-am ascuns toate împreună cu punga într-o curte străină, din prospektul V... sub o piatră, a doua zi dimineață... Și acum tot acolo zac...

Sonia îl asculta înfrigurată.

— Atunci de ce... spui dumneata că ai făcut-o ca să jefuiești și totuși n-ai luat nimic ? întrebă ea repede, agățîndu-se de un fir de pai.

— Nu știu... nu m-am hotărît încă dacă voi lua sau nu banii aceia, rosti el iarăși ca dus pe gânduri și deodată, dezmeticindu-se, zîmbi scurt. Ah, ce poveste stupidă ți-am spus, nu ?

Pe Sonia o fulgeră gîndul : „Nu cumva e nebun ?“ Dar îl respinse numaidecît ; nu, era altceva. Și ea nu pricepea, nu înțelegea nimic !

— Știi, Sonia, zise el cu un fel de însuflețire, știi ce am să-ți spun : dacă aș fi ucis numai din pricina foamei, urmă el apăsînd pe fiecare cuvînt, și privirea lui, deși sinceră, avea ceva enigmatic, aș fi fost... *fericit* acum ! Să știi ! Dar peste o clipă, strigă aproape cu deznădejde : Ce-ți pasă ție de ce ? Ce-ți pasă, de vreme ce, chiar adineauri, am recunoscut că am făcut rău ? Ce ți-ar aduce acest triumf prostesc asupra mea ? Ah, Sonia, pentru asta am venit eu la tine ?

Sonia vru să răspundă, dar tăcu.

— Tocmai de aceea te-am rugat ieri să pleci cu mine, fiindcă numai tu mi-ai rămas.

— De ce voiai să mă iei cu tine ? întrebă ea cu sfială.

— Nu te neliniști, nu te luam ca să furi și să ucizi, nu, nu pentru asta, rîse el sarcastic. Nu avem aceeași fire... Și știi, Sonia, abia acum, în clipa asta, am înțeles de ce te-am rugat ieri să pleci cu mine. Cînd ți-am făcut rugămintea asta nici eu nu știam către ce năzuiam. Acuma știu că am venit la tine cu o singură dorință : să nu mă părăsești ! N-ai să mă părăsești, Sonia ?

Ea îi strînse tare mîna.

— Pentru ce, pentru ce i-am spus, pentru ce i-am destăinuit asta ! strigă el peste o clipă, deznădăjduit, privind-o cu o durere nesfîrșită. Aștepti să-ți explic, Sonia, stai și aștepti, vād bine ; și ce-aș putea să-ți spun ? N-ai pricepe nimic și n-aș face decît să te chinuiască și mai mult ! Uite, plîngi și mă îmbrățișezi din nou, spune, pentru ce mă îmbrățișezi ? Fiindcă n-am avut bărbăția să îndur și am venit să-mi arunc povara pe umerii altuia : „Suferă și tu, ca să-mi fie mie mai ușor !“ Și poți tu iubi pe un asemenea ticălos ?

— Dar nu te chinuiești și tu ? strigă Sonia.

Și din nou același sentiment îi învăluia inima, mînd-o pentru o clipă.

— Sonia, sînt rău ; să ții seama de acest lucru : asta explică multe. Am venit fiindcă sînt rău. Există oameni

care n-ar fi făcut-o. Dar eu sînt laş şi... ticălos. Dar...
fie ! asta-i altceva... ar trebui să vorbesc şi nu ştiu cum
să încep... Se opri şi se gîndi. Ah, cît de deosebiţi sîntem ! exclamă el. Ce nepotrivîţi sîntem ! Pentru ce, pentru
ce am venit ? N-am să mi-o iert niciodată !

— Nu, nu, e bine, e bine că ai venit ! spuse repede
Sonia. E mai bine să ştiu tot ! Mult mai bine !

El o privi îndurerat.

— Uite, zise el, aşa a fost : am vrut să fiu un Napoleon
şi de aceea am ucis... Acum pricepi ?

— Nu, n-nu, şopti naiv şi sfios fata. Dar... vorbeşte,
vorbeşte ! Am să înţeleg, am să înţeleg cu sufletul ! se
ruga ea.

— Ai să înţelegi ? Bine, să vedem ! Tăcu, adunîndu-şi îndelung gîndurile. Uite despre ce este vorba : într-o zi mi-am pus întrebarea : ce s-ar fi întîmplat dacă în locul meu ar fi fost Napoleon şi, ca să-şi înceapă cariera, nu ar fi avut nici Toulon, nici Egipt, nici trecerea peste Mont-Blanc ci, în locul tuturor acestor fapte măreţe, ar fi fost pus în faţa înfăptuirii unui omor, să ucidă o oarecare caraghioasă de băbuţă, o cămătăreasă, căreia să-i fure banii din sipet, ca să-şi asigure cariera, pricepi ? Ei, s-ar fi hotărît el să facă acest lucru dacă ar fi văzut că nu este nici o altă ieşire ? Nu l-ar fi oprit gîndul că este o acţiune prea lipsită de măreţie şi... şi criminală ? Trebuie să-ţi spun că această „problemă“ m-a chinuit foarte mult timp, aşa că mi-a fost ruşine cînd, în sfîrşit (nu ştiu cum, dintr-o dată), mi-am dat seama că nu numai că n-ar fi şovăit, dar nici nu i-ar fi trecut prin minte că ar fi putut şovăi. Dacă nu ar fi avut altă cale, ar fi sugrumat-o fără nici un scrupul, fără să stea la gînduri !... Şi atunci... atunci n-am mai şovăit nici eu... şi am ucis-o... eram acoperit de autoritatea acestui om. Aşa a fost, da, da ! Îţi vine să rîzi ? Da, Sonia, şi ceea ce este şi mai ridicol este că poate tocmai aşa s-au petrecut lucrurile...

Sonia nici nu se gîndea să rîdă.

— Mai bine vorbește deschis... fără pilde, se rugă ea și mai sfioasă, abia auzit.

El se întoarce, o privi trist și o luă de mîini.

— Iar ai dreptate, Sonia. Toate acestea-s fleacuri, vorbe goale ! Tu știi că mama mea nu are mai nimic. Sora mea, din întîmplare, a primit o educație bună și este sortită să pribegească printre străini ca guvernantă. Toate speranțele și le-au pus în mine. Am intrat la universitate, dar n-am putut să mă întretin și m-am văzut silit să-mi întrerup studiile. Și chiar dacă le-aș fi urmat înainte, atunci peste vreo zece-doisprezece ani (dacă aș fi avut noroc) puteam să sper să ajung învățător sau funcționar cu o mie de ruble leafă pe an... (vorbea ca și cum ar fi spus o lecție învățată pe de rost). Pînă atunci, mama s-ar fi uscat de griji și nevoi și eu tot n-aș fi izbutit să-i alin bătrînețea, iar sora... sora mea putea s-o pătască și mai rău ! Și apoi, ce viață este asta, să treci pe lingă toate, să te lipsești de toate. s-o lași pe mama ta în nevoi, să rabzi resemnat, de pildă, jignirea ce i-a fost adusă sorei tale ? Și ca să ajungi la ce ? Ca, după ce i-ai înmormîntat pe ai tăi, să-ți iei alte griji — soție, copii și să-i lași pe ei după moartea ta fără un ban și fără o bucată de pîine ? Și... și atunci am hotărit să pun mîna pe banii bătrînei, să-i folosesc în primii ani, să mă întretin la universitate, fără să mai fiu o povară pentru mama, apoi să fac primii pași în viață, fără constrîngere, să-mi alcătuiesc o soartă nouă și să pornesc pe acest drum, să fiu independent... Da, și... și asta-i tot... Ei, pe bătrîna, firește, am făcut rău că am ucis-o și... destul !

Raskolnikov părea ajuns la capătul puterilor și-și lăsă capul în piept.

— Vai, nu-i asta, nu-i asta ! exclamă cu durere Sonia. Se poate oare să... nu, nu-i asta, nu a fost așa !

— Uite, și tu vezi că nu-i asta !... Și cu toate acestea am vorbit sincer, ți-am spus tot adevărul !

— Adevărul ! O, Doamne !

— La urma urmei, n-am ucis decît un păduche, Sonia, un păduche inutil, scîrbos, dăunător.

— Păduchele ăsta era o ființă omenească !

— Știu și eu că nu era un păduche, răspunse el privind-o ciudat. De altfel, ce ți-am spus n-ar nici o noimă, Sonia, adăugă el. E altceva ; ai dreptate. Au fost cu totul, cu totul alte cauze care m-au împins !... N-am vorbit de mult cu nimeni, Sonia... Și acum mă doare rău capul...

Ochii îi străluceau înfrigurați. Aproape delira, un zîmbet neliniștit îi rătăcea pe buze. Sub starea lui de surescitare străbătea o cumplită oboseală. Sonia își dădea seama cît suferă. Și ei i se învîrtea capul. Vorbea atît de ciudat ! Era de crezut așa ceva ?... „Cum se poate ! Cum se poate ! O, Doamne !“ Și ea-și frîngea disperată mîinile.

— Nu, Sonia, nu-i asta ! începu el deodată, ridicînd capul, stîrnit de o nouă și neașteptată întorsătură a gîndurilor, nu-i asta ! Presupune... mai bine (da ! e mai bine), presupune că sînt orgolios, pizmaș, rău, ticălos, că am o fire răzbunătoare și că, pe deasupra... ei, da, poate sînt predispus la nebunie. (Mai bine totul dintr-o dată ! Despre nebunie au vorbit ei acum în urmă, știu !) Ți-am spus adineauri că nu m-am putut întreține la facultate. Dar știi tu că poate, totuși, aș fi putut să mă întrețin ? Mama mi-ar fi trimis ca să achit taxele, iar pentru cizme, haine și piine mi-aș fi putut cîștiga singur, cred ! Aveam meditații plătite cu cîte cincizeci de copeici. Uită-te la Razumihîn, el muncește ! Dar eram înrăit și n-am vrut. Da, da, tocmai, eram înrăit. (Este o expresie bună !) Și m-am ascuns în colțul meu ca un păianjen. Tu ai fost în vizuina mea, ai văzut... Știi tu, Sonia, că tavanele joase și odăile strîmte innăbușesc mintea și inima ? O, cît de mult am urît vizuina aceea ! Și totuși nu voiam să ies

din ea. Nu voiam anume ! Nu ieşeam zile de-a rîndul, nu voiam să muncesc şi nici măcar să mîncînc, zăceam într-una. Dacă Nastasia îmi aducea ceva — mîncam, dacă nu-mi aducea — trecea ziua şi aşa ; eram prea înrăit ca să cer ceva. Noaptea nu aveam lumină, zăceam în întuneric ; ar fi trebuit să muncesc ca să-mi cîştig bani de luminări, şi eu nu voiam. Renunţasem să învăţ şi mi-am vîndut cărţile : pe masa mea, pe notiţe şi caiete şi acum e un strat de praf gros de un deget. Îmi plăcea mai bine să zac şi să mă gîndesc. Şi m-am tot gîndit... Şi am visat, am visat lucruri ciudate, fel de fel, dar ce să mai vorbim despre ele ! Apoi a început să mi se năzare că... Nu, n-a fost aşa ! Iarăşi nu povestesc aşa cum a fost ! Vezi tu, mă întrebam atunci : de ce sînt atît de prost, de ce, dacă ceilalţi sînt proşti şi eu ştiu sigur că sînt proşti, nu caut să fiu mai deştept decît ei ? Mai tîrziu, Sonia, am înţeles că, dacă aştepţi ca toată lumea să ajungă să fie deşteaptă ar trebui să aştepţi un timp nesfîrşit... Apoi, am mai înţeles că asta nu se va întîmpla niciodată, că oamenii nu se vor schimba, că nimeni nu va putea să-i transforme şi că degeaba ţi-ai pierde timpul, înocînd acest lucru ! Da, aşa este ! Asta este legea lor... Sonia ! Ştiam că acela care are putere, care are mintea şi sufletul tare, acela domneşte peste ceilalţi ! Cine cîntează mult, acela are dreptate în ochii lor. Cine îi înfruntă şi îi dispreţuieşte, acela ajunge la ei legiuitor, şi cu cît cîntează mai mult, cu atît e mai respectat. Aşa a fost totdeauna şi aşa va fi mereu ! Trebuie să fii orb ca să nu vezi asta !

Spunînd toate acestea, Raskolnikov, deşi se uita la Sonia, nu se mai îngrijea dacă ea înţelege sau nu. Febra îl stăpînea în întregime. Părea cuprins de o exaltare întunecată. (Într-adevăr, trecuse prea multă vreme de cînd nu mai vorbise cu nimeni.) Sonia înţelese că această filozofie lugubră ajunsese credinţa şi legea lui.

— Atunci, Sonia, am înţeles, urmă el exaltat, că puterea nu se dă decît aceluia care îndrăzneşte să se

aplece și s-o ridice. Asta este totul : e de ajuns să cutezi ! Mi-a venit atunci în minte o idee, pentru prima oară în viața mea, o idee pe care n-o mai întâlnisem niciodată la nimeni înainte ! La nimeni ! Din ziua cînd mi-am dat seama de acest adevăr, limpede ca lumina zilei, m-am mirat cum nu îndrăznesc oamenii să treacă peste unele piedici absurde, să le apuce pur și simplu de coadă și să le dea deoparte ! Și eu... eu am vrut să *cutez*, și am ucis... n-am vrut decît să *cutez*, Sonia, asta-i cauza !

— Taci, o, taci ! strigă Sonia dînd din mîini. Te-ai depărtat de Dumnezeu și Dumnezeu te-a lovit, te-a lăsat pe mîna diavolului !

— Ascultă, Sonia, cînd zăceam în întuneric și mi se năzăreau toate acestea, diavolul mă ispita ? Ce zici ?

— Taci ! Nu rîde, necredinciosule, nu înțelegi nimic, nimic ! O, Doamne ! Nu înțelege nimic, nimic !

— Taci, Sonia, eu nu rîd, știu că mă îndemna diavolul. Taci, taci, Sonia ! repetă el întunecat și stăruitor. Știu tot. M-am gîndit la toate acestea, mi le-am spus de o mie de ori pe cînd zăceam acolo, în întuneric... Toate acestea le-am dezbătut cu mine însumi, toate, pînă la cel mai mic amănunt, și știu tot, tot ! Ah ! dacă ai ști cît m-a plictisit sofisticăria asta ! Voiam să uit și să încep totul de la capăt, să încetez cu argumentările ! Ai putea tu să crezi că am pornit ca un zăpăcit, nebunește ? Am pornit după matură chibzuință și tocmai asta m-a nenorocit ! Crezi tu că nu mi-am dat seama ? Cînd îmi puneam întrebări, de pildă : dacă am dreptul la putere, știam perfect că nu am dreptul, prin simplul fapt că-mi puneam întrebarea, sau cînd mă întrebam dacă o făptură omenească este un păduche, știam bine că *pentru mine* nu este, ci este un păduche numai *pentru acela* căruia nici nu i-ar fi trecut prin minte să-și pună asemenea întrebări și care pornește de-a dreptul, fără să-și bată capul cu aceste lucruri... Numai faptul că m-am

canonit atîtea zile cu întrebarea : „S-ar fi hotărît Napoleon s-o ucidă sau nu ?” era de ajuns ca să-mi dovedească limpede că nu sînt Napoleon... Am trecut prin tot chinul sofisticării şi am vrut să scap de asta ; am vrut să ucid fără cazuistică, să ucid pentru mine, numai pentru mine ! N-am vrut să mă mint nici măcar în privinţa asta ! N-am ucis ca s-o ajut pe mama, astea-s vorbe ! N-am ucis ca, obţinînd mijloace şi putere, să ajung binefăcătorul omenirii. Nu pentru asta ! Am ucis şi atîta tot ; am ucis pentru mine şi, în clipa aceea, desigur, nu mă gîndeam de loc dacă am să ajung binefăcătorul omenirii sau am să fiu toată viaţa un parazit social !... N-a fost banul motivul principal cînd am ucis, Sonia, altceva m-a îndemnat... Acuma văd asta. Înţelege-mă : dacă ar fi să reîncep, poate n-aş mai face-o, dar atunci voiam să ştiu dacă sînt şi eu păduche ca ceilalţi sau sînt un om în toată puterea cuvîntului. Dacă voi putea să trec peste unele piedici ? Dacă voi cuteza să mă aplec şi să ridic de jos puterea ? Dacă sînt o făptură tremurătoare sau am *dreptul*...

— Să ucizi ? Dacă ai dreptul să ucizi ? strigă Sonia împreunîndu-şi palmele.

— E-eh, Sonia ! strigă el iritat ; vru să obiecteze ceva, dar se stăpîni, dispreţuitor. Nu mă întrerupe, Sonia ! N-am vrut decît să-ţi dovedesc un singur lucru : că diavolul m-a împîins atunci să mă duc acolo şi abia după aceea m-a făcut să înţeleg că n-am avut dreptul să fac acel lucru, fiindcă sînt un păduche ca toţi ceilalţi ! Şi-a bătut joc de mine şi de aceea am venit acum la tine ! Dacă n-aş fi fost un păduche, aş fi venit eu la tine ? Ascultă : cînd m-am dus atunci la bătrîna aceea, m-am dus numai *să încerc*... Să ştii asta !

— Şi ai ucis ! Ai ucis !

— Dar cum am ucis ? Aşa se ucide ? Aşa se duce cineva să ucidă, cum m-am dus eu atunci ? Am să-ţi spun odată şi odată cum a fost... Şi oare pe babă am ucis-o ? M-am ucis pe mine ! Acolo, pe loc, m-am ucis

pe mine, pe veci ! Iar pe baba aceea a ucis-o diavolul, nu eu... Ajunge, ajunge, Sonia, destul ! Lasă-mă ! strigă el cu un glas sfișietor. Lasă-mă !

Își sprijini coatele de genunchi și își strînse capul în palme, ca într-un clește.

— Ce suferință ! gemu Sonia.

— Acum, ce să fac, spune ? ! întrebă el deodată, ridicînd capul și privind-o, cu fața răvășită de disperare.

— Ce să faci ! strigă ea sărind deodată de la locul ei și ochii ei, pînă atunci plini de lacrimi, străluciră puternic. Scoală-te ! (Ea îl apucă de umăr ; el se ridică, privind-o aproape înmărmurit). Du-te acum, chiar în clipa asta, la o răscruce de drumuri, închină-te adînc, sărută mai întîi pămîntul pe care l-ai pîngărit, apoi închină-te în cele patru zări, în fața lumii întregi, și spune tare, să audă toți : „Eu am ucis ! Atunci Dumnezeu are să-ți redea viața. Ai să te duci ? Ai să te duci ? ” întrebă ea, tremurînd toată ca într-un acces, apucîndu-l de mîini, stringîndu-i-le tare în mîinile ei și învăluindu-l cu privirea ei de foc.

El se miră, păru uimit chiar de exaltarea ei neașteptată.

— Vrei să merg la ocnă, Sonia ? Să mă predau ? întrebă el posomorit.

— Primește suferința și ispășește-ți vina cu ajutorul ei, asta trebuie să faci.

— Nu, n-am să mă duc să mă predau, Sonia.

— Și de trăit ? Cum ai să trăiești ? Cum ai să trăiești ? exclamă ea. Oare poate cineva să trăiască astfel ? Cum ai să dai ochii cu mama ta ? (Vai, ce au să se facă, ce au să se facă ele acum ?) Dar ce tot îndrug ! Tu le-ai și părăsit, ai rupt legăturile cu ele ! O, Doamne ! strigă ea. Știe și el singur toate astea ! Cum, cum să trăiești cu inima pustie ? Ce are să se întîmple de acum înainte cu tine ?

— Ești un copil, Sonia ! rosti el încet. Cu ce m-am făcut vinovat în fața lor ? Pentru ce să mă duc să mă predau ? Ce să le spun acestor oameni ? Toate acestea nu-s decît un miraj... Ei extermină milioane de oameni și încă socotesc asta drept o virtute. Sînt niște escroci și niște ticăloși, Sonia !... N-am să mă duc la ei. Ce le-aș putea spune ? Că am ucis și n-am îndrăznit să iau banii, că i-am ascuns sub o piatră ? adăugă el zîbind sarcastic. Păi au să ridă de mine, au să zică că-s un prost că nu i-am luat. Laș și prost ! Ei n-au să înțeleagă nimic, nu sînt în stare să înțeleagă. Pentru ce să mă duc să mă predau ? Nu, n-am să mă duc. Ești un copil, Sonia...

— Ai să te chinuiești, ai să te chinuiești de moarte, repeta ea, întinzînd spre el brațele cu nespusă rugă.

— Se prea poate să mă fi *calomniat*, spuse el întu-necat, pradă gîndurilor, poate că mai sînt *încă* om și nu un păduche, și m-am grăbît să mă condamn singur... Am să lupt *încă*...

Își crispă buzele într-un zîmbet plin de îngîmfare.

— Să duci povara asta ! O viață întreagă, o viață întreagă !...

— Am să mă obișnuiesc... rosti el posomorit. Ascultă, urmă el peste o clipă, ajunge cu văicărelile, trebuie să vorbim serios : am venit să-ți spun că sînt căutat, că vor să mă prindă...

— Vai ! exclamă Sonia îngrozită.

— De ce strigi ? Vrei să mă duc la ocnă și te sperii ? Dar ascultă bine : n-am să mă dau bătut. Am să lupt și ei n-au să izbutească nimic. Nu au dovezi. Ieri am trecut printr-o mare primejdie și m-am crezut pierdut ; astăzi însă lucrurile s-au îndreptat. Toate probele pe care le au sînt cu două tășuri, adică le pot întoarce în folosul meu (pricepi ?), și am să le întorc ; fiindcă acum am învățat... Dar ei probabil au să mă bage totuși la închisoare. Să nu fi fost o anumită întîmplare, poate că m-ar fi băgat încă astăzi, e aproape sigur că m-ar fi

băgat ; se prea poate chiar ca *totuși* să mă aresteze astăzi... Dar asta nu înseamnă nimic, am să stau cît am să stau și au să-mi dea drumul... pentru că nu au nici o dovadă serioasă împotriva mea și nici n-au să aibă, ți-o jur. Iar ceea ce au, nu e de ajuns ca să poată condamna un om. Și acum, destul... Am vrut să știi... Cu sora și cu mama am să caut să fac în așa fel ca să le conving că n-a fost nimic, ca ele să nu se sperie... De altfel, mi se pare că sora mea este asigurată acum... prin urmare și mama... Asta-i tot. Dar să fii prudentă. Ai să vii la mine la închisoare cînd am să fiu acolo ?

— Am să vin ! Am să vin !

Sedeau amîndoi alături, triști, zdrobiți, ca doi oameni aruncați după furtună pe un țărm pustiu. El se uita la Sonia, își dădea seama cîtă dragoste revărsa ea asupra lui, și, ciudat : simți că-i vine greu, că este dureros să fii atît de iubit. Da, era o senzație ciudată și dureroasă ! Venise la Sonia, simțind că singura nădejde, singurul adăpost erau în ea ; nu-și mai putuse stăpîni nevoia de a-și deschide sufletul și acum, cînd toată inima ei se îndrepta spre el, își dădu seama că este mult mai nefericit ca înainte.

— Sonia, zise el, mai bine să nu vii la mine cînd am să stau în închisoare.

Sonia nu-i răspunse ; plîngea. Se scurseră cîteva clipe.

— Ai cruce ? întrebă ea pe neașteptate, ca și cum și-ar fi adus deodată aminte. La început el nu înțelese întrebarea. Nu ai, nu-i așa ? Ia, ia-o pe asta, de chiparos. Eu am alta, de aramă, de la Lizaveta. Noi am schimbat crucile cu Lizaveta, ea mi-a dat-o pe a ei, iar eu i-am dat iconita mea. Acum am s-o port pe a Lizavetei, iar asta ți-o dau ție. Ia-o... e a mea ! A mea ! îl rugă ea. O să mergem să ispășim împreună și împreună o să ducem crucea !...

— Dă-mi-o ! zise Raskolnikov. N-ar fi vrut s-o necăjească. Dar își retrase brusc mina pe care o întinsese să

ia cruciulița. Nu acum, Sonia. Mai bine mai târziu, adăugă el ca s-o liniștească.

— Da, da, mai bine, mai bine, răspunse ea cu căldură. Când ai să mergi să-ți ispășești pedeapsa, atunci ai s-o pui. Ai să vii la mine, am să ți-o atîrn de gît, o să ne rugăm împreună și o să mergem.

În clipa asta cineva bătu de trei ori în ușă.

— Sofia Semionovna, pot să intru ? se auzi o voce bine cunoscută și politicoasă.

Speriată, Sonia se repezi la ușă. Chipul bălan al domnului Lebeziatnikov se ivi în prag.

V

Părea foarte tulburat.

— Am venit la dumneata, Sofia Semionovna. Ierta-ți-mă... Eram sigur că am să vă găsesc aici... spuse el deodată lui Raskolnikov. Adică n-am crezut nimic... în acest gen, dar tocmai am crezut... Katerina Ivanovna a înnebunit, o scurtă el, întorcîndu-se spre Sonia și părăsindu-l pe Raskolnikov. Sonia scoase un țipăt. Adică cel puțin așa pare. De altfel... Nu știm ce să facem, asta este ! S-a înapoiat, cred că a fost alungată de nu știu unde, poate chiar bătută... cel puțin așa pare... A alergat la șeful lui Semion Zaharîci și nu l-a găsit acasă ; lua masa la alt general... Și, închipuiți-vă, a alergat acolo unde lua el masa... la acest al doilea general și, închipuiți-vă... a insistat atît pînă l-au chemat pe șeful lui Semion Zaharîci și încă mi se pare că l-a ridicat de la masă. Vă puteți închipui ce s-a petrecut acolo. A fost, firește, alungată ; iar ea povestește că l-a batjocorit și că i-a aruncat cu ceva în cap. E de necrezut... cum de n-au arestat-o — nu înțeleg ! Acum povestește toate acestea cui vrea s-o

asculte și Amaliei Ivanovna, dar e greu de înțeles ce spune, țipă, se dă cu capul de pereți... Ah, da : țipă că, deoarece toată lumea a părăsit-o, are să ia copiii și are să iasă în stradă, că ea are să ducă flașnetă, iar copiii au să joace și au să cînte, și că dînsa are să joace și are să strîngă bani, și are să se ducă în fiecare zi sub ferestrele aceluia general... „Să vadă, zice, cum umblă să cerșească în stradă copiii de familie bună ai unui tată funcționar !... Bate copiii, ei plîng. O învață pe Lenia să cînte *Cătunel*, pe băiețel să joace, pe Polina Mihailovna de asemenea, le ciopîrțește toate hainele ; le face niște pălărioare cum au actorii ambulanți ; vrea să ia ligheanul ca să bată în el, să țină loc de muzică... Nu ascultă de nimeni... Nu vă puteți închipui ce se petrece ! N-o putem lăsa așa !

Lebeziatnikov ar mai fi vorbit mult și bine, dar Sonia, care-l ascultase cu răsufierea tăiată, își apucă deodată mîntăluța, pălărioara și fugi afară din odaie, îmbrăcîndu-se din mers. Raskolnikov ieși după ea. Lebeziatnikov îl urmă.

— Nici vorbă că și-a pierdut mințile ! îi spuse mergînd împreună pe stradă, n-am vrut s-o sperii pe Sofia Semionovna și de aceea am spus „pare“, dar nu există nici o îndoială în această privință. Se zice că bolnavilor de oftică le apar tubercule pe creier ; păcat că nu cunosc medicina. Am încercat dealtfel s-o conving pe Katerina Ivanovna, dar nu vrea să asculte nimic.

— I-ai vorbit despre tubercule ?

— Adică nu le-am numit tocmai astfel. Și apoi, ea tot n-ar fi înțeles. Dar uite ce spun eu : dacă-l convingi logic pe un om că, de fapt, nu are motiv să plîngă, el încetează de a mai plînge. Asta-i clar. De ce ar mai plînge, spune și dumneata ?

— Dacă ar fi așa, prea ar fi ușoară viața, răspunse Raskolnikov.

— Dați-mi voie, dați-mi voie ! De bună seamă, pentru Katerina Ivanovna este destul de greu de înțeles ; dar știți dumneavoastră că la Paris au și avut loc experiențe serioase relativ la posibilitatea de a vindeca nebunii numai și numai prin argumentare logică ? Un profesor de acolo, care a murit de curînd, un om de știință foarte serios, și-a închipuit că asta ar fi o metodă de tratament. Ideea de bază este că, de fapt nebunii nu au o deficiență organică specială, ci că nebunia ar fi, cum s-ar zice, o greșeală logică, o greșeală de judecată, o părere greșită asupra lucrurilor. El l-a contrazis treptat pe bolnav și închipuiți-vă, se zice, că a avut rezultate bune ! Dar deoarece concomitent folosea și dușurile, rezultatele tratamentului sînt desigur oarecum îndoielnice... Cel puțin așa pare...

Raskolnikov nu-l mai asculta de mult. Ajuns în dreptul casei sale, îl salută numai din cap, și coti sub boltă. Lebeziatnikov se dezmetici și alergă mai departe.

Raskolnikov intră în odăița lui și se opri în mijlocul ei. „Pentru ce m-am întors aici ?” Privi tapetul acela gălbui, jerpelit, praful, divanul... Din curte se auzea un ciocănit neîncetat, răsunător ; părea că cineva bătea undeva ceva, poate un cui... Se apropie de fereastră, se ridică pe vîrfuri și cercetă multă vreme, cu o atenție extraordinară, curtea. Dar curtea era goală și cel care bătea nu se vedea. În stînga, în celălalt corp de casă, ici-colo se zăreau ferestre deschise ; pe pervazuri erau ghivece cu mușcate firave. Afară erau, întinse la uscat, rufe... Toate acestea le cunoștea pe de rost. Se întoarse și se așeză pe divan.

Niciodată, niciodată încă nu se simțise atît de îngrozitor de singur !

Da, simți din nou că poate, într-adevăr, va începe s-o urască pe Sonia și tocmai acum, după ce o făcuse și mai nenorocită. „Pentru ce m-am dus la ea ? Să-i cerșesc lacrimile ? Ce nevoie s-o fac să sufere și pe dînsa ? Ah, ce ticăloșie !”

— Am să rămîn singur ! rosti el deodată cu hotărîre, și ea n-are să vină să mă vadă la închisoare !

Peste cinci minute își ridică fruntea și zîmbi straniu. Un gînd ciudat îi trecu prin minte : „Poate este într-adevăr mai bine să mă duc la ocnă“, se gîndi el.

Nu ar fi putut spune cîtă vreme a stat în odaia lui, cu capul plin de un vîlmășag de gînduri nedeslușite. Deodată ușa se deschise și Avdotia Romanovna intră în odaie. Ea mai întîi se opri și-l privi din prag, așa cum se uitase el adineauri la Sonia, apoi intră și se așează în fața lui, pe scaun, pe locul unde șezuse și ieri. El o privea tăcut, fără gînduri.

— Nu te supăra, frate, am venit doar pentru o clipă, zise Dunia.

Fața îi era îngîndurată, dar nu aspră. Privirea senină, potolită. El vedea că venise la el cu dragoste.

— Frate, eu știu acum, tot, tot. Dmitri Prokofici mi-a explicat și mi-a pîvestit tot. Ești urmărit și chinuit din pricina unor bănuieli absurde și mîrșave... Dmitri Prokofici mi-a spus că nu există nici o primejdie și că tu degeaba îți faci atîta sînge rău. Eu cred însă altfel și *înțeleg pe deplin* indignarea ta, și chiar mă tem că acest lucru ar putea să lase urme pentru toată viața în sufletul tău. Iar că ne-ai părăsit, eu nu te judec, nu îndrăznesc să te judec, te rog chiar să mă ierți că te-am dojenit ieri. Îmi dau seama că, dacă aș fi în locul tău, cu o durere atît de cumplită în suflet, poate că m-aș depărta și eu de toată lumea. Mamei n-am să-i spun nimic *despre toate acestea*, dar am să-i vorbesc neconținut despre tine și am să-i spun din partea ta că ai să vii curînd. Nu te necăji pentru ea ; eu am s-o liniștesc ; dar caută și tu să n-o faci să sufere, vino din cînd în cînd ; gîndește-te că este mama ta ! Iar acum, eu am venit numai ca să-ți spun, încheie Dunia, sculîndu-se de pe scaun, că în cazul cînd ai avea nevoie de mine pentru orice lucru... eu sînt

gata să-mi dau și viața pentru tine... atunci cheamă-mă și am să vin. Rămii cu bine !

Fata se răsuci pe călcâie și se îndreptă spre ușă.

— Dunia ! o opri Raskolnikov (se sculă și se apropie de dînsa). Acest Razumihin, Dmitri Prokofici, este un om foarte bun.

Dunia roși ușor.

— Și ? întrebă ea peste o clipă.

— Este un om muncitor, priceput, cinstit, capabil de o dragoste mare... Rămii cu bine, Dunia.

Dunia se aprinse la față, apoi se neliniști.

— Dar oare ne despărțim pentru totdeauna, frate ? E ca un testament pe care mi-l lași !

— N-are a face... rămii cu bine.

El se întoarse și se apropie de fereastră. Ea rămase locului, îl privi cu neliniște și ieși foarte răscolită.

Nu, el n-o privise cu răceală. A fost o clipă (cea din urmă) cînd dorise nebunește s-o strîngă tare în brațe, *să-i spună adio și să-i spună tot*, dar nici mîna nu îndrăznise să i-o întindă.

„Mai tîrziu s-ar putea să se înfioare la gîndul că am îmbrățișat-o *acum* sau are să spună că i-am furat sărutul ! Dar ar putea ea să îndure o asemenea mărturisire ? adăugă el peste cîteva clipe în gîndul lui. Nu, n-ar putea să îndure ; *astfel* de femei nu pot îndura ! Femeile ca ea nu pot niciodată...”

Și se gîndi la Sonia.

O adiere răcoroasă veni pe fereastră. Afară lumina scădea. Își luă brusc șapca și ieși.

Firește, el n-avea cum și nici nu voia să-și vadă de sănătate. Dar spaimile acestea neîncetate, groaza aceasta lăuntrică nu puteau să nu lase urme. Și dacă nu zăcea încă în delir era poate datorită numai puterii nervoase pe care i-o dădea deocamdată această neconținută frămîntare lăuntrică.

Rătăci fără nici un scop. Soarele scăpătă spre asfințit. O tristețe nesfârșită, stranie, începuse să-și facă loc în ultimul timp în sufletul lui ; tristețea aceasta nu era ascuțită, nici arzătoare, dar avea în ea ceva statornic, ceva de veci, presimțirea unor ani lungi de durere cumplită, rece, morbidă, presimțirea veșniciei *pe un metru de spațiu*. În amurg, această senzație îl chinuia de obicei și mai mult.

„Încearcă să te stăpânești și să nu faci vreo prostie, în starea asta stupidă de slăbiciune pur fizică, care depinde de un asfințit de soare ! Ai să ajungi să te duci, nu numai la Sonia, dar chiar și la Dunia !” murmură el iritat.

Cineva îl strigă din spate. Se întoarse ; Lebeziatnikov alerga spre el.

— Închipuiește-ți că am fost la dumneata, te-am căutat peste tot. Închipuiește-ți că biata Katerina Ivanovna s-a ținut de cuvânt, și-a luat copiii și a plecat. Sofia Semionovna și cu mine cu greu am izbutit să-i găsim. Bate toba într-o tigaie și-i silește pe copii să joace. Copiii pling. Se opresc la răscruci, în fața dughenelor. Lumea, proastă, aleargă după ei. Veniți.

— Și Sonia ?... întrebă alarmat Raskolnikov, grăbind după Lebeziatnikov.

— Și-a pierdut mințile cu totul. Adică nu Sofia Semionovna, ci Katerina Ivanovna ; de altfel, și Sofia Semionovna. Dar Katerina Ivanovna e complet dementă. A' înnebunit de-a binelea, ți-o spun eu. Au să-i ia la poliție. Ți închipui ce efect are să aibă asupra ei... Acum sint pe canal, lângă podul N... aproape de locuința Sofiei Semionovna. Nu-i departe de aici.

Pe canal, nu departe de pod și numai la două case distanță de locuința Soniei, se înghesuia un grup de oameni, mai ales puștimea se aduna în goană de prin toate părțile. Glasul răgușit, spart, al Katerinei Ivanovna se auzea încă de pe pod. Și, într-adevăr, era un spectacol destul de ciudat ca să trezească interesul trecătorilor de

pe stradă. Katerina Ivanovna, în vechea ei rochie, peste care își pusese șalul ei verde, de lână franțuzească, și o pălărie de pai strîmbă, căzută pe o parte, părea într-o stare de încordare nervoasă ajunsă la paroxism. Era istovită și se sufoca. Fața ei suptă de ftizie părea și mai suferindă ca de obicei (în afară de asta, în stradă, în plin soare, ofticoșii par totdeauna mai bolnavi și arată mai rău decît în casă) ; dar starea de surescitare n-o părăsea, dimpotrivă, creștea cu fiecare clipă. Se repezea la copii, țipa la ei, îi îndemna, îi învăța de față cu lumea cum să joace și ce anume să cînte, încerca să le explice pentru ce trebuiau să facă toate acestea ; și fiindcă ei nu înțelegeau o apuca disperarea și îi bătea... Apoi, lăsînd totul baltă, se repezea la public ; dacă observa cîte un om mai bine îmbrăcat, care se oprise s-o privească, se grăbea să-i explice în ce grad de mizerie au ajuns copiii „dintr-o familie bună, s-ar putea spune aristocratică”. Dacă auzea vreun rîs în mulțime sau vreun cuvînt de ațîtare se năpustea asupra neobrăzatului și începea să-l batjocorească. Unii rideau într-adevăr, alții dădeau din cap ; în general, toată lumea era curioasă să vadă pe nebună cu copiii speriați. Tigaiia despre care pomenise Lebeziatnikov nu mai exista ; cel puțin Raskolnikov n-o văzu ; în schimb, Katerina Ivanovna bătea tactul cu palmele ei uscate, în timp ce o silea pe Policika să cînte, iar pe Lenia și pe Kolea să joace : uneori încerca și ea să țină isonul, dar de fiecare dată, la o doua notă o întrerupea o tuse chinuitoare, ceea ce din nou o făcea să disperseze, să-și blesteme tusea și chiar să plîngă. Dar ceea ce o scotea mai ales din fire erau plîsetele și teama copiilor. Încercase să-i costumeze cum sînt îmbrăcați cîntăreții și cîntărețele de stradă. Băiețelul purta un fel de turban roșu cu alb, el trebuind să reprezinte un turc. Pentru fetiță, nemaiavînd cu ce s-o costumeze, îi pusese numai pe cap o căciuliță împletită de lână roșie (sau mai bine zis o tichie) rămasă de la răposatul Semion

Zaharîci, iar în căciuliță îi înfipsese o pană albă de struț, care aparținuse odinioară bunicii Katerinei Ivanovna, și care fusese pînă atunci păstrată în ladă, ca un suvenir scump de familie. Policika era în rochița ei de toate zilele. Ea își privea mama cu sfială, pierdută, nu se dezlipea de ea, și căuta să-și ascundă lacrimile ; bănuia că e nebună și se uita neliniștită de jur împrejur. Strada și mulțimea o înspăimîntau grozav. Sonia o urma pas cu pas pe Katerina Ivanovna, implorînd-o într-una cu lacrimi să se înapoieze acasă. Dar Katerina Ivanovna rămînea neînduplecată.

— Încetează, încetează, Sonia ! striga ea grăbită, sufocîndu-se și tușind. Nu știi singură ce ceri, ești ca un copil ! Ți-am spus că n-am să mă întorc înapoi la bețivanca aceea de nemțoaică. Să vadă toată lumea, tot Petersburgul, cum cer de pomană copiii unui tată nobil, care o viață întreagă a muncit cîstit, cu credință, și care se poate spune că a murit la datorie. (Katerina Ivanovna avusese timpul să născocească această fantezie și să creadă în ea orbește). Să vadă acest general mizerabil cît de nenorociți sîntem ! Ce proastă ești Sonia ! Și ce o să mîncăm acum, spune ? Te-am chinuit destul, nu mai vreau ! Vai, Rodion Romanovici, dumneavoastră sînteți ! exclamă ea, zărindu-l pe Raskolnikov și repezîndu-se la el. Explicați-i vă rog acestei prostuțe că ceea ce fac e lucrul cel mai cuminte ! Flașnetarii primesc bani, iar pe noi toată lumea are să ne recunoască, are să-și dea seama că sîntem o familie nobilă, orfană, aruncată în mizerie, cît despre ticălosul acela de general are să-și piardă locul, o să vedeți ! O să ne ducem în fiecare zi sub ferestrele lui, iar atunci cînd are să treacă împăraturul, am să ingenuchez, am să-i împing înainte copiii și am să-i spun : „Apără-i, tătuță !“ Fiindcă el este tatăl tuturor orfanilor, el este milostiv, el are să ne apere, o să vedeți, iar pe generalul acela... Lenia ! *Tenez vous*

droite !¹ Tu, Kolea, ai să joci iarăși... îndată. De ce te smiorcăi ? Iar se smiorcăie ! De ce, de ce te temi, prostuțule ? Doamne ! Ce să mă fac cu ei, Rodion Romanici ? ! Dacă ați ști cât de nerozi sînt ! Ce pot să fac cu niște copii nerozi ca ai mei ? !...

Aproape plîngînd (ceea ce n-o împiedica să vorbească într-una foarte repede), îi arată copiii care se smiorcăiau. Raskolnikov încercă s-o convingă să se înapoieze acasă și-i spuse chiar, făcînd apel la mîndria ei, că nu se cuvenea să umble pe străzi ca flașnetarii, cînd ea avea de gînd să deschidă un pension aristocratic pentru domnișoare de familie bună.

— Pension, ha-ha-ha ! Îs acri strugurii ! strigă Kate-rina Ivanovna, sufocată de tuse după accesul ei de rîs. Nu, Rodion Romanici, s-a dus visul ! Ne-au părăsit toți !... Și generalul acela mizerabil... Știți, Rodion Romanici, i-am aruncat în cap o călimară, aceea care era acolo pe masă, alături de foaia pe care semnav toți ; am semnat și eu, și apoi i-am aruncat călimara în cap și am fugit. O, ce oameni ticăloși, ce ticăloșie ! Dar nu-mi pasă ; de acum înainte am să-i hrănesc singură, n-am să mă mai rog de nimeni ! Ajunge cât am chinuit-o ! (Și ea o arată pe Sonia.) Policika, arată-mi, cât am adunat ? Cum ? Numai două copeici ? O, cîrpănoșii ! Nu dau nimic, aleargă numai după noi cu limba scoasă ! Spuneți și dumneavoastră, de ce rîde neghiobul acela ? (Și ea arată un om din mulțime.) Și toate astea numai din pricina lui Kolea, fiindcă e un nepriceput și trebuie să-mi bat capul cu el ! Ce vrei, Policika ? Vorbește-mi franțuzește, *parlez moi français*. Te-am învățat doar, cunoști cîteva fraze !... Altfel cum vrei să se vadă că sîntem o familie nobilă, că sînteți niște copii bine crescuți, că nu semănăm cu ceilalți flașnetari ; doar noi nu reprezentăm pe străzi un „Vasilache“ oarecare, ci cîntăm romanțe nobile... Ah, da !

¹ Ține-te dreaptă ! (Fr.)

Ce să cîntăm ? Mă întrerupeți într-una și noi... vedeți, noi ne-am oprit aici, Rodion Romanîci, ca să alegem un cîntec, ceva ca să poată dansa Kolea... fiindcă, închipuiți-vă, nu ne-am pregătit de fel ; trebuie să ne înțelegem, să repetăm totul și apoi să mergem pe bulevardul Nevski, unde este mult mai multă lume din societatea înaltă, și vom fi imediat băgați în seamă. Lenia știe să cînte *Cătunel*... Dar tot *Cătunel* și iarăși *Cătunel*, toată lumea îl cîntă ! Noi trebuie să cîntăm ceva mult mai distinct... Ei, ce ai găsit Polia, barem tu dă-mi o mină de ajutor ! Doar nu putem cînta *Husare*, ce te sprijini în *sabia ta* ¹ ! Ah, să cîntăm franțuzește *Cinq sous* ! ² Doar v-am învățat, v-am învățat ! Și mai ales dacă o să cîntăm franțuzește, toată lumea are să vadă numaidecît că sînteți copii de nobil și asta are să fie mult mai înduioșător... Am putea să cîntăm *Malborough s'en va-t-en guerre* ! ³ fiindcă este un cîntecel de copii și se cîntă în toate casele bune, cînd se adorm copiii.

Malborough s'en va-t-en guerre.

Ne sait quand reviendra... ⁴

începu ea să cînte... Nu, tot mai bine să cîntăm *Cinq sous* ! Haide, Kolea, pune-ți mai iute mînuțele în șold, iar tu, Lenia, învîrtește-te în partea cealaltă. Eu și Polika o să cîntăm și o să batem din palme !

Cinq sous, cinq sous,

Pour monter notre ménage... ⁵

¹ Cîntec pe versuri de K. N. Batiuşkov, poezia *Despărțire*. Muzică, atribuită lui M. V. Vielgorski.

² Cinci parale ! (Fr.)

³ Malborough pleacă la război ! (Fr.)

⁴ Malborough pleacă la război. Nu se știe cînd se va întoarce... (fr.).

⁵ Cinci parale, cinci parale, ca să ne înjghebăm gospodăria... (fr.).

Chi-chi-chi ! (O sufoca tusea.) Îndreaptă-ți rochița, Policika, ți-au căzut bretelele, observă ea, răsuflînd greu printre accesele de tuse. Acum trebuie să fiți cît mai corecți și delicați, ca toată lumea să vadă că sînteți copii de casă bună. Am spus încă de pe atunci că corsajul trebuia croit mai lung, din două lungimi. Tu te-ai băgat atunci cu sfaturile tale, Sonia : „Mai scurt și mai scurt“ și poftim, am urîțit copilul și pace... Iar plîngeți cu toții ? Vai, cît de proști sînteți ! Hai, Kolea, începe, mai iute, mai iute, mai iute... of, ce copil nesuferit !...

Cinq sous, cinq sous...

Iar vine un soldat ! Ei, ce vrei, spune !

Într-adevăr, un sergent de stradă își făcu drum prin mulțime. Dar, în aceeași clipă, un domn cu uniformă și manta, un funcționar serios de vreo cincizeci de ani, cu o decorație la gît (acest lucru îi făcu mai ales mare plăcere Katerinei Ivanovna și-l impresionă pe sergent) se apropie și-i întinse în tăcere o hîrtie verde de trei ruble. Fața lui exprima o sinceră compasiune. Katerina Ivanovna primi banii și se înclină politicos, puțin afectat.

— Vă mulțumesc, stimate domn, începu ea de sus, cauzele care ne-au împins... Ia banii, Policika ! Vezi, mai există pe lume oameni nobili și mărinimoși, gata imediat să ajute o sărmană femeie de viță boierească, în nenorocire. Vedeți, stimate domn, sînt orfani de familie bună, s-ar putea spune cu cele mai aristocratice legături... Cît despre generalul acela mizerabil, ședea și mînca vinat... a bătut din picior fiindcă l-am deranjat... „Excelența voastră, i-am spus, apărați orfanii, fiindcă, i-am zis, l-ați cunoscut foarte bine pe răposatul Semion Zaharici și fiindcă fiica lui chiar în ziua morții sale a fost calomniată de cel mai mare ticălos dintre ticăloși...“ Iarăși soldatul acela ! Apărați-mă, strigă ea funcționarului. Ce se tot bagă peste mine ? Am fugit de unul din Meșceanskaia... ei, spune, neghiobule, ce treabă ai cu noi ? !

— E interzis pe stradă ! Vă rog să nu faceți scandal !

— Tu faci scandal ! E ca și cînd aș umbla cu flașnetă. Ce te privește ?

— Pentru flașnetă trebuie să aveți autorizație, iar dumneavoastră umblați așa și adunați lume. Unde aveți domiciliul ?

— Ce autorizație ? urlă Katerina Ivanovna. Am înmormîntat azi pe bărbatul meu, ce autorizație vrei ? !

— Doamnă, doamnă, linișteți-vă, începu funcționarul, să mergem, am să vă conduc acasă... Aici, în mulțime, nu este locul dumneavoastră... sînteți bolnavă.

— Domnule, dragă domnule, nu știți nimic ! strigă Katerina Ivanovna, trebuie să mergem pe Nevski. Sonia ! Sonia ! Unde ești ? Plînge ! Dar ce aveți cu toții... Kolea, Lenia, încotro ? strigă ea deodată, speriată. Vai ce copii proști ! Kolea, Lenia, unde fugiți ? !...

Iată ce se întîmplase : Kolea și Lenia, speriați de mulțimea care-i înconjura și de purtarea neobișnuită a mamei lor, văzînd că vine și sergentul care voia să-i ia și să-i ducă nu știu unde, fură cuprinși de o spaimă nebună, se apucară de mîini, de parcă s-ar fi înțeles de mai înainte, și o luară la goană. Biata Katerina Ivanovna se repezi țipînd și plîngînd pe urmele lor. Era groaznic și îi se rupea inima de milă s-o vezi alergînd, plîngînd, gîfîind. Sonia și Policika alergară după ea.

— Întoarce-i, întoarce-i, Sonia ! Vai, ce copii proști și nerecunoscători ! ...Polia, prinde-i... Numai pentru voi am...

Se poticni și căzu din plină fugă.

— S-a lovit ! E plină de sînge ! O, Doamne ! strigă Sonia, aplecîndu-se deasupra ei.

Toată lumea se apropie, alergînd, toată lumea se înghesui în jurul lor. Raskolnikov și Lebeziatnikov sosiră printre cei dinții ; funcționarul se grăbi să-i ajungă și el, apoi, bodogănind, sergentul de stradă. Dădea descărat din mîini, presimțind că va avea multă bătaie de cap.

— Împrăștiati-vă ! Împrăștiati-vă ! striga el, căutînd să îndepărteze lumea, care se înghesuia în jurul bolnavei.

— Își dă sufletul ! strigă cineva.

— A înnebunit ! rosti altul.

— Doamne-ndură-te de noi ! zise o femeie făcîndu-și cruce. Au prins pe fetiță și pe băiețel ? Ia te uită, îi aduce a mai măricică, i-a prins se vede... Auzi, zăpăciții de ei !

Dar cînd lumea se uită mai bine la Katerina Ivanovna, își dădu seama că ea nu se lovise de piatră, în cădere, după cum crezuse Sonia, și că sîngele care scâlda caldarîmul năvălise din piept pe gură.

— Cunosc asta, am mai văzut așa ceva, șopti funcționarul către Raskolnikov și Lebeziatnikov, asta-i oftică ; cînd sîngele pornește astfel, innăbușă bolnavul. Așa i s-a întîmplat unei rude de a mele, nu de mult, am fost martor, a pierdut un pahar și jumătate de sînge... așa dintr-o dată... Dar ce-i de făcut ? Moare...

— Duceți-o la mine ! se rugă Sonia, locuiesc aproape ! În casa aceea, a doua de aici... Duceți-o la mine, mai repede, mai repede !... se frămînta ea, alergînd de la unul la altul. Trimiteți după doctor... O, Doamne !

Prin străduințele funcționarului, lucrul se făcu ; pînă și sergentul ajută la transportarea Katerinei Ivanovna. Fu adusă în odăița Soniei, mai mult moartă decît vie, și culcată pe pat. Hemoptizia nu încetase, dar bolnava începuse să-și vină în fire. În odaie pătrunseră, în afară de Sonia, Raskolnikov și Lebeziatnikov, funcționarul și sergentul, care împrăstie mai întîi publicul ajuns pînă în ușă. Policika aduse, ținîndu-i de mină, pe Kolea și pe Lenia, care tremurau și plingeau. Se adunase aproape întreaga familie a croitorului Kapernaumov : el însuși, șchiop și chior, avînd o înfățișare stranie, cu părul și favoritele țepoase ; soția lui, care părea speriată o dată pentru totdeauna, și cîțiva copii cu fețele inlemnite într-o mirare nesfîrșită, cu gurile deschise. În mijlocul acestui public

răsări deodată Svidrigailov. Raskolnikov îl privi uimit, neînțelegînd de unde apăruse, fiindcă nu-și amintea să-l fi văzut în mulțimea de pe stradă.

Se vorbea despre doctor și despre preot. Funcționarul îi șopti lui Raskolnikov că, pe cît se vede, nu mai este nevoie de doctor, dar dădu dispoziție să fie chemat unul. Kapernaumov alergă să-l aducă pe medic.

Între timp, Katerina Ivanovna își recăpătă suflarea; hemoptizia se oprise deocamdată. Privirea ei îndurerată, dar atentă și pătrunzătoare, se opri asupra Soniei, care-i ștergea cu batista broboanele de sudoare de pe frunte; apoi ceru să fie ridicată mai sus. O așezară pe pat, sprijinind-o de o parte și cealaltă.

— Unde sînt copiii ? întrebă ea cu glasul slab. Tu i-ai adus, Polia ? O, prostuților !... De ce-ați fugit... Oh !

Sîngele îi mînjea încă buzele crăpate. Își roti privirile, cercetînd locul unde se afla.

— Va să zică așa locuiești tu, Sonia ! N-am fost nici odată la tine... și uite că totuși am ajuns... O privi cu durere. Te-am mîncat de vie, Sonia... Polia, Lenia, Kolea, apropiați-vă... Uite-i, Sonia, primește-i, îi trec în mîinile tale... mie îmi ajunge ! S-a sfîrșit mascarada !... Ha !... Culcați-mă, lăsați-mă măcar să mor liniștită... O culcară din nou pe pernă. Cum ? Preot ?... Nu-i nevoie... Ce, aveți o rublă de prisos ?... Eu nu am nici un păcat... Dumnezeu trebuie să mă ierte și așa... Știe el cît am suferit !... Și dacă nu mă iartă, atîta pagubă !

Delirul și agitația o cuprindeau din nou, din ce în ce mai tare. Uneori tresărea, își rotea privirile prin odaie, recunoștea pe toți pentru o clipă ; dar, imediat, mintea i se întuneca, cuprinsă iarăși de delir. Respira greu, hărțăind, ca și cum ar fi clocotit ceva în gîtlejul ei.

— I-am spus : „exelență !...” striga ea, trăgînd aerul în piept după fiecare cuvînt. Amalia Ludvigovna asta... vai, Lenia, Kolea ! Puneți mînuțele în șold, mai repede,

mai repede, *glissez-glissez, pas de basque*¹. Bate cu picio-
rușele... Trebuie să fii un copil grațios.

*Du hast Diamanten und Perlen...*²

Și mai departe ? Ce bine ar fi să cîntăm asta...

*Du hast die schönsten Augen,
Mädchen, was willst du mehr ?*³

Da, desigur, *was willst du mehr* — ce poate să dorească
mai mult, proasta ! ...Ah, da, și asta !

*Zăceam, la ceasu-amiezii, într-o vale*⁴...

Cît de mult îmi plăcea... Adoram romanța asta, Policika !...
știi... tatăl tău... o cînta pe vremea cînd era logodit cu
mine... Ce zile !... Ce bine ar fi s-o cîntăm și noi ! Dar cum,
cum vine... am uitat... aduceți-mi odată aminte, cum
vine ?...

Era grozav de agitată și se tot străduia să se ridice.
În cele din urmă, cu un glas înfiorător, răgușit și între-
rupt, sufocîndu-se la fiecare cuvînt, cu un aer din ce în
ce mai speriat, începu :

*Zăceam, la ceasu-amiezii, într-o vale
Din Daghestan, în piept cu-o rană grea.*

— Excelență ! răcni ea deodată sfîșietor, vîrsînd și-
roaie de lacrimi. Apărați orfanii ! În amintirea ospitali-
tății răposatului Semion Zaharici !... S-ar spune chiar
aristocratică !... Ha ! tresări, dezmeticindu-se deodată și
uitîndu-se cu un fel de groază la cei din jur, dar o re-
cunoscui imediat pe Sonia. Sonia ! Sonia ! rosti ea blînd,
cu duioșie, parcă mirată că o vede în fața ei. Sonia, draga

¹ Alunecați, alunecați în pas de basc (pas vioi de dans) (fr.)

² *Tu ai diamante și perle* — romanță populară germană, pe
versuri de Heine.

³ Tu ai cei mai frumoși ochi, Fetiță ce mai vrei ? (Germ.)

⁴ Din poezia *Un vis* de M. I. Lermontov.

mea, și tu ești aici ? O ridicară din nou. Ajunge !... A bătut ceasul !... Adio, nefericito !... M-au dat gata ! A crăpat gloaba !... strigă ea cu amară disperare, și capul i se prăbuși pe pernă.

Căzu din nou în leșin, dar nu pentru mult timp. Capul cu fața galbenă, palidă și uscată, se răsturnă pe spate, gura se căscă, picioarele se întinseră spasmodic. Răsufală adînc de două ori și muri.

Sonia se lăsă peste trupul neînsuflețit, îl cuprinse în brațe și încremeni cu capul pe pieptul uscat al răposatei. Policika se lipi de picioarele maică-si, sărutîndu-le și plîngînd cu hohote. Kolea și Lenia, încă neînțelegînd ce s-a petrecut, dar presimțind că s-a întîmplat ceva groaznic, își petrecură minutele unul în jurul gîtului celuilalt și, privindu-se țintă în ochi, începură să urle. Amîndoi erau costumați încă : el purta turbanul, ea — tichia cu pana de struț.

Cum se face că a ajuns deodată „diploma de merit“ pe pat, alături de Katerina Ivanovna ? Era acolo, pe pernă ; Raskolnikov a văzut-o.

Acesta se apropie de fereastră. Lebeziatnikov se repezi la el.

— A murit ! zise Andrei Semionîci.

— Rodion Romanovici, aș vrea să vă spun două vorbe, spuse Svidrigailov apropiindu-se de el.

Lebeziatnikov îi cedă locul imediat și se retrase discret. Svidrigailov îl duse pe Raskolnikov, foarte mirat, într-un colț mai îndepărtat.

— Toate aceste treburi, adică înmormîntarea și celelalte, le iau asupra mea. Știți, e nevoie de bani, și doar v-am spus că am bani de prisos. Pe copilașii aceștia doi, și pe Policika, am să-i dau într-un orfelinat mai bun și am să depun pe numele fiecăruia, pînă la majorat, o mie cinci sute de ruble, ca Sofia Semionovna să n-aibă grija lor. Și pe dînsa am s-o scot din mocirlă, fiindcă este o fată bună, nu-i așa ? Te rog deci pe dumneata să-i

comunica Avdotiei Romanovna cum am întrebuințat cele zece mii de ruble care îi erau destinate.

— Cu ce scop v-ați apucat de binefaceri ? întrebă Raskolnikov.

— Uf, ce om bănuitor ! răspunse rîzînd Svidrigailov. Doar ți-am spus că acești bani îmi sînt de prisos. Și s-o fi făcut pur și simplu din sentimente omenеști, nu admiți ? Doar ea n-a fost „un păduche“ (și el arată cu degetul colțul unde zăcea moarta) ca o oarecare babă cămătăreasă. Admiteți mai bine : „Lujin să trăiască și să comită tot felul de mîrșăvii, și Katerina Ivanovna să moară ?“ Și apoi, dacă nu le vin în ajutor și „cu Policika, se va întimpla același lucru, fiindcă pentru ea altă cale nu există“.

Spuse toate acestea cu un aer șmecher, parcă făcînd cu ochiul, fără să-și ia privirea de la Raskolnikov. Acesta păli și îngheță la auzul propriilor sale vorbe, pe care le spusese Soniei. Se dădu înapoi și se uită sălbatic la Svidrigailov.

— De... de unde... știi ? șopti el abia răsufîind.

— Păi eu locuiesc dincolo, după peretele acela, la madam Reslih. Aici șade Kapernaumov și dincolo madam Reslih, o veche și credincioasă prietenă. Sîntem vecini.

— Dumneata ?

— Eu ! urmă Svidrigailov, clătînîndu-se de rîs. Și te pot încredința pe cuvînt de onoare, dragul meu Rodion Romanovici, că ai trezit în mine un interes cum nu m-am așteptat. Ți-am spus doar că o să ne împrietenim, ți-am prezis acest lucru, și uite că așa și este. Și ai să vezi ce om de înțeles sînt. Ai să vezi că se poate trăi cu mine...

PARTEA A ȘASEA

I

Raskolnikov căzu într-o stare ciudată : parcă îl învăluia o ceață și-l despărțea de oameni, lăsându-l într-o singurătate apăsătoare, fără ieșire. Mult mai târziu, cînd își aducea aminte de această, perioadă își dădea seama că rațiunea i se întuneca uneori și că asta a ținut, cu scurte intervale de luciditate, pînă la catastrofa finală. Era absolut convins că greșise în multe privințe ; bunăoară, îi scăpase de multe ori șirul cronologic al evenimentelor. Cel puțin cînd se străduia mai târziu, să-și amintească și să-și lămurească cele petrecute, trebuia să recurgă la ajutorul celor din jurul lui și să judece ceea ce făcuse după informațiile culese de la alții. Încurca, de pildă, un fapt cu altul, sau credea că un lucru era urmarea unei înțîmplări care nu exista decît în închipuirea lui. Uneori se simțea năpădit de o neliniște chinuitoare, bolnăvicioasă, care ajungea, treptat, pînă la o groază cumplită. Dar își amintea că avusese și momente, ore, poate chiar zile cînd, dimpotrivă, cădea într-o apatie absolută, care nu se poate asemui decît cu indiferența totală ce cuprinde pe unii muribunzi. În general, însă, în aceste zile, el căuta să se ferească parcă de-a înțelege clar situația ; unele fapte îl apăsau însă deosebit de greu și cît n-ar fi dat el să se poată descătușa, să poată fugi de unele griji, a căror uitare amenința să-l ducă la pierzanie.

Mai ales îl neliniştea Svidrigailov : s-ar putea spune chiar că toate gândurile i se opriseră asupra acestuia. Din clipa cînd auzise cuvintele atît de primejdioase şi prea clar rostite de Svidrigailov în locuinţa Soniei, în ziua morţii Katerinei Ivanovna, cursul normal al gândurilor lui parcă se întrerupse. Dar cu toate că acest fapt nou îl neliniştea grozav, Raskolnikov nu se grăbea să-l lămurească. Uneori, după ce rătăcea în vreun cartier îndepărtat şi pustiu al oraşului, se trezea într-un tractir nenorocit, singur la masă, abia aducîndu-şi aminte cum a ajuns acolo, şi se gîdea deodată la Svidrigailov ; îşi dădea seama foarte limpede şi neliniştitor că ar trebui să aibă cît mai repede o explicaţie decisivă cu acest om şi să hotărască ce este de făcut. O dată, ajungînd dincolo de bariera oraşului, îşi închipui chiar că-l aştepta pe Svidrigailov, că-i dăduse o întîlnire acolo. Altă dată, se trezi în zori culcat pe pămînt, într-un tufiş, aproape fără să ştie cum a ajuns acolo. De altfel, în cele două-trei zile care au urmat după moartea Katerinei Ivanovna, el se întîlnise de două ori cu Svidrigailov acasă la Sonia unde, fără nici un scop, intra totdeauna pentru o clipă. Cu aceste prilejuri, schimbaseră cîteva vorbe în treacăt, dar niciodată nu atinseseră punctul principal, ca şi cum s-ar fi înţeles între ei că, deocamdată, trebuiau să tacă. Katerina Ivanovna zăcea încă în sicriu Svidrigailov se ocupa de înmormîntare şi avea multe alergături de făcut. Sonia era şi ea foarte ocupată. La ultima lui întîlnire cu Svidrigailov, acesta îi spuse că demersurile lui în privinţa copiilor Katerinei Ivanovna au fost încununate de succes ; că, datorită relaţiilor sale, obţinuse admiterea celor trei copii în nişte orfelinate foarte bune ; că banii depuşi pe numele lor ajutaseră mult la aceasta, fiindcă se primeau mai bucurosi copiii cu cîte un mic capital, decît orfanii săraci. A adăugat şi cîteva vorbe despre Sonia, i-a promis să treacă într-o zi pe la el şi a pomenit că „ar dori să stea de vorbă ; că trebuiau neapărat să discute împreună despre unele lucruri care...” Acest

schimb de cuvinte avusese loc pe palier. Svidrigailov îl privise țintă în ochi și deodată, după o scurtă tăcere, îi spusese domolind glasul :

— Ce-i cu dumneata, Rodion Romanici, parcă n-ai fi în apele dumitale ! Zău așa ! Te uiți și ascuți, și totuși parcă n-ai înțelege nimic. Vino-ți în fire ! Trebuie să stăm puțin de vorbă amândoi ; îmi pare rău că am atâtea de făcut și pentru mine și pentru alții... Eh, Rodion Romanici, adăugă el pe neașteptate. Toți oamenii au nevoie de aer, da, da, de aer... Și asta mai înainte de toate !

Se dădu la o parte, ca să facă loc preotului și diaconului care urcau scara. Veneau să facă slujba morților. Din ordinul lui Svidrigailov se slujea regulat de două ori pe zi. Svidrigailov își văzu de drum. Raskolnikov rămase locului, se gândi puțin, și intră după preot în odaia Soniei.

Se opri în prag. Slujba abia începuse, domoală, solemnă, tristă. Gîndul la moarte și senzația pe care ți-o dă prezența unui mort în casă aveau pentru el, de totdeauna, din copilărie, ceva apăsător, îi dădeau un fel de groază mistică ; de aceea, îndeobște, se ferea să asiste la prohodiri. Iar aceasta de acum era deosebit de sfișietoare și jalnică. Se uita la copii : erau îngenunchiați în jurul sicriului ; Policika plîngea. În spatele lor se ruga Sonia, plîngînd încet și sfios parcă. „În ultimele zile nu s-a uitat nici o singură dată la mine și nu mi-a spus o vorbă măcar“, se gîndi el. Soarele lumina puternic odaia ; fumul de tămîie se ridica dens spre tavan ; preotul citea „odihnește, Doamne, sufletul...“ Raskolnikov rămase pînă la sfîrșitul slujbei. Binecuvîntînd și luîndu-și rămas bun, preotul aruncă o privire mirată în jurul său. După slujbă, Raskolnikov se apropie de Sonia. Ea îl apucă deodată de mîină și-și lipi capul de umărul lui. Acest gest spontan îl uimi nespus : „Cum ? Nici pic de silă, de groază ? Mîna ei n-a tresărit cîtuși de puțin atingîndu-l !“ Era culmea lepădării de sine. Cel puțin, așa socotea el. Sonia n-a spus nici un cuvînt. Raskolnikov i-a strîns mîna și a ieșit. Își simțea

inima cumplit de grea. Dacă ar fi putut în clipa aceea să plece undeva, unde să fie singur de tot, chiar de ar fi trebuit să rămână așa o viață întreagă, s-ar fi socotit fericit. Dar în ultima vreme, deși era mai tot timpul singur, n-ar fi putut afirma că este. Se întâmpla să plece afară din oraș, să iasă la drumul mare ; într-o zi a ajuns chiar într-un crîng ; dar cu cît locul era mai pustiu, cu atît simțea mai tare lîngă el prezența nevăzută și neliniștitoare a cuiva, prezență care nu atît îl speria, cît îl irita ; și de aceea se grăbea să se întoarcă în oraș, să se piardă în mulțime, să intre în tractire, în berării ; se ducea la Tolkucii, în Sennaia, acolo îi era parcă mai ușor, și se simțea mai singur. Într-o circiumă, pe înserate, auzi niște cîntece ; șezu o oră întreagă să le asculte și mai tîrziu își aminti că-i făcuse mare plăcere. Dar spre sfîrșit îl apucă din nou neliniștea ; îl chinuia un gînd, ca o remușcare : „Stau aici și ascult cîntece, oare asta am eu de făcut ?“ își zise el. Dealtfel, își dădu numaidecît seama că nu-l neliniștea numai asta, că mai era ceva ce trebuia soluționat fără întîrziere, dar acest ceva, deși îl apăsa, el nu se putea hotărî să limpezească ce este. Toate gîndurile se încurcau, se făceau ghem. „Nu, decît așa, mai bine lupta ! mai bine Porfiri... sau Svidrigailov... De m-ar chema mai iute, sau m-ar ataca din nou... Da ! da !“ gîndea el. Ieși din circiumă și o luă aproape la goană. Gîndul la Dunia și la mama lui îl aduse deodată într-o stare de panică. În noaptea aceea, cu puțin înaintea zorilor, se trezi în niște tufișuri din Krestovski Ostrov ; tremurînd de frig, scuturat de friguri ; porni spre casă și ajunsese acolo dimineața, devreme. După cîteva ore de somn, frigurile îl lăsară, dar se sculă tîrziu ; erau ceasurile două după amiază.

Își aduse aminte că era ziua înmormîntării Katerinei Ivanovna, și se bucură că n-a asistat la ea. Nastasia îi aduse de mîncare ; mîncă și bău cu multă poftă, aproape cu lăcomie. Capul îi era mai limpede, și parcă se simțea

mai liniștit decît în ultimele trei zile. Se gîndi cu mirare la accesele lui de panică. Apoi ușa se deschise și intră Razumihin.

— A ! mănîncă, va să zică nu este bolnav ! zise el, luînd un scaun și așezîndu-se la masă în fața lui. Părea îngrijorat și nu căuta să ascundă acest lucru. Vorbea cu vădită ciudă, dar potolit și fără să ridice prea mult glasul. Părea să fi venit împins de un motiv foarte serios. Ascultă ! începu el dirz. Eu mă las păgubaș de voi, duceți-vă la naiba, la urma urmelor, fiindcă după cît văd, îmi dau perfect seama că nu vă pot înțelege ! Te rog să nu-ți inchipui că am venit să te iscodesc. Puțin îmi pasă ! Nu vreau să te descos. Dacă te-ai apuca acum să-mi dezvălui tot, toate secretele voastre, poate că nici n-aș sta să te ascult, aș scuipe și aș pleca. Am venit numai ca să-mi dau seama, o dată pentru totdeauna, dacă ești nebun sau nu ? Vezi tu, unii sînt convinși (indiferent cine și unde) că ești nebun sau pe punctul de a înnebuni. Îți mărturisesc că și eu eram foarte înclinat să împărtășesc această părere, în primul rînd, judecînd după faptele tale stupide și în parte ticăloase (absolut inexplicabile), în al doilea rînd, după atitudinea pe care ai luat-o de curînd față de mama și de sora ta. Numai un monstru și un ticălos, sau un nebun ar putea să se poarte cu ele așa cum ai făcut tu ; deci ești nebun...

— Nu le-ai văzut de mult ?

— Adineauri. Tu nu le-ai văzut de atunci ? Unde-mi umbli, spune te rog, am fost la tine de trei ori. De ieri, mama ta e grav bolnavă. S-a îmbrăcat să vină la tine ; Avdotia Romanovna a încercat s-o rețină, dar n-a vrut s-o asculte. „Dacă e bolnav, zice, dacă-și pierde mințile, cine să-l îngrijească dacă nu mama lui ?“ Am venit aici toți trei, fiindcă nu puteam s-o lăsăm singură. Pînă la ușă am tot implorat-o să se liniștească. Am intrat — și tu nu erai acasă ; a stat aici, uite pe locul ăsta. A stat zece minute, și noi în fața ei, în tăcere. Apoi s-a sculat și a

zis : „Dacă iese din casă, înseamnă că e sănătos și că și-a uitat mama ; și atunci nu se cuvine să-i calc pragul, ca să-i cerșesc o mângâiere“. S-a întors acasă și a căzut la pat ; acum are febră. „Văd, zice, că pentru *drăguța lui* are timp“. Crede că *drăguța* ta este Sofia Semionovna, logodnică sau iubită, nu știu. M-am dus imediat la Sofia Semionovna, fiindcă, frățioare, voiam să aflu tot adevărul ; am intrat și am dat peste un sicriu și peste niște copii care plîngeau. Sofia Semionovna le încerca rochițele de doliu. Tu — nicăieri. M-am uitat, mi-am cerut scuze și am plecat, i-am raportat toate acestea Avdotiei Romanovna. Prin urmare, presupunerea a fost falsă, n-ai nici un fel de *drăguță*, și rămîne mai probabilă impoteza nebuniei. Dar tu șezi și înghiți friptură de vacă, de parcă n-ai fi mîncat de trei zile. Ce-i drept, și nebunii mănîncă, dar, cu toate că nu mi-ai spus nici un cuvînt, tu... nu ești nebun ! Îmi pun capul la tăiat ! Sînt sigur că nu ești nebun. Așadar, lua-v-ar dracu pe toți, fiindcă la mijloc este o taină, un secret ; iar eu n-am de gînd să-mi sparg capul cu secretele voastre. Am venit numai ca să te înjur, încheie el sculîndu-se, să mă ușurez, încolo știu eu ce am de făcut.

— Și ce vrei să faci ?

— Ce-ți pasă, ce vreau eu să fac ?

— Bagă de seamă, ai să începi să bei !

— De unde... de unde știi ?

— Ei, asta-i bună !

Razumihin tăcu o clipă.

— Tu ai fost totdeauna un om cu judecată și nicio-odată, nicioodată, n-ai fost nebun, rosti el deodată cu înflăcărare. Ai dreptate, am să încep să beau ! Rămîi cu bine !

Și dădu să plece.

— Acum trei zile, mi se pare, am vorbit despre tine cu sora mea.

— Despre mine ! Dar... unde ai putut s-o vezi acum trei zile ? se opri Razumihin pălind puțin ; se vedea ușor că inima lui încordată bătea prea tare.

— A venit singură, a stat aici și a vorbit cu mine..

— Dînsa ? !

— Da.

— Și ce i-ai spus... adică, vreau să zic, despre mine ?

— I-am spus că ești un om foarte bun, cinstit și muncitor. Că o iubești nu i-am spus, fiindcă asta o știe și singură.

— Știe ?

— Asta-i bună ! Oriunde aş pleca, orice mi s-ar întîmpla, tu să rămîi pentru ele un fel de providență. Cum s-ar zice, eu ți le încredințez ție, Razumihin. Ți-o spun, fiindcă știu foarte bine cît de mult o iubești și știu că ți-e inima curată. Știu, de asemenea, că și ea poate să te iubească și că poate chiar te iubește. Acum hotărăște singur, tu știi mai bine, dacă trebuie sau dacă nu trebuie să începi să bei...

— Rodka... Vezi tu... Ei... Drace ! Dar tu unde vrei să pleci ? Vezi tu, dacă și asta e un secret, fie ! Dar eu... eu am să aflu acest secret... Și sînt sigur că nu este nimic grav, trebuie să fie niște fleacuri, din care închipuirea ta a scos cine știe ce parascovenii ! De altminteri, ești un om tare de treabă ! Tare de treabă !...

— Tocmai am vrut să-ți spun, dar tu m-ai întrerupt : ai judecat foarte bine adineauri, cînd ai spus că ai renunțat să cauți să afli toate aceste mistere și secrete. Lasă-le deoparte, nu te îngriji de asta. Lucrurile se vor descoperi la vremea lor, și vei afla totul cînd va veni timpul. Ieri, cineva mi-a spus că omul are nevoie de aer, de aer ! Vreau să mă duc la el și să-l întreb ce a vrut să spună cu asta.

Razumihin, foarte tulburat, chibzuia ceva.

„Este un conspirator politic ! Indiscutabil ! Și se află în ajunul unui pas decisiv — asta-i sigur ! Altfel nu poate fi și... și Dunia știe...” se gândi el deodată.

— Va să zică la tine vine Avdotia Romanovna ! rosti el scandind cuvintele. Iar tu vrei să te vezi cu omul care zice că este nevoie de mai mult aer și... prin urmare și scrisoarea aceea... e tot ceva de felul ăsta, încheie el, vorbind mai mult pentru el însuși, parcă.

— Care scrisoare ?

— Avdotia Romanovna a primit astăzi o scrisoare care a neliniștit-o. A neliniștit-o grozav. Asta, e sigur. Am început să-i vorbesc despre tine — și m-a rugat să încetez. Apoi... apoi a spus că poate o să ne despărțim în curînd, foarte curînd, pe urmă a început să-mi mulțumească cu multă căldură, nu știu pentru ce ; după care s-a dus în odaia ei și s-a încuiat.

— A primit o scrisoare ? întrebă din nou Raskolnikov, îngîndurat.

— Da ; tu nu știai nimic ? Hm !

Amîndoi tăcură.

— Rămii cu bine, Rodion. Eu, frățioare... a fost o vreme... dar nu, rămii cu bine, vezi tu, a fost o vreme... Hai, rămii cu bine ! Trebuie să plec. Și n-am să beau. Dă-o dracului de băutură... degeaba...

Ieși grăbit din odaie, dar abia închisese ușa după el că o deschise din nou și zise, privind într-o parte :

— Apropo ! Îți amintești de asasinatul acela, ei, cu Porfiri, cu bătrîna ? Să știi că ucigașul a fost descoperit, a mărturisit singur și a dat toate probele. Închipuiește-ți, este unul din cei doi zugravi ; îți aduci aminte, cel pe care l-am apărât aici ? Toată scena aceea cu bătaia și risetele pe scară cu tovarășul lui, în timp ce portarul și cei doi martori urcau sus, o înscenase anume de ochii lumii. Cîtă viclenie, cîtă prezență de spirit la unul ca el ! Nici nu-ți vine să crezi ; dar el singur a explicat tot și a mărturisit tot. Ce zici de mine cum m-am lăsat prins !

După părerea mea, este un geniu al prefăcătoriei și ingeniozității ; și-a creat cu genialitate alibiurile și, prin urmare, nu mai trebuie să ne mirăm de nimic ! Oare nu pot exista genii și de acest fel ? Iar faptul că n-a putut să-și joace rolul pînă la capăt și a mărturisit mă face să-l cred și mai mult. E mai verosimil... Dar cum m-am lăsat dus de nas ! Îmi ieșisem din fire pentru el !

— Spune-mi, te rog, de unde ai aflat toate acestea și de ce te interesează atît de mult ? întrebă Raskolnikov vădit tulburat.

— Ei, asta e ! De ce mă interesează ! Ce întrebare !... Am aflat printre alții și de la Porfiri. Adică mai mult de la el am aflat.

— De la Porfiri Petrovici ?

— Da.

— Și ce... ce spune el ? întrebă Raskolnikov speriat.

— Mi-a explicat foarte frumos. Mi-a explicat psihologic, în felul lui.

— A explicat ? El însuși ți-a explicat ?

— El, chiar el ; rămii cu bine ! Am să-ți mai spun unele lucruri altă dată, acum am treabă. A fost... da, a fost un moment cînd am crezut că... Dar să lăsăm asta ; altă dată !... Ce rost ar avea acum să încep să beau ? Vorbele tale m-au îmbătat și fără vin. Sînt beat, Rodka ! Sînt beat fără să fi băut, hai, rămii cu bine, am să vin curînd.

Și Razumihin ieși.

„Este un conspirator politic, asta-i indiscutabil, indiscutabil ! hotări în gîndul lui, coborînd încet scara. Și a atras-o și pe soră-sa în afacerea asta. E foarte, foarte potrivit cu firea Avdotiei Romanovna. Se întîlnesc... Și chiar mi-a dat a înțelege, judecînd după unele lucruri pe care mi le-a spus ea... după unele vorbe mărunte... și aluzii, numai asta poate fi ! Altfel cum s-ar putea explica toată încurcătura asta ? Hm ! Și eu am crezut că... O, Doamne, ce mi-a trecut prin cap ! Da, mi s-a întunecat

mintea și sînt vinovat în fața lui ! Atunci în coridor, lângă lampă, Rodea mi-a întunecat mințile ! Ptiu ! Ce gînd urît, grobian, ticălos, din partea mea ! Bravo, Mikolka, bine ai făcut că ai mărturisit... De altfel, cît de bine se explică acum tot ce a fost ! Boala lui de atunci, atitudinea lui atît de ciudată, chiar și mai înainte de boală, mult mai înainte, la universitate ; cît de închis, cît de posomorit era întotdeauna... Dar ce înseamnă atunci scrisoarea aceea ? Și aici poate că se ascunde ceva. De la cine o fi ? Bănuiesc... Hm. Nu, am să aflu tot“.

Își aminti ceea ce îi spusese Raskolnikov despre Dunicika, și înțeluse în sfîrșit tot ; inima îi zvîcni cu putere în piept și el o rupse la fugă.

Îndată după plecarea lui Razumihin, Raskolnikov se sculă, se întoarse spre fereastră, dădu într-un colț, apoi într-altul, de parcă ar fi uitat cît de strîmtă îi este odaia și... se așeză din nou pe divan. Părea alt om ; iarăși luptă — prin urmare exista o ieșire !

„Da, prin urmare exista o ieșire ! Că prea s-au închis și zăvorît toate, prea dureros îl încătușau, strîngîndu-i mintea ca-ntr-un clește.“ De la scena cu Mikolka, în cabinetul lui Porfiri, începuse să se innăbușe fiindcă nu mai găsea ieșire din strîmtoare. După Mikolka, în aceeași zi, urmasse scena cu Sonia ; lucrul se petrecuse și se încheiase altfel, cu totul altfel decît și-ar fi putut închipui vreodată... prin urmare, se arătase slab, așa, într-o clipă, pe de-a-ntregul slab ! A recunoscut atunci, de acord cu Sonia, și a recunoscut sincer, că nu mai poate duce singur o asemenea povară ! Dar Svidrigailov ? Svidrigailov era o enigmă... care îl neliniștea, ce-i drept, dar parcă nu în aceeași măsură. Și cu Svidrigailov va avea poate de luptat, dar cu el se putea găsi o porțiță de scăpare, pe cînd cu Porfiri... cu Porfiri era altceva.

Așadar Porfiri însuși i-a explicat totul lui Razumihin, i-a explicat *psihologic* ! Iarăși a început cu blestemata lui psihologie ! Porfiri ? Dar cum putea Porfiri să creadă

măcar o singură clipă că Mikolka este vinovat, după scena între patru ochi care se petrecuse între ei, înainte de venirea lui Mikolka, și care nu îngăduia decât o *singură* explicație ? (În cursul acestor zile își amintise în treacăt și fragmentar scena cu Porfiri Petrovici ; în întregime nu ar fi putut să îndure amintirea ei.) În timpul acelei scene, felul vorbelor rostite, al gesturilor, al privirilor, unele lucruri spuse cu un anumit ton, în sfârșit, limitele la care ajunseseră ei doi făceau de necrezut ca așa-zisa mărturisire a lui Mikolka — pe care Porfiri l-a pătruns de la primul cuvînt — să fi putut zdruncina din temelii o convingere atît de puternică.

Dar ce situație ! Pînă și Razumihin a început să-l bănuiască ! Scena de lîngă lampa din coridor l-a pus pe gînduri. Și el s-a repezit la Porfiri... „Dar ce i-a venit, acestuia să-l ducă astfel de nas ? Cu ce scop a abătut atenția lui Razumihin asupra lui Mikolka ? Este vădit că pregătește ceva ; are un gînd ascuns, dar care anume ? La drept vorbind, a trecut o bucată bună de vreme din dimineața aceea și nimic nu se aude, nici se arată, dinspre partea lui Porfiri Petrovici. Ei, ăsta poate fi un semn rău...

Raskolnikov își luă șapca și, după ce se gîndi bine, hotărî să iasă. Era prima zi, în tot acest răstimp, cînd se simțea pe deplin conștient. „Trebuie să isprăvesc cu Svidrigailov, se gîndi el, trebuie să isprăvesc cu orice preț, cît mai repede ; pare-mi-se că și acesta așteaptă să vin singur la el.“ În clipa aceea, atîta ură îi umplu deodată inima obosită, că să fi putut să ucidă pe unul din ei, pe Porfiri sau pe Svidrigailov, n-ar fi stat la cumpănă s-o facă. „Vom vedea, vom vedea“, repeta el în gînd.

Dar în momentul cînd deschise ușa spre palier se ciocni nas în nas cu Porfiri Petrovici în persoană. Acesta se pregătea să intre. O clipă, Raskolnikov rămase stană de piatră. Ciudat : nu se miră prea mult văzîndu-l, și aproape nu se sperie. Tresări numai, dar se stăpîni în aceeași clipă. „Poate că acesta-i deznodămîntul ! Dar de ce s-a

apropiat așa tiptil, ca o pisică, și eu n-am auzit nimic ? Să fi tras cu urechea ?“

— Nu te așteptai la musafiri, Rodion Romanici ! exclamă rîzînd Porfiri Petrovici. De mult am vrut să vin la dumneata ; acum, trecînd prin fața casei dumitale, m-am gîndit : de ce n-aș intra pentru cinci minute să-l văd ce face ? Aveai de gînd să pleci ? N-am să te rețin. Doar să fumez o țigară, dacă-mi dai voie...

— Ia loc, Porfiri Petrovici, ia loc, își pofți Raskolnikov musafirul, cu un aer atît de mulțumit și primitor că, desigur, s-ar fi minunat singur dacă ar fi putut să se vadă.

Cheltuia ultimele rămășițe de putere ce-i mai rămăsese în suflet. Astfel, uneori, un om prins de tilhari trece cîte o jumătate de ceas printr-o groază de moarte, iar cînd simte că i se pune cuțitul la gît, îi piere pe loc orice spaimă. Se așeză în fața lui Porfiri și-l privi țintă, fără să clipească. Porfiri închise un ochi și începu să-și aprindă țigara.

„Haide, vorbește odată, vorbește, îi spunea în gînd Raskolnikov, cu inima gata să-i sară din piept. De ce, de ce nu vorbești ?“

II

— Rele-s țigările astea ! începu în sfîrșit Porfiri Petrovici, isprăvind de aprins țigara și scoțînd fumul din piept. Cit rău îmi fac, și totuși nu pot să mă las ! Tușesc, mă rîciie în gît, mă sufoc. Știi, sînt cam fricos, și m-am dus zilele trecute la B. Așa, pe fiecare bolnav îl consultă minimum o jumătate de ceas ; l-a pufnit rîsul cînd s-a uitat la mine ; m-a ciocănit, m-a ascultat. „Dumitale, zice, nu-ți priește tutunul ; ți s-au dilatat plămîinii.“ Dar

cum să mă las de tutun ? Cu ce să-l înlocuiesc ? Nu beau, asta-i toată nenorocirea, he-he-he ! Ce nenorocire că nu beau ! Toate-s relative în lumea asta, Rodion Romanici, toate-s relative !

„Ce-i asta, iar începe cu şiretlicurile meseriei lui“, se gândi dezgustat Raskolnikov. Îşi aminti deodată, în întregime, scena petrecută nu demult, la ultima lor întâlnire, şi acelaşi sentiment de ură îi năpădi ca un val sufletul.

— Am mai fost la dumneata acum două zile, seara, n-ai ştiut ? urmă Porfiri Petrovici, uitându-se prin odaie. Am intrat în camera asta. Treceam, ca şi azi, prin faţa casei şi m-am gândit : hai să-i întorc vizita. Am venit şi am găsit camera deschisă ; m-am uitat, am aşteptat şi, fără s-o anunţ pe servitoarea dumitale, am plecat. Dumneata nu încui niciodată uşa ?

Obrazul lui Raskolnikov se întuneca tot mai mult. Porfiri părea că-i ghiceşte gândurile.

— Am venit pentru o explicaţie, dragul meu Rodion Romanici, da, pentru o explicaţie ! Îşi datorez o explicaţie, urmă el, zîmbind şi chiar lovindu-l uşor cu palma peste genunchi, dar aproape imediat faţa lui luă o înfăţişare serioasă, îngrijorată şi chiar tristă, spre mirarea lui Raskolnikov, care nu-l văzuse niciodată astfel şi nici nu bănuise măcar că ar putea avea o asemenea expresie. Ciudată scenă a avut loc ultima dată între noi, Rodion Romanici. Ce-i drept, şi prima noastră întâlnire a fost poate cam ciudată ; însă atunci... Ei, dar acum e totuna ! Uite ce este, poate că am greşit faţă de dumneata — simt acest lucru. Adu-ţi aminte cum ne-am despărţit : eram amîndoi cu nervii încordaţi la maximum. N-am jucat cinstit, nu ne-am purtat cum se cuvine. Şi doar sîntem gentlemeni ; orice s-ar întîmpla, să nu uităm că sîntem gentlemeni, trebuie să înţelegem asta. Îţi aduci aminte cît de departe au mers lucrurile atunci... ne-am purtat aproape necuviincios.

„Ce-i asta ? Unde vrea să ajungă ?“ se întreba uluit Raskolnikov, ridicînd capul și făcînd ochii mari.

— Am socotit că acum este mai bine să jucăm deschis, urmă Porfiri Petrovici, dînd puțin capul pe spate și lăsînd ochii în jos, ca și cum n-ar fi vrut să-și rușineze victima de altădată și parcă disprețuindu-și metodele și șiretlicurile de mai înainte. Da, astfel de bănuiele și astfel de scene nu trebuie să se repete. Mikolka ne-a adus atunci deznodămîntul, altfel nu știu unde am fi ajuns. Blestematul acela de tîrgoveț ședea în odaia de alături ; îți poți închipui ? Dumneata desigur știi acest lucru ; dealtfel, sînt informat că el a venit după aceea la dumneata, dar ceea ce ai presupus atunci, nu era adevărat : n-am trimis după nimeni și nu dădusem încă nici o dispoziție. Mă vei întreba : de ce nu dădusem nici o dispoziție ? Cum să-ți spun : evenimentele m-au luat oarecum prin surprindere. Abia am' apucat să trimit după portarii aceia (i-ai văzut, desigur, la plecare). Îmi venise o idee, îmi trecuse ca un fulger prin minte ; vezi dumneata, Rodion Romanîci, eu eram adînc convins atunci. Ei, mă gîndeam, chiar dacă, deocamdată, scap din mînă un fapt, în schimb am să prind de coadă altul, adică, cel puțin, n-am să scap ceea ce mă interesează pe mine. Ești irascibil din fire, Rodion Romanîci, chiar foarte irascibil, și eu pe asta mă bizuiam, fiindcă, pot să spun fără să mă laud, îți cunosc într-o oarecare măsură însușirile caracterului și ale sufletului. Firește, știam și atunci că nu se întîmplă totdeauna ca omul să se scoale deodată și să-ți trîntească în obraz tot adevărul, deși asta se întîmplă uneori, mai ales dacă-l scoți pe om din fire ; dar, în orice caz, foarte rar. Atîta lucru puteam să pricep și eu. Dar mă gîndeam : de aș putea să-i smulg o dovadă mică ! Una mărunță de tot, una singură, dar palpabilă, concretă, să fie ceva real și nu simple inducțiuni psihologice. Fiindcă, mă gîndeam eu, dacă omul este vinovat, atunci poți nădăjdui să obții de

la el ceva esențial, îți este permis să nădăjduiești chiar izbînda deplină, iar eu m-am bizuit prea mult pe firea dumitale, Rodion Romanîci, mai ales pe firea dumitale ! Și am dat greș.

— Dumneata... ce tot vorbești acolo, bîigui în cele din urmă Raskolnikov, fără să-și dea bine seama de întrebarea lui. „Despre ce vorbește, se minuna el în gînd, nu cumva mă socotește în adevăr nevinovat ?“

— Ce spun ? Am venit să mă explic cu dumneata, cum s-ar zice, socot acest lucru o sfîntă datorie pentru mine. Vreau să-ți explic purtarea mea, greșeala pe care am făcut-o, fiindcă recunosc că mult te-am făcut să suferi, Rodion Romanîci, și nu vreau să crezi că sînt un monstru. Înțeleg foarte bine ce înseamnă pentru un om necăjit, dar mîndru, autoritar și nerăbdător, mai cu seamă nerăbdător, să îndure toate acestea ! În orice caz, eu cred că este ceva nobil și generos în dumneata, deși nu sînt de acord cu toate părerile dumitale, și socot de datoria mea să ți-o spun deschis, absolut sincer, căci, în primul rînd, nu vreau să te înșel. După ce te-am cunoscut, am simțit că mă atașez de dumneata. Poate că aceste vorbe au să te facă să rîzi ? Ai tot dreptul să rîzi. Știu că dumneata nu m-ai putut suferi de la prima vedere și, de fapt, nici n-ai fi avut pentru ce să mă îndrăgești. Ia-o cum vrei, dar în ceea ce mă privește doresc din inimă să fac tot posibilul ca să șterg impresia ce ți-am făcut-o și să-ți dovedesc că am și suflet, și conștiință. Sincer îți spun.

Porfiri Petrovici tăcu cu demnitate. Raskolnikov simți că-l cuprinde un acces de spaimă nouă. Gîndul că Porfiri îl socotește nevinovat începu deodată să-l sperie.

— Nu cred că e nevoie să-ți povestesc în amănunt cum a început, urmă Porfiri Petrovici. Mă gîndesc că ar fi chiar de prisos. Și nici nu cred că aș putea s-o fac. Cum s-ar putea înșira toate amănuntele ? Mai întîi a fost un zvon. Ce fel de zvon, de la cine și de unde a pornit... și de unde pînă unde s-a ajuns la dumneata — cred de ase-

menea că este de prisos să spun. Pentru mine personal, totul a pornit de la o împrejurare cu totul întâmplătoare, care a avut loc, și care ar fi putut să nă aibă loc. Care anume ? Hm, cred că de asemenea n-are rost să vorbim. Din aceste zvonuri și din acea împrejurare întâmplătoare eu am tras anumite concluzii. Îți mărturisesc, foarte sincer, fiindcă, dacă este vorba să mărturisești ceva, trebuie s-o faci deplin : eu am fost cel dintîi care te-am pus în joc pe dumneata. Las de o parte însemnările acelea de pe obiecte, scrise de mîna bătrînei, și altele de același fel, fiindcă astea nu înseamnă nimic, asemenea indicii se pot număra cu sutele. Apoi, am avut prilejul să aflu scena de la secție și încă în cele mai mici amănunte, povestită de cineva care a luat parte la ea și care, fără să-și dea seama, a scos la iveală înțelesul ei. Toate acestea se legau între ele, dragul meu Rodion Romanîci, da, se legau ! Cum să nu-ți îndrepti atunci cercetările într-o anumită direcție ? Din o sută de iepuri de casă n-ai să faci niciodată un cal, din o sută de bănuieli n-ai să alcătuiești niciodată o dovadă, spune un proverb englez, asta-i însă rațiune pură, dar încearcă dumneata, încearcă numai să ții în friu patimile ; iar anchetatorul e și el om și deci pățimaș. Mi-am adus aminte și de un articol al dumitale, din revista aceea, știi, care l-am discutat în amănunt la prima dumitale vizită. Te-am ironizat, dar asta numai ca să te provoc să mai spui și altele. Repet, ești nerăbdător și bolnav, Rodion Romanîci, foarte bolnav. Că ești curajos, orgolios și serios, că... ai suferit mult, foarte mult, m-am convins de multă vreme. Și de aceea articolul dumitale l-am citit ca pe ceva cunoscut. Acest articol trebuie să fi fost conceput cu înfrigurare, într-o noapte de insomnie, atunci cînd inima zvîcnește, mintea se avîntă și sufletul este disperat. Cit de periculos este acest suflet disperat, orgolios al tineretului ! Te-am ironizat, dar acum pot să-ți spun că mi-a plăcut grozav, ca unui amator se înțelege, această primă încercare tinerească a penei dumitale. Fum,

ceață, o coardă răsună în negură. Articolul dumitale este absurd și fantastic, dar este plin de sinceritate, de orgolii tineresc, are curajul disperării ! Este sinistru articolul dumitale, și e bine că este așa. L-am citit, l-am pus deoparte și... punîndu-l deoparte m-am gîndit încă de atunci : „Cu omul acesta lucrurile n-au să se oprească aici !“ Și acum, spune-mi și dumneata, cum să nu mă fi interesat pătimaș tot ce a urmat după o asemenea introducere ? Vai, Doamne ! Parcă zic ceva ? Parcă afirm ceva ? Îți vorbesc numai de o observație pe care am făcut-o atunci, de o simplă observație. Ce-i asta, mă gîndeam ? Nimic, aproape nimic, poate chiar absolut nimic. Și apoi, mie, în calitate de anchetator penal, nici nu-mi șade bine să mă las furat de gînduri : îl am pe Mikolka, cu fapte, orice s-ar zice, dar sînt fapte ! Și el are o psihologie a lui ; trebuie să mă ocup de el ; fiindcă este vorba de viața și de moartea unui om. Pentru ce-ți spun acum toate acestea ? Ca să știi și să nu mă acuzi în inima și mintea dumitale că m-am purtat rău cu dumneata. Nu m-am purtat așa din răutate, sincer ți-o spun, he-he-he ! Crezi poate că n-am fost să-ți fac percheziție ? Am fost, am fost, he-he, am fost încă pe vremea cînd zăceai bolnav în patul acesta. Nu oficial și nu personal, dar am fost. Locuința dumitale a fost cercetată pînă la ultimul fir de ață, și asta din primul moment ; dar — *umsonst* ! Îmi ziceam : omul acesta are să vină la mine, are să vină el singur, și încă foarte curînd ; dacă este vinovat, are să vină negreșit. Altul n-ar veni, dar acesta are să vină. Îți aduci aminte : pe domnul Razumihin a început să-l cam ia gura pe dinainte la un moment dat, să-ți spună cînd una, cînd alta ? Asta am potrivit-o noi anume ca să te enervăm, anume am pus în circulație un anumit zvon știind că domnul Razumihin nu este omul care să-și poată stăpîni indignarea și că-i va scăpa din cînd în cînd cîte

¹ Zadarnic (germ.).

o vorbă. Domnului Zametov în primul rînd i-a bătut la ochi îndrăzneala dumitale, cum să trîntești așa — de la obraz, într-o cîrciumă : „Eu am ucis !“ Prea era îndrăzneț, prea riscant, și dacă este vinovat, mi-am zis eu, atunci este un luptător de temut ! Chiar așa gîndeam. Și am așteptat ! Te-am așteptat cu toate puterile încordate ; cît despre Zametov, l-ai nimicit cu lovitura aceea... dar, vezi dumneata, tocmai asta-i hiba, psihologia are două tășuri ! Și așa : eu te așteptam și Dumnezeu mi te-a trimis, ai venit ! Ce mi-a mai zvicnit inima atunci ! Eh ! Cine, cine te-a pus să vii ? Îți aduci aminte de rîsul, rîsul acela al dumitale cînd ai intrat în odaie ? Te-am înțeles de parcă te vedeam prin sticlă ; dar dacă nu te-aș fi bănuit de atunci, n-aș fi luat în seamă rîsul dumitale. Iată ce înseamnă să ai o anumită idee preconcepută. Și domnul Razumihin, domnul Razumihin ! Dar piatra, piatra, îți aduci aminte piatra sub care sînt ascunse obiectele ? Parc-o văd undeva, într-o grădină de zarzavat, doar despre grădina de zarzavat i-ai vorbit atunci lui Zametov și pe urmă, pentru a doua oară, la mine ? Și cînd am început să-ți discutăm articolul, cînd ai început dumneata să-ți expui ideea — fiecă cuvînt era cu două înțelesuri, de parcă citeam printre rînduri ! În felul acesta, Rodion Romanici, mi-am clădit convingerea, iar cînd m-am izbit cu fruntea de ea, m-am dezmeticit. „Nu, mi-am zis, ce-i asta ? Toate acestea, mi-am zis, numai să vrei și le poți explica tocmai pe dos, tot, tot, pînă la ultimul punct, ba chiar o să pară mai firesc. Ce chin ! Nu, mă gîndeam, mai bine să smulg o singură dovadă, cît de mică !...“ Iar cînd am auzit despre clopoțel, nu m-am mai îndoit, am început să tremur. „Ei, m-am gîndit eu, iată și acea mică dovadă ! Asta e.“ Nici n-am mai stat să mă gîndesc, n-am vrut să mă mai gîndesc. În clipa aceea aș fi dat o mie de ruble de la mine numai să te văd cu ochii mei : cum ai mers o sută de pași alături de tîrgovețul acela, după ce ți-a trîntit de la obraz „ucigașule“, și n-ai îndrăznit să-l în-

trebi nimic tot timpul cît ai mers lingă el !... Dar fiorul acela rece din măduva oaselor ? Clopoțelul acela în toiul bolii, în semidelir ? Așadar, Rodion Romanîci, ce să te mai miri, după toate acestea, de felul cum m-am purtat cu dumneata ? Și apoi, de ce ai venit tocmai în clipa aceea ? Parcă te-ar fi împins diavolul, în adevăr, și dacă nu ne-ar fi despărțit Mikolka... Îți amintești cum a intrat Mikolka ? A fost ca un trăsnet ! A picat ca un fulger năprasnic căzut din senin ! Ce zici, cum l-am întîmpinat ? N-am crezut nici atîtica din spusele lui, ai văzut și dumneata ! Ce să cred ! Mai tîrziu, după ce ai plecat, cînd a început el să răspundă destul de legat asupra unor puncte, de m-am-minunat și eu, nici atunci nu l-am crezut ! Iată ce înseamnă să-ți între în cap o idee, să se întărească în sufletul tău ca un diamant ! „Nu, mă gîndeam, nici vorbă, ce Mikolka !“

— Razumihin mi-a spus adineauri că și acum îl socotiți vinovat pe Nikolai și că l-ați încredințat că...

I se tăie răsufklarea și nu isprăvi. Asculta cu o emoție nespūsă pe omul care-l înțelesese pînă în fundul sufletului și care acum se lepăda de propriile lui păreri. Se temea să creadă, și nu credea. În cuvintele, încă cu două înțelesuri, căuta cu nesaț să prindă ceva mai exact, mai definitiv.

— Domnul Razumihin ! strigă Porfiri Petrovici încîntat că Raskolnikov, care tăcuse tot timpul, în sfîrșit deschidea gura. He-he-he ! Atenția domnului Razumihin în orice caz trebuie abătută în altă direcție : cînd doi se împacă, al treilea n-are ce căuta la mijloc. Domnul Razumihin este în afara acestei chestiuni, a venit la mine palid ca un mort... Dar să-l lăsăm în plata Domnului, ce să-l amestecăm în treaba asta ! Cît despre Mikolka, vrei să știi ce fel de individ este, adică cum îl înțeleg eu ? În primul rînd, este ca un copil : pare încă minor, și nu că ar fi un fricos, ci este emotiv ca un artist. Zău, să nu rîzi că mi-l explic astfel. Este naiv, sensibil, inimos, lunatic. Se pricepe să cînte și să joace, spune basme, de se adună

lumea și de prin alte locuri să-l asculte. E în stare să ridă până nu mai poate, numai dacă-i arăți un deget. Uneori bea până cade în nesimțire, dar nu din nărav, ci copilărește, fiindcă se ia cu alții care beau. A furat, dar nici nu știe că a furat : „Asta-i furt ? zice. Am luat ceva de pe jos.“ Știi, e rascolnic, adică nu rascolnic adevărat, ci un sectanț : în familia lui sînt beguni¹ și chiar el însuși acum, nu demult, a stat doi ani de zile într-un sat, sub conducerea spirituală a unui oarecare stareț. Toate acestea le-am aflat de la Mikolka și de la prietenii lui din Zarsk. Ce să mai vorbim ! A vrut să fugă în pustie ! Mare avînt religios ! Se ruga noaptea lui Dumnezeu, citea cărți vechi, „adevărate“, pînă se năucea de-a binelea. Petersburgul a avut asupra lui o influență covârșitoare, mai ales sexul slab și, desigur, vinul. E foarte impresionabil, a uitat și de stareț și de toate celelalte. Am aflat că l-a îndrăgit un artist, a început să se ducă pe la el, și tocmai atunci s-a nimerit și cazul acesta. S-a speriat și — hait ! — să se spînzure ! Să fugă ! Ce să-i faci, asta-i părerea care s-a încetățenit în popor despre justiția noastră ! Unii se sperie de cuvîntul „condamnare“. Cine-i de vină ? Să vedem ce o să aducă tribunalele cele noi. Of, de-ar da Dumnezeu să aducă ceva ! Și așa : în închisoare se vede că și-a adus aminte de preacuviosul stareț ; a apărut și Biblia. Știi dumneata Rodion Romanici, ce înseamnă pentru unii „să pătimească“ ? Nu că ar vrea să sufere pentru cineva, ci așa, pur și simplu „trebuie să pătimească“, adică să sufere, iar dacă suferința vine de la autorități, cu atît mai bine. La începutul carierei mele a

¹ *Beguni (de la begati — a fugi) — sectă religioasă, apărută la sfîrșitul sec. al XVIII-lea ; membrii acestei secte nu recunoșteau nici o autoritate și vagabondau toată viața ; trebuiau să moară pribegind printre străini, necunoscuți de nimeni, și să fie îngropați în taină. Begunii se împărțeau în drumeți și primitori de drumeți, pe rînd ; înainte de moarte dispăreau fără urmă, ca nu cumva să fie înregistrați.*

stat la închisoare un deținut, un om foarte blînd ; a stat un an întreg și a tot citit noaptea pe cuptor Biblia, a citit pînă s-a năucit de-a binelea și ce crezi că a făcut : nitam-nisam a luat o cărămidă și a aruncat-o în capul unui inspector, fără nici un motiv din partea acestuia. Și cum crezi că a aruncat-o ? Anume cu un metru mai încolo, ca nu cumva să-i facă vreun rău ! Ei, știm noi ce sfîrșit are un deținut care îndrăznește să ridice mîna asupra autorității : și omul nostru „a pățimit“. Așa și cu Mikolka, eu bănuiesc că și băiatul nostru vrea „să pătimească“, sau ceva tot de acest fel. Asta o știu sigur, cunosc fapte concrete. Numai că el nu știe că și eu știu toate acestea. Cum să nu admiți că un popor, cum este poporul nostru, poate da naștere unor specimene fantastice ? Foarte simplu. A început din nou să-și amintească de stareț, mai ales după ce a încercat să se spînzure. De altfel, are să vină singur să-mi spună tot. Crezi că-și poate duce rolul pînă la capăt ? Ai răbdare, are să retracteze toate acestea ! Din clipă în clipă aștept să vină la mine să-și retragă mărturia. L-am îndrăgit pe acest Mikolka, și-l studiez în cele mai mici amănunte. Și ce crezi dumneata ? He-he-he ! La unele puncte mi-a răspuns foarte bine, se vede că s-a informat, s-a pregătit frumos ; ei, dar în alte privințe calcă-n străchini, nu știe nimic, e în contradicție cu faptele, fără să-și dea seama de acest lucru ! Nu, dragul meu Rodion Romanîci, aici nu este vorba de Mikolka ! Aici este un caz fantastic, sinistru, un caz modern, care poartă pecetea timpurilor noastre, cînd omenirea și-a ales ca scop în viață căutarea confortului și întunecă mîntea omului cu fraze ca : „sîngele împropătează“... Ucigașul este o victimă a cărților, a teoriilor care circulă ; a arătat o mare îndrăzneală la acest prim pas, o anumită îndrăzneală : aceea a omului care se aruncă din virf de munte sau din turla bisericii. El se duce să săvîrșească crima, ca și cum n-ar merge pe picioarele lui. Uită să încuie ușa, și totuși ucide, ucide două femei, conform teoriei. Ucide,

dar nu știe să ia banii, iar ceea ce izbutește să ia, ascunde sub o piatră. Nu i-a fost de ajuns cît a pățimit cînd a stat după ușă, în timp ce încercau s-o spargă ceilalți și trăgeau de clopoțel — nu, el, după aceea, dintr-o nevoie aproape inconștientă de a resimți din nou același fior de groază care-ți îngheață măduva din oase, se duce la locuința goală și trage de clopoțel... Ei, să zicem că asta a făcut-o împins de boală, dar mai este și altceva : a ucis și totuși se socotește un om cinstit, disprețuiește oamenii, rătăcește ca un înger neprihănit — nu, aici nu-i vorba de Mikolka, dragul meu Rodion Romanîci, nu este Mikolka vinovatul !

Aceste cuvinte, după tot ce fusese spus mai înainte, și care aduceau cu un fel de scuze, erau prea neașteptate. Raskolnikov începu să tremure ca străpuns de o săgeată.

— Atunci... cine... a ucis ? întrebă cu glas întretăiat Raskolnikov, nemaiputîndu-se stăpîni.

Porfiri Petrovici se lăsă brusc pe speteaza scaunului, ca și cum l-ar fi mirat din cale-afară întrebarea lui.

— Cum, cine a ucis ? repetă el, de parcă nu-și credea urechilor. *Dumneata ai ucis*, Rodion Romanîci ! Chiar dumneata... adăugă el aproape în șoaptă, cu adîncă convingere.

Raskolnikov sări de pe divan, rămase cîteva clipe în picioare și se așeză din nou, fără să rostească o vorbă. Ușoare convulsii îi frămîntau mușchii obrazului.

— Iar a început gura să-ți tremure, observă aproape cu compătimire Porfiri Petrovici. Mi se pare că dumneata m-ai înțeles greșit, Rodion Romanîci, adăugă el după o scurtă tăcere, de aceea ai rămas uluit. Eu am venit tocmai ca să spun tot, și să dăm cărțile pe față.

— N-am ucis eu, bîigui Raskolnikov, așa cum fac copiii mici cînd sînt prinși asupra faptului.

— Ba da, Rodion Romanîci, dumneata și nimeni altul, răspunse cu severitate și convingere Porfiri.

Amîndoi tăcură și tăcerea ținu ciudat de mult, vreo zece minute. Raskolnikov, cu coatele pe masă, își răvășea părul cu degetele. Porfiri Petrovici ședea liniștit și aștepta. Deodată Raskolnikov îl privi cu dispreț :

— Iar o iei de la capăt, Porfiri Petrovici ! Iarăși aceleași metode, cum de nu te sature odată de ele ?

— Eh, lasă deoparte metodele mele ! Altceva ar fi fost dacă am fi avut martori ; dar noi vorbim aici între patru ochi. Vezi și dumneata că n-am venit ca să te hăituiesc și să te prind ca pe un vinat. În clipa de față mi-e indiferent dacă ai să recunoști sau nu. Orice ai răspunde, convingerea mea nu se mai schimbă.

— Dacă-i așa, atunci pentru ce ai venit ? întrebă Raskolnikov enervat. Îți pun întrebarea pe care ți-am mai pus-o : întrebarea — dacă mă socotești vinovat, de ce nu mă arestezi și nu mă bagi la închisoare ?

— Ei, asta-i altă întrebare ! Am să-ți răspund punct cu punct : în primul rînd, nu-mi convine să te arestez.

— Nu-ți convine ? Dacă ești sigur, trebuie...

— Și ce-i dacă sînt sigur ? Toate acestea, deocamdată, nu-s decît visuri. Și pe urmă, de ce te-aș băga acolo *la odihnă* ? Căci odihnă o socotești și dumneata, de vreme ce ai vrea să te închid. De pildă, am să te confrunt cu tîrgovețul acela și dumneata ai să-i spui : „Ești beat ? Cine m-a văzut cu tine ? Te-am crezut beat, și chiar erai beat“ — ce pot eu răspunde atunci, cu atît mai mult, cu cît vorbele dumitale au să fie mai verosimile decît ale lui fiindcă toată depoziția lui este curată psihologie, deși nu se potrivește de fel cu mutra lui, iar dumneata ai nimerit din plin, căci bea ticălosul, bea de stinge, și-l cunoaște toată lumea ca pe un bețiv ! Și apoi, ți-am mărturisit sincer, chiar eu, de cîteva ori, că psihologia asta e cu două tăișuri și că, în afară de ea, n-am nimic deocamdată împotriva dumitale. Se înțelege că am să te bag la închisoare, am venit (deși nu se făcea) să ți-o spun dinainte, totuși, îți repet deschis (iarăși cum nu se face) că asta

nu-mi folosește la nimic. Ei, și în al doilea rînd, am venit...

— Da, în al doilea rînd ? îngînă Raskolnikov tot cu respirația tăiată.

— Fiindcă, așa cum ți-am mai spus adineauri : îți dătez o explicație. Nu vreau să mă iei drept un monstru, cu atît mai mult cu cît eu te simpatizez, indiferent dacă mă crezi sau nu. Drept urmare, în al treilea rînd, am venit să-ți dau un sfat sincer : să te predai singur. E cel mai bun lucru de făcut, cel mai avantajos pentru dumneata, și pentru mine de asemenea, fiindcă scap astfel de corvoada asta. Ei, spune, nu mă port eu deschis față de dumneata ?

Raskolnikov se gîndi o clipă.

— Ascultă, Porfiri Petrovici, dumneata singur ai spus că n-ai decît psihologia împotriva mea și că aștepti dovezi să poți demonstra matematic vinovăția mea. De unde știi că în clipa de față nu greșești ?

— Nu, Rodion Romanîci, nu greșesc. Am o dovadă mică. Această dovadă am găsit-o mai demult ; m-a ajutat Dumnezeu !

— Ce dovadă ?

— N-am să-ți spun, Rodion Romanîci. Dar, în orice caz, acum nu mai am dreptul să amîn ; am să te arestez. Așa că judecă și dumneata : pentru mine *acum* e totuna, și deci ceea ce fac e numai pentru dumneata. Crede-mă că te învăț de bine, Rodion Romanîci !

Raskolnikov zîmbi mînios.

— Ce spui dumneata nu este numai ridicol, dar și neobrăzat. Să presupunem că aș fi vinovat (lucru pe care nu-l recunosc de loc), ce rost ar avea să mă predau cînd chiar dumneata spui că acolo la închisoare am să fiu *la odihnă* ?

— Eh, Rodion Romanîci, nu trebuie să dai crezare chiar tuturor cuvintelor mele : s-ar putea să fie și să nu fie odihnă ! Asta nu-i decît o teorie, și încă una care îmi

aparține, adică ce spun eu e lege pentru dumneata ? Poate că și acum îți ascund ceva. Doar nu-mi poți cere să-ți dezvălui tot ce știu ! He-he ! Punctul doi : ce avantaj ai avea ? Știi dumneata ce reducere importantă a pedepsei ar urma ? Gîndește-te numai. În ce moment vii să te predai ? Tocmai în momentul cînd un altul a luat vina asupra lui și a încurcat toate ițele justiției ? Iar eu, mă jur pe Dumnezeu, am să le potrivesc toate așa de bine acolo, încît să-ți revină dumitale tot meritul acestui gest. O să nimicim toată această psihologie, toate bănuielile care cădeau asupra dumitale am să le reduc la nimic, așa încît crima dumitale să apară ca un fel de întunecare a minții, fiindcă, judecînd drept, chiar așa și este. Sint un om cinstit, Rodion Romanici, și am să mă țin de cuvînt.

Raskolnikov tăcea întristat, cu capul în piept ; chibzui multă vreme și, în sfîrșit, zîmbi din nou, dar de data aceasta zîmbetul lui era blînd și trist.

— Eh, nu-i nevoie ! rosti el ca și cum nu s-ar mai fi ascuns de fel de Porfiri Petrovici. Nu face ! N-am nevoie de reducerea voastră !

— Tocmai de asta m-am temut ! exclamă Porfiri cu căldură și parcă fără voia lui. M-am temut tocmai că te lipsești de reducerea noastră !

Raskolnikov îl privi trist și solemn.

— Ascultă, nu disprețui viața ! urmă Porfiri, mai ai mult înaintea dumitale. Cum n-ai nevoie de reducere, cum poți să spui una ca asta ! Om nerăbdător ce ești !

— Ce mai am înaintea mea ?

— Viața ! Ce, ești prooroc, să știi ce-ți va mai aduce ? Caută și vei găsi. Poate că Dumnezeu tocmai aici te-a așteptat. Și apoi, nu vei fi osîndit pe viață...

— Voi căpăta o reducere... rise Raskolnikov.

— Nu cumva te împiedică rușinea, în înțelesul burghez al cuvîntului ? Poate tocmai asta te sperie, fără să-ți dai seama, fiindcă ești tînăr ! Și totuși ar trebui să treci peste asta.

— Aș ! Nu-mi pasă ! șopti cu dispreț și dezgust Ras-kolnikov, de parcă nu-i venea nici măcar să mai vorbească.

Dădu să se scoale, ca și când ar fi vrut să plece, și se așeză din nou vădit abătut.

— Nu-ți pasă ! Nu mai crezi pe nimeni și-ți închipui că te linguesc grosolan ; dar mult ai trăit dumneata ? Multe pricepi ? A născocit o teorie și acum se rușinează că a dat greș, că e prea puțin originală ! Ce-i drept, a dat un rezultat ticălos, și totuși dumneata nu ești un ticălos fără puțință de îndreptare. Nu, nu ești atât de ticălos ! Cel puțin n-ai stat să te înșeli singur prea multă vreme, ai dat numaidecît de capăt. Știi ce părere am despre dumneata ? Dumneata ești dintre aceia cărora poți să le scoți și mațele și au să stea să se uite zîmbind la călăii lor, numai să-și fi găsit o credință sau un Dumnezeu. Ai să-l găsești și ai să trăiești. Mai întâi, dumneata de mult trebuia să schimbi aerul. Și apoi, și suferința e bună la ceva. Pătimească. Știi că ești un sceptic, dar nu mai face pe deșteptul, lasă totul pe seama vieții, ea are să te scoată la mal și are să te pună pe picioare. Pe care mal ? De unde să știi ? Eu cred numai că mai ai mult de trăit. Știu că-mi iei cuvintele drept predică învățată pe de rost ; dar poate că mai târziu ai să-ți amintești de ele, și au să-ți prindă bine ; eu de aceea ți le spun. E încă bine că ai omorât-o numai pe baba aceea. Dacă ai fi născocit altă teorie, poate că ai fi săvârșit ceva de-o sută de milioane de ori mai oribil ! Poate că trebuie să-i mulțumești lui Dumnezeu ; de unde știi, poate că el te păstrează pentru un scop anumit. Dumneata, însă, ar trebui să ai mai multă bărbăție, și să nu te sperii de ce ai făcut acum, oricît de greu ți s-ar părea. Fiindcă, în cazul acesta, este rușinos să te temi. Dacă ai făcut pasul acela, n-ai încotro. E vorba de dreptate. Îndeplinește deci ceea ce cere dreptatea. Știu că nu mă crezi, dar viața are să te scoată la

liman, și cu timpul ai să recapeți gustul de a trăi. Acum însă ai nevoie de aer, de aer !

Raskolnikov tresări.

— Dar dumneata cine ești, strigă el, ca să-mi proorocești toate acestea ? Din înălțimea cărei liniști mărește proferezi asemenea proorociri înțelepte ?

— Cine sînt eu ? Sînt un om sfîrșit, nimic mai mult. Un om care poate simte și înțelege, pe care viața l-a învățat unele lucruri, dar un om sfîrșit. Pe cînd dumneata, cu dumneata este altă poveste : dumneata ești la începutul vieții și, cine știe, poate că toată frămîntarea de astăzi are să treacă, se va risipi ca un fum, fără să lase urme. De ce te temi așa de mult de schimbarea ce se va petrece în situația dumitale ? Oare unui om cu inima dumitale poate să-i pară rău după confort ? Sau poate de faptul că prea multă vreme n-are să te vadă nimeni ? Nu despre timp este vorba, ci despre dumneata însuși. Caută să ajungi un soare și atunci are să te vadă toată lumea. Dar trebuie, în primul rînd, să fii un soare. Iar zîmbești, nu știu de ce ; zîmbești că vorbesc ca Schiller. Pun rămășag că bănuiești că mă dau bine pe lîngă dumneata ! Cine știe, poate chiar mă dau bine, he-he-he ! Să nu mă crezi pe cuvînt, Rodion Romanîci, te rog foarte mult, să nu mă crezi pe cuvînt niciodată. Åsta mi-i năravul, recunosc ; dar, uite ce aş vrea să mai adaug : lucrurile îți vor arăta, și vei putea să judeci singur, dacă eu sînt un om viclean sau un om cinstit.

— Cînd ai de gînd să mă arestezi ?

— Poate să te mai las o zi jumătate sau două, să te plimbi. Gîndește-te bine, dragul meu ; roagă-te lui Dumnezeu să te lumineze. Și crede-mă, urmează-mi sfatul, e tot ce ai mai bun de făcut.

— Și dacă am să fug ? întrebă Raskolnikov cu un zîmbet ciudat.

— Nu, dumneata n-ai să fugi. Un mujic fuge, un sectant la modă — lacheu al ideilor străine — fuge, fiindcă

lui îi e de ajuns să-i arăți un capăt de deget, ca micimă-nului Dirka, și are să creadă toată viața tot ce poțeste ! Pe cînd dumneata nu mai crezi în teoria dumitale, și atunci ce ai să duci cu dumneata în pribegie ? Ce ai să faci ca fugar ? Viața fugarului e urîță și grea, iar dumneata acum, în primul rînd, ai nevoie să trăiești într-o situație limpede, ai nevoie de aer curat ; spune și dumneata, ăsta-i aerul de care ai nevoie ? Dacă fugi, ai să vii singur înapoi. *Dumneata nu te poți lipsi de noi.* Iar dacă te bag sub lacăt, ai să stai o lună, două, hai să zicem trei și — să-ți aduci aminte de vorbele mele — ai să mărturisești, poate cu totul pe neașteptate chiar pentru dumneata. Cu un ceas înainte poate n-ai să știi că ai s-o faci. Sînt sigur că ai să te hotărăști „să pătimesti“, acum nu mă crezi, dar ai să vezi că tot acolo ai să ajungi. Fiindcă suferința este mare lucru, Rodion Romanîci, mare lucru, da, mare lucru ; nu te uita că o spune un om care a făcut burtică fiindcă nu s-a prea canonit, asta n-are nici o importanță ; nu ride, în suferință este o idee. Mikolka are dreptate. Nu, dumneata n-ai să fugi, Rodion Romanîci.

Raskolnikov se sculă și-și luă șapca. Porfiri Petrovici se ridică și el.

— Ai de gînd să faci o plimbare ? Seara are să fie frumoasă, numai să nu vină vreo furtună. De altfel, n-ar fi rău să se mai răcorească puțin...

Își luă și el șapca.

— Dumneata, Porfiri Petrovici, să nu-ți închipui cumva, te rog, roști cu o severă insistență Raskolnikov, că ți-am mărturisit ceva astăzi. Ești un om ciudat și te-am ascultat din pură curiozitate. Eu nu ți-am mărturisit nimic... Să nu uiți.

— Bine, bine, n-am să uit... Vai de mine, iar tremuri tot ! Nu te neliniști, dragul meu, are să fie cum dorești dumneata. Plimbă-te oleacă : dar nu trece peste anumite hotare. Pentru orice întîmplare, am o mică rugăminte,

adăugă el coborînd glasul, e cam delicată, dar nu lipsită de importanță ; dacă cumva, din întîmplare (lucru pe care, de altfel, nu-l cred, și te socot incapabil de una ca asta), dar în cazul cînd totuși — da, da, pentru orice eventualitate — dacă în cursul acestor patruzeci sau cincizeci de ore ți-ar veni ideea să isprăvești altfel acest caz fantastic — să-ți iei viața de pildă (o presupunere absurdă, iartă-mă te rog) — lasă un bilețel scurt, dar clar. Două-trei rînduri, numai două-trei rînduri și nu uita să pomenеști despre piatră : are să fie mai frumos. Și acum, la revedere... gîndește-te bine, și-ți urez noroc pe calea cea nouă!

Porfiri ieși, parcă îndoit de spate și ferindu-se de a-l privi pe Raskolnikov. Acesta se apropie de fereastră, așteptă cu încordată nerăbdare ca Porfiri Petrovici să ajungă în stradă și să se depărteze de casă, apoi ieși și el în grabă din odaie.

III

Se zorea să ajungă la Svidrigailov. Ce putea să spere să obțină de la acest om — nu știa nici el. Dar omul acesta avea o putere misterioasă asupra lui. Și o dată ce-și dăduse seama de acest lucru, Raskolnikov nu se mai putea liniști și, apoi, acum nu mai avea timp să amîne această explicație.

Pe drum, o întrebare îl frămînta în chip deosebit : a fost Svidrigailov la Porfiri sau nu ?

Pe cît putea să judece și era gata să jure — nu, n-a fost ! Se gîndi iar și iar, își reaminti întreaga vizită a lui Porfiri : nu, n-a fost, n-a fost, firește !

Dar dacă n-a fost, are să se ducă sau n-are să se ducă la Porfiri ?

Deocamdată i se părea că n-are să se ducă. De ce ? N-ar fi putut să lămurească nici el acest lucru, dar chiar dacă ar fi putut să lămurească, n-ar fi stat să-și bată prea mult capul. Toate acestea îl frământau și totodată îl lăsau destul de rece. Ciudat, nimeni poate nu l-ar fi crezut, dar soarta lui imediată, ceea ce avea să i se întâmple azi, mâine, îl îngrijora prea puțin, se gîndea distrat la acest lucru. Altceva îl chinuia, mult mai important, ceva extraordinar — în legătură cu el însuși — ceva capital și care n-avea de-a face cu cealaltă chestiune. Pe lângă asta se simțea infinit de obosit sufletește, deși în dimineața aceea avea judecata mai limpede decît în ultimele zile.

Oare mai făcea acum, după toate cîte au fost, să lupte iarăși ca să învingă aceste păcătoase greutăți ? Făcea oare, de pildă, să cauți să-l amăgești pe Svidrigailov ca să nu se ducă la Porfiri ? Să studiezi, să cauți să afli, să pierzi vremea cu un Svidrigailov oarecare ?

O, cît de plictisit era !

Cu toate acestea, se grăbea să ajungă la Svidrigailov ; oare nu cumva aștepta să afle de la el ceva *nou*, o indicație, un mijloc de scăpare ? Omul care se îneacă se agață și de un pai ! Oare soarta sau instinctul îi punea mereu față în față ? Poate că se ducea la el numai fiindcă nu mai știa încotro să se îndrepte ; poate că nu avea nevoie de Svidrigailov, ci de altcineva, și se gîndise la Svidrigailov fiindcă acesta îi ieșise în cale. Sonia ? Dar de ce s-ar duce acum la Sonia ? Ca s-o facă din nou să plîngă ? Și apoi, îi era teamă de Sonia. Sonia însemna verdictul necruțător, sentința irevocabilă. Avea de ales : sau drumul lui, sau drumul ei. Mai ales în clipa de față nu se simțea în stare s-o vadă. N-ar fi mai bine să încerce să-l descifreze pe Svidrigailov ? În sufletul lui nu putea să nu recunoască că de mult avea nevoie de Svidrigailov. Dar pentru ce anume ?

Și totuși, ce puteau avea comun ei doi ? Nici măcar fărădelegile lor nu puteau să-i apropie. Și pe urmă, omul acesta era antipatic; probabil foarte stricat, viclean și înșelător, poate chiar foarte rău. Umblau fel de fel de zvonuri despre el. Ce-i drept, s-a îngrijit de copiii Kate-rinei Ivanovna ; dar cine ar putea spune pentru ce a făcut-o și ce înseamnă asta ? Omul acesta avea veșnic tot felul de gânduri și planuri ascunse.

În cursul ultimelor zile îi venise în cap o idee care-l obseda și neliniștea grozav, cu toate că el căuta s-o alunge, atît de groaznică îi părea ! „Svidrigailov s-a tot învîrtit în jurul meu, își zicea el, se mai învîrtește și acum ; Svidrigailov mi-a aflat taina ; Svidrigailov a avut unele intenții asupra Duniei. Dacă le mai are și acum ? Se poate afirma aproape sigur că *da*. Ce se va întîmpla dacă acum, după ce mi-a aflat taina și a căpătat astfel putere asupra mea va voi s-o folosească ca pe o armă împotriva Duniei ?“

Acest gînd îl chinuia uneori pînă și în somn, dar niciodată încă nu i se înfățișase atît de clar și de viu ca acum, cînd se ducea la Svidrigailov. Și acest lucru îl făcea să turbeze de furie. Mai întîi, îi veni în minte să dezvă-luie taina Dunicikăi, ceea ce schimba cu totul situația. Apoi, că ar trebui chiar să se predea ca s-o salvēze pe Dunicika de la un pas imprudent. Scrisoarea ? În dimi-neața aceea Dunicika a primit o scrisoare ! De la cine putea ea să primească scrisori aici, la Petersburg ? (Lujin ?) Ce-i drept, acolo păzește Razumihin ; dar Razumihin nu știe nimic. Poate că ar trebui să-i spună tot lui Razumihin ? Raskolnikov se gîndi cu dezgust la acest lucru.

În orice caz, pe Svidrigailov trebuia să-l vadă cît mai degrabă, hotărî el. Slavă Domnului, în cazul de față nu-s atît de importante amănuntele, cît însăși esența lucrurilor ; dar dacă Svidrigailov are îndrăzneala de a pune ceva la cale împotriva Duniei — atunci...

Raskolnikov era atât de obosit în vremea din urmă, în ultima lună, că nu mai putea să rezolve întrebări asemănătoare decît într-un singur fel. „Atunci am să-l omor“, se gîndi el cuprins de o rece deznădejde. Un sentiment apăsător îi strîngea inima ; se opri în mijlocul străzii și se uită de jur împrejur : pe ce drum o luase și unde ajunsese ? Se afla pe bulevardul X, la treizeci sau patruzeci de pași de Sennaia, prin care trecuse : etajul de sus al casei din stînga era ocupat în întregime de un tractir. Toate ferestrele erau larg deschise ; judecînd după siluețele care se mișcau prin fața ferestrelor, localul trebuia să fie plin. În sala cea mare cîntăreții răcneau cît îi ținea gura, răsuna clarinetul, scripca și toba turcească. Se auzeau țipete stridente de femeie. Raskolnikov voi să se întoarcă și să plece, nedumerit că apucase pe bulevardul X, cînd, într-una din ultimele ferestre ale tractirului, îl zări pe Svidrigailov care ședea cu pipa în gură la o măsuță în fața geamului. Acest lucru îl miră grozav, îl sperie chiar. Svidrigailov îl zărise și-l cerceta în tăcere și, ceea ce îl miră și mai tare pe Raskolnikov, e că părea să vrea să se scoale ca să plece neobservat. Raskolnikov se prefăcu numaidecît că nu-l vede și că se uită visător într-altă parte, dar nu înceta totuși de a-l urmări cu coada ochiului. Inima îi zvîcnea neliniștită. Era vădit că Svidrigailov ținea să nu fie văzut. Își scosese pipa din gură și voia să se ascundă ; dar, cînd se ridică și dădu scaunul la o parte, observă pesemne că Raskolnikov îl vede și-l urmărește. Între ei se petrecea ceva asemănător cu scena primei întîlniri, cînd Raskolnikov se prefăcea că doarme. Un zîmbet mucalit se ivi pe buzele lui Svidrigailov, lătinîdu-se tot mai mult. Și unul și celălalt știau că se văd și se urmăresc reciproc. În cele din urmă, Svidrigailov începu să ridă tare.

— Haide, haide ! intră dacă vrei ; sînt aici ! strigă el de la fereastră.

Raskolnikov sui scara.

Îl găsi într-o odăiță foarte mică, cu o singură fereastră, lipită de salonul cel mare unde, la douăzeci de măsuțe, beau ceai negustori, funcționari și tot soiul de oameni, în urletele unui cor învălmășit. Dintr-o altă încăpere se auzea tăcânitul bilelor de biliard. Pe masa lui Svidrigailov era o sticlă de șampanie începută și un pahar golit pe jumătate. În odăiță se afla un băiețel, muzicant de stradă cu flașneta, și o cîntăreață de vreo optsprezece ani, voinică, rumenă, cu o fustă în dungi, cu poala prinsă în brîu, și o pălărioară tiroleză împodobită cu panglici ; fără să țină seama de corul din odaia vecină, cînta acompaniată de flașnetă, cu o voce răgușită de contralto, un cîntec trivial.

— Haide, ajunge ! o întrerupse Svidrigailov la intrarea lui Raskolnikov.

Fata își întrerupse pe loc cîntecul și se opri, așteptînd respectuoasă. Trivialitățile rimate de adineauri le cîntase cu același aer serios și respectuos.

— Hei, Filip, un pahar ! strigă Svidrigailov.

— Eu n-am să beau vin, zise Raskolnikov.

— Cum vrei, n-am comandat pentru dumneata. Bea, Katia ! Azi nu mai am nevoie de tine, poți să te duci !

Îi turnă un pahar întreg de vin și puse pe masă o bancnotă galbenă. Katia bău vinul, așa cum îl beau femeile, adică fără să ia paharul de la gură, în multe înghițituri mici, apoi luă hîrtia, sărută mîna lui Svidrigailov, pe care acesta i-o lăsă îngăduitor, cu un aer foarte serios, și ieși din odaie ; băiețelul cu flașneta o urmă. Amîndoi fuseseră aduși de pe stradă. Svidrigailov nu se afla nici de o săptămînă la Petersburg și ai fi zis că este un vechi client al localului. Lacheul Filip îl „cunoștea“ și se lingusea pe lîngă el. Ușa care dădea în sală se încuia ; Svidrigailov era ca la el acasă în odaia aceea, unde poate că petrecea zile întregi. Tractirul era murdar și nici măcar de mîna a doua.

— Mă duceam la dumneata, începu Raskolnikov, dar cum se face că am cotit deodată pe bulevardul X ? N-o iau niciodată încoace cînd trec prin Sennaia. Și cum am cotit, am dat de dumneata ! E ciudat !

— De ce nu spui de-a dreptul : e o minune !

— Fiindcă poate nu este decît o întîmplare.

— Asta e o trăsătură pe care o are toată lumea aici ! rîse Svidrigailov. Chiar cei care în sufletul lor ar crede în minuni n-au curajul s-o mărturisească ! Ai spus singur că „poate“ nu este decît o întîmplare. Ce puțini au aici curajul părerilor lor, nici nu-ți poți închipui, Rodion Romanîci ! Nu vorbesc despre dumneata. Dumneata ai părerea dumitale personală, și nu te-ai temut s-o afirmi. Tocmai prin aceasta mi-ai atras curiozitatea.

— Și prin altceva nu ?

— Ajunge și asta.

Svidrigailov era puțin înfierbîntat, deși nu băuse decît o jumătate de pahar de vin.

— Ai venit la mine, îmi pare, înainte de a afla dacă sînt în stare să am ceea ce numești dumneata o părere personală, observă Raskolnikov.

— Ei, atunci a fost altceva. Fiecare cu treburile lui. Cit despre minune, pot să-ți spun că dumneata pari să fi dormit ultimele două-trei zile. Păi, ți-am vorbit chiar eu despre acest tractir și nu-i nici o minune că ai ajuns aici ; ți-am explicat drumul, ți-am arătat locul unde se află și ți-am spus la ce oră mă poți găsi aci. Îți amintești ?

— Am uitat, răspunse cu mirare Raskolnikov.

— Cred. Ți-am explicat de două ori. Adresa ți s-a întipărit mecanic în minte. Și dumneata ai cotit încoace exact spre adresa indicată, fără să bănuiești măcar. De altminteri, pe cînd îți vorbeam, mi-am dat seama că ești cu gîndul aiurea. Te trădezi prea de tot, Rodion Romanîci. Da, încă ceva : sînt convinși că la Petersburg mulți oameni umblă pe stradă vorbind singuri. Este un oraș de seminebuni. Dacă am avea oameni de știință, atunci

medicii, juriștii și filozofii ar putea să facă la Petersburg cercetări din cele mai interesante, fiecare după specialitatea lui. Rar loc unde sufletul omului să fie supus unor influențe mai întunecate și stranii ca la Petersburg. Dacă n-ar fi decît influența climei ! Din păcate, Petersburgul este centrul administrativ al Rusiei, și caracterul lui trebuie să se răsfrîngă în toate. Dar nu despre asta e vorba, voiam să-ți spun că m-am uitat de cîteva ori la dumneata pe stradă. Cînd ieși din casă, dumneata îți ții capul drept. După douăzeci de pași, îl lași în piept și-ți pui mîinile la spate. Te uiți, dar este clar că nu vezi nimic, nici înainte, nici în jurul dumatăle. Apoi începi să-ți miști buzele și să vorbești singur ; uneori îți iei mîna de la spate și declami, apoi te oprești în mijlocul drumului și rămîi așa multă vreme. Asta e foarte rău. Poate că te observă și altcineva în afară de mine, și ar putea să-ți strice. Mie, de fapt, puțin îmi pasă, de vindecăt n-am să te vindec, dar dumneata mă înțelegi desigur.

— Va să zică dumneata știi că sînt urmărit ? întrebă Raskolnikov, privindu-l iscoditor.

— Nu, nu știu nimic, răspunse Svidrigailov cu un aer mirat.

— Atunci să nu mai vorbim despre mine, mormăi Raskolnikov, încruntîndu-se.

— Bine, să nu mai vorbim despre dumneata.

— Spune-mi mai bine de ce, dacă e adevărat că mi-ai spus de două ori să vin să te caut aici, de ce atunci adineauri, cînd m-am uitat la dumneata din stradă, ai vrut să te ascunzi și s-o ștergi ? Am observat foarte bine acest lucru.

— He-he ! Și de ce, cînd am intrat deunăzi în odaia dumatăle, unde zăceai cu ochii închiși pe divan, te-ai prefăcut că dormi, cu toate că nu dormeai de fel ? Și eu am observat foarte bine acest lucru.

— Poate că aveam... unele motive... știi și dumneata.

— Și eu poate că aveam motivele mele, cu toate că dumneata nu le cunoști.

Raskolnikov, cu cotul pe masă și bărbia sprijinită în pumn, se uita țintă la Svidrigailov. Îi cerceta chipul, care-i pricinuisese totdeauna o mirare. Obrazul lui ciudat aducea cu o mască : alb și rumen, cu buzele prea roșii, cu barba prea blondă, părul de asemenea foarte blond și foarte des, ochii prea albaștri și privirea lor prea fixă, apăsătoare. Obrazul acesta frumos și uimitor de tânăr pentru vârsta lui era grozav de antipatic. Svidrigailov purta haine elegante, ușoare, de vară, dar mai ales îi era elegantă rufăria. Pe mîna stîngă strălucea un inel masiv cu o piatră scumpă.

— Ce să ne mai ascundem după deget ! zise deodată Raskolnikov, pornind la atac deschis, cu o nerăbdare nervoasă. Cu toate că dumneata, dacă vrei, ești în măsură să-mi faci cel mai mare rău, eu însă n-am nici un chef să mă mai prefac. Am să-ți dovedesc îndată că nu țin atât de mult la mine pe cît îți închipui probabil. Să știi deci că am venit la dumneata ca să-ți spun că dacă ai cumva tot aceleași intenții cu privire la sora mea și dacă crezi că te poți folosi de ceea ce ai descoperit în ultima vreme ca să-ți ajungi scopul — am să te omor înainte ca dumneata să mă bagi la închisoare. Cuvîntul meu e tare : știi bine că am să mi-l pot ține. În al doilea rînd, dacă ai ceva să-mi spui — fiindcă toate zilele astea mi s-a părut că vrei să-mi spui ceva — spune mai iute, căci timpul este prețios și poate în curînd va fi prea tîrziu.

— Unde te grăbești așa ? strigă Svidrigailov, cercetîndu-l cu interes.

— Fiecare cu treburile lui, răspunse Raskolnikov ursuz și nerăbdător.

— Dumneata mă îndemni la sinceritate și tot dumneata refuzi să răspunzi chiar de la prima întrebare, observă Svidrigailov, zîmbind. Dumitale ți se pare mereu că am anumite intenții și de aceea mă privești cu neîncredere.

Ei, asta-i ușor de înțeles în situația dumitale. Dar, oricît de mult aș dori să ne împrietenim, n-am să mă ostenesc să-ți scot asta din cap. Nu face, zău ! Și apoi, nu am nimic deosebit să-ți spun.

— Atunci ce vrei de la mine ? De ce-mi dai mereu tircoale ?

— Pur și simplu pentru că ești un individ interesant de observat. M-ai atras prin situația dumitale fantastică, asta este ! În afară de aceasta, dumneata ești fratele unei persoane care m-a interesat foarte mult și, în sfîrșit, chiar această persoană mi-a vorbit la un moment dat foarte mult despre dumneata, fapt din care am dedus că te bucuri de mare trecere ; crezi poate că este puțin lucru ? He-he-he ! De altfel, recunosc că întrebarea dumitale este foarte complicată pentru mine și că-mi vine greu să-ți răspund. De pildă, dumneata n-ai venit acum numai pentru că ai treabă cu mine, ci sperînd că am să-ți spun ceva nou. Nu-i așa ? stăruie Svidrigailov, zîmbind viclean. Închipuiește-ți acum că, venind încoace, la Petersburg, m-am gîndit în vagon la dumneata, sperînd și eu că ai să-mi spui ceva *nou*, că am să pot împrumuta ceva de la dumneata ! Vezi cît de bogați sîntem ? !

— Ce să împrumuți de la mine ?

— Știu eu ? N-aș putea spune. Vezi în ce tractir infect îmi fac veacul și asta mă încîntă, adică nu mă încîntă, dar trebuie să-mi trec și eu timpul undeva. Dar pe biata Katia, ai văzut-o... Să fi fost, bunăoară, un mîncău, un gastronom de club, dar vezi și dumneata, atîta sînt în stare să mănînc ! (El arată cu degetul spre ungher, unde, pe o măsuță mică, se zăreau într-o farfurioară de metal resturile unui biftec oribil cu cartofi). Dar stai, dumneata ai luat masa ? Eu am luat o gustare și nu mai vreau nimic. Cît despre vin, nu beau de loc, în afară de șampanie, și nici șampanie nu beau mai mult de un pahar pe seară, altfel mă doare capul. Am comandat sticla asta fiindcă vreau să mă învioresc, trebuie să mă duc undeva, și de

aceea mă vezi într-o stare sufletească specială. Tocmai de aceea m-am ascuns adineauri ca un școlar, fiindcă mă temeam că ai să mă încurci ; dar cred că (el scoase ceasul) pot să rămân cu dumneata o oră întreagă ; acum e patru și jumătate. Poate nu-ți vine a crede că uneori îmi pare rău că nu sînt nici măcar moșier, sau tată de familie, ulan, fotograf, jurnalist... că nu sînt nimic, n-am nici o specialitate. Uneori mă plictisesc grozav. Zău, credeam că ai să-mi spui ceva nou !

— Dar cine ești dumneata în fond și pentru ce ai venit aici ?

— Cine sînt eu ? Știi prea bine : sînt nobil, am servit doi ani în cavalerie, apoi m-am învîrtit pe aici prin Petersburg, pe urmă m-am însurat cu Marfa Petrovna și am locuit la țară. Asta-i toată biografia mea !

— Se spune că ești cartofor, e adevărat ?

— Nu, ce cartofor ? ! Sînt trișor, nu cartofor.

— Trișai la cărți ?

— Da.

— Și n-ai mîncat palme ?

— Mi s-a întîmplat. De ce mă întrebi ?

— Prin urmare puteai să te bați în duel... și asta e o senzație tare.

— Nu te contrazic și apoi, nu sînt meșter în filozofie. Mărturisesc că m-am grăbit să vin aici mai mult pentru femeii.

— Îndată după înmormîntarea Marfei Petrovna ?

— Da, zîmbi Svidrigailov cu o sinceritate uluitoare. Și ce-i ? Mi se pare că dumneata ești scandalizat de felul meu de a vorbi despre femeii ?

— Adică te miră că mă scandalizează desfrîul ?

— Desfrîul ! Uite unde a ajuns ! Dar stai să-ți răspund în primul rînd în privința femeilor în general ; știi, am chef de vorbă acum. Spune, pentru ce m-aș abține ? Pentru ce să mă las de femeii, dacă sînt nebun după ele ? E, cel puțin, o ocupație.

— Păi atunci, dumneata, îți pui toată nădejdea numai în desfrîu ?

— Ei, și ? Fie și desfrîu ! Desfrîu și iar desfrîu ! Cel puțin îmi place că pui întrebarea deschis. Desfrîul acesta are cel puțin ceva statornic, ceva întemeiat pe firea însăși a omului și nesupus fanteziei, ceva care stăruie în sînge ca un tăciune aprins, ceva care te arde, un foc pe care multă vreme, chiar cu anii nu-l poți stinge. Trebuie să admiti că este o ocupație !

— Și de ce te bucuri ? Este o boală, și încă o boală primejdioasă.

— A, asta ai fi vrut să spun ? Sînt de acord că este o boală, de altfel ca tot ce întrece măsura — și în asta se întrece totdeauna măsura — dar în primul rînd, unul reacționează într-un fel, altul într-alt fel ; în al doilea rînd, firește, trebuie să păstrezi măsura în toate celea, da, măsură și calcul, chiar de ar fi un calcul mîrșav, dar ce să-i faci ! Dacă n-ar fi asta, atunci nu ți-ar mai rămîne poate altceva decît să te împuști. Sînt de acord că fiecare om cîstit este dator să se plictisească, totuși...

— Dumneata ai fi în stare să te împuști ?

— Asta-i bună ! pară lovitura, cu un fel de dezgust Svidrigailov. Fii bun te rog și să nu mai vorbim despre asta, adăugă el în grabă și chiar fără fanfaronada care se simțise mai înainte în toate vorbele lui. Pînă și expresia obrazului i se schimbă. Trebuie să-ți mărturisesc o slăbiciune de neiertat, dar n-am ce face : mă tem de moarte și nu-mi place cînd se vorbește despre ea. Știi că sînt mistic într-o anumită măsură ?

— Aha, fantoma Marfei Petrovna ! Te mai vizitează și acum ?

— Dă-o naibii, nu mai pomeni de ea ; la Petersburg nu m-a vizitat niciodată ; dracu s-o ia ! strigă el enervat. Nu, hai mai bine să nu mai... de altfel... Hm ! Păcat că nu am timp și nu pot să stau mai mult cu dumneata, mare păcat ! Aș avea ce să-ți spun.

— E vorba de o femeie ?

— Da, de o femeie, o întâmplare... nu, nu la asta mă refeream.

— Dar ticăloșia acestei ambianțe nu te mai impresionează ? Nu mai ai putere să te oprești ?

— A, dumneata ai pretenția că ești un om tare ? He-he-he ! Mă uluiești, Rodion Romanici, cu toate că știam de mai înainte că așa are să fie. Dumneata îmi vorbești de desfrii și despre estetică ! Dumneata — un Schiller, dumneata — un idealist ! Firește, așa trebuie să fie și ar fi fost de mirare dacă nu s-ar fi întâmplat așa ; totuși, în realitate, pare cam ciudat. Vai ce păcat că nu am timp, fiindcă dumneata însuși ești un individ foarte interesant. Dar ia zi, dumitale îți place Schiller ? Mie îmi place grozav !

— Mare fanfaron ești ! roști cu oarecare dezgust Raskolnikov

— Nu sînt, crede-mă, nu sînt ! răspunse rizînd Svidrigailov. De altfel, nu te contrazic, fie și fanfaron ; de ce n-aș face pe fanfaronul, dacă e inofensiv ? Șapte ani am stat la țară la Marfa Petrovna și de aceea acum, cînd am dat peste un om inteligent ca dumneata, inteligent și interesant în cel mai înalt grad, sînt încîntat să stau de vorbă, și apoi am băut o jumătate de pahar de vin și mi s-a urcat la cap. Principalul însă, există o anumită împrejurare care mă stimulează grozav, dar pe care am s-o trec sub tăcere. Unde pleci ? întrebă el speriat.

Raskolnikov dădu să se scoale. Își simțea inima grea, se innăbușea și parcă îi era rușine că venise acolo. Svidrigailov îi părea cel mai ușuratic și mai desfrînat ticălos din lume.

— E-eh ! Mai stai, rămii cu mine, îl rugă acesta. Comandă măcar un ceai. Mai rămii, n-am să mai spun prostii, adică n-am să mai vorbesc despre mine. Am să-ți povestesc ceva. Vrei să-ți spun cum o femeie a încercat, ca să mă exprim în stilul dumitale, să mă „salveze“ ? Are să fie

un răspuns la prima dumitale întrebare, fiindcă această persoană este chiar sora dumitale. Vrei să-ți povestesc ? Ca să ne trecem timpul.

— Povestește, dar sper că...

— O, fii pe pace ! De altminteri, Avdotia Romanovna, pînă și într-un om atît de stricat și de nemernic ca mine, nu poate trezi decît cel mai profund respect.

IV

— Dumneata știi, poate (mi se pare că ți-am spus chiar eu), începu Svidrigailov, că am stat aici la închisoarea datornicilor pentru o sumă enormă de bani, neavînd în perspectivă nici cea mai mică nădejde de a putea plăti vreodată. N-are rost să povestesc cu de-amănuntul cum m-a răscumpărat Marfa Petrovna ; știi dumneata cum își poate pierde mințile uneori o femeie îndrăgostită ! Marfa Petrovna era o femeie cinstită și destul de deșteaptă (deși absolut incultă). Închipuiește-ți că această femeie, pe cît de cinstită pe atît de geloasă, a ajuns, după nenumărate scene de furie și muștrări, să încheie cu mine un fel de contract, pe care l-a respectat în tot timpul căsniciei noastre. Era mult mai în vîrstă decît mine și, în afară de aceasta, veșnic ținea cuișoare în gură. Am fost destul de porc, și într-o anumită măsură cinstit, ca să-i declar deschis că nu pot să-i fiu absolut credincios. Această mărturisire a făcut-o să turbeze, totuși se pare că sinceritatea mea brutală i-a făcut oarecare plăcere. „Prin urmare, zicea ea, nu vrea să mă înșele, dacă mi-o declară de la început“ ; or pentru o femeie geloasă asta-i lucrul cel mai important. După multe lacrimi, am încheiat între noi un contract verbal — punctul unu : nu o voi părăsi

niciodată pe Marfa Petrovna și voi rămîne totdeauna soțul ei ; doi : nu voi pleca nicăieri fără permisiunea ei ; trei : nu voi avea niciodată o amantă permanentă ; patru : pentru toate acestea Marfa Petrovna îmi permite să mă uit din cînd în cînd la fetele de curte, dar numai cu știerea ei secretă ; cinci : să mă ferească Dumnezeu să mă îndrăgostesc de o femeie din societatea noastră ; șase : în cazul cînd — Doamne ferește — m-aș îndrăgosti serios, trebuie să-i mărturisesc totul Marfei Petrovna. În ceea ce privește ultimul punct, Marfa Petrovna a fost de altfel destul de liniștită tot timpul ; era o femeie inteligentă și, prin urmare, nu mă putea considera altfel decît ca pe un desfrînat și un muieratic incapabil să iubească serios. Dar o femeie inteligentă și o femeie geloasă sînt două lucruri diferite, tocmai aici e nenorocirea. De altminteri, ca să judeci pe unii oameni trebuie mai întîi să renunți la unele păreri preconcepute și la obișnuința pe care ți-o creează oamenii și obiectele care ne înconjoară în toate zilele. Am dreptul să mă încred în părerea dumitale mai mult decît în părerea oricui. Poate că ai și auzit multe lucruri ridicele și absurde despre Marfa Petrovna. Într-adevăr, avea unele obiceiuri foarte caraghioase ; dar trebuie să-ți spun deschis că-mi pare sincer rău pentru nenumăratele necazuri pe care i le-am pricinuit. Ei, cred că pentru o cuviincioasă *oraison funèbre*¹ celei mai duioase soții de la soțul ei iubitor — e destul. În cazul cînd ne certam, eu tăceam, nu mă enervam de fel, și această purtare de gentleman își atingea aproape totdeauna țelul ; o impresiunea și-i plăcea ; se întîmpla uneori chiar să fie mîndră de mine. Totuși pe surioara dumitale n-a putut s-o suporte. Cum s-a întîmplat că a avut curajul să ia în casă o fată atît de frumoasă ca guvernantă, nu înțeleg ! Mi-o explic numai prin faptul că Marfa Petrovna era o femeie impresionabilă, care se inflăcăra ușor, și că ea însăși s-a îndră-

¹ Discurs funebru (fr.).

gostit de surioara dumitale. De altfel, Avdotia Romanovna a făcut primul pas, nu știu dacă vrei să mă crezi ? Iar Marfa Petrovna a ajuns atât de departe, încît la început se supăra pe mine, fiindcă atunci cînd venea vorba despre surioara dumitale tăceam chitic și pentru că eram atât de nepăsător față de veșnicele sale laude de îndrăgostită la adresa Avdotiei Romanovna. Nici eu nu înțeleg ce ar fi vrut ! Și, firește, Marfa Petrovna i-a povestit Avdotiei Romanovna toată biografia mea. Avea obiceiul nenorocit de a povesti secretele noastre de familie tuturor celor care voiau s-o asculte, și să se plîngă într-una de mine ; cum putea atunci să scape prilejul față de un prieten nou și atât de minunat ? Socot că nici nu discutau despre altceva și nu încapă nici o îndoială că Avdotia Romanovna cunoștea acele povești sinistre și misterioase care mi se pun în socoteală... Sînt gata să fac rămășag că și dumneata ai auzit cîte ceva de acest fel ?

— Am auzit. Lujin te învinuia chiar de moartea unui copil. Este adevărat ?

— Fii bun te rog și lasă deoparte toate aceste mahalaisme, răspunse Svidrigailov dezgustat. Dacă vrei neapărat să afli această absurditate, am să-ți povestesc o dată, iar acum...

— S-a mai vorbit de asemenea și despre un valet al dumitale de la țară și că tot dumneata ai purta vina pentru nu mai știu ce...

— Te rog, ajunge ! întrerupse din nou Svidrigailov, cu vădită nerăbdare.

— Nu cumva este vorba de acel valet care a venit să-ți umple pipa după moarte ?... Mi-ai povestit chiar dumneata, spuse cu o enervare crescîndă Raskolnikov.

Svidrigailov îl privi lung, și lui Raskolnikov îi păru că în privirea aceasta fulgeră a scilipire sarcastică, dar Svidrigailov se stăpîni și răspunse foarte politicos.

— Chiar el. Văd că pe dumneata te interesează în chip deosebit toate acestea și am să-mi fac o datorie să-ți satisfac curiozitatea cu cea dintâi ocazie prielnică. Ei, drace ! Văd că într-adevăr pot să apar ca o persoană romantică. Judecă și dumneata, în cazul acesta cât trebuie să-i mulțumesc răposatei Marfa Petrovna pentru că i-a îndrăgățat atâtea lucruri misterioase și interesante surioarei dumitale ? Nu îndrăznesc să judec impresia produsă ; în orice caz, mie mi-a prins bine. Cu toată repulsia naturală a Avdotiei Romanovna, și în pofida aerului meu veșnic ursuz și respingător, i s-a făcut pînă la urmă milă de mine, milă pentru un om pierdut. Iar atunci cînd inima unei fete începe să simtă *milă*, asta-i foarte periculos pentru ea. Are să vrea neapărat și să-l „salveze“ pe acel om, și să-i deschidă ochii, și să-l învie, și să-l întoarcă spre țeluri mai nobile, să-l readucă la o nouă viață și activitate în sfîrșit, știi și dumneata tot ce se poate visa în genul ăsta. Mi-am dat seama numaidecît că păsărica zboară singură spre capcană și m-am pregătit la rîndul meu. Mi se pare că te încrunți, Rodion Romanici ? Nu-i nimic, după cum știi, toate acestea s-au soldat cu o nimica toată. (Ei, drăcie, cît vin beau astăzi !) Știi, mi-a părut rău totdeauna, din clipa cînd am cunoscut-o, că destinul nu i-a hărăzit Avdotiei Romanovna să se nască în secolul al doilea sau al treilea al erei noastre, fiică a vreunui cneaz, a vreunui demnitar sau proconsul în Asia Minoră. Ar fi fost, fără îndoială, dintre acele mucenice care zîmbeau cînd li se ardeau sinii cu fierul înroșit. S-ar fi dus singură să caute martirajul, iar în secolul al patrulea sau al cincilea s-ar fi refugiat în pustiul egiptean și ar fi trăit acolo treizeci de ani, hrănindu-se cu rădăcini, exaltare și vedenii. Azi, abia așteaptă și dorește cu nesaț să pătimească pentru cineva, și asta cît mai repede, iar dacă nu i se va da acest prilej de martiraj, e în stare să sară pe fereastră. Am auzit ceva despre un oarecare domn Razumihin. Se zice că e un băiat chibzuit (de altfel o arată și numele : trebuie să

fie seminarist) ; s-o păzească bine pe surioara dumitale. Într-un cuvînt, mi se pare că am înțeles-o foarte bine și socot asta o mare cinste pentru mine. Dar atunci, adică la început de tot, înțelegi dumneata, cînd nu știi cu cine ai de-a face, judeci mai ușuratic și prost, te poți înșela. Și apoi, la naiba, de ce este atît de frumoasă ? Nu-s eu de vină ! Într-un cuvînt pasiunea mea a început printr-o puternică atracție fizică. Iar Avdotia Romanovna este de o puritate spăimîntătoare, nemaiauzită și nemaipomenită. (Bagă de seamă, îți spun acest lucru despre sora dumitale ca un fapt cert. E de o puritate aproape bolnăvicioasă, cu toată inteligența ei, și acest lucru are să-i strice în viață.) Tocmai atunci s-a întîmplat să intre la noi ca fată în casă Parașa, o fată cu ochii negri, abia adusă din alt sat, pe care eu n-o văzusem niciodată ; era tare drăguță, dar proastă, de necrezut ; a început să plîngă, să bocească de a răsuna toată curtea, și s-a făcut mare scandal. Într-o zi, după masă, Avdotia Romanovna m-a căutat anume, pe cînd eram singur în grădină și, cu ochii scînteind de indignare, *mi-a poruncit* s-o las în pace pe biata Parașa. Era poate prima oară cînd vorbeam între patru ochi. Eu, firește, am primit ca o cinste să-i satisfac dorința, am căutat să mă arăt mișcat, rușinat ; într-un cuvînt, mi-am jucat rolul destul de bine. Așa au început legăturile dintre noi, cu discuții tainice, morală, povește, rugăminți, implorări, chiar lacrimi, dacă vrei să mă crezi — pînă și lacrimi ! Iată unde ajunge la unele fete pasiunea pentru morală ! Eu, firește, am dat vina pe soartă, m-am prefăcut dornic și ahtiat după lumină și, în sfîrșit, am folosit mijlocul cel mai tare și cel mai sigur pentru cucerirea unei femei, mijlocul care n-a trădat niciodată pe nimeni și care impresionează absolut pe toate, fără nici o excepție. Acest mijloc arhicunoscut este : lingușirea. Nu există pe lume ceva mai greu decît sinceritatea și ceva mai ușor decît lingușirea. Dacă în sinceritate se strecoară numai a suta parte dintr-o notă falsă, se produce o disonanță

și apoi e-bucluc. Dacă în lingușire absolut toate notele sînt false, ea totuși face plăcere și este ascultată fără supărare. Oricît de grosolană ar fi lingușirea, ea pare cel puțin pe jumătate adevărată. Și asta la toate straturile sociale culte sau inculte. Chiar și o vestală ar putea fi sedusă cu ajutorul lingușirii. Ce să mai vorbim atunci despre muritorii de rînd. Nu pot să-mi amintesc fără să rîd, cum am sedus o cucoană credincioasă bărbatului, copiilor și virtuților ei. Ce bine m-am distrat și cît de puțină bătaie de cap am avut ! Cucoana era într-adevăr virtuoaasă, cel puțin în felul ei. Toată tactica mea consta numai în atît : în fiecare clipă mă arătam strivit și mă prosternam în fața purității sale. O lingușeam fără rușine și abia obțineam, de pildă, să-i strîng mîna sau îi smulgeam o privire, că începeam numaidecît să mă dojenesc pentru că i le-am smuls cu forța, căci ea s-a împotrivit, s-a împotrivit atît de tare, că eu probabil n-aș fi obținut niciodată nimic, dacă n-aș fi fost atît de desfrînat. Ea, în nevinovăția ei, n-a simțit perfidia și s-a lăsat prinsă fără premeditare, fără să-și dea seama, fără să bănuiască măcar etc. etc. Într-un cuvînt, am obținut tot ce am vrut, iar cucoana mea a rămas ferm convinsă că este nevinovată și curată, își îndeplinește toate îndatoririle și obligațiile, și că a căzut cu totul întîmplător. Dacă ai ști cît s-a înfuriat cînd, la urma urmelor, i-am declarat că după sincera mea părere a căutat și ea plăcerea la fel ca și mine ! Biata Marfa Petrovna era grozav de sensibilă la lingușire și, dacă aș fi vrut, ar fi trecut, încă de pe cînd trăia, toată averea pe numele meu. (Totuși, beau și trîncănesc grozav de mult azi.) Sper că n-ai să te superi dacă am să amintesc acum că, la început, Avdotia Romanovna n-a rămas nici ea cu totul rece la lingurișirile mele. Numai că eu am fost prost și cu nerăbdarea mea am stricat totul. Într-un cuvînt, n-am știut să-mi stăpînesc privirile cînd stam de vorbă cu ea ; mi se aprindea tot mai tare în ochi o anumită flacără care o neliniștea

și pe care, pînă la urmă, a început s-o urască. N-are rost să-ți povestesc toate amănuntele, dar e destul să știi că a rupt orice relații cu mine. Atunci am făcut încă o greșală. Am început să-mi bat joc grosolan de toate moralistele care vor să convertească oamenii ; Parașa a apărut din nou pe scenă, urmată de multe altele, pe scurt, a început o adevărată destrăbălare. Ah, Rodion Romanîci, să fi văzut atunci cum știu uneori să scapere ochii surioarei dumitale ! Nu te uita că sînt beat și am dat pe gît un pahar întreg de vin, dar te asigur că privirea ei mă urmărea pînă și în somn. Ajunsesem la urmă că nu mai puteam să aud foșnetul rochiei sale. În adevăr, credeam că o să dau în boala copiilor, niciodată nu mi-aș fi putut închipui că aș putea să turbez pînă într-atît. Trebuia neapărat să mă împac cu Avdotia Romanovna și acest lucru era imposibil. Închipuiește-ți atunci, ce am făcut ? La ce grad de tîmpenie poate să aducă pe om o patimă ca asta ? Să nu întreprinzi niciodată nimic cînd te orbește patima, Rodion Romanîci. Socotind că Avdotia Romanovna este săracă lipită pămîntului (ah, iartă-mă, am vrut să spun că... dar la urma urmelor, nu-i totuna cum se exprimă un lucru, dacă în fond este tot același ?) într-un cuvînt, că trăiește din munca ei, că o întreține pe mama ei și pe dumneata... (ah, drace, iar te încrunți) am hotărît să-i ofer tot ce aveam (puteam realiza circa treizeci de mii de ruble pe vremea aceea) ca să fugă cu mine fie și aici, la Petersburg. Bineînțeles, aici i-aș fi jurat iubire eternă, fericire etc. etc. Dacă vrei să mă crezi, eram atît de îndrăgostit de ea că dacă mi-ar fi spus : „Omoar-o sau otrăvește-o pe Marfa Petrovna și însoară-te cu mine“ — aș fi făcut-o numaidecît ! Dar lucrurile s-au sfîrșit prin catastrofa pe care o cunoști de altfel și-ți poți singur închipui în ce hal m-am infuriat cînd am aflat că Marfa Petrovna l-a dezgropat nu știu de unde pe avocatul acela ticălos, adică pe Lujin, și că mijlocește o căsătorie între el și Avdotia Romanovna. La urma urmei, n-ar fi fost mai bine să pri-

mească propunerea mea ? Nu-i așa ? Nu-i așa ? Observă că ai început să mă ascuți foarte atent... interesantul meu tînăr...

Iritat, Svidrigailov izbi cu pumnul în masă. Era roșu la față. Raskolnikov își dădu seama că acel pahar, sau un pahar și jumătate de șampanie pe care-l băuse, sorbind încet cîte o înghițitură, îl îmbătase, și hotărî să folosească acest prilej ca să-i afle gîndurile, căci Svidrigailov îi părea foarte suspect.

— După toate cîte mi le-ai spus, m-am încredințat că ai venit aici cu gîndul la sora mea, zise el deschis, fără să se mai ascundă, ca să-l scoată din fire.

— Eh, lasă astea, se dezmetici Svidrigailov. Ți-am spus doar... și apoi, sora dumitale nu poate să mă sufere.

— Sînt sigur că nu poate să te sufere, dar nu despre asta este vorba acum.

— Ești sigur că nu poate să mă sufere ? (Svidrigailov îl privi ironic printre gene.) Ai dreptate, nu mă iubește ; dar niciodată să nu garantezi pentru ceea ce s-ar putea întîmpla între soț și soție sau între doi amanți. Este totdeauna un colțisor care rămîne necunoscut pentru toată lumea și pe care nu-l știu decît ei doi. Poți să garantezi că Avdotia Romanovna m-a privit totdeauna cu dezgust ?

— După unele vorbe strecurate, fără să-ți dai seama, în cursul istorisirii dumitale, văd că tot mai nutrești anumite speranțe și că, desigur, ai și acum intențiile cele mai mîrșave cu privire la Dunia.

— Cum ! Mi-au scăpat astfel de vorbe ? spuse Svidrigailov, sincer speriat, fără să țină seama de epitetul pus intențiilor lui.

— Îți scapă și acum. De ce te temi așa de tare ! De ce te-ai speriat deodată ?

— Eu mă tem, mă sperii ? Mă tem de dumneata ? Mai degrabă dumneata ar trebui să te temi de mine, *cher ami* ¹.

¹ Dragă prietene (fr.).

Ce comedii spui... Dealtfel, m-am cherchelit, văd bine ; cît pe aci să mă ia gura pe dinainte. La dracu cu vinul ! Hei, apă !

Apucă sticla și fără să stea la gînduri o aruncă pe fereastră. Filip aduse apă.

— Toate astea-s fleacuri, zise Svidrigailov, muind un șervet în apă și apăsîndu-și-l pe frunte. Cu un singur cuvînt pot să-ți închid gura și să-ți nimicesc toate bănuiele. Știi, de pildă, că eu mă însor ?

— Mi-ai mai spus-o și altă dată.

— Ți-am spus ? Am uitat. Dar atunci nu puteam încă să-ți spun sigur, fiindcă nici nu-mi văzusem logodnica ; abia intenționez s-o fac. Pe cînd acum, totu-i hotărît, sînt logodit ; dacă n-aș fi ocupat, dacă n-ar fi ceva cu nepuțință de aminat, te-aș lua și te-aș duce acolo, fiindcă aș vrea să-ți dai părerea dacă am ales bine. Ei drace ! Numai zece minute au mai rămas. Vezi, uită-te la ceas ; totuși am să-ți spun povestea logodnei mele, fiindcă însurătoarea asta a mea este destul de interesantă în felul ei. Ei, tot vrei să pleci ?

— Nu, acum nu mai plec.

— N-ai să pleci de loc ? O să vedem ! Am să te duc și acolo, asta-i adevărat, am să-ți arăt logodnica, dar nu acum fiindcă acum, peste puțin, dumneata va trebui să pleci. Dumneata ai s-o iei la dreapta, eu la stînga. O cunoști pe Reslih ? Pe madam Reslih la care stau cu chirie ? Auzi ? Da, da, chiar aceea despre care se spune, știi dumneata ce, povestea cu fetița, iarna, apa — mă ascuți ? Auzi ? Ea le-a învățat toate pentru mine. „Tu, zice, te plictisești, să-ți căutăm o distracție.“ Căci eu, e adevărat, sînt un om ursuz, plictisit. Crezi poate că sînt vesel ? Nu, sînt posac : nu fac rău nimănui, dar stau uneori cîte trei zile la rînd într-un ungher, fără să deschid gura. Cît despre Reslih, trebuie să-ți spun că este o mare canalie, știu la ce se gîndește : crede că am să mă satur repede de ne-

vasta mea, că am s-o las și am să plec, și atunci are să-i rămână ei și are s-o pună în circulație ; tot în cercurile noastre, dar ceva mai sus. Ei, și-mi spune Reslih că este un tată de familie bolnav, fost funcționar, de trei ani nu se clintește din jilțul lui și nu poate să-și miște picioarele. Este, zice, și o mamă, o doamnă foarte chibzuită mama asta. Fiul își face serviciul undeva în provincie și nu-i ajută. Fata cea mare s-a măritat și nu dă pe la ei ; au pe cap doi nepoți mici (nu le ajungeau copiii lor) și au luat acasă, înainte să-și isprăvească școala, pe cea mai mică dintre fete ; peste o lună împlinește șaisprezece ani și, prin urmare, peste o lună ar putea s-o mărite. Cu mine adică. Ne-am dus ; ce caraghios s-a petrecut totul acolo la ei ; m-a recomandat : moșier, vădov, familie cunoscută, cu relații, capital — ce are a face că eu am cincizeci de ani și dînsa n-a împlinit încă șaisprezece ? Cine se uită la una ca asta ? Și totuși e ispititor, nu-i așa ? Foarte ispititor, ha-ha ! Dacă ai fi văzut ce bine m-am înțeles cu mămica și tăticul ! Făcea să plătești ca să mă vezi în clipa aceea. Pe urmă a venit ea, a făcut o reverență ; îți închipui : poartă rochiță scurtă, un boboc încă neînflorit, roșește, se aprinde ca zorile (i s-a spus, firește). Nu știu ce părere ai dumneata despre chipurile feminine, dar după mine acești șaisprezece anișori, acești ochi candizi, această sfiiciune și lacrimile rușinii, sînt mai atrăgătoare decît frumusețea, și, pe deasupra, fetița este ca o poză. Părul blond, cu bucle mărunte de mieluşel, buze plinuțe, roșii, piciorușele — o minune !... Am făcut cunoștință, am anunțat că sînt grăbit din pricina unor chestiuni de familie, și a doua zi, adică acum trei zile, ne-am logodit. De atunci, cum vin, o iau pe genunchi și n-o mai las o clipă... Firește, ea se aprinde ca zorile, iar eu o sărut într-una ; mămica i-a spus că sînt bărbatul ei, că așa se face, într-un cuvînt — o plăcere ! Situația asta de acum, de logodnic, în adevăr este poate mai plăcută decît de soț. În copila asta

joacă cum s-a zice : *la nature et la vérité*¹. Ha-ha-ha ! Am schimbat două-trei vorbe împreună — nu-i de loc proastă fetișcana ; uneori îmi aruncă o privire care mă arde ca fierul înroșit. Și, știi, are obrazul Madonei lui Rafael. *Madona Sixtină* are un obraz fantastic, o expresie de durere și nebulă, nu ți-a sărit în ochi acest lucru ? Ei bine, e ceva în genul ăsta. A doua zi după ce ne-am logodit, i-am adus cadouri de vreo mie și cinci sute de ruble ; un colier de briliante, altul de perle și o casetă cu obiecte de toaletă de argint, uite atât de mare, cu tot dichisul ; să fi văzut obrazul madonei mele cum strălucea de mulțumire ! Am luat-o ieri pe genunchi, dar se vede că am apucat-o prea brutal, s-a înroșit toată, i-au țîșnit lacrimile din ochi, dar căuta să le ascundă și ardea toată. Pentru o clipă a ieșit toată lumea din odaie, am rămas numai noi doi și cînd mi s-a aruncat deodată de gît (întîia oară), m-a cuprins cu mînuțele, m-a sărutat și mi-a jurat că are să fie o soție bună, ascultătoare și credincioasă, că are să mă facă fericit, că are să-mi consacre întreaga ei viață, fiecă clipă din viața ei, că are să-mi jertfească tot, tot și pentru toate acestea nu vrea decît *stima mea*. „Altceva, zice, nu-mi trebuie nimic, nimic, nici un fel de cadouri !“ Să ascuți o asemenea mărturisire între patru ochi, de la un îngeraș de șaisprezece anișori, cu obraji rumeniți de pudoarea virginală și cu lacrimi de entuziasm pe gene, trebuie să admiți și dumneata că e destul de ispititor. Este ispititor, nu-i așa ? Face parale, zici ? Face, nu-i așa ? Ascultă... trebuie să mergem acolo, la logodnica mea... dar nu acum !

— Într-un cuvînt, această diferență monstruoasă de vîrstă te excită nemaipomenit ! Și chiar ai de gînd să te însoiri cu adevărat ?

— Dumneata ce crezi ? Neapărat ! Fiecare caută să fie fericit și cel care izbuteste să se înșele singur o duce

¹ Naturelețea și adevărul (fr.).

bine. Ha ! Ha ! Dar ce te-ai apucat de te-ai făcut așa de moralist deodată ? Fie-ți milă de mine, frățioare, sînt un păcătos ! He-he-he !

— Totuși dumneata ai avut grijă de copiii Katerinei Ivanovna. De altfel... da, desigur, ai avut motivele dumitale să faci asta, acum înțeleg tot...

— Copiii îmi plac în genere, îi iubesc foarte mult, rise Svidrigailov. În privința asta aș putea să-ți povestesc un episod foarte interesant, și care nu s-a sfîrșit nici acum. În prima zi cînd am sosit aici, am pornit să cutreier diverse cloace ; gîndește-te și dumneata cum m-am repezit după șapte ani ! Ai observat, probabil, că nu m-am grăbit să dau ochi cu grupul meu de altădată, adică cu prietenii mei de odinioară. Și am să caut s-o întind cît mai mult fără ei. Știi, în sat, sub aripa Marfei Petrovna, m-a chinuit de moarte amintirea tuturor acestor locuri și locșoare misterioase, unde omul priceput poate să găsească multe. Naiba să le ia ! Lumea se îmbată, tineretul cultivat arde în inactivitate, făurind visuri și iluzii irealizabile, se înglobează în diverse teorii ; nu știu de unde au venit atîția cămătari, ascund banii, iar toți ceilalți tăiesc în desfriu. Orașul acesta, din primele ceasuri, mi-a trimis în nas mirosul lui atît de bine cunoscut. Am ajuns așadar, la o așa-numită serată dansantă, o cloacă infectă (mie îmi plac cloacele și tocmai cele mai murdare) ; bineînțeles se dansa cancan, ceea ce nu exista pe vremea mea. Da, în acest domeniu s-au făcut progrese. Deodată mă uit și văd o fetiță de vreo treisprezece ani, foarte drăguț îmbrăcată, dansînd cu un virtuoz ; altul le făcea vizavi. Lîngă perete, pe un scaun, mămica. Poți să-ți închipui ce cancan ! Fetița se rușinează, roșește, pînă la urmă se simte jignită și începe să plîngă. Virtuozul o ia pe sus și începe s-o învirtească și să se izmenească în fața ei ; toată lumea rîde cu hohote — tare-mi place publicul nostru, fie chiar de cancan, în astfel de clipe — și țipă : „Așa-i trebuie, așa-i trebuie ! Nu se aduc copiii aici !“ Mie, firește, puțin

îmi păsa dacă e sau nu e vreo logică în toate acestea ! Eu mi-am fixat locul imediat, m-am așezat lângă mămica și am început să-i spun că și eu abia am venit la Petersburg, că aici lumea nu știe să se poarte, că oamenii nu se pricep să deosebească adevăratele merite și să aibă față de ele respectul cuvenit ; am făcut aluzie că am bani mulți ; le-am invitat să le duc acasă în trăsură mea ; le-am condus, am făcut cunoștință mai bine (abia au sosit din provincie și locuiesc într-o cămăruță pe care au luat-o cu chirie de la alți chiriași). Mi s-a spus că prietenia cu mine le face mare cinste ; am aflat că n-au para chioară, că au venit să intervină în nu știu ce chestiune, la nu știu care minister, le-am oferit serviciile mele și bani ; am aflat că la serata aceea au nimerit din greșală, crezând că acolo se predă dansul ; le-am oferit să contribui la instruirea tinerei domnișoare în ceea ce privește limba franceză și dansul. Propunerea a fost primită cu entuziasm, ca o cinste deosebită, și am rămas prieteni și astăzi... Dacă vrei să mergi cu mine la ei, dar nu acum.

— Încetează odată cu poveștile dumitale scîrboase, om stricat, josnic și libidinos !

— Schiller, Schiller, curat Schiller ! *Où va-t-elle la vertu se nicher !*¹ Știi, eu îți povestesc anume astfel de lucruri ca să te aud țipînd : „E o adevărată desfătare !“

— Firește, crezi că nu simt că sînt ridicol în clipa asta ? mormăi Raskolnikov furios.

Svidrigailov rîdea cît îl ținea gura ; în sfîrșit, îl strigă pe Filip, plăti și se sculă.

— Uf, ce beat sînt, *assez causé* ! zise el. Ce desfătare !

— Cum să nu te desfeți ?! strigă Raskolnikov, sculîndu-se de asemenea. Oare pentru un desfrînat cu simțurile tocite ca dumneata istorisirea acestor aventuri, în clipa cînd are în perspectivă o monstrozitate de același fel,

¹ Uite unde se culbărește virtutea ! (Fr.)

nu este o desfătare ? Și, mai ales în astfel de împrejurări și când le spune unui om ca mine... Asta excită.

— Dacă-i pe asta, răspunse Svidrigailov cercetîndu-l cu oarecare mirare, atunci și dumneata ești destul de cinic. Cel puțin ai stofă, și încă în cantitate uriașă. Ești în stare să cuprinzi cu mintea multe lucruri... de altfel poți să și faci multe. Dar, ajunge ! Îmi pare sincer rău că am vorbit așa de puțin, dar nu-i nimic, n-ai să-mi scapi... Așteaptă numai...

Svidrigailov porni afară din tractir. Raskolnikov îl urmă. Cel dintîi totuși nu era prea beat ; i se urcase doar puțin la cap și, acum, beția se risipea cu fiecare clipă. Se încrunta și părea îngrijorat, ca un om care este în așteptarea unui lucru foarte important, care-l emoționează și-l neliniștește. În ultimele două-trei minute atitudinea lui față de Raskolnikov se schimbase : se arăta tot mai arțăgos și sarcastic. Tînărul observă aceasta, și era destul de alarmat. Svidrigailov îi părea suspect și el se hotărî să-l urmărească.

Coborîră în stradă.

— Acum, dumneata o iei la dreapta și eu la stînga sau poate invers, dar *adieu, mon plaisir*¹, pe curînd, cu cea mai mare bucurie !

Și el o luă la dreapta, spre Sennaia.

V

Raskolnikov porni după el.

— Ce înseamnă asta ! exclamă Svidrigailov întorcîndu-se. Mi se pare că ți-am spus că...

— Asta înseamnă că am hotărît să te însoțesc.

¹ Adio, desfătarea mea (fr.).

— Cu-um ?

Amîndoi se opriră și se priviră drept în ochi, parcă măsurîndu-se cu privirea.

— Din ceea ce mi-ai povestit fiind pe jumătate beat, spuse răspicat Raskolnikov, m-am convins că nu numai că n-ai renunțat la intențiile dumitale ticăloase cu privire la sora mea, dar chiar că ești preocupat de ele mai mult decît oricînd. Sînt informat că astăzi dimineată sora mea a primit o scrisoare. Dumneata ai avut vreme să pui ceva la cale... și chiar dacă, între timp, ți-ai găsit în drum o nevăstă, asta nu înseamnă nimic. Vreau să mă încredințez cu ochii mei...

Despre ce voia să se încredințeze cu ochii lui, e greu de spus, și, desigur, nici el nu știa prea bine.

— Așa ! Vrei poate să chem poliția ?

— Cheam-o !

Rămaseră din nou unul în fața celuilalt. În cele din urmă, Svidrigailov își schimbă expresia feței. Văzînd că Raskolnikov nu s-a speriat de loc de amenințarea lui, își luă aerul cel mai vesel și prietenos.

— Ce om ! Anume n-am deschis vorba despre afacerea dumitale, cu toate că, firește, ard de curiozitate. Este un caz fantastic. Voiam să amîn discuția pe altă dată, dar, zău, dumneata ești în stare să scoți din sărite și pe un mort... Hai să mergem, deși îți spun dinainte : intru acasă numai pentru o clipă, ca să iau bani ; apoi îmi încui lo-cuința, iau o birjă și mă duc să-mi petrec toată seara la Ostroave. Ce nevoie ai să te ții de mine, spune și dumneata ?

— Deocamdată te însoțesc pînă acasă, dar nu mă duc la dumneata, ci la Sofia Semionovna, să-i cer scuze că n-am fost la înmormîntare.

— Fă cum dorești, dar Sofia Semionovna nu este acasă. E plecată să ducă copiii la o bătrînică, o veche prietenă de a mea și epitroapă a nu știu cărui orfelinat.

Am fermecat pe această doamnă, plătind o sumă pentru cei trei pușori ai Katerinei Ivanovna și, în afară de aceasta, am făcut și o danie pentru orfelinatul ei ; în sfârșit, i-am spus povestea Sofiei Semionovna, cu unele gesturi ale ei care-i fac cinste, de altminteri fără să ascund nimic. I-a făcut o impresie extraordinară. Și de aceea a fost poftită Sofia Semionovna să se prezinte chiar azi la hotelul X, unde bătrina cucoană locuiește temporar cînd vine de la țară.

— N-are a face, am să trec totuși pe la dînsa.

— Cum vrei, dar eu nu te întovărășesc în astă seară ; ce rost are ? Uite că am ajuns. Ascultă, eu sînt sigur că mă privești cu suspiciune numai fiindcă pînă acum am fost delicat, nu te-am plictisit și n-am încercat să te descos... pricepi ce vreau să spun ? Acest lucru ți s-a părut neobișnuit ; sînt gata să pun rămășag că așa este ! Să mai fii delicat după asta !

— Socoteți delicat să tragi cu urechea la ușă ?

— A, despre asta vorbești ? rîse Svidrigailov. M-ar fi mirat nespun dacă, după toate cîte au fost, ai fi trecut peste acest amănunt. Ha ! ha ! Nu înțeleg, după unele lucruri din cîte i-ai... îndrugat atunci Sofiei Semionovna, ce însemnătate mai are asta ? Poate că sînt un retrograd și nu pricep nimic. Lămurește-mă, te rog, dragul meu ! Luminează-mi mintea cu teoriile cele noi !

— N-ai putut să auzi nimic, minți !

— Nu despre asta, nu despre asta vorbesc (cu toate că eu într-adevăr am auzit ceva) nu, eu mă refer la faptul că dumneata oftezi într-una ! Schiller din sufletul dumitale se revoltă. Și acum poftim — e împotriva celor care ascultă pe la uși ! Dacă-i așa, atunci du-te și spune acolo unde se cuvine că uite ce s-a întimplat cu dumneata, cum ți-a cam dat greș teoria. Iar dacă crezi că pe la uși nu-i voie să ascuți, dar pe bătrîne e voie să le lovești în cap cu ce se nimerește, după bunul dumitale plac, atunci fugi

cît mai iute în America ! Fugi, tinere ! Poate că mai este timp. Sincer îți spun. N-ai bani ? Îți dau eu de drum.

— Nici nu mă gîndesc, îl întrerupse Raskolnikov cu deznădăjduit.

— Înțeleg (de altfel, nu te obosi, dacă nu vrei, poți să nu răspunzi), înțeleg ce fel de probleme îți pui : morale, nu-i așa ? Problema omului și a cetățeanului ? La dracu, ce nevoie ai de ele ? He-he ! Fiindcă tocmai ești cetățean și om ? Dacă-i așa, atunci trebuia să ți le pui mai înainte și să nu te apuci de treaba asta ; acum n-are rost, sau dacă e așa, împușcă-te ! Oare nu te atrage ?

— Mi se pare că dumneata vrei să mă enervezi anume ca să-ți întorci spatele și să plec...

— Om ciudat ce ești, uite că am ajuns, poftim sus pe scară. Uite, acolo este intrarea Sofiei Semionovna și vezi și dumneata că nu-i nimeni acasă ! Nu mă crezi ? Întreabă-l pe Kapernaumov — ea le lasă cheia cînd pleacă. Uite-o și pe *madame* Kapernaumov. Cum ? (E cam surdă.) A plecat ? Ai auzit ? Nu, n-are să vină pînă seara tîrziu. Și acum, hai la mine. Doar ai vrut să vii la mine ? Poftim, sîntem în locuința mea. *Madame* Resliu nu este acasă. Femeia asta se agită mereu, dar este de treabă, te îndreptățește... Ți-ar putea fi de folos dacă ai fi ceva mai rezonabil. Și acum, uite : iau din biroul meu un bilet de cinci la sută (privește cîte mai am !), ăsta are să se ducă astăzi la telal. Ai văzut ? Acum nu mai am pentru ce să-mi pierd vremea aici. Încui biroul, încui locuința și iată-ne iar pe scară. Dacă vrei, hai să luăm o birjă ! Eu mă duc la Ostroave. Nu te atrage o mică plimbare ? Iau trăsura pînă la Elaghin. Cum ? Refuzi ? Hai, lasă-te ademenit ! De ce să nu mergem ? Are să plouă, dar nu-i nimic, tragem coviltirul...

Svidrigailov se și urcase în trăsură. Raskolnikov socoti că, cel puțin pentru moment, bănuielile lui nu erau întemeiate. Fără să răspundă un cuvînt, îi întoarse spatele

și-o luă înapoi spre Sennaia. Dacă ar fi întors măcar o dată capul, ar fi văzut că Svidrigailov, după ce făcu vreo sută de pași cu trăsura, plăti birjarul și coborî pe trotuar. Dar el nu se întoarse, nu văzu nimic și coti după colț. Un adînc dezgust îl îndemna să se depărteze cît mai mult de Svidrigailov. „Și am putut măcar o clipă să aștept ceva de la acest ticălos grosolan, de la acest om stricat, libidinos și mîrșav !” exclamă el fără voie. Ce-i drept, această condamnare o rostise cam pripit și ușuratic. Era ceva în Svidrigailov, în tot felul lui de a fi, original și oarecum misterios. În privința Duniei, Raskolnikov rămăsese adînc convins că Svidrigailov nu renunțase la ea. Dar era prea greu, prea de neîndurat, să se gîndească la acest lucru !

Ca întotdeauna cînd rămînea singur, după douăzeci de pași se cufundă într-o adîncă visare. Se urcă pe pod, se opri lingă parapet și-și aținti ochii asupra apei. În aceeași clipă, puțin mai sus, acolo se afla și Avdotia Romanovna.

Urcîndu-se pe pod, trecuse pe dinaintea ei fără s-o vadă. Iar Dunicika încă nu-l văzuse niciodată astfel pe stradă și-l privea mirată, aproape speriată. Se opri, neștiind ce să facă : să-l strige sau nu ? Deodată îl zări pe Svidrigailov, care se apropia grăbit, venind din direcția opusă.

Dar Svidrigailov părea că se apropie cu grijă, făcînd pe misteriosul. Nu se sui pe pod — se opri mai la o parte, pe trotuar, căutînd să facă în așa fel ca Raskolnikov să nu-l vadă. O zărise pe Dunia și începu să-i facă semne. I se păru că o roagă să nu-și strige fratele, să-l lase în pace, și că o chema la el.

Așa și făcu. Se depărtă încet de Raskolnikov și îl ajunse pe Svidrigailov.

— Să mergem mai iute, șopti acesta. N-aș vrea ca Rodion Romanîci să afle despre întîlnirea noastră. Vă previn că am stat împreună într-un tractir din apropiere, unde m-a găsit singur, și abia am putut să scap de el. Nu știu de unde știe despre scrisoarea mea către dum-

neavoastră și bănuiește ceva. Bineînțeles, nu dumneavoastră i-ați spus. Dar dacă nu i-ați spus dumneavoastră, atunci cine ?

— Am cotit după colț, îl întrerupse Dunia. Acum frațele meu nu ne mai poate vedea. Vă spun hotărît că mai departe n-am să merg. Spuneți aici tot ce aveți de spus ; toate acestea pot fi spuse și în stradă.

— În primul rînd, ceea ce am de spus nu poate fi spus în stradă ; în al doilea rînd, trebuie s-o ascultați pe Sofia Semionovna ; în al treilea rînd, am să vă arăt unele documente... Și, în sfîrșit, dacă nu acceptați să intrați la mine, refuz să vă dau orice explicație și plec. Totodată, vă rog să nu uitați că un secret foarte interesant al iubitului dumneavoastră frate se află cu desăvîrșire în mîinile mele.

Dunia se opri șovăitoare, uitîndu-se pătrunzător la Svi-drigailov.

— De ce vă temeți ! spuse acesta liniștit. Orașul nu-i sat. Și pînă și la țară mi-ați făcut mai mult rău mie decît eu dumneavoastră, așa că aici...

— Ați prevenit-o pe Sofia Semionovna ?

— Nu, nu i-am spus nici un cuvînt și nici nu sînt cu totul sigur că este acasă. De altfel, cred că este acasă. Azi și-a înmormîntat ruda ; nu-i o zi să se ducă în vizită. Pînă una alta, n-aș vrea să vorbesc nimănui despre toate acestea și chiar mă căiesc într-o oarecare măsură că v-am dezvăluit dumneavoastră ce știu. Orice imprudență, în astfel de cazuri, este echivalentă cu un denunț. Locuiesc aici, în casa de care ne apropiem. Uitați-vă : acesta este portarul casei noastre — mă cunoaște foarte bine ; poftim, mă salută... vede că vin cu o doamnă și, desigur, a și avut timpul să vă privească fața, iar acest lucru ar putea să vă liniștească, dacă vă temeți atît de mult de mine și mă suspectați. Iertați-mă că vă spun toate acestea atît de

brutal. De Sofia Semionovna mă desparte un singur perete ; dînsa de asemenea stă cu chirie la niște chiriași. Tot etajul acesta este plin de chiriași. Și atunci, de ce vă temeți ca un copil ? Ce este atît de spăimîntător în mine ?

Obrazul lui Svidrigailov se strîmbă într-un zîmbet îngăduitor ; dar, de fapt, nu avea de loc chef să zîmbească ? Inima îi bătea cu putere și răsuflarea i se tăia. Vorbea anume foarte tare ca să-și ascundă emoția crescîndă ; dar Dunia nu observă nimic deosebit ; prea o enervase observația că se teme ca un copil, ca să mai bage de seamă altceva.

— Cu toate că știu că sînteți un om... fără onoare, nu mă tem de fel. Arătați-mi drumul, zise ea, în aparență foarte liniștită, dar fața îi era palidă.

Svidrigailov se opri în fața locuinței Soniei.

— Dați-mi voie să întreb dacă este acasă. Nu este. Păcat ! Dar știu că trebuie să se întoarcă foarte repede. Dacă a ieșit, atunci nu s-a putut duce decît la o doamnă, în privința orfanilor la care ține. Le-a murit mama. M-am ocupat și eu de chestiunea asta și i-am dat o mîină de ajutor. Dacă Sofia Semionovna nu se înapoiază în zece minute, am s-o trimit la dumneavoastră chiar astăzi, dacă vreți ; iată și locuința mea. Aici sînt cele două odăi pe care le ocup. Dincolo, după ușă, șade gazda mea, doamna Reslih. Acum uitați-vă aici, am să vă arăt documentele cele mai importante : ușa din dormitorul meu duce în aceste două odăi absolut goale, care sînt de închiriat. Priviți... vă rog să vă uitați cu cea mai mare atenție...

Svidrigailov ocupa două odăi mobilate, destul de încăpătoare. Dunicika se uita neîncrezătoare în jurul ei, dar nu văzu nimic deosebit nici în mobilierul camerelor, nici în împărțirea lor, cu toate că ar fi putut să observe, de pildă, că locuința lui Svidrigailov era situată între două apartamente oarecum nelocuite. Intrarea la el nu era de-a dreptul din galerie, ci prin două camere ale gazdei,

aproape goale. După ce deschise ușa din dormitor, încuiată cu cheia, Svidrigailov îi arătă încă o cameră goală care era de închiriat. Dunicika se opri în prag, neînțelegînd de ce este poftită să o cerceteze, dar Svidrigailov se grăbi s-o lămurească :

— Uitați-vă aici, în această a doua cameră mai mare. Observați ușa aceasta încuiată cu cheia. Lîngă ea se află un scaun, unul singur în cele două odăi goale : l-am adus din apartamentul meu, ca să-mi fie mai la îndemîină să ascult. Dincolo, în dosul ușii, se află masa Sofiei Semionovna ; acolo a stat dînsa de vorbă cu Rodion Romanîci. Iar eu am stat dincoace și am ascultat ; două seri de-a rîndul am stat pe scaun și am ascultat de fiecare dată cîte două ceasuri și, firește, am putut să aflu cîte ceva, nu-i așa ?

— Ați tras cu urechea la ușă ?

— Da, am ascultat la ușă ; acum să mergem la mine ; aici nu avem pe ce să ședem.

O conduse pe Avdotia Romanovna înapoi în prima odaie, care-i servea drept salon, și o pofti să ia loc pe scaun. El se așeză la capătul celălalt al mesei, la o distanță de cel puțin un stîinjen, dar pesemne că în ochii lui ardea din nou acea flacără care o mai speriasse o dată pe Dunicika. Ea tresări fără să vrea și, deși voia să se arate foarte stăpină pe sine, se uită încă o dată, bănuitoare, de jur împrejur. În cele din urmă își dădu seama de izolarea apartamentului. Vru să întrebe dacă cel puțin gazda era acasă, dar nu întrebă... din mîndrie. Și apoi, o suferință infinit mai mare decît teama pentru ea însăși îi umplea sufletul și îi chinuia inima.

— Iată scrisoarea dumneavoastră, începu dînsa, punînd-o pe masă. Este cu putință ce scrieți aici ? Faceți aluzie la o crimă pe care pretindeți că ar fi săvîrșit-o fraatele meu. Aluzia este prea limpede ca să încercați să dați înapoi. Să știți însă că am mai auzit despre această poveste absurdă și că nu cred nimic, nici un cuvînt. Este o

bănuială mirșavă și ridicolă ; cunosc și cauzele care au creat-o. Dumneavoastră mi-ați promis dovezi : vorbiți ! Dar să știți dinainte că nu vă cred ! Nu cred nimic !...

Dunicika spuse toate acestea foarte repede și o clipă tot singele îi năvăli în obraji.

— Dacă n-ați crede nimic, ați fi riscat oare să veniți singură la mine ? Pentru ce ați venit ? Din simplă curiozitate ?

— Nu mă chinuiți, vorbiți odată !

— N-am ce spune, sinteți o fată curajoasă ! Credeam, în adevăr, că o să-l rugați pe domnul Razumihin să vă însoțească pînă aici. Dar nu l-am zărit nici cu dumneavoastră, nici prin preajma noastră, m-am uitat bine : asta dovedește curaj, și înseamnă că ați vrut să-l menajați pe Rodion Romanici. De altfel, tot ce faceți este divin... Cît despre fratele dumneavoastră, ce v-aș putea spune ? L-ați văzut adineauri. Cum v-a părut ?

— Doar nu vă întemeiați numai pe asta ?

— Nu, nu numai pe asta, ci pe propriile lui vorbe. A venit de două ori la rînd seara, aici, la Sofia Semionovna. V-am arătat unde au șezut ei. A mărturisit totul fetei. Este un ucigaș. A ucis o bătrînă, văduva unui funcționar, cămătăreasă, la care el însuși amaneta unele obiecte ; a ucis-o și pe sora ei, o precupeață cu numele Lizaveta, care a intrat întîmplător în casă în clipa aceea. Le-a ucis pe amîndouă cu toporul pe care-l adusese cu el. Le-a ucis ca să le jefuiască, și le-a jefuit ; a luat banii și unele obiecte de valoare... Toate acestea le-a spus cuvînt cu cuvînt Sofiei Semionovna. Numai ea îi cunoaște secretul, dar n-are nici un amestec în acest asasinat ; dimpotrivă, în timpul mărturisirii lui s-a îngrozit ca și dumneavoastră acum. Dar fiți pe pace, ea n-are să-l trădeze.

— E cu neputință ! șoptiră slab buzele palide, ca împietrite, ale Duniei, care se înăbușea, e cu neputință, n-avea nici un motiv, nici cel mai mic motiv... Este o minciună ! O minciună !

— A jefuit, acesta este motivul. A luat bani și obiecte. Ce-i drept, după cum a mărturisit singur, nu s-a folosit nici de bani, nici de obiectele acelea, și le-a dus undeva, și le-a ascuns sub o piatră unde mai zac și acum. Dar asta numai fiindcă n-a cutezat să se folosească de ele.

— Dar este verosimil ca el să fure, să jefuiască ? E cu putință ca el să se fi gândit măcar la una ca asta ? strigă Dunicika sărind de pe scaun. Doar l-ați cunoscut. L-ați văzut. Poate el fi un hoț ?

Părea că-l imploră pe Svidrigailov ; uitase cu totul de frica ei.

— Această categorie, Avdotia Romanovna, cuprinde mii și milioane de varietăți. În genere, un hoț fură și știe că este un ticălos ; eu însă am auzit despre un om foarte de treabă care a jefuit poșta ; cine știe, poate că fratele dumneavoastră a crezut cu adevărat că face un lucru mare. Bineînțeles, eu însumi n-aș fi crezut, după cum nu credeți nici dumneavoastră toată istoria asta, dacă n-aș fi auzit-o chiar din gura lui. El i-a explicat Sofiei Semionovna toate motivele, iar ei nu-i venea să-și creadă urechilor și ochilor, deși i le spunea chiar el.

— Și care sînt... aceste motive ?

— Este o poveste lungă, Avdotia Romanovna. Cum să vă spun, este vorba de o anumită teorie, aceeași teorie după care eu, bunăoară, socot că fărădelegile izolate sînt admisibile dacă țelul este bun. Un singur rău și o sută de fapte bune ! Apoi, firește, este dureros pentru un tînăr plin de merite și cu un orgoliu nemaipomenit să știe că dacă ar avea numai trei mii de ruble, cariera lui, tot viitorul, tot scopul vieții lui s-ar schimba ; și el nu are aceste trei mii de ruble. Adăugați pe deasupra enervarea provocată de foame, de locuința strîmtă, de zdrențele pe care le poartă, de înțelegerea vie a frumuseții, a poziției sale sociale și, totodată, a poziției surorii și mamei lui. Dar cel mai mare rol l-a jucat desigur orgoliul, mîndria și vanitatea ; Dumnezeu știe, poate că însușirile lui bune...

Să nu credeți cumva că-l învinuiesc, eu nu-l învinuiesc de fel, și nici nu e treaba mea. A fost la mijloc și o teorie a lui proprie — o teorie după care oamenii se împart, vedeți dumneavoastră, în material uman, adică oameni de rînd, și în oameni deosebiți, adică oameni cărora le este permis orice, care prin esența lor superioară nu se supun legilor, ci dimpotrivă ei făuresc aceste legi pentru ceilalți, adică pentru materialul uman, pentru pleavă. O teorie oarecare ; *une théorie comme une autre*¹. Îl pasiona grozav personalitatea lui Napoleon, adică, propriu-zis, îl pasiona faptul că mulți oameni geniali nu țin seama de răul izolat, ci trec peste el fără să stea pe gînduri. Mi se pare că și-a închipuit că este un om genial — adică a fost sigur de acest lucru un timp. A suferit grozav și mai suferă și acum la gîndul că a știut să făurească o teorie, dar n-a fost în stare să treacă limita fără să stea pe gînduri și că, deci, nu este un om genial. Și asta, desigur, este grozav de umilitor pentru un tînr ambițios, mai ales în secolul nostru...

— Dar remușcărilor, conștiința ? îi refuzați așadar orice simț moral ? Poate el fi așa ?

— Eh, Avdotia Romanovna, acum toate s-au încurcat, adică, de fapt, niciodată n-a fost prea multă ordine pe lume. Rușii noștri sînt, în general, oameni cu sufletul larg, larg ca și țara lor, și extrem de înclinați spre tot ce e fantastic și dezordonat ; dar e mare bucluc să ai sufletul larg cînd nu ești totodată și genial. Vă aduceți aminte cît am discutat pe această temă între patru ochi, după masa de seară, pe terasa din grădină ?... Dumneavoastră mă dojeneați tocmai pentru această largheță de suflet. Cine știe, poate că în vreme ce noi discutam acolo, el zăcea aici și-și făurea teoria. La noi, în societatea cultă, nu există tradiții sacre din cale-afară. Avdotia Ro-

¹ O teorie ca oricare alta (fr.).

mănovna ; doar poate cîte unul şi le formează din cărţi... sau deduce cîte ceva din letopiseşe. Dar asta o fac mai ales oamenii de ştiinţă, care, între noi fie vorba, sînt nişte nătăfleţi, aşa că unui om de lume nici nu-i şade bine să se ia după ei. De altfel, îmi cunoaşteţi părerile ; nu învinuiesc absolut pe nimeni. Eu sînt un trîntor şi rămîn ca atare. Şi despre asta am vorbit de nenumărate ori. Am avut chiar fericirea să vă trezesc interesul cu părerile mele... Sînteţi foarte palidă, Avdotia Romanovna !

— Cunosc această teorie. Am citit articolul lui publicat într-o revistă, vorbeşte despre oamenii cărora le este totul permis... Mi l-a adus Razumihin...

— Domnul Razumihin ? Articolul fratelui dumneavoastră ? Publicat într-o revistă ? Există un asemenea articol ? N-am ştiut. Trebuie să fie foarte interesant. Dar unde plecaţi, Avdotia Romanovna ?

— Vreau s-o văd pe Sofia Semionovna, rosti Dunicika cu glasul stins. Cum să ajung la dînsa ? Poate că s-a întors ; vreau neapărat s-o văd chiar acum. Să-mi...

Avdotia Romanovna nu isprăvi ; răsuflarea i se tăie.

— Sofia Semionovna n-are să se înapoiere pînă la noapte. Aşa cred eu. Trebuia să vină foarte repede, iar dacă nu, atunci foarte tîrziu...

— A, va să zică minţi ! Văd... ai minţit... ai minţit ! Nu te cred ! Nu te cred ! Nu te cred ! strigă Dunicika într-un acces de furie, pierzîndu-şi stăpînirea de sine.

Aproape leşinată, se prăbuşi pe scaunul pe care Svidrigailov se grăbi să-l împingă spre ea.

— Avdotia Romanovna, ce-i cu dumneata, vino-ţi în fire. Poftim apă. Bea o picătură... O stropi cu apă. Dunicika tresări şi-şi reveni. Efectul a fost prea puternic ! murmură ca pentru el Svidrigailov, încruntîndu-se. Avdotia Romanovna, liniştiţi-vă ! Să ştiţi că el are prieteni. O să-l salvăm, o să-l scoatem din încurcătură. Vreţi să-l duc în străinătate ? Am bani ; în trei zile îi fac rost de bilet.

Cît despre faptul că a ucis, fratele dumitale are să facă o mulțime de fapte bune, care au să șteargă tot. Poate încă să ajungă un om mare. Ce-i cu dumneavoastră ? Cum vă simțiți ?

— Om hain. Îți bați joc de mine. Lasă-mă...

— Unde ? Unde pleci ?

— Vreau să mă duc la el. Unde este ? Știi unde este ? De ce ușa asta este încuiată ? Am intrat prin ea și acum este încuiată cu cheia. Cînd ai avut timp s-o încui ?

— Nu trebuie să se audă în toată casa ce vorbim noi aici. Nu-mi bat joc de fel ; m-am săturat numai să folosesc acest limbaj. Unde să te duci așa cum ești acum ? Vrei să-l împingi la pierzare ? Ai să-l faci să se înfurie și are să se predea. Trebuie să știi că este urmărit, că i s-a dat de urmă. Dumneata n-ai să faci altceva decît să-l trădezi. Așteaptă puțin : l-am văzut și am stat de vorbă cu el chiar adineauri : mai poate fi salvat... Așteaptă, așază-te, să ne gîndim împreună. Te-am chemat tocmai ca să vedem împreună ce-i de făcut. Dar așază-te odată !

— Cum ai putea să-l salvezi ? Oare mai poate fi salvat ?

Dunia se așază. Svidrigailov își apropie scaunul.

— Toate acestea depind de dumneata, numai de dumneata, începu el aproape în șoaptă ; ochii îi scînteiau și de emoție se încurca și rostea cu greu unele cuvinte. Dunia se depărtă îngrozită. El tremura de asemenea. Dumneata... un singur cuvînt și e salvat ! Eu... eu am să-l salvez. Am bani, am prieteni. Am să-l trimit imediat în străinătate, am să-i scot un pașaport, două pașapoarte. Unul pentru el, unul pentru mine. Am prieteni ; cunosc mulți oameni influenți... Vreți ? Am să scot un pașaport și pentru dumneata... și pentru mama dumitale... ce nevoie ai de Razumihin ? Și eu te iubesc... Te iubesc ca un nebun... Lasă-mă să-ți sărut tivul rochiei, lasă-mă, te rog ! Nu pot să-i aud foșnetul ! Poruncește-mi : fă asta — și am să fac ! Am să fac tot ce vrei. Am să fac imposibilul.

Credința ta are să fie credința mea. Am să fac tot, tot ce vrei ! Nu te uita așa la mine, nu te uita ! Mă ucizi...

Începuse să delireze, încă puțin și mintea lui înfierbîntată și-ar fi pierdut cu totul echilibrul. Dunia sări la ușă și începu s-o zgîlție.

— Deschideți ! Deschideți ! strigă ea, sperînd că o va auzi cineva din casă. Deschideți odată ! Ah ! Nu e nimeni aici ?

Svidrigailov se sculă, se dezmetici. Un zîmbet răutăcios și batjocoritor i se ivi pe buzele tremurînde.

— Nu este nimeni acasă, rosti el încet, cu pauze. Gazda a plecat, și nu are nici un rost să țipați ; vă enervați degeaba.

— Unde este cheia ? Deschide numaidecît, om josnic ce ești !

— Am pierdut cheia și nu o pot găsi.

— Așa ? Dar asta este un șantaj ! strigă Dunia, albă ca o moartă, și se repezi într-un colț, unde se baricadă cu o măsuță ce nimerise la-ndemînă.

Nu mai țipa ; îl sfredelea cu privirea pe călăul ei și-i urmărea cu luare-aminte fiecare mișcare. Svidrigailov sta în fața ei, la celălalt capăt al odăii, fără să se clinească. Își recăpătase stăpînirea de sine, cel puțin în aparență. Dar fața îi rămăsese palidă, și zîmbea batjocoritor ca și mai înainte.

— Ați rostit cuvîntul „șantaj“, Avdotia Romanovna. Dacă este vorba de „șantaj“, vă puteți închipui că mi-am luat toate măsurile. Sofia Semionovna nu este acasă, pînă la Kapernaumov este foarte departe : cinci camere încuiate. În sfîrșit, sînt cel puțin de două ori mai puternic ca dumneavoastră și, în afară de aceasta, nu am de ce mă teme fiindcă nu vă puteți plînge : doar n-o să vreți să vă trădați fratele ! Și apoi, nici nu v-ar crede nimeni : în ce scop o fată ar putea să vină singură acasă la un bărbat care trăiește singur ? Așa că, chiar dacă l-ați jertfi pe fra-

tele dumneavoastră, tot n-ați dovedi nimic. Șantajul este foarte greu de dovedit, Avdotia Romanovna.

— Ticălosule ! șopti Dunia indignată.

— Fie, dar țineți seama, dar țineți seama, vă rog, că pînă acum n-am făcut decît să judec din punctul de vedere al ipotezei dumneavoastră. După părerea mea personală, aveți toată dreptatea : violența este o mirșăvie. Am spus tot ce am spus numai ca să vă liniștesc conștiința dumneavoastră, în caz că... consimțiți de bună voie să vă salvați fratele, așa cum v-am propus... S-ar putea spune că v-ați supus împrejurărilor, să zicem forței, dacă nu putem evita acest cuvînt. Gîndiți-vă bine ; soarta fratelui și a mamei sînt în mîinile dumneavoastră. Iar eu am să fiu robul dumneavoastră... toată viața... am să aștept aici...

Svidrigailov se așează pe divan la vreo opt pași de Dunia. Pentru ea nu exista nici o îndoială că hotărîrea lui era nestrămutată. Și apoi, îl cunoștea bine...

Deodată ea scoase din buzunar un revolver, ridică coșul și lăsă mîna înarmată pe măsută. Svidrigailov sări în sus.

— Aha ! Așa va să zică ! strigă el uluit, zîbind cu răutate. Ei, asta schimbă cu totul lucrurile ! Îmi ușurați nespus situația, Avdotia Romanovna ! De unde ați luat revolverul ? Nu cumva vi l-a dat domnul Razumihin ? Ba ! E revolverul meu ! Un vechi prieten ! Cît l-am căutat... Prin urmare, lecțiile de tir, pe care am avut cîntea să vi le dau la țară, n-au fost pierdute degeaba !

— Nu este revolverul tău, ci al Marfei Petrovna, pe care tu ai ucis-o, bestie ! Tu n-ai avut nimic al tău în casa aceea. L-am luat cînd am început să bănuiesc de ce ești în stare. Îndrăznește să faci un pas, și-ți jur că am să te ucid !

Dunia, în culmea furiei, ținea revolverul gata să tragă.

— Și fratele ? Întreb din pură curiozitate, zise Svidrigailov, fără să se cîntească de la locul lui.

— Denunță-l dacă vrei ! Nu înainta, că trag ! Ți-ai otrăvit soția, o știi, tu însuși ești un ucigaș !...

— Sinteți absolut sigură că eu am otrăvit-o pe Marfa Petrovna ?

— Da ! Tu însuși mi-ai dat a înțelege mai demult ; mi-ai vorbit despre otravă... știi că ți-ai procurat... aveai totul pregătit. Numai tu ai făcut-o... ticălosule !

— Chiar dacă ar fi adevărat, aș fi făcut-o numai pentru tine, ar fi fost numai din pricina ta.

— Minți ! Te-am urît totdeauna, totdeauna !

— Eh ! Avdotia Romanovna ! Ați uitat pesemne cum, în zelul dumneavoastră moralizator, vă aplecați spre mine cu priviri galeșe... Vă citeam în ochi, vă amintiți, într-o seară cu lună plină ?... Cînta privighetoarea...

— Minți ! (Minia fulgeră în ochii Duniei.) Minți, cleve-titorule !

— Mint ? Fie, mint. Am mințit. Nu trebuie niciodată să pomenеști femeilor despre lucruri de acest fel. (Zîmbi.) Știu că ai să tragi, fiară mică și frumoasă ! Hai, trage !

Dunia ridică revolverul ; albă ca o moartă, cu buza de jos tremurătoare, cu ochii mari negri care ardeau ca focul, îl privea hotărîtă, calculînd distanța și așteptînd prima mișcare. Nici o dată încă Svidrigailov n-o văzuse atît de frumoasă. Flacăra ce-i strălucea în ochi, în clipa cînd ridică revolverul, îl arse, și inima i se strînse de durere. Făcu un pas înainte și glonțul porni : îi alunecă prin păr și se izbi de peretele din spatele lui. Svidrigailov se opri și rise încet :

— A întepat viespea ! Țintеște drept în cap... Ce-i asta ? Sînge ! scoase batista ca să șteargă sîngele care se prelingea în suviță subțire pe tîmpla lui dreaptă ; glonțul, pesemne, îi atinsese ușor pielea craniului. Dunia lăsase revolverul jos și-l privea, nu îngrozită numai, ci năucă. Părea că nu înțelege ce a făcut și ce se petrece !

— Nu-i nimic, ați greșit ținta ! Trageți din nou, aștept, rosti încet Svidrigailov, tot zîmbind, dar veselia lui avea ceva sinistru. Dacă întirziați, am să vă apuc înainte de a fi avut timp să ridicați cocoșul !

Dunicika tresări, trase cocoșul și ridică din nou revolverul.

— Lăsați-mă ! se rugă ea deznădăjduită. Vă jur că am să trag din nou... Am... să văucid !...

— Da... la trei pași nu se poate să dai greș. Dar dacă nu mă ucizi... atunci...

Ochii lui Svidrigailov scînteiară și el făcu încă doi pași înainte.

Dunicika trase : glonțul nu porni !

— Ați încărcat neglijent. Nu-i nimic ! Mai aveți o capsulă. Îndreptați-o, am să aștept.

Stătea la doi pași de ea și aștepta, învăluind-o într-o privire plină de hotărîre sălbatică, pătimașă, aprinsă și apăsătoare. Dunia înțelesese că mai bine ar muri decît s-o lase să plece... Și... desigur ea are să-l omoare acum, la doi pași...

Deodată azvîrli revolverul.

— L-ai aruncat ! rosti Svidrigailov mirat, și răsufală din adînc.

Părea că inima lui scăpase dintr-o strînsoare grozavă, și poate că nu era numai groaza de moarte, pe care nici nu știa dacă o simțise în acel moment, ci un alt sentiment, mai dureros și mai întunecat, pe care nu era în stare să-l definească.

Se apropie de Dunia și o luă ușor de mijloc. Ea nu se împotrivi, dar, tremurînd ca o frunză în bătaia vîntului, îl privi implorător. El voi să spună ceva, dar buzele i se strîmbau fără să poată rosti un cuvînt.

— Lasă-mă ! imploră Dunia.

Svidrigailov tresări : îl tutuise cu alt glas decît mai înainte.

— Va să zică nu mă iubești ? întrebă el încet.

Dunia clătină din cap.

— Și... nici n-ai putea ?... Niciodată ?... șopti el disperat.

— Niciodată ! răspunse tot în șoaptă Dunia.

Se scurse o clipă : o luptă tăcută și cumplită se dădea în sufletul lui. Se uita la ea cu o privire ce nu poate fi redată în cuvinte. Apoi, deodată, își luă brațul de pe talia ei, se întoarse, se apropie iute de fereastră și rămase acolo.

Se mai scurse o clipă.

— Poftim cheia. (O scoase din buzunarul stîng al pardesiului și o puse pe masă, la spatele lui, fără să se uite, fără să se întoarcă spre Dunia.) Luați-o și plecați cît mai iute !...

Privea stăruitor pe fereastră.

Dunia se apropie șovăitoare și luă cheia.

— Mai repede ! Mai repede ! repetă Svidrigailov, fără să se miște și fără să se întoarcă.

Dar acest „mai repede“ suna ca o amenințare.

Dunia înțelese, apucă cheia, se repezi la ușă, o deschise și dădu buzna afară. Peste un minut alerga ca o nebună, fără să-și dea seama ce e cu ea, de-a lungul canalului, în direcția podului K.

Svidrigailov rămase la fereastră vreo trei minute ; în sfîrșit, se întoarse, se uită în jurul lui și-și trecu încet mîna pe frunte. Un zîmbet ciudat îi strîmba fața, un zîmbet jalnic, trist, slab, zîmbetul deznădejdiei. Sîngele care se închegase îi murdări mîna ; se uită cu minie la acest sînge, apoi muie prosopul în apă și-și spală tîmpla. Privirea lui se opri deodată pe revolverul azvîrlit de Dunia, căzut lingă ușă. Îl ridică și-l cercetă. Era un revolver mic de buzunar, de tip vechi, cu trei gloanțe ; mai avea două încărcături și o capsulă. Se mai putea trage o dată. După o clipă de gîndire, Svidrigailov virî revolverul în buzunar, își luă pălăria și ieși.

Toată seara, pînă la ora zece, și-o petrecu prin diverse cloace și prin tractire, trecînd dintr-unul într-altul. Cine știe de unde răsări și Katia, care cînta acum un alt cîntec trivial despre unul „ticălos și tiran — care pe Katia o săruta“.

Svidrigailov îi dădu de băut și ei, și flașnetarului, și cîntăreților, și chelnerilor, și la doi conțopiști nenorociți. Cu aceștia se încurcase, de fapt, fiindcă amîndoi aveau nasul strîmb : unul îl avea strîmbat spre dreapta, celălalt spre stînga, ceea ce îi stîrnise mirarea. Cei doi îl atraseră pînă la urmă într-o grădină de vară, unde le plăti și lor intrarea. Toată vegetația grădinii se compunea dintr-un brăduț subțirel, de trei ani, și trei tufe. Tot acolo se afla o „haltă“, de fapt, un debit de băuturi spirtoase, dar unde puteai să comanzi ceai ; afară de asta, se mai găseau cîteva măsuțe și scaune verzi. Un cor prost și un neamț beat, din München, un fel de paiată cu nasul roșu, dar plouat din cale-afară, înveseleau publicul. Cei doi conțopiști se luară la ceartă și apoi chiar la bătaie cu alți conțopiști. Svidrigailov fu ales judecător. Îi judeca de mai bine de un sfert de oră, dar tot grupul țipa așa de tare, că era absolut imposibil să înțelegi ceva. Pricepu pînă la urmă că unul din ei furase nu se știe ce și chiar izbutise să vîndă acel obiect șterpelit unui ovrei pripășit în local, iar după ce îl vînduse, refuzase să împartă cîștigul cu tovarășul lui. Pînă la urmă s-a constatat că obiectul furat era o linguriță care aparținea „haltei“. Cei de la „haltă“ îi observară lipsa și cazul luă o întorsătură destul de serioasă. Svidrigailov plăti lingurița, se sculă și plecă. Era aproape zece seara. În tot acest răstimp el nu băuse nici o picătură de vin și nu comandase pentru el decît un pahar cu ceai, dar și asta o făcuse numai de

ochii lumii. Seara era înnăbușitoare și lugubră. Nori negri se grămădiseră pe tot cerul, și pe la zece izbucni furtuna ; ploaia turna cu găleata. Apa nu șiroia în picături, ci cădea în șuvoaie ce biciuiau pământul. Fulgerele brăzdau cerul în fiecă clipă și puteai să numeri până la cinci până se stingeau. Svidrigailov ajunsese acasă ud learcă, descuie biroul, scoase banii și rupse două-trei hirtii. Apoi vîrî banii în buzunar, vru să-și schimbe hainele, dar se uită pe fereastră, ascultă cum răpăie ploaia și renunță, își luă pălăria și ieși fără să încuie. Se duse de-a dreptul la Sonia. Fata era acasă.

Nu era singură : în jurul ei se adunaseră patru din copilașii lui Kapernaumov. Sofia Semionovna le dădea ceai. Ea îl întâmpină pe Svidrigailov tăcută și respectuoasă, privi cu mirare hainele lui ude, dar nu spuse nici un cuvînt. Copiii fugiră din odaie, îngroziți la culme.

Svidrigailov se așază la masă și o rugă pe Sonia să ia loc lângă el. Timidă, fata se pregăti să-l asculte.

— Sofia Semionovna, s-ar putea să plec în America, zise Svidrigailov. Și cum ne vedem poate pentru ultima oară am venit să dau unele dispoziții. Ai văzut-o astăzi pe doamna aceea ? Știu ce ți-a spus, nu-i nevoie să-mi povestești. (Sonia se foi pe scaun și roși.) Lumea asta are o mentalitate specială. În ceea ce privește pe surioarele și pe frățiorul matală, i-am căpătuît, și banii pe care i-am destinat lor au fost predați pentru fiecare în parte, contra chitanță, cui trebuie, în mîini sigure. Ia aceste chitanțe, să le ai dumneata pentru orice întîmplare. Poftim ! Așa, acum cu asta am isprăvit. Iată aici trei obligații de cinci la sută, în valoare de trei mii de ruble. Ia-le pentru dumneata, pentru dumneata personal, și să rămînă între noi, să nu știe nimeni, orice ai auzi mai tîrziu. O să ai nevoie de ei, Sofia Semionovna, fiindcă să trăiești cum ai trăit — nu e bine și apoi, acum nu ar mai avea nici un rost.

— Mi-ai făcut atât de mult bine și mie, și orfanilor, și răposatei, se grăbi Sonia, că dacă nu v-am mulțumit destul pînă acum să nu... credeți că...

— Lasă, lasă.

— Cît despre banii aceștia, Arkadi Ivanovici, vă mulțumesc foarte mult, dar eu nu mai am nevoie de ei de acum înainte. Dacă sînt singură, am să mă pot întreține oricînd, să nu o luați ca o nrecunoștință ; fiindcă sînteți atât de generos, atunci banii aceștia...

— Nu, nu, Sofia Semionovna, banii aceștia sînt pentru dumneata și te rog să nu mai vorbim despre asta, fiindcă sînt foarte grăbit. O să ai nevoie de ei. Rodion Romanovici nu are decît două căi de ales : sau un glonte în cap, sau drumul Vladimirului. (Sonia îl privi îngrozită și începu să tremure.) Nu te speria, știu tot chiar din gura lui și nu-s palavragiu din fire ; n-am să spun nimănui. Dumneata l-ai sfătuit foarte bine atunci să se ducă să se predea singur. E mult mai bine pentru el. Dacă îi rămîne Vladimirul și o ia pe această cale, dumneata ai să-l urmezi, nu-i așa ? Iar dacă-i așa, atunci vei avea nevoie de bani. O să ai nevoie de ei chiar pentru dînsul. Pricepi ? Dacă ți-i dau dumitale, e ca și cum i-aș da lui. Și apoi, dumneata ai promis să-i achiți tot Amaliei Ivanovna, am auzit. Ce-i asta, Sofia Semionovna, de ce îți tot iei așa de necugetat fel de fel de obligații și îndatoriri ? Katerina Ivanovna i-a rămas datoare nemțoaicei și nu dumneata, așa că nu te privește. Așa nu se poate trăi pe lume. Și acum, dacă cineva are să te întrebe ceva de mine — fie mîine, fie poimîine — de mine sau despre mine (și au să te întrebe negreșit), să nu pomenеști nici un cuvînt că am fost la dumneata și nici banii să nu-i arăți și nici să nu spui că ți i-am dat, să nu spui nimănui. Și acum, la revedere ! (Svidrigailov se ridică.) Să-lută din partea mea pe Rodion Romanîci. Iar pînă una alta, ține banii la domnul Razumihin. Îl cunoști pe domnul Razumihin ? Îl cunoști, desigur. Nu-i băiat rău. Du-i

banii miine... sau cu primul prilej. Iar pînă atunci, ascunde-i bine.

Sonia sări de pe scaun și-l privea speriată. Tare ar fi vrut să-i spună ceva, să-l întrebe, dar în primele clipe nu îndrăzni, și nici nu știa cum să înceapă.

— Dar cum... cum o să plecați pe ploaia asta ?

— Ei, cînd un om se hotărăște să plece în America, nu se sperie de ploaie, he-he ! Rămii cu bine, Sofia Semionovna. Îți doresc să trăiești mult, o să mai aibă și alții nevoie de dumneata. Da... și să-i spui domnului Razumihin că-i trimit salutul meu. Chiar așa să-i spui : „Arkadi Ivanovici Svidrigailov vă salută“. Neapărat.

Svidrigailov ieși, lăsînd-o pe Sonia înmărmurită, speriată, pradă unei bănuieli nelămurite și apăsătoare.

În aceeași seară, pe la douăsprezece, Svidrigailov mai făcu o vizită excentrică și neașteptată. Ploaia nu încetase. Ud pînă la piele, el intră la unsprezece și douăzeci de minute în modestul apartament al părinților logodnicei sale din strada a treia din Vasilevski Ostrov, pe bulevardul Malii. Bătu mult la ușă și la început stîrni mare nedumerire ; dar Arkadi Ivanovici, cînd voia, putea fi un om cuceritor, așa încît prima bănuială, de altfel foarte îndreptățită, a celor doi părinți chibzuiți ai logodnicei lui — că Arkadi Ivanovici trebuie să se fi întrecut cu băutura — căzu de la sine. Părintele bolnav fu scos cu căruciorul în întîmpinarea musafirului de însăși chibzuita mamă, care, după cum îi era obiceiul, trecu numaidecît la unele întrebări ocolite. (Această femeie un punea nici-odată întrebări directe, ci întotdeauna începea cu zîmbete, își freca mîinile și abia după aceea, dacă voia să afle neapărat și sigur, de pildă : cînd ar dori Arkadi Ivanovici să fixeze nunta, se informa plină de o curiozitate arzătoare despre Paris, despre viața de la curtea regelui Franței și numai treptat, treptat ajungea și la Vasilevski Ostrov.) În alt moment, acest procedeu ar fi fost privit cu îngăduință, dar de data aceasta Arkadi Ivanovici se

arătă grozav de nerăbdător și-și exprimă dorința expresă de a-și vedea logodnica, cu toate că i se spusese de la început că s-a culcat. Bineînțeles, logodnica apăru pe dată. Arkadi Ivanovici îi anunță de-a dreptul că o afacere foarte importantă îl silește să lipsească o bucată de vreme din Petersburg și că îi adusese cincisprezece mii de ruble în bani de argint și în diverse hîrtii de valoare, și o roagă să primească acești bani, deoarece de mult avusese de gînd să-i facă acest mic dar înainte de nuntă. Legătura logică între acest dar, plecarea anunțată și nevoia de a veni în acest scop la miez de noapte, cînd ploua cu cofa, firește, nu reieșea din explicațiile lui, care totuși fură bine primite. Părinții nu arătară aproape nici o mirare față de aceste ciudățenii și fură foarte sobri în exclamări și întrebări ; în schimb, manifestară cea mai fierbinte recunoștință, la care chibzuita mamă adaugă și cîteva lacrimi. Arkadi Ivanovici se sculă, își sărută logodnica, o mîngie pe obrăjori, repetă că se va înapoia curînd și, observînd în ochisorii ei, în dosul curiozității copilărești, o întrebare mută, dar serioasă, o mai sărută o dată și se gîndi cu adevărată ciudă că darul lui va fi pus de-a dreptul sub lacăt și păstrat de cea mai chibzuită mamă. Ieși, lăsîndu-i pe toți într-o stare de surescitare nemai-pomenită. Dar mărînimoasa mamă limpezi numaidecît, în șoaptă grăbită, unele nedumeriri mai mari, spunînd că Arkadi Ivanovici este un om important, cu afaceri și cu legături considerabile, că este foarte bogat, și face tot ce-i trece prin cap, îi vine o idee și pleacă, îi vine altă idee și dă niște bani, așa că nu au de ce se mira. Firește, era cam ciudat să-l vezi atît de ud, dar englezii, de pildă, sînt și mai excentrici, și apoi, toți acești oameni din societatea înaltă nu țin seama de cele ce s-ar putea spune despre ei și nu se sinchisesc de nimeni. Se prea poate că umblă anume astfel îmbrăcat, ca să arate că nu-i pasă de nimeni. Și principalul este să nu sufle nici unul o

vorba nimănui despre toate acestea, fiindcă Dumnezeu știe ce poate să mai iasă, iar banii trebuie ascunși cît mai degrabă și încuiați bine ; desigur, este foarte bine că Fedosia a stat tot timpul la bucătărie și, mai ales, nu trebuie să se spună nimic, nimic acelei pramatiei de Reslih. Șușotiră pînă la ora două după miezul nopții. De altfel, logodnica plecă să se culce cu mult mai înainte, mirată și puțin întristată.

Iar Svidrigailov, exact la miezul nopții, trecea podul spre Petersburgskaia. Ploaia încetase, dar vîntul tot mai vuia încă. Tremura de frig și o clipă se uită cu nespusă curiozitate la apa neagră din Malaia Neva. Dar, foarte curînd, îi păru că era prea rece în apropierea apei ; se întoarse și porni spre bulevardul N. Mergea de mult pe acest bulevard nesfîrșit, poate de o jumătate de ceas, alunecînd uneori, din pricina întunericului, de pe trotuarul de lemn, fără să înceteze de-a căuta ceva pe partea dreaptă a străzii. Acolo, spre capătul bulevardului, observase, trecînd nu de mult, un hotel care, după cît își amintea, purta firma „Adrianopol“ sau ceva de felul ăsta. Nu-și greșise socoteala : hotelul, situat într-un loc atît de părăsit, atrăgea atenția numai decît, așa că nu se putea să nu-l găsești chiar pe întuneric. Era o clădire lungă, de lemn, înnegrită, în care, cu toată ora tîrzie, se mai zăreau lumini și se observa oarecare mișcare. Intră și ceru unui servitor zdrențuros, pe care-l întîlni pe coridor, să-i dea o cameră. Zdrențárosul îl cîntări din ochi, se scutură, și-l conduse la o cămăruță îndepărtată, strîmtă și innăbușitoare, din celălalt capăt al coridorului, într-un ungher de sub scară. Alta nu avea : toate erau ocupate. Zdrențárosul îl privi întrebător.

- Ceai este ? întrebă Svidrigailov.
- Este.
- Ce mai aveți ?
- Friptură de vițel, votcă, gustări.
- Adă vițel și ceai.

— Altceva nu doriți ? întrebă nedumerit zdrențărosul.

— Nimic, nimic.

Zdrențărosul se îndepărtă foarte dezamăgit.

„Frumos locșor trebuie să fie... se gândi Svidrigailov. Cum se face că n-am știut de el ? Iar eu trebuie să am aerul unui om care se întoarce de la *café-chantant* și care a și avut o aventură pe drum. M-ar interesa să știu ce fel de oameni trag aici și rămân peste noapte ?”

Aprinse lumina și-și inspectă odaia. Era o vizuină cu o singură fereastră, atât de mică și scundă, încît un om de statura lui abia putea sta în picioare în ea ; patul era neînchipuit de murdar ; masa de brad, vopsită, și un scaun ocupau tot spațiul liber. Pereții păreau a fi de scînduri, cu tapetul jerpelit, atât de colbăit și de rupt, încît culoarea (galbenă) mai putea fi deosebită, dar desenul — nu. O parte din tavan pornea oblic, ca la mansardă, dar aici era vorba de o scară. Svidrigailov puse lumina pe masă, se așeză pe pat și rămase pe gînduri. O șoaptă ciudată, neîntreruptă, care se urca uneori pînă la țipăt, venind din colivia de alături, îi atrase în sfîrșit atenția. Șoapta nu încetase o clipă de cînd intrase în odaie. Trase cu urechea. Cineva se certa sau dojenea pe altcineva, dar nu se auzea decît un singur glas. Svidrigailov se sculă, acoperi flacăra cu mîna și în perete străluci numai decît o crăpătură îngustă ; el se apropie și privi. În odaia, care era nițel mai mare decît a lui, se aflau doi indivizi. Unul, fără surtuc, cu părul foarte creț, cu fața roșie, aprinsă, era oratorul ; cu picioarele larg desfăcute, ca să-și mențină echilibrul, și lovindu-se cu pumnul în piept îl dojenea patetic pe celălalt, spunîndu-i că este un cerșetor fără nici o situație, că l-a smuls din mocirlă, că poate să-l gonească cînd pofteste, dar că toate acestea nu le vede decît Cel-de-sus. Prietenul dojenit ședea pe scaun și avea aerul unui om care ar vrea și nu poate să strănute. Din cînd în cînd, se uita cu o privire tulbure de berbec la orator, dar se vedea bine că nu avea nici cea

mai mică idee despre ce se vorbește și probabil că nici măcar nu auzea nimic. Pe masă ardea un muc de luminare, se afla o carafă de votcă aproape goală, pahare, piine, castraveți și văsăria ceaiului de mult isprăvit. Svidrigailov privi atent toată scena, apoi se depărtă nepăsător de crăpătură și se așează din nou pe pat.

Zdrențărosul, care se întoarse cu ceai și cu vițel, nu se putu împiedica să nu-l întrebe încă o dată dacă nu mai dorește ceva, și, după ce primi răspunsul negativ, se depărtă definitiv. Svidrigailov se repezi la ceai și bău tot paharul, ca să se încălzească, dar nu putu să înghită nici o îmbucătură de vițel, fiindcă își pierduse cu desăvîrșire pofta de mâncare din pricina febrei ce începea să crească în el. Își scoase pardesiul, haina, se înveli cu plapuma și se culcă. Îi era ciudă : „Tot era mai bine să fiu sănătos acum“, se gândi el și zîmbi. Aerul din odaie era înnăbușitor, lumînarea pîlpîia slab, afară vuia vîntul, într-un colț se auzea un șoarece ; de altminteri, toată odaia mirosea a șoareci și a piele. Sta lungit în pat, într-un fel de somnolență : gîndurile roiau nedeslușite. Ar fi vrut să se agațe măcar de unul singur. „Sub fereastră trebuie să fie o grădină, se gândi el, vuiesc pomii ; tare nu-mi place zgomotul copacilor noaptea, pe furtună și pe întuneric — ce senzație neplăcută !“ Își aminti că trecuse adineauri prin fața parcului Petrovski și avusese aceeași impresie apăsătoare. Apoi își aminti de pod, de Malaia Neva, și simți că i se face frig, ca și adineauri cînd stătuse în apropierea apei. „Niciodată în viața mea nu mi-a plăcut apa, nici măcar în peisaje, se gândi el, și deodată un gînd ciudat îl făcu să zîmbească : Crîd că acum n-ar trebui să-mi pese nici de estetică, nici de confort, și totuși, tocmai acum m-am făcut exigent, ca un animal care-și alege neapărat locul... într-un asemenea prilej. Trebuia să cotesc adineauri spre Petrovski ! Dar mi s-a părut că-i întuneric, frig, he-he ! Mai, mai că-mi caut senzații plă-

cufe !... De ce n-am stins lumînarea ? (Sufală în luminare.) Vecinii s-au culcat, se gîndi el, nemaivăzînd lumină în crăpătura de adineauri. Uite, Marfa Petrovna, acum ar îrebui să poftești, e întuneric, locul prielnic, și momentul excepțional. Și iacă, tocmai acum nu vii...”

Își aminti deodată cum adineauri, cu o oră înainte de a-și aduce la îndeplinire planul împotriva Dunicikăi, îl sfătuisese pe Raskolnikov să încredințeze paza ei lui Razumihin. „Oi fi spus-o ca să mă ațîț singur, după cum a ghicit Raskolnikov. Ce poamă e și Raskolnikov ăsta ! Multe a pătitit. Ar putea să ajungă mare pramatie cu timpul, cînd o să-i mai iasă gîrgăunii din cap : astăzi însă *prea* vrea să trăiască ! În privința asta, oamenii de teapa lui sînt tare ticăloși. Eh, lua-l-ar dracii la urma urmelor, facă ce-o vrea, ce-mi pasă mie !”

Nu putea să adoarmă. Puțin cite puțin chipul Dunicikăi, așa cum o văzuse cu cîteva ore mai înainte, răsări în fața lui și deodată simți că se cutremură. „Nu, trebuie să mă las de toate acestea, se gîndi el dezmeticindu-se, trebuie să mă gîndesc la altceva. Ciudat și ridicol ; n-am urît niciodată pe nimeni din cale-afară, nici măcar n-am avut vreodată dorința să mă răzbun pe cineva, ceea ce este un semn rău, un semn foarte rău ! Nu mi-a plăcut să mă cert, nu mă înfierbîntam, și asta de asemenea e un semn rău ! Cîte nu i-am promis adineauri, ptiu, drace ! Poate că totuși m-ar fi înghițit pînă la urmă...” Tăcu și scrișni din dinți : chipul Dunicikăi răsări din nou, întocmai așa cum o văzuse cînd ea, după ce trăsese întîia oară, se speriasse grozav, lăsase revolverul jos și, mai mult moartă decît vie, îl privea, așa că ar fi avut de două ori timpul să pună mîna pe ea și ea nici brațul nu și l-ar fi ridicat să se apere, dacă el singur nu i-ar fi adus aminte. Își aminti că în clipa aceea i se făcuse milă de ea, i se strînsese inima... Eh, la dracu ! Iarăși aceleași gînduri, acum trebuie să mă lepăd de ele, de toate...”

Începea să ațipească : tremurul nervos încetase. Deodată trecu ceva pe brațul și pe piciorul lui, sub plapumă. Tresări : „Ei, drace, nu cumva e un șoarece ? se gândi. Am lăsat mîncarea pe masă...” Tare nu avea chef să se dezvelească, să se scoale, să-i fie iar frig, dar deodată trecu iarăși ceva neplăcut peste picioarele lui ; smulse plapuma și aprinse lumina. Cuprins de un frison, se aplecă să vadă patul : nu văzu nimic, scutură plapuma și un șoarece căzu pe cearșaf. Se repezi să-l prindă ; dar șoarecele nu voia să fugă din pat, alerga de colo-colo în zigzag, îi aluneca printre degete, trecea peste brațul lui și, în sfîrșit, se ascunse sub pernă ; el aruncă perna pe jos și, în aceeași clipă, simți că ceva îi intră în sîn, se mișcă pe trupul lui, pe spinare, sub cămașă. Începu să tremure nervos și se trezi. În odaie era întuneric, iar el zăcea în pat, învelit cu plapuma ca și mai înainte ; afară, la geam, vuia vîntul. „Ce porcărie !” gândi el cù necaz.

Se sculă și se așeză pe marginea patului, cu spatele la fereastră. „Mai bine să nu dorm de loc”, hotări el. De la fereastră venea o adiere rece și umedă ; fără să se ridice, trase plapuma pe umeri și se înfășură în ea. Nu aprinse lumina. Nu se gîdea la nimic și nici nu voia să se gîndească, dar nălucirile răsăreau una după alta ; îi treceau fulgerător prin minte fărîme de gînduri, fără legătură între ele. Era pe jumătate treaz, pe jumătate adormit. Fie frigul, fie întunericul, fie umezeala sau vîntul care șuiera la geam și legăna copacii trezeau în mintea lui o nostalgie infinită. O închipuire fantastică, avea numai viziuni de flori. Îi părea că vede în fața ochilor o priveliște minunată, în zi de sărbătoare, luminoasă, caldă, aproape arzătoare, de sfîntă treime. În mijlocul straturilor de flori se ridică un *cottage* elegant de țară, în stil englezesc ; terasa e îmbrăcată în plante agățătoare, și plină de trandafiri ; scara largă, însoțită, e așternută cu un covor bogat, și la fiecare treaptă, în amîndouă părțile

scării, sint vase chinezești cu flori rare. Observă mai ales buchetele de narcisi albi și gingași, care-și plecau capetele pe lujerele înalte și groase, de un verde intens, cu mireasmă îmbătătoare, în vase cu apă, la ferestre. Ar fi vrut să nu se mai depărteze de ele, dar sui scara și pătrunse într-un salon mare și înalt, și iarăși zări pretutindeni, la ferestre, în fața ușilor deschise care dădeau pe o terasă, pe terasa însăși, peste tot, numai flori. Dușumelele erau presărate cu iarbă proaspăt cosită, numai mireasmă : ferestrele erau larg deschise, un aer ușor, proaspăt și răcoros adia în odaie, păsărelele ciripeau în grădină ; iar în mijlocul salonului, pe masa acoperită cu valuri de atlas, se afla un sicriu. Sicriul acesta era îmbrăcat pe dinăuntru cu o mătase groasă, și împodobit cu volănașe albe. Ghirlande de flori îl înconjurau din toate părțile. Acoperită toată cu flori, zăcea în el o fetiță în rochie albă de tul, cu brațele încrucișate pe piept, ca sculptate în marmură. Dar părul ei blond-auriu era despletit și ud ; o cunună de trandafiri îi împodobeă capul. Profilul sever și încremenit părea de asemenea cioplit în marmură, iar zîmbetul de pe buzele-i albe era atît de jalnic, plin de o durere nemărginită, care nu mai avea nimic copilăresc. Svidrigailov cunoștea fetița ; nici icoane, nici luminări aprinse nu erau în preajma sicriului, nu se auzeau nici rugăciuni. Fetița aceasta era o sinucigașă — a murit înecată. Nu avea decît paisprezece ani, dar s-a aruncat singură în brațele morții, fiindcă i-a fost inima zdrobită de o jignire, care a îngrozit și a zdruncinat mintea ei de copil, a acoperit de rușine nemeritată sufletul ei curat de înger și i-a smuls un ultim strigăt de deznadejde, care s-a stins neauzit de nimeni, în vuietul vîntului, întuneric, frig, într-o noapte întunecoasă și umedă de dezgheț...

Svidrigailov se trezi, se sculă din pat și se apropie de fereastră. Găsi bijbiind mînerul și deschise geamul. Vîntul se năpusti turbat în odăița lui strîmtă și-i învălui fața

și pieptul, acoperit numai de cămașă, cu un fel de promoroacă rece. Sub fereastră se afla parcă o grădină, un fel de grădină-restaurant de vară ; probabil că aici, ziua, cîntă lăutari și se servește ceai pe măsuțe. Dar acum, din copaci și de pe tufe zburau pînă în odaie picături reci, era întuneric ca într-o hrubă și obiectele abia se puteau desluși ca niște pete negre. Svidrigailov, aplecat pe fereastră, sprijinindu-se cu coatele de pervaz, scrută vreo cinci minute bezna. În plină noapte răsunară una după alta două lovituri de tun.

„Aha, semnalul ! Crește apa, se gîndi el ; spre dimineață are să năvălească acolo unde străzile sînt mai joase, are să umple pivnițele și caturile de jos, au să iasă afară guzganii și, în ploaie și vînt, oamenii uzi, înjurînd, au să înceapă să-și care mizeria în caturile de sus. Dar cît să fie ceasul ? Abia își puse întrebarea că, în apropiere, tăcînd și parcă grăbindu-se din răspuțeri, pendula bătut de trei ori. Ehe, peste o oră are să se lumineze de ziuă ! Ce mai aștept ? Trebuie să ies, să mă duc de-a dreptul în parcul Petrovski, să aleg o tufă mai mare, scăldată de ploaie, una pe care ajunge s-o atingi cu umărul și milioane de stropi îți cad pe cap...” Închise fereastra, aprinse lumînarea, își puse haina, pardesiul, pălăria și ieși din odaie cu lumînarea în mînă, ca să caute pe zdrențarosul adormit undeva într-un ungher, printre boarfe și mucuri de lumînări, să-i plătească odaia și să plece. „E momentul cel mai bun, nici nu s-ar putea alege unul mai bun !”

Umblă ce umblă pe coridorul îngust și lung, fără să întîlnească pe nimeni, și se pregătea tocmai să strige cu glas tare, cînd zări într-un colț întunecos, între un dulap vechi și ușă, un obiect ciudat, care părea viu. Se aplecă cu lumînarea în mînă și văzu un copil : o fetiță de cel mult cinci ani, cu o rochiță udă ca o cîrpă de spălat pe jos, care tremura și plîngea. Nău părea speriată de Svidrigailov, dar îl privea cu un fel de uimire prostească

în ochii mari și negri, smiorcându-se în răstimpuri, așa cum fac copiii care, după ce au plîns mult, s-au potolit și mai suspină numai din cînd în cînd. Obrăzorul fetei era palid și tras ; era înghețată de frig, dar... „cum de a ajuns aici ? S-a ascuns pesemne în colțul ăsta și n-a dormit toată noaptea“. Încercă s-o descoasă. Fetița se învioră și începu să îndruga iute-iute în limba ei copilărească. Spunea ceva despre „mamisica“, spunea că „mamisica ale s-o bată“ și despre o cană care s-a „spalt“. Nu-i mai tăcea gurița ; cu chiu cu vai, din cele ce spunea, se putea deduce că este un copil nedorit, pe care mama, vreo bucătăreasă a hotelului, veșnic beată, o bate de o stinge, și de care copilul se teme de moarte ; că fetița spărsese o cană și că se speriasă atît de tare, încît fugise încă de cu seară ; se ascunsese pe afară și stătuse multă vreme în ploaie ; în sfîrșit, se strecurase în coridor și se aciuisse în dosul dulapului acela, unde șezuse toată noaptea, plîngînd și tremurînd de umezeală, de frica întunericului și de groază că are să fie bătută rău pentru toate cîte le făcuse. Svidrigailov o luă în brațe, se întoarse cu ea în odaia lui, o așeză pe pat și începu să o descalțe. Ghetuțele erau rupte și atît de ude, de parcă ar fi stat toată noaptea într-o băltoacă. O dezbracă, o culcă în pat, o înveli și o înfășură cu cap cu tot în plapumă. Fetița adormi imediat. După ce isprăvi cu toate acestea, Svidrigailov se mohori și căzu din nou pe gînduri.

„Cine m-a pus să mă amestec ! se gîndi el deodată, cu un sentiment de minie. Ce prostie !“ Înciudat, luă lumînarea ca să se ducă în căutarea zdrențărosului, să-l descopere cu orice preț și să plece cît mai iute. „Eh, pit-coacea asta !“ se gîndi el blestemînd, gata să deschidă ușa, dar se întoarse să se mai uite o dată la ea, să vadă dacă doarme și cum doarme ? Ridică ușurel plapuma. Fetița dormea un somn greu și fericit. Se încălzise sub plapumă și obrajii ei palizi începuseră să se rumenească. Dar, lucru ciudat, roșeața părea mai puternică și mai vie

decît o roşeaţă obişnuită de copil. „Are friguri“, se gîndi Svidrigailov ; copila era roşie de parcă i-ar fi dat cineva să bea un pahar întreg de vin. Buzele roşii ard, răsuflarea e fierbinte, dar ce-i asta ? I se păru deodată că genele lungi, negre, tresar şi clipesc, se ridică şi printre ele se strecoară o privire vicleană, ageră, o privire îmbietoare, cîtuşi de puţin candidă, ca şi cum fetiţa n-ar dormi, ci s-ar preface numai. Chiar aşa şi este : buzele tresar, schiţează un zîmbet ; colţurile guriţei tremură de parcă ar încerca să-şi stăpînească risul. Dar iată că a încetat să se ferească ; rîde, rîde deschis ; ceva neobrăzat, obscen, se oglindeşte pe această mutrişoară care nu mai are nimic copilăresc ; este chipul vicios al damei cu camelii, al femeii de stradă, al prostituatei franceze. Fără să se mai ascundă, ochii se deschid larg ; îl cercetează cu o privire neruşinată, plină de foc, îl cheamă, rid... Ceva nespus de hidos şi jignitor e în risul, în ochii, în toată înfăţişarea obscenă a acestui copil. „Cum, o fetiţă de cinci ani ? !... şopti Svidrigailov sincer îngrozit. Ce-i... ce-i asta ?“ Fetiţa se întoarce către el, cu obrăjorul în flăcări, îi întinde braţele... „Ah, blestemato !“ strigă îngrozit Svidrigailov şi ridică braţul s-o lovească... Dar în aceeaşi clipă se trezi.

Era tot culcat în pat, înfăşurat ca şi mai înainte în plapumă ; lumînarea nu era aprinsă, afară se luminase de-a binelea.

„Am avut visuri rele toată noaptea asta !“ Se sculă furios, simţind că e frînt de oboseală ; îl dureau toate oasele. Afară era ceaţă şi nu se vedea nimic. Se făcuse ora cinci : dormise prea mult ! Se ridică, îşi puse haina şi pardesiul, care erau încă ude. Pipăi în buzunar revolverul, îl trase afară, îndreptă capsula ; apoi se așeză, scoase din buzunar un carneţel şi pe prima pagină, cea pe care o observă imediat toată lumea, scrise cu litere mari cîteva rînduri. Le reciti şi rămase adîncit în gînduri, cu coatele pe masă. Revolverul şi carneţelul zăceau alături, lingă co-

tul lui. Muștele, trezite din somn, mișunau pe friptura neatinată, rămasă tot acolo, pe masă. Le privi multă vreme, apoi, cu mîna dreaptă, liberă, încercă să prindă una. Se chinui mult timp, dar nu izbuti s-o prindă. În sfîrșit, dîndu-și seama de ce lucru interesant se ocupă se dezmetici, tresări, se sculă și porni hotărît afară din odaie. Peste o clipă se afla în stradă.

O ceață deasă, lăptoasă, învăluia orașul. Svidrigailov porni pe trotuarul de lemn, alunecos și murdar, în direcția Malaia Neva. I se părea că și vede apa riului crescută mult peste noapte. Petrovski Ostrov, cărările umede, iarba udă, copacii și tufișurile ude și, în sfîrșit, tufa aceea... înciudat, începu să se uite la case, doar-doar s-o gîndi la altceva. Nu era nici un trecător, nici un birjar de-a lungul bulevardului. Triste și murdare îl priveau căsuțele de lemn, vopsite în galben violent, cu obloanele închise. Frigul și umezeala îl pătrundeau pînă la os, și simți că-l apucă din nou frisoanele. Din cînd în cînd zărea băcănii, chioșcuri de zarzavat și citea cu atenție firmele. Trotuarul de lemn se isprăvi. Ajunse în dreptul unei case mari de piatră. Un cățeluș murdar, răzbit de frig, cu coada între picioare, îi tăie drumul. Un individ beat, îmbrăcat într-o manta, zăcea cu fața în jos de-a curmezișul trotuarului. Îl privi și merse mai departe. În stînga se ivi un turn înalt. „Stai !... se gîndi el. Uite locul, ce să mă mai duc la Petrovski ? Cel puțin aici am un martor oficial...” Acest gînd îl făcu aproape să zîmbească și coti în strada X. Aici se afla o casă mare de care ținea turnul. În fața porții mari, închise, sprijinindu-se cu umărul de ea, stătea un omuleț înfășurat într-o manta soldățească și avînd pe cap o cască grecească, de aramă, ca a lui Achile. Văzîndu-l că se apropie, omulețul îi aruncă o privire piezișă, adormită. Pe obrazul lui se citea eterna tristețe morocănoasă, care s-a întipărit atît de amar pe toate figurile evreiești, fără excepție. Cei doi, Svidrigailov și Achile, se cercetară cîteva clipe în tăcere. În sfîrșit, Achile socoti

o încălcare a ordinei faptul că un om, care nu este beat, stă la trei pași de el, îl privește ținută și nu spune o vorbă.

— Și se causi matale aisea ? întrebă el fără să se miște și fără să schimbe poziția.

— Nimic, frățioare, bună ziua ! răspunse Svidrigailov.

— Tresi mai departe.

— Eu frățioare, plec în țări străine.

— În țări străine ?

— În America !

— În America ?

Svidrigailov scoase revolverul și ridică cocoșul. Achile ridică sprâncenele.

— Se glumă-i asta ? Aisea nu-i locul.

— Și de ce asta ?

— Pentru că nu-i locul.

— Ei, frățioare, n-are a face. Locul e bun ; dacă au să te întrebe, să spui că am plecat în America.

Își lipi revolverul de tâmpla dreaptă.

— Aisea nu se poate, aisea nu-i locul ! tresări Achile, făcând ochii tot mai mari.

Svidrigailov apăsă pe trăgaci...

VII

În aceeași zi, dar spre seară, pe la orele șapte, Raskolnikov se apropie de locuința mamei și surorii lui — aceea locuință în casa lui Bakaleev pe care le-o găsisese Razumihin. Intrarea era de-a dreptul din stradă. Raskolnikov urcă scara, încetinind din ce în ce pasul și parcă șovăind încă dacă să intre sau nu. Dar nu s-ar fi înapoiat pentru nimic în lume : hotărîrea lui era nestrămutată. „De altminteri încă nu știu nimic, se gîndea el, și s-au obișnuit cu ciu-

dăţeniile mele..." Hainele lui erau îngrozitor de murdare, rupte, jerpelite şi ude, după o noapte întreagă de stat afară, în ploaie. Obrazul îi era aproape sluţit de oboseală, de frig, de istovire fizică şi de lupta cu el însuşi, care ţinea de mai bine de douăzeci de ore. Toată noaptea o petrecuse singur, Dumnezeu ştie unde. Dar cel puţin, acum, era hotărât.

Bătu la uşă ; îi deschise mama. Dunicika nu era acasă. Până şi servitoarea lipsea în clipa aceea. Pulheria Alexandrovna îşi pierdu graiul de uimire şi fericire ; apoi îl apucă de mină şi-l trase în odaie.

— Ai venit, în sfârşit ! Începu ea bilbiindu-se de bucurie. Nu te supăra, Rodea, că te întâmpin ca o proastă, cu lacrimi în ochi ; nu plîng, rid. Crezi că plîng ? Nu, mă bucur, dar am un nărav caraghios : una-două imi curg lacrimile. De la moartea tatălui tău plîng pentru toate celea. Şezi, dragul meu, eşti obosit, de bună seamă ; văd eu că eşti obosit. Vai, ce te-ai murdărit !

— Am umblat ieri pe ploaie, mamă... începu Raskolnikov.

— Nu, nu !... tresări Pulheria Alexandrovna, întrerupîndu-l. Ai crezut că am să mă apuc numaidecît să te descos, după obiceiul meu băbesc de altădată ? Nu te nelinişti ; eu înţeleg, înţeleg tot acum ; am învăţat să mă port aşa cum se poartă lumea aici, şi zău că este mult mai bine. Am judecat o dată pentru totdeauna : pot eu să înţeleg gîndurile tale şi să-ţi cer socoteală ? Pe tine cine ştie ce treburi şi planuri te frămîntă, în capul tău se nasc poate unele idei, şi eu să te tulbur într-una cu întrebările mele ? Eu, vezi... Ah, Doamne ! Ce mă tot învîrtesc ca o zăpăcită... Eu, Rodea, am citit articolul tău publicat în revistă, îl citesc pentru a treia oară, mi l-a adus Dmitri Prokofici. Cînd l-am văzut, am ţipat de uimire ; ce proastă sînt, m-am gîndit, iată ce-l preocupă ; iată unde este dezlegarea enigmei ! El poate tocmai are o idee nouă, o suceşte şi o răsucesşte în minte, şi eu îl

chinuiesc, îi bat capul. Îl citesc dragul meu şi, fireşte, multe lucruri îmi scapă ; nici nu-i de mirare, aşa şi trebuie să fie : de unde să pot eu să înţeleg ?

— Arată-mi-l şi mie, mamă.

Raskolnikov luă revista, privi în treacăt articolul şi, deşi sentimentul care-l cuprinse nu se potrivea de loc cu starea lui sufletească şi cu situaţia în care se găsea, simţi acea senzaţie ciudată, înviorătoare şi plăcută pe care o încearcă autorul când îşi vede întâia operă tipărită, mai ales când autorul are numai douăzeci şi trei de ani. Dar asta nu ţinu decît o clipă. Citi cîteva rînduri, se încruntă şi o durere cumplită îi strînse inima. Toată lupta lăuntrică din ultimele luni i se perindă prin faţă într-o clipă. Azvîrli articolul pe masă, cu dezgust şi ciudă.

— Dar oricît de proastă sînt, Rodea, îmi pot da seama că tu foarte curînd ai să ajungi printre oamenii de frunte, dacă nu cumva cel mai mare savant în lumea noastră ştiinţifică. Şi ei au îndrăznit să te creadă nebun ! Ha-ha-ha ! Nici nu ştii că ei aşa au crezut ! Ah, bieţi viermi, de unde să înţelegeţi voi ce înseamnă ade-vărata inteligenţă ? ! Pînă şi Dunicika a fost cît pe-aci să le dea crezare ; ce zici de asta ? Răposatul taică-tău de două ori a trimis la ziare, mai întîi nişte versuri (mai păstrez şi acum caietul şi am să ţi-l arăt într-o zi), apoi o nuvelă întreagă (i-am cerut chiar voie s-o copiez), şi cît ne-am rugat lui Dumnezeu să fie primite — dar nu le-au primit ! Cu şase sau şapte zile în urmă, Rodea, m-am omorît cu firea, uitîndu-mă la hainele tale, la felul în care trăieşti, ce mănînci, cum eşti îmbrăcat ! Acum însă văd că am fost o proastă, fiindcă tu, cum ai să vrei, ai să-ţi faci rost de toate dintr-o dată, ai să-ţi faci rost prin inteligenţa şi talentul tău. Înseamnă că deocamdată nu ţii la asta şi că eşti preocupat de lucruri mult, mult mai importante...

— Dunia nu este acasă, mamă ?

— Nu, Rodea. Pleacă mereu și mă lasă singură. Mulțumesc lui Dmitri Prokofici că vine să mai stea cu mine, și-mi tot vorbește de tine. N-aș putea să spun despre soră-ta că ar fi nerespectuoasă. Nu mă plîng. Ea are caracterul ei, eu îl am pe al meu ; are secretele ei ; eu însă n-am nici un fel de secrete. Eu, bineînțeles, sînt convinsă că Dunia este foarte deșteaptă și că, în afară de asta, ne iubește mult pe mine și pe tine... totuși, nu știu unde au să ducă toate acestea. Tu, Rodea, m-ai făcut fericită fiindcă ai venit acum, iar ea te-a pierdut cu plimbările ei ; are să vină și eu am să-i spun : „În lipsa ta a fost fratele tău aici, și tu pe unde mi-ai umblat ?“ Să nu mă răsfeți din cale-afară, Rodea ; dacă poți — vino, dacă nu — ce să-i faci, am să te aștept. Tot am să știu că ții la mine, și mie îmi ajunge. Am să-ți citesc operele, am să aud despre tine de la toată lumea, din cînd în cînd ai să vii și tu să mă vezi, ce-aș putea dori mai mult ? Astăzi ai venit ca să-ți mîngîi mama, văd eu... Pulheria Alexandrovna izbucni deodată în lacrimi. Iarăși ! Nu te uita la mine, femeie proastă ! Vai, Doamne, de ce stau ? strigă ea sărind de la locul ei. Am cafea și nici nu te-am tratat măcar ! Iată ce înseamnă egoismul bătrînesc ! Acuși, acuși !

— Lasă, mamă, nu stau mult. N-am venit pentru cafea. Te rog, ascultă-mă. Pulheria Alexandrovna se apropie sfioasă. Mamă, orice s-ar întîmpla cu mine, orice ai auzi despre mine, orice ți s-ar spune despre mine, ai să mă iubești așa cum mă iubești acum ? întrebă el din toată inima, fără să aibă timp să se gîndească, să-și cîntărească vorbele.

— Rodea, Rodea, ce-i cu tine ? Cum poți să întrebi una ca asta ? Și cine ar îndrăzni să-mi spună ceva rău despre tine ? Nici n-aș crede ; oricine ar fi, l-aș da afară.

— Am venit să te încredințez că te-am iubit mereu și mă bucur, mă bucur nespus că sîntem singuri, că Dunicika lipsește, adăugă el cu același avînt. Am venit

să-ți spun că, deși poate ai să te simți nenorocită, fiul tău te iubește acum mai mult decât pe el însuși și că n-ai avut dreptate să te îndoiești de iubirea lui. Nici-odată n-am să încetez de a te iubi... Și acum, ajunge ; am crezut că trebuia înainte de toate să te încredințez de acest lucru...

Pulheria Alexandrovna îl îmbrățișă în tăcere, îl strinse la pieptul ei, plângând încetător.

— Nu știu ce-i cu tine, Rodea, zise ea în sfârșit. Până azi am crezut că te plictisim, dar acum văd că te aștepti la o mare durere și că de aceea ești atât de trist. Am simțit asta de mult, Rodea. Iartă-mă că ți-o spun ; nu mă gândesc decât la asta și nu dorm nopțile. Noaptea trecută sora ta a delirat și te-a tot pomenit în delirul ei. Am auzit câte ceva, dar n-am înțeles nimic. Toată dimineața am rătăcit prin casă, ca un osîndit înainte de execuție ; presimțeam că mă așteaptă ceva și iată că m-a ajuns ! Rodea, Rodea, unde te duci ? Pleci undeva ?

— Plec, mamă.

— Așa am crezut și eu ! Dar și eu aș putea să plec cu tine, dacă este nevoie. Și Dunia ; ea te iubește, te iubește foarte mult ; și Sofia Semionovna ar putea să vină cu noi, dacă așa trebuie ; vezi, o primesc cu plăcere, ca pe fiica mea. Dmitri Prokofici are să ne dea o mînă de ajutor să ne facem bagajele... dar... unde... pleci ?

— Adio, mamă.

— Cum ? Chiar azi ? strigă ea, de parcă-l pierdea pentru totdeauna.

— Nu pot să mai rămîn, e timpul să plec, trebuie...

— Și eu nu pot să te însoțesc ?

— Nu, dar îngenunchiază și roagă-te lui Dumnezeu pentru mine. Poate că are să-ți asculte ruga....

— Vino atunci să te binecuvîntez, să-ți fac cruce ! Uite așa, uite așa. Doamne-Dumnezeule !

Da, era fericit, era fericit că nu găsise pe nimeni acasă, că rămăsese singur cu maică-sa. Părea că după tot

răstimpul acesta înfiorător, inima lui se moaie în sfirșit. Căzu în genunchi în fața ei, îi sărută picioarele și, îmbrățișați, plinseră amîndoi. Ea nu se mai mira și nu-l descosea. Înțelesese de mult că se petrece ceva groaznic cu fiul ei, și că acum venise clipa cea grea.

— Rodea, dragul meu, primul meu născut ! spunea ea, suspinînd. Ești acum așa cum erai copil ; și atunci tot așa veneai la mine și mă îmbrățișai și mă sărutai ; odinioară, pe vremea cînd trăia taică-tău, și eram necăjiți, numai prezența ta ne mîngîia, iar după ce l-am înmormîntat pe taică-tău — de cîte ori n-am plîns împreună, îmbrățișați ca acum, pe mormîntul lui ! Dacă plîng de mult e că inima de mamă presimte nenorocirea. Cum te-am văzut atunci, în seara aceea, cînd abia am sosit aici, am înțeles tot după privirea ta, și mi s-a strîns inima, iar astăzi, cînd ți-am deschis ușa și m-am uîțat la tine, m-am gîndit : a sosit clipa cea grea. Rodea, Rodea, nu pleci chiar acum ?

— Nu.

— Ai să mai vii ?

— Da... am să mai vin.

— Rodea, nu te supăra, nici nu îndrăznesc să te întreb, nu îndrăznesc, dar spune-mi numai două vorbe, pleci departe ?

— Foarte departe.

— Și ce-i acolo, o să ai o slujbă, te așteaptă o carieră ?

— Ce-o da Dumnezeu... roagă-te pentru mine, mamă...

Raskolnikov porni spre ușă, dar ea se agăță de brațul lui și-l privi disperată drept în ochi. Fața îi era crispată de groază.

— Destul, mamă, zise Raskolnikov, căindu-se din toată inima că avusese ideea să vină acolo.

— Nu e pentru toată viața ? Doar nu e pentru toată viața ? Ai să mai vii, nu-i așa ? Ai să vii mîine ?

— Am să vin, am să vin, rămîi cu bine.

Se smulse în sfârșit.

Afară, înserarea era dulce, răcoroasă, senină ; vremea se făcuse frumoasă încă de dimineață. Raskolnikov porni spre casă ; era grăbit. Ar fi vrut să isprăvească tot ce avea de făcut înainte de asfințitul soarelui. Și pînă atunci trebuia să se mai vadă cu unii oameni. Urcînd scara, observă că Nastasia, care pregătea samovarul, ridicase capul și-l urmărea cu privirea. „Nu cumva este cineva la mine ?” se întrebă el. Se gîndi cu dezgust la Porfiri. Dar, deschizînd ușa odăii lui, o zări pe Dunicika. Ședea cufundată în gîndurile ei, și părea să-l aștepte de multă vreme. Raskolnikov se opri în prag. Ea se sculă de pe divan speriată și rămase dreaptă în fața lui. Privirea ațintită asupra lui era plină de groază și de o nemărginită durere. Și numai după această privire el înțelese imediat că ea știe tot.

— Ce să fac, să intru sau să plec ? întrebă el șovăind.

— Am stat toată ziua la Sofia Semionovna ; te-am așteptat amîndouă. Am crezut că ai să vii neapărat acolo.

Raskolnikov intră în odaie și se așeză frînt pe un scaun.

— Mă simt slab, Dunia ; sînt foarte obosit : și tocmai acum, în clipa asta, aș fi vrut să fiu deplin stăpîn pe mine.

Aruncă o privire neîncrezătoare spre ea.

— Unde ai fost toată noaptea ?

— Nu-mi aduc aminte ; vezi tu, surioară, am vrut să iau o hotărîre definitivă și am umblat mereu pe lîngă apa Nevei ; asta îmi aduce aminte. Am vrut să isprăvesc, dar... nu m-am putut hotări... șopti el, uitîndu-se din nou cu neîncredere la Dunia.

— Slavă ție, Doamne ! Tocmai de asta ne-a fost frică nouă, Sofiei Semionovna și mie ! Prin urmare încă nu ți-ai pierdut încrederea în viață. Slavă ție, Doamne, slavă ție, Doamne !

Raskolnikov zîmbi amar.

— Nu cred, dar am plîns adineauri îmbrăţişînd-o pe mama ; nu cred, dar am rugat-o să se roage pentru mine. Dumnezeu ştie cum vine asta, Dunicika, eu nu pricep.

— Ai fost la mama ? I-ai spus ? strigă Dunea îngrozită. Te-ai putut hotărî să-i spui ?

— Nu, nu i-am spus... de-a dreptul ; dar ea a înţeles multe lucruri. Te-a auzit aiurînd noaptea trecută. Sînt convins că înţelege pe jumătate. Poate că am făcut rău că m-am dus la ea. Nici nu ştiu măcar pentru ce m-am dus. Sînt un om josnic, Dunia.

— Un om josnic şi eşti gata să-ţi primeşti suferinţa ! Te duci, nu-i așa ?

— Mă duc. Chiar acum. Da. Ca să scap de ruşinea asta am vrut să mă înec, Dunia, dar m-am gîndit, pe cînd stăteam lîngă apă, că dacă m-am socotit un om puternic, atunci ruşinea asta nu trebuie să mă sperie, zise el luîndu-i-o înainte. Asta-i mîndrie, nu-i așa, Dunia ?

— Da, Rodea.

Un fulger trecu prin ochii lui stinşi ; părea că-i face plăcere că şi-a păstrat mîndria.

— Tu nu crezi că m-am speriat pur şi simplu de apă ? întrebă el cu un zîmbet hîd, privind-o drept în faţă.

— O, Rodea, ajunge ! strigă cu amărăciune Dunia.

Urmă o tăcere de cîteva minute. Raskolnikov sta cu capul în piept şi cu ochii aţintiţi în pămînt ; Dunicika îl privea cu durere de la celălalt capăt al mesei. Deodată el se sculă.

— E tîrziu, a venit momentul. Mă duc să mă predau. Dar nu ştiu pentru ce fac asta.

Lacrimi mari se rostogoleau pe obrajii Dunicikăi.

— Plîngi surioară ? Dar mîna mi-o poţi întinde ?

— Te-ai îndoit vreodată ?

Ea-l strînse tare în braţe.

— Oare tu, ducîndu-te să-ţi primeşti osînda, nu-ţi speli pe jumătate crima ? strigă ea, îmbrăţişîndu-l şi sărutîndu-l.

— Crima ? Care crimă ? tresări el, cuprins deodată de mînie. Am ucis un păduche scirbos, răufăcător, o bătrînă cămătăreasă, de care nimeni nu avea nevoie, pe care dacă o ucizi ar trebui să ți se ierte patruzeci de păcate ; baba aceea, care suga vlaga din oamenii sărmăni, și asta înseamnă crimă ? Nu mă gîndesc la ea și nu mă gîndesc să spăl această crimă. De ce-mi repetă toată lumea : „crimă, crimă“ ! Abia acum văd toată absurditatea lașității mele, abia acum, după ce m-am hotărît să accept această rușine inutilă ! Numai josnicia sufletului meu și neputința mea m-au împins la această hotărîre și poate pentru avantajul... pe care l-a propus Porfiri...

— Frate, frate, ce tot vorbești ! Ai vărsat sînge ! strigă Dunia deznădăjduită.

— Sînge pe care-l varsă toată lumea, urmă el aproape cu frenezie. Sînge care se varsă și s-a vărsat de cînd lumea și pămîntul, care curge în șuvoaie, ca șampania, și pentru care unii sînt încununați la Capitoliu și numiți mai tîrziu binefăcătorii lumii. Privește mai cu luare-aminte lucrurile, înainte să le judeci ! Și eu am dorit binele oamenilor și aș fi făcut sute, mii de fapte bune în locul acestei unice prostii, care nici măcar o prostie nu este, ci o neîndemînare, deoarece ideea în sine n-a fost chiar atît de stupidă cum pare acum, după ce a dat greș... (cînd dai greș, totul pare o nerozie !) Prin nerozia asta n-am vrut decît să-mi cîștig independența, să fac primul pas, să obțin mijloace, apoi izbînda, incomparabil mai mare decît fapta în sine, ar fi șters totul... Dar eu, eu am dat greș de la primul pas, și de aceea sînt un ticălos ! Iată unde-i vina ! Nu-mi pot însuși părerea voastră ; dacă aș fi reușit, aș fi fost încununat cu lauri, pe cînd așa, mă așteaptă ocna !

— Dar asta-i altceva, cu totul altceva ! Frate, gîndește-te ce spui !

— A ! E altă formă, o formă care, din punct de vedere estetic, nu este prea frumoasă ! N-am să înțeleg

niciodată de ce a arunca în oameni cu bombe, a-i omori în asediu reglementar este o formă mai respectabilă ? Teamă de estetică este primul indiciu al neputinței !... Niciodată, niciodată n-am simțit-o mai bine ca acum, și înțeleg mai puțin ca oricând care este crima mea ! Niciodată, niciodată n-am fost mai puternic și mai convins ca acum !...

Singele îi coloră obrazul palid, istovit. Dar rostind ultima exclamație, ochii lui se întâlniră cu ochii Duniei și citi atita durere în ei, că se dezmetici pe loc. Simți cât de nefericite vor fi bieteale femeii din pricina lui. Totuși, el era de vină...

— Dunia, draga mea ! Dacă am vreo vină, iartă-mă (cu toate că nu merit iertare, dacă sînt în adevăr vinovat). Rămii cu bine ! Să nu ne certăm ! E timpul să plec, de mult e timpul. Nu veni după mine, te implor. Trebuie să mai trec... Du-te și stai cu mama. Te rog mult ! Este ultima mea rugămintă pe care ți-o fac. Nu te depărta de ea tot timpul ; am lăsat-o în prada unei neliniști pe care nu cred s-o poată îndura ; ori are să moară, ori are să-și piardă mințile. Rămii cu ea ! Și Razumihin are să fie cu voi ; i-am spus... Nu plînge pentru mine : am să caut să fiu curajos și cinstit toată viața, cu toate că sînt un uci-gaș. Poate că ai să-mi mai auzi numele. N-am să vă fac de rușine, ai să vezi ; am să dovedesc încă... dar acum, la revedere, se grăbi el să încheie, observînd la ultimele lui vorbe și promisiuni o expresie ciudată în ochii Duniei. De ce plîngi ? Nu plînge, nu mai plînge ; nu ne despărțim pentru totdeauna !... Ah, da ! Stai, am uitat !...

Se apropie de masă, luă o carte groasă, plină de praf o deschise și scoase din ea o miniatură, o acuarelă pictată pe fildeș. Era portretul fiicei gazdei lui, al fostei lui logodnice, moartă acum, al acelei fete stranie, care voia să plece la minăstire. O clipă privi trăsăturile expresive, bolnăvicioase, sărută portretul și-l întinse Duniei.

— Mult am vorbit despre *toate acestea* cu dînsa, numai cu dînsa... rosti el visător. Am încredințat sufletului ei multe din cele ce s-au înfăptuit acum atît de penorocit. Nu te neliniști, se întoarce el către Dunia, era revoltată de aceste idei așa cum ești și tu, și mă bucur că nu mai este în viață. Principalul este că de acum înainte toate au să meargă altfel, totul are să se fringă în două ! strigă el deodată, întorcîndu-se la durerea lui. Totul, totul, dar oare sînt gata ? Doresc acest lucru ? Se zice că această încercare este necesară pentru mine ! Așa să fie ? Oare am să fiu mai înțelept după douăzeci de ani de ocnă, strivit de suferință, idiotizat, neputincios de bătrînețe ? Și la ce să mai trăiesc atunci ? Iar eu primesc să duc o asemenea viață ? O, am simțit că sînt un laș, am știut sigur azi dimineată, în zori, pe cînd stăteam pe malul Nevei !

În sfîrșit, amîndoi ieșiră din odaie. Numai iubirea pentru fratele ei dădea Duniei putere în acest ceas greu. Se despărțiră în stradă ; ea porni în direcția opusă, dar după cincizeci de pași se întoarce să-l mai privească o dată. Îl mai putu zări. Ajuns în colțul străzii, se întoarce și el : pentru ultima oară privirile lor se încrucișară ; dar văzînd că ea se uită la el, Raskolnikov avu un gest de nerăbdare și, înciudat, îi făcu semn să plece, apoi coti brusc colțul.

„Sînt rău, văd bine, gîndi el peste o clipă, rușinat de gestul înciudat pe care-l făcuse Duniei. Dar de ce m-or fi iubind atîta, dacă nu merit ? ! O, dacă eram singur, dacă nimeni nu m-ar fi iubit și nici eu n-aș fi iubit pe nimeni ! *Atunci nimic nu s-ar fi întîmplat !* Ar fi interesant de știut dacă în cei cincisprezece-douăzeci de ani, care vor urma, sufletul meu se va potoli într-atît încît să scîncesc smerit în fața oamenilor, numindu-mă, cînd trebuie și cînd nu trebuie, tilhar ? Da, da, întocmai ! Pentru asta mă trimit ei la ocnă, de asta au ei nevoie... Uite-i cum mișună pe stradă încolo și înapoi, și fiecare din ei este

din firea lui un ticălos și un tilhar ; mai rău încă : este un idiot ! Dar să încerce numai să nu mă trimită la ocnă și ei toți au să turbeze de nobilă indignare ! O, cât îi urăsc pe toți !“

Raskolnikov se adînci în gîndurile lui : „care este procesul care-l va face pe el să se supună tuturor, fără să mai stea să judece, să se supună convins că așa trebuie să fie ? De ce nu ? Firește, așa trebuie să se întîmple ! Oare douăzeci de ani de apăsare neconținută nu-l vor frînge definitiv ? Apa sapă pietrele. Pentru ce, pentru ce atunci să mai trăiesc, pentru ce mă duc, dacă știu că toate se vor întîmpla întocmai, ca în carte, și nu altfel ? !“

De ieri își punea poate pentru a suta oară această întrebare și totuși mergea înainte.

VIII

Cînd intră în odaia Soniei, afară se înnopta. Toată ziua Sonia îl așteptase pradă unei neliniști grozave. Mai întîi așteptase împreună cu Dunia. Aceasta venise încă de dimineață, aducîndu-și aminte de cuvintele lui Svidrigailov că Sonia „știe“. N-o să redăm amănuntele convorbirii celor două femei ; vom spune numai că au plîns împreună și au legat prietenie. Dunia a rămas după această întîlnire cel puțin cu mîngîierea că fratele ei nu va fi singur : la ea, la Sonia, se dusese el mai întîi să-și descarce sufletul ; la ea s-a dus cînd a simțit nevoia de a se mărturisi unui om ; iar ea îl va urma oriunde l-ar trimite soarta. Fără s-o fi întrebat, Dunia era sigură de asta. Se uita la Sonia cu un fel de evlavie, ceea ce la început o rușină pe aceasta pînă la lacrimi, căci ea se socotea nedemnă să-și ridice ochii asupra Duniei. De la

întîlnirea lor din odaia lui Raskolnikov, chipul frumos al tinerei fete, care o salutase cu deosebită politețe, i se întipărise în suflet pentru toată viața, ca o vedenie minunată, de neatins.

La urmă, Dunicika, nemaiputînd îndura această încremenire, hotărî, să plece să-și aștepte fratele la el acasă, gîndindu-se că poate are să treacă mai întîi pe la locuința lui. Rămasă singură, pe Sonia o cuprinse groaza ca nu cumva el să-și pună capăt vieții. De același lucru se temea și Dunia. Cît fuseseră împreună, căutaseră să-și dea una alteia argumentele cele mai bune și convingătoare că nu se poate întîmpla acest lucru și izbutiseră să se mai liniștească. Dar după ce se despărțiră, amîndouă nu se mai gîndeau la altceva. Sonia își aduse aminte că Svidrigailov îi spusese aseară că Raskolnikov nu avea decît două drumuri : Vladimirul sau... Știa, pe de altă parte, că este orgolios și că nu crede în Dumnezeu... „Este cu putință să se resemneze el să trăiască numai din lașitate, de frica morții ?“ se gîdea ea cu deznădejde. Soarele asfințea. Sonia sta tristă în fața ferestrei și privea drept înainte ; dar nu se zărea decît peretele nevărut, orb, al casei vecine. În sfîrșit, cînd nici nu se mai îndoaia că nefericitul își pusese capăt zilelor, Raskolnikov intră în odaie.

Un strigăt de fericire îi izbucni din piept. Dar după ce îl privi mai cu luare-aminte, deodată păli.

— Ei, da ! zise Raskolnikov, zîmbind ironic. Am venit după crucea ta, Sonia. Tu m-ai trimis la răscruce de drumuri ; de ce atunci te sperii acum, cînd a sosit clipa ?

Sonia îl privi cu mirare. Îi părea ciudat tonul lui ; un fior rece îi străbătu trupul, dar peste o clipă își dădu seama că și tonul și vorbele erau prefăcute. Îi vorbea, uitîndu-se într-un colț, ca și cum s-ar fi temut s-o privească în față.

— Vezi, Sonia, am judecat că așa are să fie poate mai bine. Este o împrejurare la mijloc... Dar ar fi prea lung

de povestit și n-am timp. Știi numai ce mă înfurie ? Mă înfurii cînd mă gîndesc la mutrele acelea imbecile, bestiale, care au să mă înconjoare îndată, au să caște ochii la mine, au să-mi pună întrebări stupide, la care va trebui să răspund, au să mă arate cu degetul... Ptiu ! Știi, eu n-am să mă duc la Porfiri Petrovici, m-am săturat de el. Am să mă duc mai bine la prietenul meu Dinamită. Ce are să se mai mire ! Ce impresie am să provoc ! Dar ar trebui să am mai mult sînge rece ; prea sînt iritabil în ultima vreme. Mă crezi : aproape că am amenințat-o cu pumnul, adineauri, pe sora mea, numai pentru că s-a întors ca să se mai uite o dată la mine. Starea asta este o adevărată pacoste ! Iată unde am ajuns ! Ei, unde-i crucea ta ?

Părea că nu-i în apele lui. Nu putea să stea locului o clipă, nici să-și fixeze atenția asupra unui obiect oarecare ; gîndurile îi săreau de la una la alta, pierdea șirul ; îi tremurau ușor mîinile.

Sonia scoase în tăcere din sertar două cruci, una de chiparos, cealaltă de aramă, își făcu cruce, apoi îi făcu lui, și-i atîrnă de gît cruciulița de chiparos.

— Asta înseamnă că-mi iau crucea, he-he ! Ca și cum n-aș fi suferit pînă acum ! Cruciulița de chiparos, adică o cruciuliță cum poartă oamenii simpli ; cea de aramă, a Lizavetei, ți-o păstrezi ție ; arată-mi-o ! Va să zică o purta în clipa... aceea ? Cunosoc alte două cruciulițe asemănătoare, de argint, și o iconiță. Le-am aruncat pe pieptul bătrînei, atunci. Pe acelea ar fi trebuit să le pun acum, da... Dar îndrug vrute și nevrute, și uit ceea ce este mai important : sînt cam zăpăcit !... Vezi, Sonia, am venit anume pentru un lucru, am venit să te anunț, ca să știi tu... Și asta-i tot... Numai pentru asta am venit. (Hm, am crezut că o să spun mai mult.) Doar tu ai vrut să mă duc, am să stau la închisoare și are să ți se împlinească dorința. De ce plîngi ? Și tu plîngi ? Încetează, ajunge, ah, ce greu îmi este !

Simțirea se născuse totuși în sufletul lui ; inima i se strînse privind-o. „Asta, asta de ce plînge ? se gîndea el. Ce sînt eu pentru dînsa ? De ce plînge, de ce se îngrijește de mine, de parcă ar fi mama sau Dunia ? Are să-mi fie dădăcă !“

— Fă-ți cruce, roagă-te măcar o dată, îl rugă Sonia cu glas tremurător, sfios.

— O, fie, am să mă rog cît poțestești ! Din toată inima, Sonia, din toată inima...

Ar fi vrut totuși să spună altceva.

Își făcu cruce de cîteva ori. Sonia luă un șal și-și acoperi capul. Era acea broboadă verde, din lină franțuzească, despre care pomenise cîndva Marmeladov, „capul familiei“ lor. Raskolnikov se gîndi în treacăt la acest lucru, dar nu întrebă. Într-adevăr, se simțea cam zăpăcit și foarte tulburat. Asta îl neliniștea. Deodată îl miră faptul că Sonia vrea să meargă cu el :

— Ce faci ? Unde te duci ? Rămii, rămii ! Vreau să fiu singur ! strigă el iritat, și aproape furios porni spre ușă. Ce rost are să merg cu suită ! mormăi el, ieșind.

Sonia rămase în mijlocul camerei. Nici nu-și luase măcar rămas bun de la ea, parcă ar fi uitat-o de pe acum ; sufletul lui era plin de îndoială și de revoltă.

„Oare totul s-a încheiat ? Trebuie neapărat s-o fac ? se întreba el, coborînd scara. Nu e chip să mai dau înapoi, să se dreagă lucrurile și... să nu mă duc chiar acolo ?“

Totuși, mergea înainte, simțind deodată că nu mai avea nici un rost să-și pună întrebări. După ce ieși în stradă își aduse aminte că nu-și luase rămas bun de la Sonia, că ea a rămas în mijlocul camerei, cu broboada ei verde pe cap, ca țintuită pe loc, în urma vorbelor lui răstite. Dar, în aceeași clipă, un gînd îi străbătu fulgerător mintea, de parcă ar fi pîndit momentul să-l doboare cu totul.

„Pentru ce, pentru ce am venit la ea ? I-am spus că am treabă cu ea ; ce treabă ? N-am avut nici o treabă !

Să-i declar că *mă duc* ; ei, și ? Mare nevoie ! Nu cumva o iubesc ? Doar n-o iubesc... n-o iubesc ? Am alungat-o adineauri ca pe un câine ! Ori am avut într-adevăr nevoie de crucea ei ? O, cât de jos am căzut ? Nu, am avut nevoie de lacrimile ei, trebuia să văd cum se sperie, să văd cum o doare inima și cât suferă ! Trebuia să mă agăț de ceva, să amîn, să văd un om ! Și eu am îndrăznit să am încredere în mine, să visez lucruri mari, eu, un nemernic, un cerșetor, un ticălos !“

Mergea de-a lungul canalului și nu mai avea mult de mers. Dar ajuns lângă pod se opri și deodată coti pe pod, luînd-o spre Sennaia.

Se uita cu nesaț la stînga și la dreapta, cerceta încordată fiecare obiect și nu-și putea concentra atenția ; toate treceau în goană prin fața lui. „Peste o săptămînă, peste o lună am să trec iar, dus cu duba închisorii, peste podul acesta ; oare cu ce ochi voi privi eu atunci canalul ? Am să-l mai bag în seamă ? îi trecu prin creier. Uite, firma de colo ! Am să mai citesc atunci ca acum aceste litere ? Aici scrie *Asociație*, ce bine ar fi să nu uit acest A, litera *a* și să mă uit la acest *a* peste o lună. Ce am să simt și ce am să gîndesc atunci ?... Doamne, cât de meschine sînt toate aceste... preocupări ale mele ! Firește, ar fi interesant... într-un fel... (ha-ha-ha ! la ce mă gîndesc !) sînt ca un copil, fac pe fanfaronul cu mine însumi ; și de ce m-aș rușina de gîndurile mele ? Uf, ce îmbulzeală ! Uite, grăsunul de colo — trebuie să fie neamț — care m-a ghiontit adineauri ; știe el oare pe cine a împins cu cotul ? Baba asta cu copilul de mînă, care cere de po-mană, mă crede poate mai fericit decît dînsa. Ar trebui să-i dau un ban, așa, pentru ciudățenia acestui fapt. Uite un pitac, a mai rămas în buzunar, de unde ? Ia... ia-l, maică !“

— Să-ți răsplătească Dumnezeu ! se auzi glasul tînguitor al cerșetorei.

Intră în Sennaia. Îl supăra, tare îl supăra că se lovea mereu de oameni, totuși mergea tocmai acolo unde vedea mulțimea mai deasă. Ar fi dat orice ca să rămână singur, dar simțea că nu s-ar fi putut bucura nici o clipă. În mulțime făcea scandal un bețiv : voia neapărat să joace și tot cădea pe o parte. Lumea se înghesuia în jurul lui. Raskolnikov își croi drum prin gloată, câteva clipe se uită la bețiv și, deodată începu să ridă tare, scurt, sacadat. Peste o clipă uită de bețiv și nici nu-l mai vedea, deși se uita la el. Se depărtă fără să-și dea seama și, ajuns în mijlocul pieței, o pornire ciudată îl îmboldi, stăpînindu-l cu trup și suflet.

Își aminti de vorbele Soniei : „Du-te la răscruce de drumuri, închină-te în fața oamenilor, sărută pământul față de care ai păcătuit și spune cu glas tare, lumii întregi : «Sînt un ucigaș»“. Tresări aducîndu-și aminte de aceste cuvinte. Și atît de tare îl apăsă durerea și neliniștea fără leac din ultima vreme, și mai ales din ultimele ceasuri, că se repezi, ca spre o ieșire, spre acest nou chin, lăsîndu-se cu totul în voia lui. Era ca într-o criză ; parcă i se aprinsese o scînteie în inimă și acum ardea tot. I se muia firea și-l podidiră lacrimile. Căzu în genunchi pe locul unde stătea...

Ingenuncheat în mijlocul pieții, se închină pînă la pămînt și sărută cu bucurie pămîntul noroios. Se sculă și se închină pentru a doua oară.

— Ian te uită cît e de beat ! spuse un flăcău lîngă el. Cineva rîse tare.

— Pleacă la Ierusalim, fraților, își ia rămas bun de la copii, de la glie, salută pe toată lumea, sărută capitala țării, își lipește buzele de pămîntul Sankt-Petersburgului, adăugă un tîrgoveț beat.

— Băiat tînăr ! se amestecă al treilea.

— De familie bună ! observă un glas de om așezat.

— Azi nu mai poți ști care-i de familie bună și care nu.

Toate aceste vorbe și observații îl împiedică pe Raskolnikov și cuvintele : „am ucis“, care poate erau gata să iasă din gura lui, rămaseră nerostite. Îndură liniștit toate strigătele și, fără să se uite înapoi, porni drept înainte prin ulicioară, spre secția de poliție. Îi răsări o nălucă în drum, dar se așteptase s-o întâlnească, și de aceea nu se miră. În clipa cînd îngenunchiase în Sennaia și se închinase pentru a doua oară pînă la pămînt, zărise la vreo cincizeci de pași de el pe Sonia. Ea se ascundea de privirile lui după una din barăcile de lemn care se aflau în piață ; prin urmare, îl însoțea în drumul lui dureros ! Raskolnikov simți și înțelese în clipa aceea, o dată pentru totdeauna, că de acum încolo Sonia îl va urma pînă la moarte, fie și la capătul pămîntului, oriunde l-ar arunca soarta. Inima i se răsuci în piept... dar — iată-l ajuns la locul fatal...

Intră în curte destul de îmbărbătat. Trebuia să urce la etajul trei. „Cît urc, se gîndi el, mai am timp să mă răzgîndesc.“ Se amăgea, spunîndu-și pînă în ultima clipă că ar mai putea da înapoi.

Același gunoi, aceleași coji de ouă pe scara în spirală ; ca și prima dată, aceleași uși deschise pe palier, aceleași bucătării din care venea fum și miros greu. Raskolnikov nu mai dăduse pe acolo din ziua aceea. Genunchii îi amorțeau și abia îl țineau picioarele în timp ce urca treptele. Se opri pentru o clipă să răsufle, să-și revină, să intre ca *un om*. „Dar pentru ce ? pentru ce ? se întrebă el deodată. Dacă trebuie să beau paharul pînă la fund, oare nu-i totuna ? Cu cît are să fie mai amar, cu atît mai bine.“ Văzu în închipuire chipul lui Ilia Petrovici Dinamită. „Să mă duc oare chiar la el ? Nu s-ar putea să mă duc la altcineva ? Nu s-ar putea să mă duc la Nikodim Fomici ? Să mă întorc din drum și să mă duc la el acasă ? Cel puțin, totul s-ar petrece ca în familie... Nu, nu ! La Dinamită, la Dinamită ! Dacă-i vorba s-o fac, apoi s-o fac cît mai repede...”

Cu mâinile și picioarele reci ca gheața, aproape inconștient, deschise ușa secției de poliție. De data aceasta era foarte puțină lume înăuntru, un portar și un om din popor. Paznicul nici măcar nu-și scoase capul din cușcă. Raskolnikov trecu înainte. „Poate că s-ar putea încă să nu spun nimic“, îi trecu prin cap. Un conțopist oarecare, cu surtuc civil, se pregătea să scrie ceva pe birou. În colț stătea alt conțopist. Zametov lipsea. Nikodim Fomici nu era pesemne nici el acolo.

— Nu e nimeni ? întrebă Raskolnikov. întorcându-se spre conțopistul de la birou.

— Cu cine doriți să vorbiți ?

— A-a-a-a ! De auzit nu se aude, de văzut nu se vede, dar de simțit se simte miros de creștin... cum zice povestea... am uitat ! Respectele mele ! strigă deodată o voce cunoscută.

Raskolnikov tresări. În fața lui stătea Dinamită ; ieșise deodată din altă odaie. „Așa a fost sortit, se gândi Raskolnikov ; ce caut aici ?“

— Ați venit la noi ? Ce vînt vă aduce ? urmă să strige Ilia Petrovici. (Era, pare-se, cît se poate de bine dispus, chiar un pic surescitat,) Dacă veniți cu treabă, e cam de vreme. Eu am venit întîmplător... De altfel, dacă pot să vă fiu de folos... Mărturisesc... cum ? Cum ? Iertați-mă...

— Raskolnikov.

— Raskolnikov ! V-ați putut închipui că v-am uitat numele ? Vă rog să nu credeți că sînt chiar atît de... Rodion Ro... Ro... Rodionîci, așa mi se pare ?

— Rodion Romanîci.

— Da, da, da ! Rodion Romanîci, Rodion Romanîci ! Tocmai asta am vrut să spun ! Am întrebat mereu de dumneavoastră. Mărturisesc că mi-a părut foarte rău, sincer rău că ne-am purtat atunci cu dumneata cam... Mi s-a spus mai tîrziu, am aflat mai tîrziu că sînteți un tînar literat, un om de știință chiar... cum s-ar zice la

primii pași pe această cale... O, Doamne ! Care literat sau om de știință n-a dus la început o viață cam... originală ! Și eu și soția mea admirăm literatura, soția mea o adoră chiar !... Literatură și artă ! Să fii de familie, că restul îl poți obține prin talent — cunoștințe, inteligență, geniu ! Pălăria — bunăoară — ce înseamnă o pălărie ? Pălăria este un moft ; pot s-o cumpăr de la Țimerman ; dar ceea ce se ascunde sub pălărie, ceea ce acoperă pălăria, asta n-o pot cumpăra nicăieri !... Mărturisesc că am vrut să vin la dumneavoastră, să mă explic, dar m-am gândit că poate... Ia te uită ! Nici nu v-am întrebat măcar ! Aveți vreo treabă ? Se zice că v-a venit familia ?

— Da, mama mea și sora mea.

— Am avut cinstea s-o întâlnesc pe surioara dumneavoastră ; este o persoană fermecătoare și foarte instruită. Mărturisesc că mi-a părut rău că ne-am înfierbîntat așa amîndoi, atunci. Ce caz ! Eu din pricina leșinului v-am privit atunci cu alți ochi — asta s-a lămurit mai apoi în chipul cel mai strălucit ! Cruzime și fanatism ! Vă înțeleg indignarea. Poate că în legătură cu venirea familiei, vă schimbați locuința ?

— N-u-n-nu, am venit așa... Am venit să întreb... am crezut că-l voi găsi pe Zametov...

— Ah, da ! V-ați împrietenit, am auzit. Zametov nu mai este la noi, n-o să-l găsiți. Da, Alexandr Grigorievici ne-a părăsit. De ieri nu mai face parte din cadrele noastre ; s-a transferat... și, transferîndu-se, s-a certat cu toți... oarecum nepoliticos... Un băiețandru ușuratic, nimic altceva ; dădea speranțe ; dar vedeți, așa se întîmplă cu tineretul nostru strălucit ! Nu știu exact, mi se pare că voia să dea un examen, dar știți cum se întîmplă la noi, vorbește omul, vorbește, face pe grozavul și cu asta se isprăvește examenul ! Bineînțeles, nu-i nici o asemănare între Zametov și dumneavoastră, sau domnul Razumihin, prietenul dumneavoastră ! Cariera dumneavoastră este

știința, neizbînzile n-o să vă întoarcă din cale ; pentru dumneavoastră, toate frumusețile vieții s-ar putea spune — *nihil est*¹ ! Ascet ! Monah ! Sihastru !... pentru dumneavoastră nu există decît cartea, pana după ureche, cercetările științifice — iată unde vă zboară gîndul ! Și eu, într-o oarecare măsură... ați citit însemnările lui Livingstone² ?

— Nu.

— Eu le-am citit. De altfel, astăzi sînt foarte mulți nihiliști ; e și de înțeles ; ce vremuri trăim, vă întreb ? Vă vorbesc așa... de la om la om... dumneavoastră, firește, nu sînteți nihilist ! Răspundeți sincer, sincer de tot !

— N-nu...

— Puteți să vorbiți cu mine absolut sincer, fără rezervă, cum ați vorbi cu dumneavoastră înșivă ! Una-i slujba, alta-i... ați crezut că am să spun *prietenia* ? Nu, n-ați ghicit. Nu prietenia, ci sentimentul de cetățean și de om, sentimentul uman și de dragoste pentru Cel-de-sus. Pot fi persoană oficială în exercițiul funcțiunii, dar sînt dator să mă simt totdeauna cetățean și om, și să răspund... Ați pomenit adineauri de Zametov. Zametov este un scandalagiu în stil franțuzesc, cînd a băut un pahar de șampanie sau de vin de Don, în vreun local dubios ; iată cine este Zametov ! Iar eu, poate, cum s-ar zice, ard de rîvnă și sentimente înalte, în slujba pe care o ocup. De altminteri, am un grad, o situație, oarecare importanță socială ! Sînt înșurat și am copii. Îmi îndeplinesc datoria de om și de cetățean, iar el, cine este el, dacă-mi îngăduiți întrebarea ? Mă adresez dumneavoastră, ca unui om înnobilit de cultură. Și apoi, poftim, și

¹ Nimic este, în sensul de nimicnicie (lat.).

² *Livingstone David* (1813—1873) — explorator englez. Autorul se referă, probabil, la cartea acestuia *Călătorie de-a lungul fluviului Zambezi*.

moașele astea s-au înmulțit în zilele noastre peste măsură !¹

Raskolnikov ridică spîncenele uluit. Cuvintele lui Ilia Petrovici, care vădit abia se sculase de la masă, îi sunau în urechi ca niște vorbe goale. Le înțelegea totuși, de bine de rău, într-o anumită măsură ; îl privea întrebător pe Dinamită și nu știa cum se vor isprăvi toate acestea.

— Vorbesc despre fetele acelea cu părul tuns... urmă volubil Ilia Petrovici. Le-am poreclit cu de la mine putere „moașe“, și găsesc porecla foarte potrivită. He-he ! Se bagă la medicină, învață anatomia ; spuneți și dumneavoastră, dacă mă îmbolnăvesc, am să chem vreodată o fată să mă trateze ? He-he !

Ilia Petrovici rîdea absolut încîntat de spiritele lui.

— Să zicem că setea după instrucțiune este nestăvilită ; dar te-ai instruit și ajunge. Pentru ce să întrecem măsura ? De ce să insultăm persoane de treabă, cum face ticălosul de Zametov. Pentru ce m-a insultat, vă întreb ? Uite, și sinuciderile s-au înmulțit grozav în ultima vreme ; nici nu vă puteți închipui cît s-au înmulțit. Toți indivizii aceștia mănîncă tot ce au, pînă la ultimul ban, și apoi se sinucid. Fetișcane, băiețandri, bătrîni își pun capăt zilelor... Azi dimineată ni s-a anunțat sinuciderea unui individ care abia a sosit în capitală. Nil Pavlici ! Auzi, Nil Pavlici ! Cum îl cheamă pe gentlemanul acela a cărui sinucidere ne-a fost anunțată adineauri, acela care s-a împușcat în Petersburgskaia ?

— Svidrigailov, răspunse cineva cu glas răgușit și nepăsător, din odaia de alături.

Raskolnikov tresări.

— Svidrigailov ? Svidrigailov s-a împușcat ? strigă el.

— Cum ? Îl cunoști pe Svidrigailov ?

— Da... îl cunosc... A venit nu demult...

¹ În acea perioadă profesiunile accesibile femeilor, care se instruiău în școli publice, se limitau aproape numai la aceea de moașă sau învățătoare.

— Da, da, a venit de curînd, și-a pierdut soția, un chefliu, un stricat, și deodată se împușcă, și încă atît de scandalos că nici nu vă puteți închipui... a lăsat în carnetul lui de note cîteva cuvinte, că moare în depline facultăți mintale și roagă ca nimeni să nu fie învinuit de moartea lui. Se zice că omul ăsta a avut parale. Va să zică l-ați cunoscut ?

— Da... l-am cunoscut... sora mea a fost guvernantă la ei în casă...

— Ba, ba, ba !... Prin urmare ne puteți comunica unele lucruri. Și dumneavoastră n-ați bănuît nimic ?

— L-am văzut ieri... el... bea vin... și eu n-am bănuît nimic.

Raskolnikov simțea ca și cum s-ar fi prăbușit ceva pe umerii lui și-l apasă la pămînt.

— Iarăși parcă ați pălit. E un aer atît de închis la noi...

— Da, trebuie să plec, mormăi Raskolnikov, să mă iertați că v-am deranjat...

— Vai de mine, cu cea mai mare plăcere ! Mi-ați făcut mare plăcere și sînt bucuros să...

Ilia Petrovici îi întinse mîna.

— Am vrut numai... am venit la Zametov...

— Înțeleg, înțeleg, mi-ați făcut plăcere.

— Eu... îmi pare bine... la revedere, zîmbi Raskolnikov.

Ieși clătîinîdu-se. I se învîrtea capul. Nu-și simțea picioarele. Cobora scara, sprijinîndu-se cu mîna dreaptă de zid. I se păru că un portar, cu registru sub braț, îl îmbrînci suind scara spre secție ; că un cățel lătra din răspuțeri cu un etaj mai jos, că o femeie aruncă cu făcălețul după el și strigă ceva. Cobori și ieși în curte. Acolo, nu departe de intrare, stătea palidă, mai mult moartă decît vie, Sonia și se uita la el cu o privire sălbatică. El se opri în fața ei. Ceva bolnav și chinuit se răsfrînsese pe chipul fetei, o adîncă deznădejde. Își împreună mîinile.

Un zîmbet hîd, de om pierdut, strîmbă gura lui Raskolnikov. Rămase o clipă în fața Soniei, zîmbi din nou, se întoarse și porni iarăși sus, spre secție.

Ilia Petrovici se așezase la locul lui și răsfoia niște hîrtii. În fața lui stătea acel mujic, care îl îmbrîncise pe Raskolnikov pe scară.

— A-a-a ! V-ați întors ? Ați uitat ceva ?... Dar ce aveți ?

Raskolnikov, cu buzele albe și privirea fixă, se apropie încet de masă, se sprijini cu mina, voi să spună ceva, dar nu izbuti ; nu se auzeau decît niște sunete nearticulate.

— Vi s-a făcut rău ! Luați loc, ședeți ! Apă !

Raskolnikov se așează pe scaun, dar nu-și luă ochii de la Ilia Petrovici, foarte neplăcut surprins. Amîndoi se priviră o clipă în tăcere, așteptînd ceva. Cineva aduse apă.

— Eu... încep Raskolnikov.

— Poftim apă.

Raskolnikov dădu la o parte mina care-i întindea paharul, și rosti încet, cu pauze, dar foarte clar :

— Eu am ucis cu toporul și am jefuit pe bătrîna văduvă de arhivar și pe sora ei.

Ilia Petrovici căscă gura. Din toate părțile se adună lume.

Raskolnikov își repetă depoziția...

EPILOG

I

Siberia. Pe malul unui râu mare și pustiu se înalță un oraș, unul din centrele administrative ale Rusiei ; în oraș există o fortăreață, în fortăreață — o închisoare. În această închisoare se află de nouă luni deținut Rodion Raskolnikov, condamnat la muncă silnică cu deportare. Din ziua crimei a trecut aproape un an și jumătate.

Procesul lui a decurs fără prea mari greutate. Criminalul își menținea depozitia cu hotărîre, precizie și claritate, nu încurca declarațiile, nu căuta circumstanțe atenuante, nu denatura faptele și nu uita nici cele mai mici amănunte. El a descris în întregime și amănunțit cum a săvîrșit crima ; a explicat misterul *amanetului* (plăcuța de lemn cu fișia de metal), care s-a găsit în mîna bătrînei ucise ; a povestit cum a luat de la victimă cheile, a descris aceste chei, sipetul și lucrurile care-l umpleau ; enumeră chiar unele obiecte pe care le văzuse înăuntru ; lămuri enigma asasinatului Lizavetei ; povestii cum venise și bătuse la ușă Koh, apoi studentul, repetă tot ce vorbiseră ei ; istorisi cum el, criminalul, fugise jos pe scară, cum auzise țipetele lui Mikolka și Mitka ; cum s-a ascuns în apartamentul gol, cum s-a întors acasă și, în încheiere, a arătat piatra de lingă poarta unei curți de pe bulevardul Voznesenski, sub care au fost găsite obiectele furate și punga. Într-un cuvînt, cazul era limpede. Anchetatorii și

judecătorii se mirau grozav că el ascunsese obiectele și banii sub piatră, fără să se folosească de ele, și mai ales că, nu numai că nu-și amintea detaliat de obiectele pe care le furase, dar nu le știa bine nici numărul. Faptul că n-a deschis niciodată punga, și habar n-avea câți bani se aflau înăuntru, le-a părut neverosimil (în pungă se aflau trei sute șaptesprezece ruble de argint și trei monede de douăzeci de copeici fiecare ; fiindcă zăcuseră multă vreme sub piatră, câteva bilete, cele mai mari, care se aflau deasupra, se stricaseră aproape de tot). Mult timp au încercat să afle de ce inculpatul minte numai în această privință, pe cînd în toate celelalte mărturisește de bunăvoie și spune numai adevărul. În sfîrșit, unii anchetatori (psihologi) au admis că era totuși posibil ca el să nu se fi uitat în pungă și s-o fi ascuns sub piatră fără să se fi interesat de ce conține, dar din această împrejurare ei au dedus că însăși crima n-a putut fi săvîrșită decît într-o stare de nebunie temporară, că, ziceau ei, era un caz de boală, de monomanie a asasinatului și a jafului, că criminalul a ucis și a jefuit fără scop și fără să se gîndească la foloasele materiale pe care ar putea să le tragă din acțiunea lui. Tocmai atunci apăruse o teorie nouă, foarte la modă, despre alienarea mintală temporară, care, în vremurile noastre, este atît de des aplicată diverșilor criminali. În afară de aceasta, starea de ipohondrie, de care Raskolnikov suferea de multă vreme, a fost atestată de mulți martori, de doctorul Zosimov, de foștii lui colegi de facultate, de gazda și servitoarea ei. Toate acestea au dus la concluzia că Raskolnikov nu era întru totul un ucigaș, un tâlhar și un jefuitor de rînd, și că la mijloc se ascunde altceva. Spre marele necaz al celor care susțineau acest punct de vedere, criminalul aproape n-a încercat să se apere ; la întrebările definitive : ce anume l-a îndemnat să comită asasinatul și ce l-a făcut să jefuiască, el a răspuns cît se poate de limpede, cu cea mai

brutală sinceritate, că motivul crimei a fost proasta lui situație materială, sărăcia și lipsa de ajutor, dorința să consolideze primii săi pași în viață, speranța că va izbui să facă carieră cu ajutorul a cel puțin trei mii de ruble, pe care credea că le va găsi la victima lui. Se hotărîse să ucidă fiindcă este ușuratic și laș, și pe deasupra înrăit pînă la disperare de lipsuri și insuccese. La întrebarea ce anume l-a făcut să se predea, a răspuns deschis că se căia sincer. Toate acestea erau prea brutale, prea de-a dreptul spuse...

Totuși sentința a fost mai blîndă decît s-ar fi putut bănuî, fiindcă criminalul nu numai că refuza să se apere, dar parcă dorea cu tot dinadinsul să se învinuiască cît mai rău. S-a ținut seama de toate împrejurările ciudate și speciale ale cazului. Starea bolnăvicioasă și mizeria criminalului înainte de săvîrșirea crimei erau absolut neîndoielnice. Faptul că el nu s-a folosit de roadele jafului a fost trecut parte pe seama remușcărilor, parte pe seama stării nu tocmai perfecte a facultăților mintale în momentul crimei. Faptul că o ucisese din întîmplare pe Lizaveta servea chiar în sprijinul acestei presupuneri: omul comite două asasinate și, în același timp, uită ușa deschisă! În sfîrșit, faptul că s-a predat singur, tocmai atunci cînd justiția fusese indusă în eroare prin falsa mărturie a unui fanatic smintit (Nikolai) și cînd împotriva adevăratului criminal nu numai că nu existau indicii precise, dar nici măcar bănuieli (Porfiri Petrovici s-a ținut de cuvînt pe deplin), au contribuit de asemenea la ușurarea soartei învinuitului.

Cu totul pe neașteptate au fost descoperite și alte fapte, care de asemenea au pledat în favoarea inculpatului. Astfel, fostul student Razumihin a dezgropat, nu se știe cum, și a reușit să aducă toate dovezile că criminalul Raskolnikov, pe vremea studenției, a ajutat din puținii bani pe care-i avea pe un coleg de facultate, sărac și

bolnav de tuberculoză, pe care aproape că l-a întreținut o jumătate de an. Iar după moartea acestuia, a îngrijit de tatăl bătrîn și bolnav al colegului său mort (care, murind aproape de la vîrsta de treisprezece ani, fusese singurul sprijin al acestui nefericit părinte), l-a băgat într-un spital și cînd a murit l-a înmormîntat. Toate aceste informații au avut o influență binefăcătoare asupra destinului său. Fosta lui gazdă, văduva Zarnițina, mama logodnicei sale moarte, a declarat că încă pe vremea cînd stăteau în casa de la Cinci Colțuri, noaptea, a luat foc casa și Raskolnikov, punîndu-și viața în primejdie, a salvat dintr-un apartament în flăcări doi copii ; cu acest prilej s-a ales cu arsuri destul de grave. Acest fapt a fost cercetat cu de-amănuntul și confirmat de numeroși martori. Pe scurt, ținîndu-se seamă de faptul că criminalul s-a predat singur și de alte circumstanțe atenuante, procesul s-a încheiat cu o condamnare de opt ani muncă silnică cu deportare.

Încă de la începutul procesului, mama lui Raskolnikov a căzut la pat. Dunia și Razumihin găsiră mijlocul s-o scoată din Petersburg pe tot timpul cît a ținut procesul. Razumihin a ales un orașel în apropiere de Petersburg, cu legătură de cale ferată, ca să poată urmări îndeaproape toate fazele procesului și, în același timp, să se vadă cît mai des cu Avdotia Romanovna. Boala Pulheriei Alexandrovna era o ciudată boală de nervi, însoțită de alienare mintală, cel puțin parțială, dacă nu totală. Întorcîndu-se de la ultima ei întîlnire cu fratele său, Dunia o găsise bolnavă, cu febră mare și delirînd. În aceeași seară, ea se înțelese cu Razumihin ce să-i răspundă mamei cînd va întreba de fiul ei și chiar născoci împreună cu el o întregă poveste despre plecarea lui Raskolnikov departe, la granița Rusiei, unde era trimis într-o misiune particulară, care îi va aduce în sfîrșit bani și renume. Ceea ce i-a mirat, însă, era că Pulheria Alexandrovna nu le-a

pus nici o întrebare și nu i-a descusut în această privință nici atunci, nici mai târziu. Dimpotrivă, născocise ea însăși o întreagă poveste cu plecarea fiului ei ; cu lacrimi în ochi, ea povestea că venise să-și ia rămas bun de la dînsa ; totodată, făcea aluzie că numai ea știe multe lucruri tainice, de mare importanță : spunea că Rodea are mulți dușmani, foarte puternici, așa că este nevoie chiar să se ascundă. În ceea ce privește cariera lui viitoare, o vedea sigură și strălucită, în clipa cînd vor trece unele împrejurări neprielnice ; îl încredința pe Razumihin că fiul ei va ajunge odată un mare om de stat, fapt care se vede din articolul ce dovedește cu prisosință extraordinarul lui talent literar. Recita într-una acest articol, uneori chiar cu glas tare ; mai-mai că dormea cu revista în pat și totuși nu întreba unde se află Rodea, deși faptul că ceilalți evitau să vorbească despre acest lucru ar fi trebuit să-i trezească bănuielile. Pînă la urmă, această tăcere ciudată a Pulheriei Alexandrovna începu chiar să-i sperie. De pildă, ea nu se plîngea niciodată că nu primește scrisori de la el, cu toate că pe vremuri, în orașelul lor, trăise numai cu speranța și în veșnica așteptare de a primi cît mai iute vești de la iubitul ei Rodea. Acest lucru era atît de inexplicabil, încît Dunia se îngrijoră ; uneori se gîndea că mama ei presimte că s-a întîmplat ceva îngrozitor în soarta fiului ei și se teme să întrebe, ca să nu afle ceva și mai îngrozitor. În orice caz, Dunia vedea limpede că Pulheria Alexandrovna nu mai este în toate mințile.

Totuși, de două ori, ea singură a adus vorba despre el într-așa fel, încît n-a fost cu putință să-i răspundă fără să pomenească unde se află Rodea ; iar după răspunsurile primite, care nu puteau fi decît încurcate și șovăielnice, ea s-a întristat grozav, a rămas posomorîtă, tăcută, și această stare a ținut mult timp. Dunia își dădu seama, în sfîrșit, că minciunile și născocirile nu prindeau,

și că era mai bine să treacă cu totul sub tăcere anumite puncte ; dar își dădea seama din ce în ce mai limpede, și acum era chiar sigură, că biata mamă bănuiește ceva groaznic. Între altele, Dunia își aduse aminte de vorbele fratelui ei, care-i spusese că mamă-sa auzise unele lucruri spuse de ea prin somn în noaptea care a urmat după scena cu Svidrigailov ; ce-o fi prins ea din vorbele fiicei sale, scăpate în delir ? De multe ori, după câteva zile sau chiar săptămîni de tăcere ursuză, posomorită, și lacrimi mute, bolnava se însufletea, cuprinsă de-o exaltare nervoasă și începea deodată să vorbească cu glas tare, aproape fără întrerupere, despre fiul ei, despre speranțele ei, despre viitor... Fanteziile ei erau foarte ciudate. Cei din jur n-o contraziceau, îi cîntau în strună (uneori ea singură vedea poate clar că i se cîntă în strună numai ca s-o mîngiie) și totuși nu contenea să vorbească...

Cinci luni după ce criminalul și-a mărturisit vina, s-a dat sentința. Razumihin îl vizita la închisoare de cîte ori era permis. Sonia, de asemenea. Apoi a sosit clipa despărțirii ; Dunia îi jură fratelui ei că această despărțire nu va fi lungă ; Razumihin făcu același lucru. În mintea tinărară și înflăcărată a lui Razumihin încolțise un proiect foarte hotărît : în următorii patru-cinci ani să cîștige și să pună deoparte ceva bani, și apoi să se mute în Siberia, unde terenul era bogat în toate privințele, iar oameni care să muncească și bani erau puțini ; se vor stabili în orașul în care va fi Rodea și... vor începe împreună o viață nouă. Luîndu-și rămas bun, toți au plîns. În ultimele zile, Raskolnikov a fost foarte îngîndurat, întreba mereu de mama lui și era foarte îngrijorat din pricina ei. Era cu gîndul numai la ea, plin de durere, și acest lucru o neliniștea pe Dunia. Aflînd amănunte despre starea bolnăvicioasă a mamei sale, Raskolnikov se posomorî adînc. Cu Sonia era foarte tăcut. Cu ajutorul banilor pe care i-i lăsase Svidrigailov, Sonia își făcuse demult pregătirile

ca să urmeze lotul de arestați cu care urma să plece Raskolnikov. Nici unul dintre ei nu pomenea niciodată despre acest lucru, dar amîndoi știau că așa va fi. În ultima zi, cînd își luă rămas bun de la ai lui, Raskolnikov zîmbi ciudat la încredințările înflăcărate ale surorii lui și ale lui Razumihin cu privire la viitorul lor fericit, după ce va ieși el din ocnă, căci presimțea că boala mamei lui o va duce în scurt timp în mormînt. În sfîrșit, avu loc plecarea lui și a Soniei.

Două luni mai tîrziu, Dunia s-a măritat cu Razumihin. A fost o nuntă tristă și fără zgomot. Printre invitați se aflau Porfiri Petrovici și Zosimov. În ultimul timp, totul vădea în Razumihin un om care a luat o hotărîre energică. Dunia credea orbește că el își va aduce la îndeplinire toate planurile și nici nu se putea să nu creadă : omul acesta dovedea o voință de fier ; s-a reînscriș la facultate ca să isprăvească studiile ; amîndoi erau hotărîți ca peste cinci ani să se mute în Siberia ; pînă atunci, își puneau toată nădejdea în Sonia...

Pulheria Alexandrovna binecuvîntă cu bucurie căsătoria fiicei ei cu Razumihin ; dar după nuntă rămase parcă și mai tristă, și mai îngrijorată. Ca să-i facă plăcere, Razumihin îi vorbea, între altele, despre purtarea frumoasă a lui Raskolnikov față de acel student și de tatăl bătrîn al acestuia, despre faptul că Rodea a salvat acum un an doi copilași dintr-un incendiu, și apoi a zăcut la pat din pricina arsurilor. Aceste povestiri o aduseră pe Pulheria Alexandrovna, și așa bolnavă de nervi, într-o stare de exaltare. Nu mai vorbea decît despre aceste fapte ale lui Rodea, le împărtășea și oamenilor de pe stradă (deși Dunia o însoțea totdeauna). În trăsurile publice, în magazine, dacă punea mîna pe un ascultător, aducea vorba despre fiul ei, despre articolul lui, povestea cum a ajutat pe un student și s-a ales cu arsuri grave în timpul unui incendiu etc. etc. Dunicika nu știa cum s-o oprească. Această stare

de exaltare, în afară că obosea pe bolnavă, era primejdioasă și fiindcă s-ar fi putut întâmpla ca cineva să-și aducă aminte de numele lui Raskolnikov din procesul penal, și să înceapă să vorbească despre el, ceea ce ar fi putut dezlanțui o catastrofă. Pulheria Alexandrovna află adresa mamei celor doi copilași salvați din incendiu și voia neapărat să-i facă o vizită. În cele din urmă, neliniștea ei ajunse la culme. Uneori începea deodată să plângă, făcea mereu febră și delira. Într-o dimineață, spuse hotărât că, după socotelile ei, Rodea trebuia să vină în curînd, deoarece ea-și amintește că, luîndu-și rămas bun de la dînsa, i-a spus că trebuia să-l aștepte exact peste nouă luni. Se apucă să strîngă în casă și să se pregătească să-l întîmpine, i-a grijit și așezat odaia pe care i-o destina (propria ei odaie), a curățat mobila, a spălat și a pus la ferestre perdele noi etc. Dunia era alarmată, dar nu spunea nimic, și chiar o ajuta să așeze odaia fratelui ei. După o zi agitată, plină de închipuirile cele mai fanteziste, de visuri de fericire și de lacrimi, noaptea i-a fost rău tare, cu febră și delir, și dimineața s-a declarat congestia cerebrală. Peste două săptămîni, Pulheria Alexandrovna s-a prăpădit. În delir îi scăpau unele cuvinte, din care se putea deduce că bănuia mult mai mult despre soarta groaznică a fiului ei decît s-ar fi putut crede.

Raskolnikov nu știu multă vreme despre moartea mamei lui, deși era în corespondență cu familia chiar de la începutul șederii în Siberia, prin intermediul Soniei; aceasta scria punctual o dată pe lună la Petersburg, pe adresa lui Razumihin, și primea tot atît de punctual răspuns la scrisorile ei. La început, epistolele Soniei îi păreau Duniei și lui Razumihin cam seci și nesatisfăcătoare; dar mai tîrziu ajunseră la concluzia că mai bine nici nu se putea scrie, fiindcă, la urma urmei, găseau în ele datele cele mai complete și exacte ale existenței sărmanului lor

frate. Scrisorile Soniei erau pline de lucrurile cele mai obișnuite, de descrierile cele mai simple și precise ale vieții de ocnaș a lui Raskolnikov. Nu vorbea niciodată despre speranțele ei, nu încerca să ghicească ce va fi în viitor, nu descria propriile ei sentimente. În loc să încerce să lămurească starea lui sufletească și, în general, viața lui lăuntrică, ea se mărginea numai la fapte, adică le comunica vorbele lui, știri amănunțite despre starea sănătății, ce dorințe și-a exprimat când a fost să-l vadă, ce a rugat-o, ce a întrebat, ce însărcinări i-a dat etc. Toate acestea erau relatate foarte amănunțit. Și astfel, chipul nefericitului frate se desprindea de la sine, se contura clar și precis ; nu putea fi vorba de nici o greșală, fiindcă nu erau decît fapte directe, simple.

Dar din toate aceste știri, Dunia și soțul ei nu puteau scoate decît prea puține lucruri îmbucurătoare, mai ales la început. Sonia scria că Raskolnikov este veșnic posomorît, puțin vorbăreț, că știrile pe care i le comunică, de cîte ori primește o scrisoare, aproape nu-l interesează ; că uneori întreabă de mama lui ; și că atunci când ea, simțind că el bănuiește adevărul, i-a spus în sfîrșit tot, spre marea ei mirare, știrea morții mamei lui nu i-a făcut o impresie prea mare, cel puțin așa i s-a părut după înfățișarea lui. Între altele, ea scria că, deși el s-a zăvorît în el însuși și pare străin de tot ce-l înconjoară, a acceptat noua lui viață deschis și cu simplitate ; că înțelege perfect situația, nu așteaptă în viitorul apropiat nimic mai bun, nu nutrește nici o speranță deșartă (ceea ce ar fi atît de ușor de înțeles în situația lui), că nu-l miră nimic în ambianța aceea atît de nouă și atît de puțin asemănătoare cu cea de altădată. Scria că e sănătos. Se duce la lucru, nu se ferește de muncă, dar nici nu arată mare rîvnă. Este absolut nepăsător față de mîncarea ce i se dă, dar că această mîncare, în afară de duminici și zilele de sărbătoare, este atît de proastă, încît a primit cu

plăcere de la ea, Sonia cere bani ca să bea zilnic ceai ; cît despre toate celelalte, a rugat-o să nu-i ducă grijă, fiindcă a asigurat-o că nu-i place să se ocupe cineva de el. Mai tirziu, Sonia a comunicat că n-a văzut niciodată camera comună pe care o împarte cu ceilalți deținuți și în general interiorul cazărnilor, dar că deduce că acolo trebuie să fie mare înghesuială, urît și nesănătos ; că Rodea doarme pe patul comun, așternut cu o pătură de pislă, și că altceva nu vrea să-și procure. Că duce o viață simplă și sărăcăcioasă, nu din principiu sau după un plan conceput de mai înainte, ci pur și simplu din nepăsare și lipsă de grijă pentru soarta lui. Sonia mărturisea sincer că, mai ales la început, vizitele ei nu numai că nu-i făceau de loc plăcere, dar chiar îl iritau, că aproape nu vorbea cu ea și uneori se purta grosolan ; pînă la urmă, însă, s-a obișnuit cu aceste vizite, care au ajuns să-i fie aproape necesare, așa că s-a simțit foarte trist cînd ea s-a îmbolnăvit și n-a putut să vină să-l vadă cîteva zile. În zilele de sărbătoare se văd la poarta închisorii, sau la corpul de gardă, unde el este adus pentru cîteva minute ; în cursul săptămîinii se ducea să-l vadă la locul de muncă, unde ea poate să intre, fie în ateliere sau în fabricile de cărămizi, fie în șurile de pe malul Irtișului. Despre ea, Sonia scria că a reușit să facă unele cunoștințe și chiar să găsească protecție ; că face croitorie și, cum în oraș, nu există aproape nici o croitoreasă, e apreciată în multe case ; numai despre faptul că, datorită ei, și Raskolnikov a început să fie protejat de superiorii lui, care-i ușurează munca și altele, Sonia n-a scris nimic. Apoi a sosit știrea (Dunia observase o oarecare neliniște și îngrijorare în ultimele ei scrisori) că Raskolnikov se ține departe de toți ceilalți, că ocnașii nu l-au îndrăgit ; că trece zile întregi și este din ce în ce mai palid. Apoi, în ultima scrisoare, Sonia le scrie că el s-a îmbolnăvit destul de grav și zace în spital, în salonul pentru deținuți...

II

Era bolnav de multă vreme ; dar nu grozăviile vieții de ocaz, nu munca, nu hrana, nu capul ras, nu hainele vârgate îl frânseseră, nu ! Ce-i păsa lui de toate aceste chinuri și suferințe ! Dimpotrivă, era mulțumit să muncească ; prin oboseala fizică câștiga cel puțin cîteva ore de somn liniștit. Și ce însemna pentru el zeama lungă cu gîndaci, care i se dădea drept mîncare ? În viața lui de student, adeseori n-avusese nici atît. Hainele lui erau călduroase și potrivite cu felul de viață. Cătușele nu le simțea. Să se rușineze de capul lui ras, de haina lui vârgată ? Dar în fața cui ? În fața Soniei ? Sonia se temea de el, cum ar fi putut să-i fie rușine de ea ?

Atunci ce era ? Totuși îi era rușine pînă și de Sonia, pe care o chinuia din pricina asta, purtîndu-se cu ea disprețuitor și brutal. Dar nu-i era rușine nici de capul lui ras, nici de cătușe : mîndria lui fusese crunt rănită și el din asta se îmbolnăvisese. O, cît de fericit s-ar fi simțit dacă s-ar fi putut învinui singur ! Atunci ar fi îndurat tot, pînă și rușinea și ocara. Dar oricît de aspru se judeca, cugetul lui înrăit nu găsea în trecutul lui nici o vină deosebită, nu-și imputa decît că a dat *greș*, ceea ce i se poate întîmpla oricui. Îi era rușine să se vadă pe el, Raskolnikov, pierdut prosteste, fără leac, fără nădejde, în tăcere, învins de destinul orb, și că trebuia să se supună, să se incline în fața „absurdității“ acestei sentințe, dacă vrea să recapete un pic de liniște.

O neliniște fără scop și fără rost în prezent, o necontenită jertfire de sine, stearpă, fără folos în viitor — iată ce-i rezerva viața. Ce mîngiere poate fi că peste opt ani nu va avea decît treizeci și doi de ani și că la vîrsta asta se poate reîncepe o viață nouă ! Pentru ce să trăiască ? Ce să spere ? La ce să năzuiască ? Să trăiască numai ca să trăiască ? Dar de totdeauna a fost gata să-și

dea viața pentru o idee, pentru o speranță, chiar și pentru o iluzie. Niciodată nu i-a fost de ajuns numai să trăiască ; întotdeauna a dorit mai mult. Poate că numai datorită puterii pe care o aveau dorințele lui se socotise cîndva un om căruia îi este permis mai mult decît altora.

Măcar să-i fi trimis soarta remușcarea, o remușcare arzătoare, care zdrobește inima, care alungă somnul, o remușcare ale cărei chinuri cumplite te fac să vrei să te spînzuri ori să te îneci ! O, cît de fericit ar fi fost atunci ! Suferința și lacrimile — sînt și ele viață. Dar el nu simțea nici o remușcare pentru crima săvîrșită.

Cel puțin ar fi putut să fie furios de prostia lui, așa cum fusese altădată de faptele stupide și odioase care l-au dus la închisoare. Dar acum, la ocnă, *în libertate*, a cîntărit și și-a judecat faptele de odinioară, și nu le-a mai găsit atît de stupide și odioase cum îi păruseră atunci.

„În ce, în ce a fost ideea mea mai proastă decît alte idei și teorii care mișună și se ciocnesc între ele pe lume, de cînd există acest pămînt ? se întreba el. Ajunge să privești acest lucru dintr-un punct de vedere independent, larg, dezbărat de prejudecățile actuale și atunci, firește, ideea mea n-are să mai pară atît de... ciudată. O, voi cei deștepți, așa-zis cu spiritul larg, voi cugetători de cinci parale, de ce vă opriți la mijlocul drumului !“

„De ce oare fapta mea le pare atît de urîță ? se întreba el. Fiindcă este o fărădelege ? Dar ce înseamnă fărădelege ? Cugetul meu este liniștit. Firește, am săvîrșit o crimă penală ; firește, am trecut peste litera legii și am vărsat sînge ; bine, fie și așa, n-aveți decît să-mi tăiați capul... și gata ! În cazul acesta, firește, mulți dintre binefăcătorii omenirii, care n-au moștenit puterea, ci au pus singuri mîna pe ea, ar fi trebuit să fie executați de la primul pas. Dar oamenii aceia au mers pînă la capăt, și de aceea ei *au dreptate*, iar eu n-am fost în stare și, prin urmare, n-am avut dreptul să-mi permit să fac acest pas.“

Era singurul punct în care-și recunoștea vina : în faptul că a fost slab și s-a predat singur.

Suferea și la gândul : de ce nu s-a omorât atunci ? De ce, în loc să se arunce în râu, a preferat să se predea ? Oare atât de puternică este dorința de a trăi și e atât de greu s-o învingi ? Dar Svidrigailov, care se temea de moarte, a învins-o totuși...

Se chinuia punîndu-și mereu această întrebare și nu putea să înțeleagă că, dacă nu se aruncase atunci în râu, e că poate presimțise că în sufletul și în convingerile lui este o adîncă eroare. Nu înțelegea că în această presimțire poate încolțea o nouă concepție de viață, începutul unei renașteri, semnul învierii lui.

Admitea mai curînd că se supusese forței brutale a instinctului, căruia era prea slab și nemernic să i se poată împotrivi. Se uita la tovarășii lui de ocnă și se minuna : cît de mult iubeau viața, cît o prețuiau ! I se părea că tocmai la închisoare viața e mai iubită, mai prețuită, mai scumpă decît în libertate. Ce chinuri cumplite, cîtă suferință n-au îndurat unii din ei, de pildă vagabonzii ! Să fi avut atîta preț pentru ei o rază de soare, pădurea neumblată, un șipotel cu apa rece într-un desiș necunoscut de nimeni, pe care un vagabond și-l însemnase în minte încă de acum trei ani, și pe care visează să-l revadă ca pe ibovnica lui, pe care-l vede în somn înconjurat de iarbă verde, cu o păsărică ciripind într-un tufiș ? Privind din ce în ce mai atent, vedea alte exemple și mai inexplicabile.

În închisoare, în mediul ce-l înconjura, desigur, multe lucruri îi scăpau și, de altminteri, nici nu voia să vadă nimic. Trăia cu ochii în pămînt ; găsea nesuferit, dezgustător să privească viața în față. Dar pînă la urmă, multe lucruri, a căror existență nici nu o bănuise pînă atunci, îi treziră mirarea și, fără să vrea, începu să le observe. Dar ceea ce-l mira mai ales, din ce în ce mai mult, era prăpastia înfiorătoare, de nestrăbătut, care-l despărțea

de toți oamenii aceia. Ai fi zis că ei și el făceau parte din două națiuni deosebite. Se priveau cu dușmănie și neîncredere. Cunoștea și înțelegea cauzele generale ale acestei dezbinări ; dar niciodată înainte n-ar fi admis că aceste cauze erau, într-adevăr, atât de profunde și atât de puternice. În închisoare se aflau deportați politici polonezi. Aceștia se uitau la toată lumea ca la o gloată incultă, o gloată de robi, și o priveau de sus, cu dispreț ; dar Raskolnikov nu putea împărtăși felul lor de a vedea ; își dădea seama că acești oameni inculți erau în unele privințe mai deștepți decât polonezii aceia. Se aflau în închisoare și ruși care, de asemenea, disprețuiau poporul — un fost ofițer și doi seminariști ; Raskolnikov vedea limpede greșeala lor.

Și totuși, el nu era iubit, lumea se ferea de el. Pînă la urmă începură chiar să-l urască — pentru ce ? Nu știa. Era disprețuit, batjocorit, și cei mai mari criminali, care erau mult mai vinovați decât el, rîdeau de crima lui.

— Boierule, ziceau unii, de ce ai pus mîna pe topor ? ! Treabă boierească-i asta ?

În a doua săptămînă a postului mare îi veni rîndul să se spovedească împreună cu toți cei din sala lui. S-a dus la biserică. Într-o zi, n-ar fi știut să spună din ce, s-a iscat o ceartă și toți s-au năpustit furioși asupra lui.

— Necredinciosule ! Nu crezi în Dumnezeu ! strigau ei. Ar trebui ucis.

Niciodată nu vorbise cu ei despre Dumnezeu și despre credință, și totuși ei voiau să-l omoare ca pe un ateu ; tăcu și nu le răspunse nimic. Un ocaș se repezi la el, turbat de furie ; Raskolnikov îl așteptă liniștit, tăcut, fără să se clinească, fără să-i tresară un mușchi pe obraz. Gardianul se aruncă la timp între ei — o clipă să fi înțirziat, ar fi curs singele.

O altă întrebare îi părea, de asemenea, de nerezolvat : de ce o îndrăgiseră cu toții pe Sonia ? Ea nu încerca să

se dea bine pe lîngă ei ; o întîlneau rar, doar cînd și cînd, la locul de muncă, cînd venea să-l vadă o clipă. Și cu toate acestea o cunoșteau toți, cunoșteau și faptul că ea l-a urmat *pe el*, știau cum trăiește, unde stă. Sonia nu le dădea bani, nu le făcea nici un serviciu deosebit. Numai o singură dată, de Crăciun, a adus în dar, pentru întreaga închisoare — plăcinte și colaci. Dar, încetul cu încetul, între ei și Sonia s-au stabilit relații mai strînse ; ea scria familiilor lor și expedia scrisorile. Rudele lor, venind în oraș, îi lăsau — după indicația lor — obiecte și chiar bani. Soțiile și ibovnicele o cunoșteau și se duceau la ea. Cînd Sonia venea să-l vadă la locul lui de muncă sau întîlnea grupul de deținuți care se ducea la lucru, toți își scoteau șepcile, toți o salutau : „Măicuța Sofia Semionovna, măicuța noastră scumpă și dragă“, spuneau acești ocnași brutali, înfierăți, acestei ființe firave și micuțe. Ea le zîmbea. Le era drag pînă și mersul ei, își întorceau capul ca s-o privească din urmă, să vadă cum merge, și o lăudau ; o lăudau pînă și pentru faptul că este atît de mică ; aproape nu știau pentru ce s-o mai laude. Se duceau la ea după sfaturi și leacuri cînd erau bolnavi.

Raskolnikov zăcu în spital pînă la sfîrșitul postului și săptămîna mare. Aproape întremat, își aminti de visurile lui pe cînd zăcuse cu febră mare și în delir. I se părea mereu că lumea întreagă este osîndită să cadă victimă unei ciume înfiorătoare, nemaiauzită și nemaivăzută, venind din străfundurile Asiei spre Europa. Trebuia să piară toți, în afară de cîțiva aleși. Apăruseră niște trichine noi, niște ființe microscopice, care pătrundeau în corpul omului. Aceste ființe erau spirite înzestrate cu rațiune și voință. Oamenii în corpul cărora pătrundeau turbau și-și pierdeau mințile. Dar niciodată, niciodată oamenii nu s-au considerat atît de inteligenți și atît de siguri de adevărul lor ca cei atinși de boală. Li se părea că nici-

odată n-au existat verdicte, deducții științifice, convingeri morale și credințe mai neclintite ca ale lor. Sate întregi, orașe întregi, popoare întregi se molipseau și cădeau pradă nebuniei. Toți erau agitați și nu se înțelegeau între ei ; fiecare credea că el singur cunoaște adevărul și deznădăjduia uitându-se la ceilalți, se bătea cu pumnul în piept, plîngea și-și frîngea mîinile. Oamenii nu mai știau să judece ce este bine și ce este rău. Nu știau pe cine să condamne și pe cine să achite. Se omorau între ei într-o furie absurdă. Se adunau în armate, dar armatele acestea, pornind în campanie, începeau să se des-trame, rîndurile se desfăceau, ostașii se năpusteau unii împotriva celorlalți, se împungeau, se tăiau, se sfirtecau și se mîncau între ei. În orașe, zile întregi suna clopotul de alarmă : erau chemați toți, dar cine chema și pentru ce chema nu știa nimeni, și toți erau alarmați. Oamenii părăsiseră meșteșugurile cele mai obișnuite, fiindcă fiecare își propunea ideile, reformele, și nu puteau să cadă la o înțelegere între ei ; agricultura era părăsită. Ici-colo oamenii se adunau grămadă, se învoiau să întreprindă o acțiune comună, jurau să nu se mai despartă, dar o clipă după aceea își uitau făgăduielile și începeau imediat cu totul altceva decît ceea ce propuseseră, se învinuiau reciproc, se băteau, se omorau. Casele luau foc, începuse și foametea. Toți și toate se prăpădeau. Ciurma se întindea, înainta mereu. Din lumea întreagă nu se puteau salva decît cîțiva oameni curați la suflet, oameni aleși, destinați să dea naștere unei noi omeniri, să reînnoiască viața, să purifice pămîntul ; dar nimeni nu-i vedea nicăieri pe acești oameni, nimeni nu le auzise vorba și glasul.

Acest vis absurd trezi în mintea lui Raskolnikov un ecou trist și apăsător, care stărui multă vreme. Săptămîna mare trecuse ; zilele erau călduroase, senine, zile de primăvară ; în salonul deținuților fereastră era deschisă (fereastră cu gratii, sub care se plimba santinela). În

tot timpul bolii lui, Sonia nu putuse să-l viziteze în salon decît de două ori ; de fiecare dată trebui să scoată o autorizație specială, ceea ce era foarte greu de obținut. Dar ea venea mereu în curtea spitalului, sub fereastră, mai ales pe înserate, uneori numai ca să stea cîteva clipe în ogradă și măcar de departe să se uite la fereastra salonului. Într-o după amiază, Raskolnikov, aproape cu totul însănătoșit, adormi ; cînd se trezi, se apropie în-împlător de fereastră și, deodată o zări pe Sonia lîngă poarta spitalului ; stătea pe loc și parcă aștepta ceva. Văzînd-o, Raskolnikov simți ca o săgeată în inimă ; tresări și se depărtă cit mai iute. A doua zi, Sonia nu veni, a treia zi, de asemenea ; Raskolnikov își dădu seama că o așteaptă cu îngrijorare. În sfîrșit ieși din spital și se întoarse la închisoare, unde află de la ceilalți arestați că Sofia Semionovna este bolnavă la pat și nu iese din casă.

Foarte îngrijorat, Raskolnikov trimise pe cineva să întrebe cum îi merge. Află repede că boala nu este gravă. Sonia, la rîndul ei, văzîndu-l îngrijorat și că îi e dor de ea, îi trimise un bilețel scris cu creionul, în care îi spunea că se simte mai bine, că nu e vorba decît de o simplă răceală, foarte ușoară, și că are să vină cît de curînd, să-l vadă la lucru. Citind biletul, inima îi bătu puternic și dureros.

Ziua era iarăși caldă și senină. Dimineța devreme, pe la șase, porni la lucru pe malul riului, unde fusese instalat într-o șură un cuptor de ars alabastrul pe care deținuții îl pisau. Fură trimiși să lucreze acolo numai trei condamnați. Unul din ei îl luă pe gardian și plecă la fortăreață după nu știu ce scule ; altul începu să spargă lemne și să le pună pe foc. Raskolnikov ieși din șură pe malul apei, se așeză pe butucii stivuiți lîngă șură și începu să privească riul lat și pustiu. De pe malul înalt se deschidea o priveliște întinsă. De foarte departe, de dincolo de rîu, veneau slabe sunete de cîntec. Acolo, în stepa fără margini, scăldată în soare, ca niște puncte

negre, abia se zăreau iurtele nomazilor. Acolo era libertate, acolo trăiau alți oameni, care nu semănau de loc cu cei de pe malul acesta, acolo parcă însuși timpul se oprise în loc, de pe vremea lui Avraam și a turmelor lui. Raskolnikov privea țință înainte această depărtată vedenie ; gândurile se topeau încet într-o visare, într-o contemplare ; nu se mai gîndea la nimic, dar un dor nelămurit îl neliniștea și-i apăsa pieptul.

Deodată Sonia răsări în fața lui. Se apropie încet și se așază lîngă el. Era încă foarte devreme, se mai simțea frigul dimineții. Sonia purta vechiul ei paltonaș sărăcăcios și șaluțul verde. Se vedea după obrazul ei slăbuț, palid și tras, că abia se ridicase din boală. Ea îi zîmbi cu dragoste și bucurie și, ca de obicei, îi întinse cu sfială mîna.

Îi întindea totdeauna cu sfială mîna, și uneori nu i-o întindea de fel, ca și cum s-ar fi temut să nu i-o respingă. El părea că-i strînge mîna totdeauna cu dezgust, o întîmpina cu ciudă și uneori tăcea îndărătnic tot timpul vizitei. Pe Sonia o cuprîndea teama și pleca copleșită de durere. Dar acum mîinile lor rămaseră strîns unite ; el îi aruncă în treacăt o privire, nu rosti nici o vorbă și-și lăsă ochii în pămînt. Erau singuri, nu-i vedea nimeni. Gardianul se întorsese într-altă parte.

Deodată, n-ar fi știut să spună cum s-a întîmplat, dar parcă o putere nevăzută l-a aruncat la picioarele ei. Plîngea și îi îmbrățișa genunchii. În prima clipă ea se sperie grozav, fața ei păli ca de moarte. Sări în sus și-l privi tremurînd. Dar aproape numaidecît înțelese tot. În ochii ei se aprinse o fericire fără margini, înțelese că nu mai era nici o îndoială că el o iubea, o iubea nemăsurat : că, în sfîrșit, sosise clipa...

Voiau să vorbească și nu puteau. Le erau ochii plini de lacrimi. Amîndoi erau palizi și slabi ; dar pe chipurile acestea bolnăvicioase și palide străluceau zorile unor preschimbări depline, a învierii și renașterii lor la o viață

nouă. Îi regenerase dragostea, inima unuia cuprindea izvoare nesecate de viață pentru inima celuiilalt.

Hotărîră să aștepte și să rabde. Mai rămîneau șapte ani și pînă atunci — cîtă suferință cumplită, cîtă fericire nemărginită ! Dar el înviase și știa acest lucru, îl simțea cu întreaga lui ființă renăscută la viață, iar ea — ea nu trăia decît prin el !

În seara aceleiași zile, după ce fură încuiate porțile închisorii, Raskolnikov sta întins pe patul comun și se gîndea la ea. În ziua aceea îi părea că toți ocnașii, foștii lui dușmani, îl priveau altfel. Încercase să intre în vorbă cu ei și ei îi răspunseseră prietenoși. Își aminti toate acestea, dar nu se miră, așa trebuia să fie : oare nu trebuiau acum să se schimbe toate ?

Se gîndea la ea. Își aminti cît o chinuise, cît îi sfișiasse inima ; vedea în închipuire obrăjorul ei palid, slăbuț ; dar aceste amintiri aproape nu-l mai făceau să sufere ; știa că va răscumpăra toate suferințele ei cu dragostea lui nemăsurată.

Și apoi, ce însemnau toate acestea, *toate* suferințele din trecut ? În bucuria primelor clipe de renaștere la viață, totul, chiar crima lui, condamnarea și deportarea în Siberia, îi păreau acum ceva exterior, străin de el ; aproape se îndoia că toate acestea i se întîmplaseră în adevăr lui. De altfel, în seara aceea nu izbutea să se gîndească mai adînc, să se concentreze asupra unui singur lucru, să rezolve o chestiune cu mintea întreagă ; simțea, și nimic mai mult. Viața înlocuise judecata ; în conștiința lui se născuse ceva nou.

Sub perna lui se găsea Evanghelia. O luă fără gînd. Cartea era a ei, aceeași din care îi citise cîndva despre învierea lui Lazăr. La început, crezuse că Sonia are să-l bată la cap cu religia, are să aducă mereu vorba despre Evanghelie și să-l silească să ia cărți sfinte. Dar, spre marea lui mirare, ea nu-i vorbise niciodată despre toate acestea și nici măcar nu-i propusese să-i aducă Evanghe-

lia. I-o ceruse el singur, cu puțin înainte de a se îmbolnăvi, și ea îi dăduse în tăcere cartea. Dar pînă atunci n-o deschisese.

N-o deschise nici acum, dar un gând îi trecu prin minte, ca un fulger : „Oare poate, acum, credința ei să nu fie și credința mea ? Sentimentele, năzuințele ei, cel puțin...”

Sonia se simți și ea toată ziua agitată, iar noaptea se îmbolnăvi din nou. Dar era atît de fericită că aproape se temea de fericirea ei ! Șapte ani, *numai* șapte ani ! La începutul fericirii lor, erau gata să privească amîndoi acești șapte ani ca șapte zile. Raskolnikov nu știa că viața nouă nu se capătă de pomană, că trebuie răscum-părată cu preț mare, plătită cu îndelung eroism...

Dar aici începe o altă poveste, povestea regenerării treptate a unui om, a renașterii lui progresive, a trecerii lui nesimțite dintr-o lume într-alta, necunoscută de el pînă atunci. Aceasta ar putea fi tema unei noi povestiri — cea scrisă aici s-a sfîrșit.

CUPRINS

Partea a patra	5
Partea a cincea	99
Partea a şasea	189
Epilog	299

Lector : BIANCA ZAMFIRESCU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar 8.V.1975. Tiraaj 57 110 ex. Broșate
54 610 ex. Legate $\frac{1}{2}$ 2500 ex. Coli ed. 16,14. Coli
tipar 10.

Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”
București — Piața Scintei nr. 1
Republica Socialistă România
Comanda nr. 50 167

de

Аполіт

5

CAT Growth

Antwerpen

2025

